

T. C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

HATTAT YÂKUT EL-MUSTA'SİMÎ,
EKOLÜ VE
HAT SANATINDAKİ ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine KIRKAN

İstanbul

Temmuz-2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

HATTAT YÂKUT EL-MUSTA'SİMÎ,
EKOLÜ VE
HAT SANATINDAKİ ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine KIRKAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Fettah Aykaç

İstanbul

Temmuz-2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Fettah AYKAÇ

Üye Prof. Dr. Ziya KAZICI

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kasım KAHYA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Hattat Yâkut El-Musta’simî, Ekolü Ve Hat Sanatındaki Önemi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Emine KIRKAN

ÖN SÖZ

Hat Sanatı tarihinin en önemli hattatlarından biri olan Yâkut el-Musta'simî XIII. y.y.'da eserlerini vermiş ve aklâm-ı sittede oluşturduğu kendi üslubuyla ismini hat sanatı tarihine altın harflerle kazımıştır. Yâkut gibi yazmak hat sanatında bir kriter göstergesi olmuştur. Yine onun yazılarından esinlenerek ortaya çıkan Osmanlı hat mektebi Şeyh Hamdullah eliyle farklı bir yöne evrilmiş, İran'da ise hattatlar onun üslubuyla yazmaya devam etmişlerdir. Yâkut en çok Mushaf yazmıştır. Günümüze ulaşan yazma eserleri dünyanın dört bir yanında müze ve kütüphanelerde mevcuttur. Onun yaşamı, hocaları, öğrencileri, eserleri ve ekolü ile ilgili bilgiler bütüncül bir anlayışla bu çalışmada ele alınmış ve toplanmıştır.

Hat Sanatı Tarihi alanındaki dersleriyle bu sanatın derin tarihi hakkında engin bilgilerini bizimle paylaşan değerli hocam Prof. Dr. Muhittin SERİN'e, bu araştırmada her aşamada bana yardımcı olan değerli hocam tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Fettah AYKAÇ'a, yüksek lisans öğrenimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen başta sevgili eşim Murat KIRKAN'a, canım Kızım Ayşe Yıldız KIRKAN'a, sevgili Annem Hatice ÇÖMEZOĞLU ve sevgili Babam İhsan ÇÖMEZOĞLU'na ve bütün aileme teşekkürlerimi sunarım.

Arapça çevirilerde Ramazan TUĞ'a, Esmâ ÖZTÜRK'e, Abdourahman Chakir ARAB'a, Mehmet Ali MENTEŞE'ye, Ayşe DOLMACI'ya; Farsça çevirilerde Rana ÜÇİŞİK'a, Selim İMAN'a; Fransızca çevirilerde Hayri ERDENİZ'e; İngilizce çevirilerde Ayşe Yıldız KIRKAN'a ve Gülnur MENTEŞE'ye; Osmanlıca metinlerin günümüz yazısına çevrilmesinde Eyüp AŞIK'a, Hülya TURGUT'a ve Hamza SOYSAL'a yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim. Ayrıca gramer ile ilgili kurallarda kendisine danıştığım Zeynep MENTEŞE'ye de şükranlarımı sunarım.

Emine KIRKAN

İstanbul-2022

ÖZET

HATTAT YÂKUT EL-MUSTA’SİMÎ, EKOLÜ VE HAT

SANATINDAKİ ÖNEMİ

Emine KIRKAN

Yüksek Lisans, İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fettah AYKAÇ

Temmuz 2022, 350 Sayfa

Yâkut el-Musta’simî (ö. H.698/ M.1298) İslâm Hat Sanatı tarihinin en önemli hattatlarından biridir. Küçük yaşta Rum ülkesinden esir alındığı nakledilmiş, Bağdat’a götürülmüş, son Abbasî halifesi Müsta’sım-billâh’ın himayesinde yetişmiş, saray kütüphanesindeki hocalardan yazı dersi almıştır. O özellikle hat dehâları İbn Mukle (ö. 328 / 940) ve İbnü’l-Bevvab’ın (ö. 413 / 1022) yazılarını incelemiş, onların yazdıklarını taklit etmiş, onların kaidelerine bağlı kalmış ama kendine mahsus bir yazı üslubu geliştirmiş ve aklâm-ı sitte denilen altı nevi yazıda yeni bir üslubun sahibi olmuştur. O kalem ağzı kesişinde değişiklik yapmış her kalem nevine göre kalem ağzı meyilini yeniden belirlemiş, geliştirdiği üslupla yazı daha estetik ve zarif bir görüntüye kavuşmuştur. Oluşturduğu tarz İslâm dünyası tarafından beğenilmiş ve onun yazıları hattatlar için ulaşmak istedikleri bir hedef olmuştur. Yâkut en çok Mushaf yazmış, uzun hayatı boyunca birçok öğrenci yetiştirmiş, en başarılı altı öğrencisiyle birlikte kendisine Esatize-i Seb’a denmiştir. Vefatından sonra öğrencileri gittikleri yerlere onun üslubunu taşımışlardır. Ortaya koyduğu üslup birçok hattat tarafından takip edilmiştir. Osmanlı ülkesinde yine onun yazıları vesilesiyle Şeyh Hamdullah mektebi doğmuş artık hattatlar bu tarzda eserlerini vermişler fakat Ahmet Karahisarî adlı meşhur hattat Yâkut yolunda eserlerini ortaya koymuş hatta onu aşmıştır. İran’da ise sanatçılar aklâm-ı sittede Yâkut tarzında yazmaya devam etmişlerdir. Onun birçok eseri günümüze ulaşmıştır. Dünyanın dört bir yerindeki müze ve kütüphanelerde de yazıları mevcutsa da en fazla sayıda eseri Türkiye’de bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yâkut el-Musta’simî, Hat Sanatı, Aklâm-ı Sitte, Esâtize-i Seb’a, Mushaf

ABSTRACT

CALLIGRAPHER YAQUT AL-MUSTA'SİMÎ, HIS SCHOOL AND HIS PLACE IN ISLAMIC CALLIGRAPHY

Emine KIRKAN

MA, Islamic History and Arts

Thesis Advisor: ASST. Dr. Fettah AYKAÇ

July-2022, 350 Pages

Yâqut al-Musta'simî (698 / 1298) is one of the most important calligrapher in the history of Islamic Calligraphy. It is said that he was brought as a slave from Anatolia region at a young age. He was taken to Baghdad, brought up under the patronage of the last Abbasid caliph, Musta'sim-Billah, and took writing lessons from the teachers in the palace library. He especially studied the writings of the geniuses of calligraphy such as İbn Mukle and İbnü'l-Bevvab, imitated their writings, adhered to their rules, but developed a unique writing style and became the owner of a new style in six types of writing called aklâm-ı sitte (six pen). He made changes in the point of the pen, redefined the inclination of the pen tip which varied according to each pen type, so the writing gained a more aesthetic and elegant appearance with the style he developed. The style he created was admired by the Muslim world and his writings became a peak for calligraphers. Yâqut wrote the most mushafs and was called Esâtize-i Seb'a (Seven Masters), together with his six most successful students. He also trained many students throughout his long life. After his death, his students carried his style wherever they went. His style was followed by many calligraphers. Sheikh Hamdullah School was born in the Ottoman country in XV. century, thanks to his writings, and calligraphers produced their works in this style. The famous Ottoman calligrapher named Ahmet Karahisarî produced his works on the Yâqut road and even surpassed it. In Iran, on the other hand, artists continued to write in the Yâqut style in aklâm-ı sitte. Many of his works have survived to the present day. Many of his writings are available in museums and libraries all over the world, but the largest number of his works are in Türkiye.

Keywords: Yâqut al-Musta'simî, Islamic Calligraphy, Aklâm-ı Sitte, Esâtize-i Seb'a, Mushaf

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ	xix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	5
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Sınırlılıklar	6
1.7. Literatür Taraması.....	6
1.7.1. Kapsamlı Yayınlar.....	6
1.7.2. Yabancı Dildeki Yayınlar.....	7
1.7.3. Muhtevasında Yâkut Hakkında Bilgi Bulunan Türkçe Yayınlar	7

1.8. Tanımlar	8
İKİNCİ BÖLÜM	10
GENEL HATLARIYLA YAZININ TARİHİ	10
2.1. Yazının Doğuşu	10
2.2. Arap Elifbası	16
2.3. İslâm'ın Doğuşu ve Kur'an-ı Kerim'in İlme Verdiği Önem	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	21
İSLÂMİYET VE YAZININ ÖNEMİ	21
3.1. Vahiy Yazımı Ve Yazıya Verilen Önem	21
3.2. Yazı Tarzları	22
3.3. Dört Halife, Yazı Ve Eğitim	24
3.3.1. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Ve Yazı	24
3.3.2. Hz. Ömer (r.a.) Ve Eğitim	24
3.3.3. Hz. Osman (r.a.) Ve Yazı	24
3.3.4. Hz. Ali (r.a.) Ve Yazı	26
3.4. Emevi Dönemi (661- 750)	27
3.4.1. Emevi Döneminde Sanat Ve Yazı	27
3.4.2. Kur'an'ın Harekelenmesi Ve Noktalanması	29
3.5. Yâkut Öncesi Abbasî Dönemi	30
3.5.1. Abbasî Dönemi'nde Bağdat'ta Kültür Ve Sanat	30
3.5.2. Abbasîler'de Hat Sanatı	31
3.5.2.1. İbn Mukle	32
3.5.2.2. İbnü'l-Bevvâb (Ali b. Hilâl)	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	39
YÂKUT EL-MUSTA'SİMÎ, HAYATI, HOCALARI, ...	39
ÖĞRENCİLERİ	39
4.1. Yâkut el-Musta'simî (ö. H. 698/ M. 1298).....	39
4.2. Yâkut ve Hocaları	45
4.3. Yâkut ve Halife	47
4.4. Abdülkadir Geylânî Hazretleri ve Yâkut	49
4.5. Yâkut ve Moğol İstilâsında Bağdat.....	51
4.6. Moğol İstilâsından Sonra Yâkut	54
4.7. Yâkut ve Edebiyat.....	60
BEŞİNCİ BÖLÜM	67
YÂKUT EL-MUSTA'SİMÎ'NİN SANATI VE HAT	67
SANATINDAKİ ÖNEMİ	67
5.1. Yâkut, Sanatı ve Hat Sanatındaki Önemi.....	67
5.2. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Yâkût el-Musta'simî Hattı.....	74
5.3. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Süheyl Ünver'in Yâkut el-Musta'simî İle İlgili 13 Numaralı Dosyası.....	77
5.4. Yâkut ve Aklâm-ı Sitte	78
5.4.1. Nesih Kalemî	79
5.4.2. Sülûs Kalemî	80
5.4.3. Muhakkak Kalemî	83
5.4.4. Reyhanî Kalemî	85
5.4.5. Tevkî' Kalemî.....	86
5.4.6. Rikâ' Kalemî	87

5.5. Yâkut ve İbnü'l- Bevvâb'a Göre Harfler	88
5.6. Yâkut el-Musta'simî'nin Yazma Eserleri	90
5.6.2. Türkiye Kütüphanelerinde Bulunan Eserleri.....	98
5.6.2.1. İstanbul Müze Ve Kütüphanelerinde Bulunan Eserleri	98
5.6.2.2. Konya Mevlâna Müzesi'ndeki Eserleri	167
5.6.3. Hususi Ellerdeki Eserler	169
5.6.3.1. Ekrem Hakkı Ayverdi 'de Bulunan Kur'an-ı Kerim	169
5.6.3.2. Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonunda Bulunan Murakaa ve Müteaddid Yazılar.	170
5.6.3.3. Kitapçı Raif Yelkenci'de Olduğu Düşünülen Eserler.....	170
5.6.3.3. Bursalı Bir Ailedeki Kitab-ı Usbiyye	171
5.6.4. Türkiye Dışındaki Eserleri	172
5.6.4.1. Avrupa'daki Eserler	172
5.6.4.2. A.B.D.'deki Eserler:	181
5.6.4.3. Afrika'daki Eserler:	183
5.6.4.4. Orta Doğu'daki Eserler:.....	184
5.6.4.5. Asya'daki Eserler:.....	191
5.7. Hakkında Düzenlenen Hat Yarışması	192
5.8. Yâkut'un Öğrencileri	193
5.8.1. Yâkut'un Öğrencileri Hakkında	195
5.8.1.1. Abdullah Ergun.....	195
5.8.1.2. Nasireddin Mutatabbib	197
5.8.1.3. Mubarek Şah Kutb	197
5.8.1.4. Yusuf Horasanî	198
5.8.1.5. Mir Haydar Kündenivis	198

5.8.1.6. Şeyh Ahmet Sühreverdî	198
5.8.2. Diğer Listelerdeki Farklı Öğrenciler	200
5.8.2.1. Abdullah Sayrafi	200
5.8.2.2. Pir Yahya Sofi.....	202
5.8.2.3. Mübarek Şah Suyufi	202
5.8.2.5 Abdullah Aşpüz (aşçı):	204
5.8.3. Yâkut'un Öğrencileri Olarak Bahsedilen Diğer Hattatlar III-.....	204
ALTINCI BÖLÜM	206
YÂKUT'TAN SONRA İSLÂM DÜNYASINDA ONUN YOLU	206
VE HAT SANATINDAKİ ETKİLERİ	206
6.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi	206
6.2. Osmanlı'daki Etkileri.....	206
6.2.1. Yâkut yolunun Şeyh Hamdullah'a Etkisi	208
6.2.2. Ahmet Karahisarî ve Yâkut Yolu	213
6.2.3. Hasan Çelebi ve Yâkut Yolu	220
6.3. Mısır'da Yâkut Yolu	225
6.4. İran'da Yâkut Yolu	230
YEDİNCİ BÖLÜM	235
SONUÇ	235
KAYNAKÇA	237
EKLER	245
ÖZGEÇMİŞ	328

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1: Asur Kral Listesi, çivi yazısı örneği.....	11
Resim 2. 2: Hammurabi Yasası, Çivi Yazısı örneği,.....	12
Resim 2. 3: Sultan Ahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş	13
Resim 2. 4: Aramî Yazıtlı Stel	15
Resim 3. 1: Kur'an-ı Kerim'den sayfa (Ali b. Ebu Talib), TSMK, E.H. 37	23
Resim 3. 2: Mushaf-ı Şerif, Ali b. Hilâl (İbnü'l- Bevvab) hattına örnek, Chester Beatty Library, nr. 1431	36
Resim 3. 3: Ali b. Hilâl (İbnü'l-Bevvab) hattına örnek, TSMK, B.125- 34a	36
Resim 4. 1: Minhâcu'l-Celî, Yâkut'un icazeti sayılabilecek sayfa, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 3450- 366a	43
Resim 4. 2: Minhâcu'l-Celî, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 3450- 366a	44
Resim 4. 3: Yâkût el-Musta'sımî'nin adı geçen icazetname, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 27	44
Resim 4. 4: E nüshasında Yâkut'u minarede gösteren minyatür 1.	53
Resim 4. 5: M nüshasında Yâkut'u minarede gösteren minyatür 2.	54
Resim 4. 6: Yâkût'u yazı yazarken öğrencisiyle gösteren minyatür, TSMK, H.2158- 18a	58
Resim 4. 7: Yâkût'u yazı yazarken öğrencisiyle gösteren minyatür, TSMK, H.2158-18a'dan detay	59
Resim 4. 8: Kitâbu Meşariki'l-Envâr, Süleymaniye Küt., Ayasofya 899	62
Resim 4. 9: Kitâbu Meşariki'l-Envâr, Süleymaniye Küt., Ayasofya 899	62

Resim 5. 1: Sülüs Yazı örnekleri Kaynak: Yasin Hamid Safadi, Islamic Calligraphy (London, Thames and Hudson, 1978), 53.	81
Resim 5. 2: Yâkut'un bir murakka içinde yer alan sülüs, nesih yazılar TSMK,	84
Resim 5. 3: Muhakkak ve reyhanî yazı örneği. Ahmet Karahisarî mushafı TSMK H.S. 5, 2a	85
Resim 5. 4: Reyhanî hatla yazılmış Yâkut el- Musta'simî'nin Mushafı TIEM 505, 253b, 254a	86
Resim 5. 5: Mushaf-ı Şerif'in sülüs, nesih, rikâ' hatla yazılmış ketebe sayfası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 5	87
Resim 5. 6: Bakkal Arif Efendi'nin sülüs, nesih ve rikâ' yazılar-Kaynak: M.Bedrettin Yazır, Kalem Güzeli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları:Ankara, 1981), 79.	88
Resim 5. 7: Mushaf-ı Şerif, Reyhânî yazı, solda ketebe sayfası TIEM 505, 253b, 254a	93
Resim 5. 8 : Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası, nesih yazı TIEM 507, 246b, 247a	94
Resim 5. 9: Mushaf-ı Şerif'in Ketebe sayfası, BnF Arabe 6716, 211a	96
Resim 5. 10: Ketebe , TSMK Bağdat 411, 014a	96
Resim 5. 11: Risâle-i Makbûle-i İlm-i Hat, Tire Necip Paşa Kütüphanesi 289, 12b	98
Resim 5. 12: Mushaf-ı Şerif'in nesih hatlı son sayfası ve tevkî' yazılı kayıt, TSMK Y.96- 439b, 440a	99
Resim 5. 13: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve Sülüs yazı, TSMK E.H.76- 3b, 4a	101
Resim 5. 14: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî ve Sülüs yazı, TSMK E.H.77, 204b, 205a	102
Resim 5. 15: Ketebe sayfası- Reyhanî yazı, TSMK E.H.77, 205b	102
Resim 5. 16: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Nesih yazı, TSMK, E.H.78- 321b, 322a	103
Resim 5. 17: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Reyhanî, sülüs muhakkak yazılar, TSMK E.H. 79- 314	105

Resim 5. 18: Mushaf-ı Şerif'in Serlevhası- Nesih ve sülüs yazılar, TSMK, E.H. 80-1b, 2a	106
Resim 5. 19: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Sülüs ve nesih hatlar, TSMK EH 80- 221b	106
Resim 5. 20: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Sülüs, reyhanî ve rikâ' yazılar, TSMK E.H. 127, 344	109
Resim 5. 21: Mushaf-ı Şerif üzerindeki kayıt- rikâ' yazı, TSMK H.S.6-006	110
Resim 5. 22: Mushaf-ı Şerif'in son sayfaları-Nesih ve sülüs yazılar, TSMK-H.S.6-571	110
Resim 5. 23: Ketebeinin de bulunduğu sayfalar- Muhakkak ve Sülüs hatlar, TSMK, E.H.224- 43	113
Resim 5. 24: Kur'an'ı Kerim'den bir bölüm- Sülüs yazı, TSMK E.H.225, 146	114
Resim 5. 25: Cüz'ün Ketebe sayfası, Muhakkak ve Sülüs yazılar, TSMK EH 226-052	114
Resim 5. 26: Ketebe sayfası- Muhakkak ve Sülüs yazılar, 2.Cüz TSMK E.H.227, 49b, 50a	115
Resim 5. 27: Enbiya Suresi- Muhakkak ve Tevki' yazılar, TSMK EH 228-17a, 18b	116
Resim 5. 28: Cüz-i Şerif- Muhakkak ve Reyhanî yazılar, TSMK Bağdat, 35, 46b, 47a	116
Resim 5. 29: En'am-Muhakkak ve Nesih yazılar, TSMK Y.879-36b, 37a	117
Resim 5. 30: En'am- Muhakkak ve Nesih yazılar TSMK Y.879- 47b, 48a	118
Resim 5. 31: Takvimü's-Siyaseti'l-Mülukiye ve'l-Ahlâk el- ihtiyariyye min, Kelâmı Eflatun- Sülüs yazı, TSMK H.373-1	119
Resim 5. 32: Soldaki sayfa Ketebe sayfası-Nesih yazı, TSMK H.373-75b, 76a	120
Resim 5. 33: Risalat al-Latif, sonu ve ketebe- Nesih yazı, TSMK A.III.2393-48b, 49a	121
Resim 5. 34: Ketebeinin devamı- Nesih yazı, TSMK A.III.2393-49b	122
Resim 5. 35: Medine'den gelen Kavâidu'l- Akâid, ketebe sayfası- Nesih yazı, TSMK M.385-32b	123
Resim 5. 36: Murakka- Rikâ' yazı, TSMK Bağdat 407-2b	125

Resim 5. 37: Murakka-Muhtelif yazılar, TSMK Bağdat 407-18b	125
Resim 5. 38: Muhtelif Yazılar, rikâ' yazılar, TSMK Bağdat, 410-4b, 5a	127
Resim 5. 39: Muhtelif Yazılar, TSMK Bağdat, 410-9b, 10a	127
Resim 5. 40: Muhtelif Yazılar, ketebe (detay)- Nesih yazı, TSMK Bağdat, 410-9b	128
Resim 5. 41: Muhtelif Yazılar- Rikâ' yazı, TSMK-Bağdat, 410-15b, 16a	128
Resim 5. 42: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK-Bağdat, 411-13b, 14a	129
Resim 5. 43: Nesih yazı, TSMK Bağdat 411-14a	130
Resim 5. 44: Ketebe (detay)- Nesih yazı, TSMK Bağdat 411-14a	130
Resim 5. 45: Murakka- Sülüs, rikâ' yazılar, TSMK H.2151, 146	131
Resim 5. 46: Ketebe (detay)- Rikâ' yazı, TSMK H. 2151, 146	131
Resim 5. 47: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK H.2160, 7a	133
Resim 5. 48: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK H.2160, 16b	134
Resim 5. 49: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve Sülüs yazılar, İ. Ü. Kütüphanesi-Arapça Yazmalar 6668-003	136
Resim 5. 50: Mushaf-ı Şerif'in Serlevhası-Nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, A6680-002	137
Resim 5. 51: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A. 6680-442b, 443a	138
Resim 5. 52: En'am suresi- Muhakkak, rikâ' ve nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazalar A.1673-056	139
Resim 5. 53: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve kûfî yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi Nuru Osmaniye 22, 268b, 269a	142
Resim 5. 54: Mushaf-ı Şerif- Nesih, sülüs ve rikâ' yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 5	142

Resim 5. 55: Kitab-u Esrâri'l-Hükemâ- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Köprülü Küt., Fazıl Ahmet Paşa, 1205, 1b, 2a	144
Resim 5. 56: Adabu'n ve Hikemun ve Ahbarun- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Nuru Osmaniye 4907, 52b, 37a	145
Resim 5. 57: Kitâbu Meşâriki'l -Envar- Muhakkak ve nesih yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 899, 1a	146
Resim 5. 58: Kitâbu Meşâriki'l -Envar-Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya899, 201b, 202a	147
Resim 5. 59: Kitâbu's-Sahîfeti'l-Kâmile-Nesih ve rikâ' yazılar, -Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 1946, 1a	150
Resim 5. 60: Kitâb-u Menâzili's-Sâirîn- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2101, 97b, 98a	150
Resim 5. 61: El-Kelimu'r-Ravhâniyyeti fi'l-Hikemi'l- Nesih yazı, Yunâniyye Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2452	151
Resim 5. 62: Ed'iyetü'l-Eyyami's-Seb'a Süleymaniye Kütüphanesi- Nesih ve Tevkî' yazılar, Ayasofya 2765, 17b, 18a	152
Resim 5. 63: El-Esmâü'l-Husnâ- Muhakkaku'l- hafî yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2775, 39b, 40a	152
Resim 5. 64: El-Elfâzu'l-Eflâtûniyy-Nesih yazı, Süleymaniye Küt. Ayasofya 2820, 1a	153
Resim 5. 65: El-Makâmetü'd-Dürriyye..., Reyhanî yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2848, 105b, 106a	153
Resim 5. 66: Ahbârun ve Eş'ârun ve Âdâbun Süleymaniye Kütüphanesi- Nesih yazılar, Ayasofya 3764, 24b, 25a	154
Resim 5. 67: Ahbârun ve Eş'ârun ve Nevâdirün-Nesih yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3765, 31b, 32a	156

Resim 5. 68: Kitâbu Divân-ı Şi'ri'l-Hâdire- Nesih ve sülüs yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3932, 13b, 14a	157
Resim 5. 69: Divân-ı Şi'ri'l-el-Hadire adlı eserin ketebesi – Rikâ' yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3934, 14a	159
Resim 5. 70: Mushaf-ı Şerif- Muhakkak, sülüs ve nesih yazılar, TİEM 28- 342b, 343a	161
Resim 5. 71: Mushaf-ı Şerif- Sülüs, nesih, rikâ' yazılar, TİEM 328, 512b, 513a	162
Resim 5. 72: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî ve kufi yazılar, TİEM 505, 253b, 254a	162
Resim 5. 73: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, TİEM 507, 246b, 247a	163
Resim 5. 74: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî yazı, TİEM 525, 409b, 410a	164
Resim 5. 75: Kitab-ı Meşârik- Nesih yazı, TİEM Çoban Mustafa Paşa 1632 -197b, 198a	165
Resim 5. 76: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, Konya Mevlâna Müzesi No. 15, 593b, 594a	168
Resim 5. 77: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazı, Konya Müzesi: No. 16- 427	169
Resim 5. 78: Mushaf-ı Şerif -Nesih yazı-Kaynak: Süheyl Ünver, Dosya No.13, Süleymaniye Kütüphanesi,122	171
Resim 5. 79: Mushaf-ı Şerif-Nesih yazı, Chester Beatty Kütüphanesi Is.1500- 273b	172
Resim 5. 80: Kur'an Cüzü-Muhakkak ve sülüs yazı, Chester Beatty Kütüphanesi Is.1452, 52a	174
Resim 5. 81: Ed'iyetü'l-Eyyami's- Seb'a En-Ehlü'l Beyt Aleyhümüs-Selâm-Sülüs yazı, Chester Beatty Kütüphanesi, AR. 4237, 1a	174
Resim 5. 82: Ketebe sayfası- Nesih yazı, Chester Beatty Kütüphanesi, Ar.4237, 36a	175
Resim 5. 83: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve kûfî yazı, BNF Arabe 6716, 2b	177
Resim 5. 84: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazılar, BNF, Arabe 6716, 210b	178
Resim 5. 85: Ketebe sayfası- Nesih ve sülüs yazılar, BNF, Arabe 6716, 211a	179

Resim 5. 86: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, Yale Üniversitesi Kütüphanesi-Arabıc MSS 430, 31a	182
Resim 5. 87: Ketebe, Yale Üniversitesi Kütüphanesi-Arabıc MSS 430, 31a (detay)	183
Resim 5. 88: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazılar, Meşhed, İmam Rıza Shrine Library 120 Kaynak: M. Lings, The Quranic Art of Calligraphy and Illumination (England: World of Islam Festival Trust,1976),55. (Resim 28)	185
Resim 5. 89: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî yazı, Tahran Bastan Müzesi 4277 Kaynak: M. Lings, The Quranic Art of Calligraphy and Illumination, Illumination (England: World of Islam Festival Trust,1976), 55, (Resim 23)	186
Resim 5. 90: Mushaf-ı Şerif (Argun al- Kâmil-)Reyhanî yazı, TİEM 452, 372b, 373a	197
Resim 5. 91: 2.Cüz Ketebe sayfası (Ahmet bin Sührevverdi) Muhakkak yazı, TSMK E.H.250 200	
Resim 5. 92: 2.Cüz, Ketebe, TSMK, E.H.250 (detay)	200
Resim 5. 93: Murakka, (Abdullah Sayrafi) Nesih ve sülüs yazılar, TSMK, B.407 -13a	202
Resim 5. 94: Mübarek Şah Suyufi'nin yazısı- Reyhanî yazı, TSMK YY nr.365	203
Resim 6. 1: Şeyh Hamdullah'ın yazısına örnek 1, Firuz Ağa Camii kitabesi	209
Resim 6. 2 : Şeyh Hamdullah'ın yazısına bir örnek 2, Davut Paşa Camii kitabesi	210
Resim 6. 3 : Şeyh Hamdullah 'ın yazısına örnek 3 (sülüs- nesih yazılar) TSMK EH 2084	210
Resim 6. 4 : Mushaf-ı Şerif (Hattat Ahmet Karahisarî), muhakkak, nesih, sülüs yazılar, TSMK, HS 5, 595	216
Resim 6. 5 : Ahmet Karahisarî'nin En'am'ından iki sayfa, TİEM 1443,005	218
Resim 6. 6 : Ahmet Karahisarî'nin ma'kûlî İhlas suresi istifi kopya edilerek yakın zamanda oluşturulan rumî kompozisyonlu tezhipli bir pano (Eser. Emine Kırkan- 2014)	218
Resim 6. 7 : Süleymaniye Murakka 15, Ahmet Karahisarî, Süleymaniye Kütüphanesi	219

Resim 6. 8 :“Kitab- Tefsir el-Lüga”, Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 2609-3	219
Resim 6. 9 : Hasan Çelebi'nin yazısı, Süleymaniye Camii çini kitabelerinden biri	221
Resim 6. 10 : Hasan Çelebi'ye ait kitabe, Süleymaniye Camii, İç avluda bulunan ve camiye girişi sağlayan kapıdaki kitabe	222
Resim 6. 11 : Hafız Osman'ın bir eserinden ketebe sayfası- İ.Ü. Kütüphanesi, no. A. 6475, 17	222
Resim 6. 12 : Yusuf Demircikulu eseri celî sülüs çini panolar, Kılıç Ali Paşa Camii	224
Resim 6. 13 : Yusuf Demircikulu'nun eseri-Kılıç Ali Paşa Camii	224
Resim 6. 14 : Mushaf-ı Şerif (Hattat Muhammed ibn Wahid) Kaynak: Shelia S. Blair, Islamic Calligraphy (Cario: The American University in Cario Press, 2006), 346.	228
Resim 6. 15 : 27. Cüz-i Şerif, (Hattat Ahmet al-Mutatabbib) Chester Beatty Is.1476-009	229
Resim 6. 16 : Mushaf, Baysungur, Kitabhane-i Seltanatî, Tahran Kaynak: A. Alparslan, “Dünyanın En Büyük Kur’an’ı ve Baysungur” Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan, 201.233	

EKLER LİSTESİ

1.EK 1 TSMK H.2158’de bulunan Yâkut Minyatürü.....	228
2.EK 2 Süheyl Ünver Dosyası 13 Yoluyla Ulaşılan Yazmalar.....	232
3.EK 3 Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Dosyası No.13’den Yararlanılan Sayfalar.....	258
EK 4 Şehit Ali Paşa No. 2609.....	290
EK 5 Fatih Sultan Mehmet Han’ın Vakfettiği Mushaf-ı Şerif.....	295

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	TSMK ’ndeki III. Ahmet Kütüphanesi
a. g. e.	adı geçen eser
a. g. t.	adı geçen tez
AQR	Âstân-ı Quds-i Radawi, Mashhad
a. s.	aleyhi’s-Selâm
AUZEF	Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi
B.	Bağdat
BDK	Bayezid Devlet Kütüphanesi
Bknz.	Bakınız
BnF	Bibliothèque Nationale de France, Paris
CBL	Chester Beatty Library, Dublin
C. C.	Celle Celâluh
d.	doğumu
E. H.	Emanet Hazine
FSM VÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Haz.	hazırlayan
Hız.	Hazreti
H.	hicrî
H	Hazine
K.	Koğuşlar
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
M.	milâdî
nr.	numara
ö.	ölümü
r.a.	radiallahu anh

s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.	sayfa
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TIEM	Türk ve İslâm Eserleri Müzesi
Y.Y.	Yeni Yazmalar
y.y.	Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sanat, tarih boyunca insanların kendini ifade etme şekillerinden biri olmuştur. Bu ifade şeklinin bir türü de sanatın alt başlığı olan resimdir. İnsanoğlunun yapmış olduğu tarih öncesi çağlara ait resimlerin bazıları, günümüze kadar gelmiştir. Resimler zamanla ihtiyaca binaen yazıya dönüşmüştür. Yazının ortaya çıkması ile birlikte tarihî çağlara geçilmiş ardından alfabeler doğmuştur. Bunların içinde yer alan Arap alfabesi bu tezin konusu olan hat sanatının asıl oturduğu zemindir. Geleneksel İslâm Sanatları içerisinde belki de en önemlisi olarak kabul edilen hat sanatı, Arap harfleriyle yazılmış ve bu harflerle bütünleşmiştir. İslâm dininin doğuşu, onun ilahî vahyin kaydedilmesine verdiği ehemmiyet ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) okuma yazmanın artması yönünde gösterdiği gayretler bu iddiayı destekler niteliktedir. Peygamberin (s.a.v.) vefatının ardından ondan tamamı çeşitli materyaller üzerine yazılmış halde devralınan yüce Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin Hz. Ebubekir döneminde yazılı metin olarak iki kapak arasında toplanması yani ilk Mushaf'ın yazılması ve ardından bu Mushaf'tan diğer mushafların çoğaltılmasıyla yazı, İslâm toplumunda vazgeçilmez bir unsur olmuştur. İslâm yazısı kendisine gösterilen bu ihtimamla birlikte aşama aşama gelişmiş, olgunlaşmış ve mükemmellik kazanmıştır. Hat, yazısı güzel olanın ellerinde sanat haline dönüşmüş, çeşitli kaideler kazanmış ve bu şekilde ortaya konan eserler büyük İslâm dünyasında medeniyetin en somut delillerinden biri olmuşlardır. Yazı estetik açıdan ulaştığı zirveyle, İslâm dünyasında görsel sanatlar içinde yüksek bir mevkiye erişmiştir. Bunda Yâkut el-Musta'simî'nin büyük payı vardır. O ve onun yolunda giden öğrencileri ile Yâkut'un üslubu tüm İslâm dünyasına yayılmıştır.

1.1.Problem

İslâm'ın yazıya verdiği önem vermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) zamanından başlayan süreçte İslâm toplumunda müslümanlar arasında yazı yazmayı bilenlerin sayısında

gözle görünür bir artış olmuştur. Yazı toplumdaki güçlü yerini elde etmeye başlamıştır. Gerek dört halife döneminde gerekse Emevîler ve Abbasîler dönemlerinde devlet büyükleri mushaf çoğaltmaya, kitap yazmaya ve var olan kitapları istinsah etmeye önem vermişlerdir. Bunun için de kütüphanelerinde yazısı güzel olan kâtipler çalıştırmışlardır. Zamanla bu kâtipler içinde yazısı en güzel olanlar diğerlerinden ayrılmaya başlamıştır. Bununla birlikte onlar için farklı istilâhlar da ortaya çıkmıştır. Yazısı en güzel olanlar güzel yazılarıyla ünlenmişler, toplumda da seçkin şahsiyetler olmuşlardır. Bu kişiler devlet büyüklerinden yakınlık görmüşler, el üstünde tutulmuşlar ve onların himayesinde eserlerini üretmişlerdir.

Yüzyıllar içinde çeşitli hattatlar yetişmiş ve onların ortaya koyduğu ilerlemelerle aşama aşama hat sanatı gelişmiştir. Bu sanatçıların en önemlilerinin isimleri günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de Hattat Yâkut el- Musta'simî'dir.

Bu yüksek lisans tezinin problem durumu XIII. y. y.'da yaşamış olan Hattat Yâkut el- Musta'simî'nin hayatı, şahsiyeti, öğrencileri, ekolü ile birlikte ortaya çıkarılacak olan hat sanatındaki yerinin belirlenmesidir.

Diğer bir konu ise Yâkut el- Musta'simî ile ilgili akademik çalışmaların, onun önemi ile karşılaştırılmayacak kadar az sayıda olmasıdır. Bu çalışmada ülkemizdeki mevcut akademik çalışmalardan farklı olarak Yâkut el- Musta'simî her yönü ile ele alınıp derinlemesine araştırılmış, kimliği, şahsiyeti, hocaları, halife ile ilgili durumu, şiirleri ve anekdotlar vasıtasıyla ruh hâli ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Ona ait yeni bulgulara ulaşılmış, daha önce Türkiye'de hazırlanmış bir akademik çalışmada yer almayan onun imzasını taşıyan el yazmalarına erişilmiştir. Mısır ve İran'daki etkileri, yüzyılları aşan önemi ve bu önemin nedenleri üzerinde durulmuş kısacası Yâkut el- Musta'simî ile ilgili akademik kaynaklarda yer alan veya almayan bulgular ve bilgiler bütüncül bir anlayışla araştırılmış ve bu tezde toplanmıştır.

Yâkut el- Musta'simî hayatı Abbasîlerin sonu ve İlhanlılar Dönemi'nin başına denk gelmektedir. O Abbasî Halifesi'nin sarayında yetişmiş, en iyi hocalardan yazı dersi almış, Halife'nin kütüphanesindeki kıymetli kitapların yazılarını incelemiş, azmi ve çalışkanlığıyla kendi yazı üslubunu geliştirmiş öğrencilerine de bu üslubu öğretmiş çok eser vermiş dahi bir sanatçıdır. Fakat eserlerini ortaya koyduğu yüzyıl İslâm tarihi içinde çok üzücü olayların yaşandığı tarihleri içerir. Abbasî Devleti'nin son halifesinin yönetiminde başlayan bu yıllar yıkıcı Moğol istilâsının taşı taş üzerinde bırakmaması

ile sonuçlanmış, Bağdat yağmalanmış ve birçok sanat eseri gibi yazma eserler de bu istilâda yok olmuştur. Bu durum Yâkut hakkında birçok veriyi de almış götürmüştür. Örneğin (abartılı olmakla birlikte) onun 1001 mushaf yazdığı rivayet olunmuştur. Bu çokluğu ifade etmek için kullanılmış bir sığata benzemektedir. Buna rağmen onun imzası ile günümüze gelen eserlerin sayısı ise çok azdır. Ayrıca yine Bağdat'ın 1990'larda ve daha sonra 2003'de yaşadığı savaş ve işgalde birçok müze yağmalanmıştır. Bu yıkıcı olaylar geçmişe ışık tutan birçok tarihî eserlerin yok olmasına sebep da olmuştur.

Diğer bir sorun da Yâkut'un yazmaları günümüzde dünyanın birçok müze ve kütüphanesine dağılmış durumda olmasıdır. Onun eserleri bu mekanların en kıymetli eserleri arasındadırlar. Ülkemizde de Yâkut el-Musta'simî imzalı birçok eser bulunmaktadır.

Yâkut el-Musta'simî'nin yüzyılları aşarak gelen şöhreti onun önemine işaret etmektedir. Hatta Yâkut'un hat sanatındaki ünü nedeniyle bazı hattatlar kendi eserlerinin ketebesinde onun ismini yazmışlardır. Böyle elyazmaları de müze ve kütüphanelerde mevcuttur. Yâkut eserleri ve imzası söz konusu olduğunda bunların orijinal bir eser olup olmadığını anlamak için uzmanlar tarafından yapılan tetkiklere, gerekli inceleme için teknik alt yapıya ve müze ve kütüphanelerde uygun çalışma ortamına ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bu tezde ekol sahibi ünlü hattat Yâkut el-Musta'simî'nin, doğum yeri, gençlik yıllarından itibaren hayatı, onun yaşam sayfasını aydınlatacak her bir kayıd, yazıları, kendi ekolünü oluşturması, ekolü, öğrencileri, kendinden sonra da onun yolunda yazı yazan takipçileri, hat sanatı tarihinde dönüm noktası sayılan Bağdat'ta yazdığı fakat bugün dünyanın dört bir yanındaki müze ve kütüphanelerde bulunan eserleri hakkında araştırma yapılmıştır. Hatta onun ruh hâlini ortaya çıkaran şiirlerine de ulaşılmıştır. Hassas sanatçı ruhunun izleri bunlarla yakalanmış ve bu edebî eserleri bu araştırmaya onun şahsiyetini daha iyi tanımak adına ışık olmuştur. Bunlar ayrı başlıklar halinde bu tezde incelenmiştir.

1.2. Amaç

Çalışmanın temel amacı İslâm Medeniyeti içinde yer alan sanat dallarından belki de en önemlisi olan hat sanatında zirve olarak görülen bir sanatçı olan Hattat Yâkut el-Musta'simî'nin kimliğini, hayatını, şahsiyetini, hat sanatındaki önemini, eserlerini,

ekolünü, talebelerini, İslâm coğrafyasındaki etkilerini bütüncül bir anlayışla ortaya koymaktır.

Bu çalışmada şu sorulara cevap alınması amaçlanmıştır:

1. Yâkut el-Musta'simi kimdir? Onun hayatı ve şahsiyeti hakkında elde edilen bilgiler nelerdir?
2. Onun hat sanatındaki yeri ve önemi nedir?
3. Onun hat eserleri nelerdir ve nerede bulunurlar? Daha önce akademik bir çalışmada ulaşılamamış eserleri nelerdir?
4. Oluşturduğu hat ekolü ve bu ekolü takip eden hattatlar kimlerdir?
5. Osmanlı hat sanatına katkıları nelerdir?
6. Vefatından sonra Mısır ve İran'da görülen etkileri nelerdir?

Yine bu çalışmanın amacı kaynaklarda yer alan onunla ilgili kaydedilmiş ve ulaşabildiğimiz tüm bilgileri bütüncül bir anlayışla ele almaktır. Bunun için çeşitli kaynaklarda onu farklı farklı yönleriyle anlatan kayıtları toplamak, bu konuda bilgileri bir araya getirmek, onları birleştirerek bu konuda araştırma yapmak isteyenlere ayrıntılı bilgi edinebilecekleri bir kaynak oluşturmaktır.

Yine bu araştırmanın amacı Yâkut el-Musta'simî'nin önemine bir kere daha bilim dünyasının dikkatini çekmek ve Hat Sanatı Tarihi çalışmalarına eksik veya boş bırakılmış alanlardaki bilgi/belgeleri tamamlayarak katkı sağlamaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Yâkut el-Musta'simî'nin önemine binaen onun hakkındaki bilgilerin gün yüzüne çıkarılması dünya sanat tarihi için önemli bir katkıdır. Bu çalışmanın amacı olan ve yukarıda belirtilen başlıklara ulaşmak için çeşitli araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bunlardan biri olan nitel araştırma yöntemi ile çalışmalar yapılmış, literatür tarama ve doküman incelemesi ile bilgiler elde edilmiştir. Onunla ilgili yüz yılları aşarak günümüze kadar gelen ve kaynaklardan bize ulaşan tüm bilgiler değerli bulunmuş ve konunun aydınlatılmasında ipucu olarak görülmüştür. Araştırma sonucu elde edilen bu bilgiler tezde uygun başlıklardaki konulara yerleştirilmiştir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi hat sanatı tarihinde eşsiz yere sahip Anadolu'ya olduğu konusunda ilave bilgi ve belge bulduğumuz ve bu çalışmada sunduğumuz Hattat Yâkut el-Musta'simî'nin doğduğu topraklar olan Türkiye'de sırf ona has ve ona atfedilmiş geniş kapsamlı bilimsel bir çalışmanın ortaya çıkmasının hedeflenmiş olmasıdır. Bu çalışmada onun kimliği, şahsiyeti, şiirleri vasıtasıyla ruh hâli, hayatı, hat sanatı içindeki yeri, eserleri, ekolü, öğrencileri kısacası kaynaklar vasıtasıyla ulaşılan Yâkut el-Musta'simî ile ilgili her bir bilgi akademik bir yaklaşımla derlenmiş, her biri ayrı başlıklar altında irdelenmiştir. Özellikle hat sanatı tarihi üzerinde çalışmaları olan uzmanların Yâkut el-Musta'simî'nin önemini anlattıkları cümleler ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu husus bu çalışmayı kıymetli yapmaktadır. Bu araştırmanın orijinal oluşunu gösteren bir yönü de Yâkut el-Musta'simî'nin Osmanlı'daki etkilerini incelemiş ve tezin içinde bu konuya ayrı bir başlık altında yer verilmiş olmasıdır. Yine Yâkut'un Mısır ve İran'daki etkilerinin de ayrı bir başlık altında anlatılması bu tezin diğer bir özgün bir özelliğidir. Ayrıca Yâkut el-Musta'simî'nin Türkiye'deki eserlerinin dışında dünya müze ve kütüphanelerindeki eserlerine de bu çalışmada yer verilmesi Türkiye'de yazılmış bir yüksek lisans tezi için bir ilktir. Yine bu çalışmayı mühim yapan bir özelliği hat sanatı tarihinin zirvesi olarak görülen bu İslâm sanatçısının üzerine bilim dünyasının dikkatini bir kere daha bu akademik çalışmayla çekmek istemesidir. Bunu yaparken araştırma birkaç yönden gelişmiş ve derinleşmiştir. Örneğin onunla ilgili gün yüzüne çıkmamış yeni bulgulara ulaşılmış, daha önce Türkiye'de akademik bir çalışmada yer almamış ve onun imzasını taşıyan el yazmalarıyla karşılaşılmış ve onunla ilgili dağınık bir şekilde çeşitli kaynaklarda bulunan bilgiler derlenmiştir. Büyük bir çaba ve özveriyle onunla ilgili ulaşılabilen veriler analiz edilip bütüncül bir anlayışla bu araştırma çatısı altında toplanmıştır. Yararlanılan kaynaklardan Türkçe olanlarının yanı sıra birçoğunun Osmanlıca olması, onlardaki bulguların günümüz alfabesine çevrilmesi ve yine Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce kaynaklardan yararlanılması, bunlardan elde edilen bilgilerin Türkçe'ye çevrilmesi ve bu metinlerden çevrilen bilgilerin harmanlanarak bu tezde kullanılması bu araştırmanın önemini artırmaktadır. Doküman incelemesi neticesinde Yâkut ile ilgili minyatürlere de ulaşılmış ve onların görselleri bu çalışmada paylaşılmıştır. Bu da bu araştırmanın orijinal bir yönüdür. Yine bu çalışmaya değer katan bir başka yön de verimli orijinal bir kaynak meydana getirip

bunu literatüre kazandırması ve akademik camiada bu konuda görülen boşluğu doldurmasıdır. Bu şekilde bu çalışmanın Türk sanat tarihi için önemli bir katkı sağlamış olduğu düşünülmektedir.

1.5. Varsayımlar

Yâkut el-Musta'simî XIII. y. y.'da yaşamış ve çok sayıda eser üretmiş bir sanatkârdır. Hatta abartılı bir rakam olarak onun 1001 mushaf yazdığı söylenir fakat çok az eseri günümüze gelmiştir. Bugün dünyada müze ve kütüphanelerde birçok yüksek sanat kalitesinde eserlerinin mevcudiyeti bilinmektedir. Günümüze gelmeyen yazmaları da aynı günümüze ulaşanlar gibi yüksek sanat kalitesinde olduğu varsayılmıştır. Bu araştırmada Yâkut'un hat sanatındaki önemi elimizdeki örneklere göre genelleme yapılarak değerlendirilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

Tezin ana konusu yukarıda vurgulandığı gibi XIII. y. y.'da yaşamış Hattat Yâkut el-Musta'simî'nin, hat sanatındaki yeri, önemi, ekolü, öğrencileri ve onun yazdığı eserleridir. Sınırlılıklar Yâkut'un yüzyıllar öncesi yaşamış olduğu gerçeğine binaen sadece günümüze gelen bilgilerle literatür taraması ve doküman incelemesi yapılabilmesidir ve yine sadece günümüze gelen ve görsellerine ulaşılabilen eserleriyle değerlendirilme yapılabilmesidir.

Dünyanın dört bir yanındaki müze ve koleksiyonlarda yer alan bu Yâkut el-Musta'simî'nin eserlerinin dijital görsellerine ulaşılması kurumlara göre farklılık göstermektedir. Bazı müze ve kütüphaneler görselleri paylaşma konusunda yardımcı olurken bazıları iletişim kurma çabalarına cevap vermemektedir. Bu sebeple bazı kurumlardaki görsellere ulaşma konusunda zorluklar yaşanmıştır.

1.7. Literatür Taraması

1.7.1. Kapsamlı Yayınlar

Yâkut el-Musta'simî ile ilgili araştırma yapmak için literatür taraması yapılmak istenildiğinde ilk akla gelen kitaplar Osmanlı kaynaklarıdır. Hat sanatçılarının isimleri ve hayatları hakkında bilgi edinilen bu kitapların başlıcaları şunlardır: 1- Kadı Ahmet'in *Gülistan-ı Hüner* 2- Mustafa Âlî Efendi'nin *Menâkıb-ı Hünerverân* (bu kitap Dr. Müjgan Cunbur tarafından sadeleştirilerek *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları* adı altında 1982'de yayınlanmıştır) 3- Nefeszade İbrahim Efendi'nin *Gülzâr-ı Savâb* (bu kitap 1939 yılında Kilisli Muallim Rıfat tarafından

tashih ve tertip edilmiş Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı olarak yayınlanmıştır). 4- Müstakimzade Süleyman Saadettin Efendi'nin *Tuhfe-i Hattâtîn* (Bu kitap 2014 yılında Mustafa Koç tarafından hazırlanıp Klasik yayınlarından basılmıştır.) 5- Suyolcuzaade'nin *Devha-tül-Küttâb* 6- Mehmet bin Tacettin'in *Hüsn-i Hat Risalesi* 7- Habib Efendi'nin *Hat ve Hattatân* adlı eserleridir. 8- Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan 13 Numaralı dosyası Yâkut el-Musta'simî'ye aittir. Onun Osmanlıca el yazısı ile tuttuğu notlarında hem Yâkut el-Musta'simî'nin yazma eserleri hem de onun hayatı ile ilgili araştırmaları sonucu bulduğu bilgiler yer almaktadır.

1.7.2. Yabancı Dildeki Yayınlar

1-Kadı Ahmet'in *Gülistan-ı Hüner* adlı kitabı Yâkut hakkında bilgileri ihtiva etmektedir. Zakhoder tarafından bir giriş bölümünün yer aldığı ve Minorsky tarafından İngilizce'ye çevrilen bu kitap Smithsonian Enstitüsü Freer Gallery of Art Occationals Papers tarafından *Calligraphers anad Painters A Treatise by Qadı Ahmet, Son of Mîr-Munshî* adı altında yayınlanmıştır. 2-Dr. Salahuddin Müneccid'in *Yâkut el- Musta'simî* adlı kitabı da Arapça olarak Beyrut'ta basılmıştır. 3-Nourane Ben Azzouna'nın *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et bibliophiles au temps des dynasties mongoles(Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656- 814 / 1258-1411)* adlı Fransızca kitabında İlhanlı Dönemi içinde Yâkut el- Musta'simî ve eserleri incelenmiştir. 4- Clément Huart'ın *Les Calligraphes et les miniaturistes de l'Orient Musulman* adlı eseri Cenap Yazansoy tarafından Türkçeye çevrilmiş "İslâm Yazı Sanatında Ekoller" başlığıyla Şevket Rado'nun hazırladığı Türk Hattatları adlı kitabın içinde yer almıştır. Bu eserde de Yâkut el-Musta'simî ile ilgili bir bölüm bulunmaktadır.

Yapılan literatür taramasında Yâkut el- Musta'simî'nin İran ve Mısır'daki etkileriyle ilgili bilgilerin çoğunlukla yabancı kaynaklarda yer aldığı görülmüştür. Bu konular için çoğunlukla 5-David James'in *Qur'ans Of The Mamlûks*, 6-Yasin Hamid Safadî'nin *Islamic Calligraphy*, 7-Sheila S. Blair'in de aynı adlı yani *Islamic Calligraphy* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

1.7.3. Muhtevasında Yâkut Hakkında Bilgi Bulunan Türkçe Yayınlar

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan hat sanatı ve tarihini anlatan kitapların başında şu eserler gelmektedir: 1-Mahmut Bedrettin Yazır'ın *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*. Bu kitap Yâkut el-Musta'simî ile ilgili bazı bilgiler içermektedir. 2- Prof. Dr. Muhittin Serin'in *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* kitabı

daha sonra *Hat Sanatı Tarihi* olarak ve genişletilerek 2019’da iki cilt halinde basılmıştır. Bu kitapta hat sanatı tarihi anlatılırken Yâkut el-Musta’simî ve ekolü ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. 3-Prof. Dr. Süleyman Berk’in *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı* adlı kitabın baş tarafında da Yâkut el-Musta’simî ile ilgili bilgiler yer almıştır. 4-Süheyl Ünver’in *Türk Yazı Çeşitleri* adlı kitabında da Yâkut el-Musta’simî’ye değinilmiştir. 5-Muammer Ülker’in *Başlangıcından Günümüze Türk Hat Sanatı* adlı kitapta da Yâkut ibn-i Abdü’l-Musta’simî başlığında bu konu ile ilgili bilgiler verilmiştir. 6-Prof. Dr. Nihat Çetin’in *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı* adlı kitapta yer alan “İslâm Hat Sanatı’nın Doğuşu ve Gelişmesi” adlı makalesinde hat tarihi ve Yâkut ile ilgili bilgiler yer almaktadır. 7-Yine aynı yazarın hazırladığı *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nde yer alan “Arap II (Yazı) ve “Aklâm-ı Sitte” adlı maddeler de konu ile ilgili bilgiler içermektedir

8-Süleymaniye Kütüphanesi’nin eserlere ait envanter kayıtları da Yâkut’un eserleriyle ilgili net bilgilere ulaşmayı sağlamıştır. 9-Fehmi Edhem Karatay’ın hazırladığı *Topkapı Sarayı Müzesi Arapça Yazmalar Kataloğu* da Yâkut’un eserleriyle ilgili bilgi vermektedir.

10-Muhammed Efdaluttin Kılıç’ın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığı “Yâkut el- Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri” adlı Yüksek lisans tezinde Yâkut’un eserleri incelenmiştir.

Ayrıca daha önce akademik alanda bilimsel bir çalışmada incelenememiş olan el yazmalarına da ulaşmış buradan elde edilen verilerden ve bulgulardan da yararlanılmıştır.

Sonuç olarak Yâkut el- Musta’simî hakkında yüzyılları aşarak günümüze kadar gelen ve üstte adları zikredilen çeşitli kaynaklarda dağınık halde bulunan bilgiler bu tezde bütüncül bir anlayışla bir çatı altında toplamıştır.

1.8. Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan bazı kavramlar şunlardır:

Hat: Çizgi ve yazı demektir. Aynı zamanda “Hat” denildiği vakit Arap alfabesini kullanarak ortaya konan sanatlı yazı akla gelmektedir.

Hüsn-i Hat: Hattın yüksek bir kaliteli ve belirlenmiş kurallara uyularak güzel ve

sanatlı bir şekilde yazılmasıdır.

Hattat: Belli disiplinli bir çalışmanın ve formasyonları elde etmenin neticesinde yazıyı güzel bir şekilde yazma becerisine sahip olmuş, icazetname almış, imza atmaya ve öğrenci yetiştirmeye hak kazanmış hat sanatçısıdır.

Aklâm-ı Sitte (Altı Kalem): Hat sanatında uygulanan belli altı yazının hepsini kapsayan özel bir isimdir. Aklâm-ı Sitte'ye “Şeş Kalem” de denir. Bu altı yazının hangileri olduğu ile ilgili ekseriyetle kabul edilen kalemler “sülüs, nesih, muhakkak, reyhanî, tevkî' ve rikâ'dır.

Esâtîze-i Seb'a: Yâkut ve usta altı öğrencisine verilen ortak bir isimlendirmedir. Bu ifade “Yedi Üstad” manasına gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA YAZININ TARİHİ

2.1. Yazının Doğuşu

Yazı insanı güçlü kılan bir unsurdur. Yazı bilmek, yazı yazmak, yazı okumak insanın gelişmişliğinin göstergesidir.

Peki yazı ilk defa nasıl ortaya çıkmıştır?

Nefeszâde İbrahim “*Gülzâr-ı Savâb*” adlı kitabında yazının insanlara “Cenâb -ı Hakk'ın feyziyle, ilhâmıyla hâsıl olduğunu” söyler ve yazının mücidinin insanların atası Adem olduğunu belirtir; Adem (a.s.), her türlü yazıyı icat etmiş ve tuğla çamuru üzerine yazıp, bu çamuru pişirmiştir. Nefeszâde, bazı âlimlere göre de yazının icâdının İdris Peygamber'e veya bazılarına göre de Hûd Peygamber'e atfedildiğini belirtir.¹

Bu önemli icatta yukarıda adı geçen peygamberlerden biri olan İdris (a.s.), Adem'in (a. s.) altıncı neslidir. Kendisi ile ilgili bahsedilen bilgiler arasında bu tezin konusuyla ilgisi olması yönünden üzerinde durulması gereken özelliği, kavmine kalem ile yazmasını öğretmesidir.²

Tarihî süreç içinde daha sonra Nuh'un (a.s.) tufanı meydana gelir. Nuh tufanından sonra “her kavmin kendi yazısını bulup öğrendiği” ile ilgili bir görüş vardır.³

---

¹ Nefeszâde İbrahim, *Gülzâr-ı Savâb* (İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi

Neşriyatından,1939), 11- 12.

² Ömer Faruk Harman, “İdris”, *TDV İA*, C. 21 (İstanbul: TDV, 2000), 478- 480; Ayvallı,

Ramazan, vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi* (İstanbul: İhlâs Matbaacılık), 54, 56.

³ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*

(İstanbul: İnkılâb, 2013), 11.

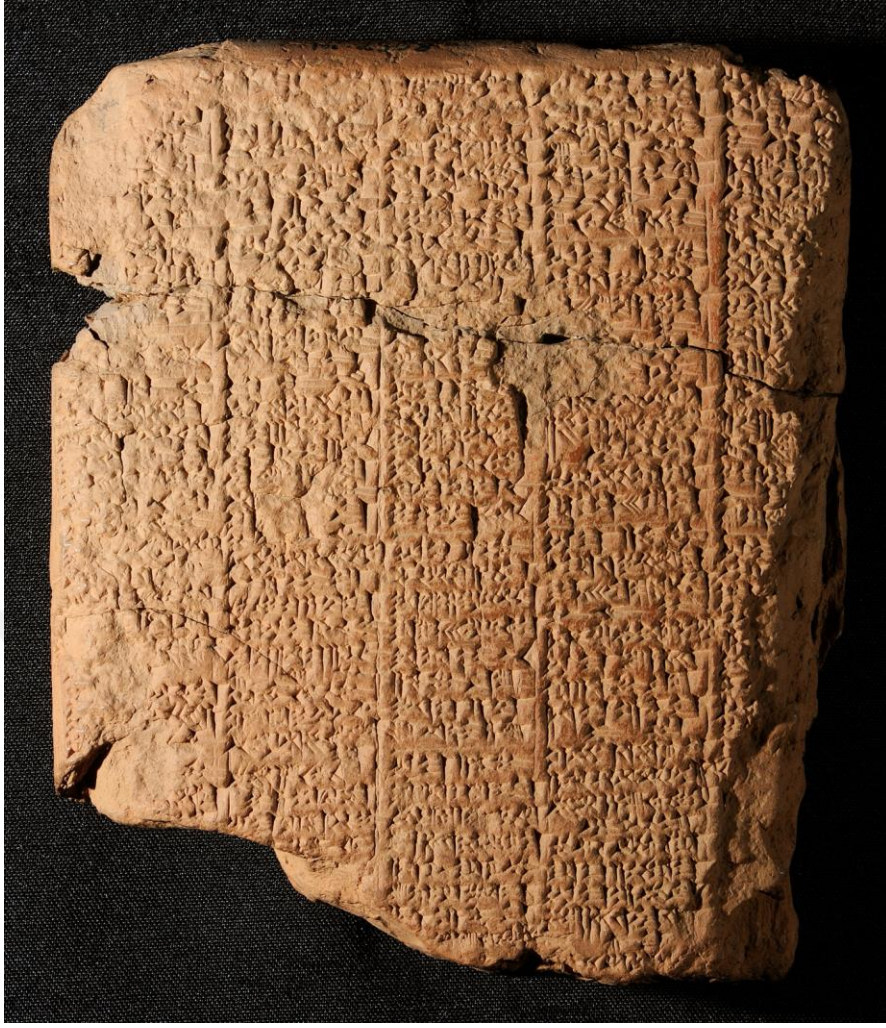
Arkeoloji biliminin yazı ile ilgili buluntuları da bu konunun tarihini aydınlatmaya çalışmaktadır. Fakat yazının ilk olarak nerede kullanıldığı konusunda arkeolog ve tarihçilerde görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Yazı ile ilgili ilk bulgulardan biri, Sümerler' in Uruk kentinde bulunmuştur. Bu kanıt M.Ö. yaklaşık 3300'e tarihlenir. Bu Sümer yazısı zaman içinde resimlerden çivi yazısı sembollerine gelişmiştir. Tarihçiler bu yazı türüne çivi yazısı (cuneiform) demişlerdir. Mezopotamya'da 3000 yıldan fazla bir süre bu yazı kullanılmıştır. Akadlar, Elamlar, Hititler de çivi yazısını kullanmıştır. Fakat bu yazı zamanla yok olmuş ve unutulmuştur.⁴ İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin içindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'nde çivi yazısı örneklerini üzerinde taşıyan çok kıymetli arkeolojik eserler sergilenmektedir. Bu tarihî objeler bu mekânda yakından görülebilir. Buradaki “Çivi Yazısının Evrimi”ni gösteren vitrinde ve bundan başka “İlginç Konulu Çivi Yazılı Belgeler” başlığı altındaki yine başka bir vitrinde sergilenen eserler, görülmeğe değerdir. Burada, üzerinde Hammurabi Yasası'nın, Ur-nammu Yasası'nın ve Asur Kral Listesi'nin bulunduğu çivi yazılı tabletler mevcuttur. (Resim 2.1; Resim 2.2) Ayrıca değişik konulu tabletler de sergilenir. Sözelimi üzerinde “Kutsal Evlenme Töreni” olan bir tablet vardır. Yine “Atasözleri Kitabı” mevcuttur. Daha başkaları da bulunmaktadır. Bunlar insanoğlunun tarih içindeki serüvenine ışık tutan çok kıymetli arkeolojik belgelerdir.

Resim 2. 1: Asur Kral Listesi, çivi yazısı örneği

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi, A. 117

⁴ Jane Bingham, vd., *Antik Dünya Ansiklopedisi*, danışman. Anne Millard, çev. Zeynep Tür (Ankara: Tübitak, 2010), 16-17; Clint Twist *Dünya Tarihi, İnsanlar, Tarihler, Olaylar*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), 7.

Resim 2. 2: Hammurabi Yasası, Çivi Yazısı örneği,
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi, Ni.2358

Yine Mezopotamya'daki uygarlıklarından birine ait “Gençken tablet evinde Sümer ve Akkad tabletlerini yazma sanatlarını öğrendim, İleri gelenlerden hiç kimse benim gibi yazamazdı”⁵ şeklindeki yazı ile ilgili kullanılan ifade, o zamanda yazmaya verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu cümledeki anlatımdan o dönemde de yazıyı öğrenmenin ve onu iyi bir şekilde yazmanın bir üstünlük ve övünç kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

---

⁵ Erkan Konyar, *Anadolu ve Mezopotamya Tarihi*, İ.Ü, AUZEF, Hafta e-Ders Kitap Bölümü, 130. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr>. [14.11.2021].

Mezopotamya'dan başka Mısır da yazı tarihi açısından önemlidir. M.Ö.3000'lerde Mısır'da hiyeroglif yazı kullanılmaya başlanmıştır.⁶ Bu yazı türünün örnekleri günümüze kadar gelmiştir. İstanbul'da da bunlardan birine herkesin kolayca ulaşabileceği ve yakından görebileceği tarihî bir eser vardır. O da Sultan Ahmet Meydanı'nda bulunan üstü sivri Dikilitaş'tır. Bu eser, Bizans İmparatorluğu döneminde Mısır'dan getirilmiştir. (Resim 2.3) Üzerindeki hiyeroglif yazı da bozulmadan zamanımıza kadar gelmiştir.

Resim 2. 3: Sultan Ahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş

Çin'de de ilk yazının görülüşü M.Ö. 1700ler gibi erken bir tarihtir.⁷ Bu bilgiler Mezopotamya, Mısır ve Çin'in yazı tarihinde ayrı bir yer tuttuğunu göstermektedir. Burada kullanılan eski yazılar, daha sonra ortaya çıkacak medeniyetlerin kurulmasında büyük rol oynamıştır. Ünlü Türk edebiyatçısı ve düşünür Cemil Meriç, Kırk Ambar adlı eserinde bu durumu benzetme sanatı yaparak edebî bir şekilde ifade etmiştir: "Yazıyı Sümer bulmuş önce (M.Ö. 3500), sonra Mısır, nihayet Çin (M.Ö. 2000).

⁶ Twist, *Dünya Tarihi, İnsanlar, Tarihler, Olaylar*, 9.

⁷ A.g.e., 13.

Dünya edebiyatının ilk cildi Asya” diyerek yazının ilk kullanımında Asya kıtasının önemini vurgulamıştır.⁸

Günümüzün yazı dünyasını etkileyen tarihteki en önemli olaylardan biri ise Fenikelilerle yaşanmıştır. Bugün kullandığımız alfabenin kökeni Fenikelilere dayanmaktadır. Fenike yazısını, Mısırlılarla ticaret yapan Bibloslular (Biblos Antik Çağ Fenike'sinin küçük kentidir) ortaya çıkarmışlardır. Bu, Mısır yazısını uyarlamakla olmuştur. Bu önemli olay M.Ö. 1100'a tarihlenir. Fenike alfabesi tüccarlar vasıtasıyla Akdeniz'e yayılmıştır. Resimli yazı Kuzey Afrika'daki Mısır'dan, Akdeniz'in güneyindeki Fenike'ye, oradan Avrupa topraklarının doğusundaki Yunanistan'a yayılmış ve bu süreçte harflere dönüşmüştür. Yunanlılara ulaşması muhtemelen M. Ö. 800'lerdir. Yunan alfabesinin ve buna bağlı olarak bütün Batı alfabelerinin kökeni Fenike alfabesidir.⁹ Prof. Dr. Muhammed Hamidullah “Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu” adlı kitabında “Yunanistan alfabeyi Fenikelilerden aldığına göre, yazı aletini de yine onlardan almış ve daha sonra onu Avrupa'ya yaymış olması çok muhtemeldir” demektedir.¹⁰

Ünlü Yunan filozof Eflâtun “Yazı ruhanî bir ölçüp biçmedir; beden aletiyle ortaya çıkar” diyerek yazının insanın hâlet-i rûhiyesiyle olan alâkasına da vurgu yapmıştır.¹¹

Aramîler de kendi dillerine Fenike alfabesini uygulamışlardır. Onda az bir değişiklik yaparak kendilerine özgü bir biçim vermişlerdir.¹² İstanbul Eski Şark Eserleri

---

⁸ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı no: 68, 2010), 51, Cemil Meriç, *Kırk Ambar Rümuz-ül Edeb*, C. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 17.

⁹ Perihan Sadıkoğlu, *Antik Mısır Sanatı ve T. A. G. E.*, (İstanbul, 2007), 105, 106; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 41; Twist, *Dünya Tarihi, İnsanlar, Tarihler, Olaylar*, 15.

¹⁰ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, (İstanbul: Beyan, 2013), 20.

¹¹ Abdullah-ı Sayrafî, *Hat İlmi Kitabı*, çev. Mehmet Kanar (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018), 15.

¹² Ali M. Dinçol, “Arâmîce”, *TDVİA*, C. 3 (İstanbul: TDV, 1991), 267.

Müzesi'nin içinde, üzerinde Aramî alfabesi ile Hitit dilinde yazıtlı ve törensel yemek sahnesi kabartmalı M.Ö. IX. y. y.'a tarihlenen arkeolojik eser (stel) sergilenmektedir. Bu örnekte Aramî alfabeli yazı yakından incelenebilir. (Resim 2.4)

Resim 2. 4: Aramî Yazıtlı Stel

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi, Env.no. 7696

Aramîler Arap yazısının tarihî geçmişinde önemlidir. Çünkü Fenike alfabesi Aramîlerce geliştirilmiştir. Bu süreçte Nabatî ve Sinaî yazının vasıtasıyla Arap alfabesi meydana çıkmıştır.¹³

Arap yazısının menşei ile ilgili olarak İslâmî kaynaklarda rivayetler vardır. Bunlar üç ana grupta toplanır. Bunlardan biri yazının kaynağının ilahî olduğudur. Buna göre ilk insan ve ilk peygamber Adem'a (a.s.) vahiyle birlikte mânâ ve yazı indirilmiştir.

¹³ A. g. e., 267.

Nuh'ın (a.s.) tufanından sonra ise her kavim kendi yazısını bulup öğrenmiştir. Hz. İsmail (a.s.) da ilk Arap yazısını öğrenendir. Diğer grup, “Arap yazısının “Güney Arabistan yazısı” yahut ‘Himyerî’ yazıdan türediği”dir. Üçüncü grup ise “Nabat yazısının değişiminden ve geliştirilmesinden” Arap yazısının ortaya çıktığıdır. Arap yazısının gelişim evrelerini araştıran bilim adamları Nabat yazısına ulaşabilmiştir. Nabat yazısının ise yukarıda zikredildiği gibi Aramî yazısı ile Aramî yazının da Fenike yazısı ile bağlantılı olduğu bilinmektedir.¹⁴

Tarih içinden süzülen ve Fenike yazısına bağlanan bu sürecin sonunda Arap yazısı doğmuştur. Ayrıca yukarıda Fenike yazısının anlatıldığı bölümde, Fenike yazısının Mısır yazısından uyarlanmak yoluyla oluşturulduğu şeklinde bir bilgi de yer alıyordu. Bunların hepsi birleştiğinde, kullanılan yazıyla, tarihî süreç içinde medeniyetlerin birbirini etkilediği ve bunun sonrasında yeni oluşumları tetiklediği anlaşılmaktadır.

2.2. Arap Elifbası

Arap alfabesinin en eski sıralanışı bugünkü gibi değildi. Daha sonra şekilce birbirine benzeyen harfler bir araya getirilmiştir.¹⁵

Yirmi dokuz harften oluşan Arap alfabesi şöyle sıralanır: Elif, bâ', tâ', sâ', cîm, ha', hâ', dâl, zâl, râ, zâ', sîn, şîn, sad, dad, ta', za', ayn, gayn, fâ, kaf, kâf, lâm, mîm, nûn, vâv, hâ', lâmelif, yâ.^{16*}

¹⁴ Nihat M. Çetin, “İslâm Hat Sanatı'nın Doğuşu ve Gelişimi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat*

Sanatı, (İstanbul: IRCICA, 1992), 14; Berk, *Devlet-i Aliyye' den Günümüze Hat Sanatı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, 11; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 45; Nihad M. Çetin, “Arap- II. Yazı”, C.3, *TDVİA*, (İstanbul: TDV, 1991), 276; Tayyar Altıkulaç, *Hız. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (Türk ve İslâm Eserleri Nüshası)*, (İstanbul: TDV, 2007), 18.

¹⁵ M. Bedrettin Yazır, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 2. bs.

(Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981), 54; Çetin, “Arap -Yazı”, *TDV İA*, 280.

¹⁶ Yazır, *Kalem Güzeli*, 56. **Kalem Güzeli'nde* bu harfler, Arap harfleriyle de yazılmıştır.

Ayrıca Arap alfabesi, birçok kaynakta içinde lâmelif olmadan yirmi sekiz harf olarak sıralanmaktadır. Bunun sebebi “elif ve lâm”ın alfabe de ayrı ayrı yer almasıdır. Ayrıca

2.3. İslâm'ın Doğuşu ve Kur'an-ı Kerim'in İlme Verdiği Önem

İslâm toplumu güçlü bir medeniyete sahip bir toplumdur. İslâmiyet'in gelişiyle Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Asr-ı Saadet yaşanmıştır. İslâm medeniyetiyle VII. y. y.'dan itibaren başlayan süreçle müslümanlar arka arkaya ilmî gelişmeler kaydetmişlerdir. Hat sanatı da müslüman toplum içinde doğmuş, yoğrulmuş ve gelişmiştir. Bu sanat müslümanların estetik anlayışlarının çok hoş ve latif bir göstergesi olmuştur.

İslâm'ın doğuşu, Hicaz'da yazının önem kazanması, ilmin ilerlemesi, müslümanların ilimde ilerlemeleri ve bu ilerlemenin daha sonraki yüzyıllarda bütün dünyanın ilerlemesine vesile olması... Bunlar, hep birbirini takip eden ve dünya kültür tarihini derinden etkileyen olaylardır. İslâmiyet'in ortaya çıkması dünya bilim tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilen ilâhî kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Bu son ilâhî kitaptır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnet ve hadis-i şerifleri de müslümanların Kur'an'dan sonra başvuracağı ikinci kaynaktır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) milâdî 571 senesinde dünyayı şerefletirmişti. 40 yaşında iken kendisine vahiy gelerek peygamber olmuştur. Kur'an-ı Kerim, Allah (C. C.) tarafından Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbine, Cibril vasıtasıyla indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 26. suresi olan Şuarâ Suresi'nin 192. ve 193.-195. ayetin meali şöyledir:

[192. ayet]: “Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir”.

[193-195. ayetler]: “(Resûlüm!) Onu Ruh'u'l-emin (Cebrail) uyarıcılardan olası diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir”.¹⁷

Yazı tarihinde önemli unsurlardan biri de kalemdir. “Kalem” kelimesi müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Alak suresinin ilkinin içinde “Oku!” kelimesi geçen ilk beş ayetinin meali şöyledir:

---

lâmelif bir harf değil, kelimedir. Bu kelime, “lâm” ve “elif” harflerinin birleşmesiyle oluşuyordu ve anlamı “hayır” (“evet”in zıddı) demektir. Bu sebeplerden bazı Arap alfabesi tertiplerinde “lâmelif” yer almamıştır.)

¹⁷ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, haz. Hayrettin Karaman, vd. (Ankara: Türkiye

Diyanet Vakfı, 2009), 374; Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, C. 1., (İstanbul: Nesil, 2006), 55, 196- 198.

[1. ve 2. ayetler] “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılınmış yumurtadan yarattı”.

[3- 5.ayetler] “Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir”.¹⁸

Alak suresinde içinde kalem kelimesi geçen 4. ve 5. ayetlerin tefsiri Kur’an Yolu Türkçe Meal Tefsiri’nde şu şekilde yapılmış:

*4 ve 5. âyetlerde kalemin önemi vurgulanmıştır; çünkü “kalem” kelimesiyle anılan yazma araçlarında sayılamayacak kadar çok ve büyük faydalar vardır. Kalem vasıtasıyla ilimler tedvin edilmiş, hikmetler kaydedilmiş, öncekilerle ilgili haberler, bilgiler zapt edilmiş; kalem sayesinde insanlar bilgilerini yazıya, kitaba dönüştürüp başkalarına aktarmış, kalıcı hale getirebilmiş; Allah tarafından indirilmiş olan kutsal kitaplar yine bu araçla yazılmıştır. Kısaca uygarlıklar kalem sayesinde süreklilik kazanmış, kuşaktan kuşağa aktarılmış; Allah kalem vasıtasıyla insana bilmediklerini öğreterek onu cehalet karanlığından kurtarmış, ilmin aydınlığına kavuşturmuştur. Burada “kalem” kelimesinin, –işlevi ve amacı dikkate alındığında– bilinen kalemde bilgisayara kadar bütün okuma, yazma ve bilgi alıp verme araçlarını kapsadığını da belirtmek gerekir.*¹⁹

Burada bu tefsirde görüldüğü gibi “ilim” konusuna vurgu yapılmaktadır.

Yine Yüce Kitap Kur'an-ı Kerim'in surelerinden biri olan Kalem Suresi'nin birinci ve ikinci ayetlerinin meali de şöyledir:

[1.-2. Ayetler] “Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına and olsun ki (Resûlüm), sen,-Rabbinin nimeti sayesinde-mecnun değilsin”.²⁰

Kur’an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir’de bu surenin ilk ayetlerinin tefsiri içinde yer alan kalemle ilgili açıklamalar şöyledir:

¹⁸ Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, haz. Hayrettin Karaman, 597.

¹⁹ Hayrettin Karaman, vd., Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, gözden geçirilmiş baskı, C. 5, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 652, 653.

²⁰ Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, haz. Hayrettin Karaman, vd., 563.

'Kalem'den maksat vahyi yazan kalem, yazdıklarından maksat Kur'an'dır' diyenler de olmuştur; ancak âyeti genel anlamda değerlendirmek daha doğru olur. Burada kalem ile simgelenen yazının, insanın düşünce, tecrübe ve kavrayışlarının kayıtlar aracılığıyla bireyden bireye, kuşaktan kuşağa ve bir kültür çevresinden diğerine aktarılmasında önemli bir etken; bilginin yazılıp korunmasında, ilim ve irfanın gelişmesinde, dolayısıyla toplumların aydınlanmasında vazgeçilmez bir araç olduğuna işaret vardır. Kur'an-ı Kerim'in ilk inen sûresine (Alak) "oku!" buyruğuyla başladığı gibi ikinci inen bu sûrenin ilk âyetinde de Allah Teâlâ tarafından yazı aracı olan kaleme ve kalem ehlinin onunla yazdıkları üzerine yemin edilmiş olup bu durum, İslâm'ın okuma yazmaya, bilime ve yazılı kültüre verdiği önemi göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.²¹

Yukarıda verilen ayetlerin meallerinin iki tanesinin içinde "kalem" kelimesi geçmektedir.

Yine yukarıda verilen tefsir içinde "ilim" kelimesi birkaç defa yer almaktadır. Orada "ilim"e ve onun önemine vurgu yapılmaktadır.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) de ilim konusunda birçok hadis-i şerifleri vardır. Bunlardan birkaçı şunlardır:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İnsan ölünce üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye (faydası kesintisiz sürüp giden sadaka), kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlât". (M4223 Müslim, Vasiyyet, 14)²².

İlim konusu çok derin bir konudur. Dinî kitaplarda bu konu detaylarıyla anlatılmıştır.

Bir de fayda vermeyen ilim vardır. Bundan da Hiz. Muhammed (s.a.v.) Allah'a sığınmıştır. "Abdullah b. Amr'dan nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle dua ederdi: 'Allah'ım! Huşû duymayan kalpten, kabul edilmeyen duadan, doymayan

---

²¹ Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, C.5, 429- 430.

²² Mehmet Görmez, vd., *Hadislerle İslâm*, 1. bs., C. 1 (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 555.

nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım. Bu dört şeyden sana sığınırım’.”
(T3482 Tirmizî, *Deavât*, 68)”²³

Rasullullah'in (s.a.v.), içinde “kalem” kelimesi geçen şu hadis-i şerifini de kaynaklarda yer almaktadır:

“Allah'ın ilk yarattığı şey kalem idi”. (et-Tirmizi, bk. Tefsir 44, 68.sûre ve Kadr 30/17; Ebu Davud 39/ Kadr 10; İbn-i Hanbel V, 317)”²⁴

Âlim, ilim, kalem ve sanat... Âlimlerin ilmi kalemle yazılmış, insanlar da bu yazılanı “okumak” suretiyle bu ilmi edinmişlerdir. Okuyanlar gerek o devirde yaşayanlar olmuş gerekse o yazının veya kitabın yazılışından sonra yaşayanlar; hatta yüzyıllar sonra yaşayanlar; o yazı veya kitap bir şekilde ellerine geçenler. Onlar, o ilimden istifade edebilmişlerdir. Bunlar ilmin kaydedilmesiyle yani yazı ile olmuştur ve böylece yazı unsuru önem kazanmıştır. Yazı unsurunun önem kazanması, onun gelişmesine de vesile olmuştur. Bir de bu unsura güzel yazma vasfı da eklenince yazı, sanat haline dönüşmüştür.

---

²³ A.g.e., 555.

²⁴ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂMIYET VE YAZININ ÖNEMİ

3.1. Vahiy Yazımı Ve Yazıya Verilen Önem

Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy olarak indirildiğinden yukarıda bahsedilmişti. Kur'an-ı Kerim'den bir ayet vahy edildiğinde Hz. Muhammed (s.a.v.) vahiy kâtiplerinden birini çağırırdı ve ona yazdırırdı. O ayetin hangi sureye ait olduğunu da bildirirdi. "Hafızlar da bu tertip üzere ezberlerdi". Vahiy kâtiplerinin sayısı yirmi beşi buluyordu.²⁵ Peygamber'e (s.a.v.) kâtiplik eden toplamda kırktan fazla sahabe vardı.²⁶ Bu sayıyı altmış beşe (bir kısmı tartışmalı) kadar çıkaranlar da olmuştur.²⁷ Yazı bir ihtiyaçtı.²⁸

Peygamber'in (s.a.v.) ashabı arasında yazı yazmayı öğretenler de olmuştur.²⁹ İslâmiyet'in gelişinden sonra yazıya verilen önemi gösteren yine şöyle bir bilgi de mevcuttur: Bedir Savaşı'nın sonunda esir olarak ele geçenler olmuş, bunlardan yazı bilenler esirlikten kurtulmaları için müslümanların çocuklarından onar kişiye okuma yazma öğretmişler, bu faaliyetleri yani yazı bilip öğretmeleri onlar için fidye sayılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) İslâm dinini kabul eden herkese rehberlik etmiştir. Müslümanlara adeta yaygın eğitim vermiştir. Medine'de Mescid-i Nebevî'nin suffa adlı bölümü vardı. Burada O (s.a.v.), sahabelere kendi ders verdiği gibi öğretmenleri

---

²⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 47, 49.

²⁶ Çetin, "Arap-Yazı", *TDVİA.*, 278.

²⁷ M. Suat Mertoğlu, "Vahiy Katibi", *TDVİA*, C. 42 (İstanbul: TDV, 2012), 447- 449.

²⁸ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 34.

²⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 47. (Naklen bkz. İbn Abdülber, *el-İstîâb*, C. 3, 920; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye*, C.1, 48; Ebû Davud, *Büyû*, 37, İbn Mâce, *Ticaret*, 8)

de vazifelendirmiştir. Medine’de başka mahallelerin mescitlerinde okullar açmış okuma-yazmayı kurumsallaştırmıştır.³⁰

3.2. Yazı Tazları

İslâm yazısı Arap harfleriyle yazılmıştır. Fakat Arap yazısı tek tipte yazılmış değildi. Yazı tarzında farklılıklar vardı. Bu farklılıklar çeşitli isimler ile adlandırılmış ve ayrımlar belirtilmiştir.

Araplar önce “müsned” denilen bir yazı kullanmışlardır. Bu yazı Güney Arabistan 'da gelişmişti. Müsned adı verilen bu yazı ile Arap yazısı arasında bir benzerlik yoktur. Sonra bu yazının yerini bugüne kadar gelen Arap yazısı almıştır. Bu, Nabat yazısından gelişmişti.³¹

Arap yazısında iki farklı tarz görülüyordu. Bunlardan biri geometrik, harf şekillerinde “sert köşelerin hâkim olduğu tarz” olan cezm, diğeri ise “yumuşak, kavisli hatların hâkim olduğu yuvarlak karakterli” üslupta olan meşk.³² Yazı, İslâmiyet'in gelmesi ile birlikte aydınlık bir devreye girdi. Geometrik, “sert köşelerin ve düz hatların hâkim olduğu tarz”, önce Mekke'de sonra Medine' de ve sonra Basra' da gelişti. Sırasıyla yazı Mekkî, Medenî, Basrî isimlerini aldı. Daha sonra Kûfe'de gelişerek Kûfi adını aldı. Önceleri (H. V. y. y./ M. XI. y. y.'a kadar) bu yazı tarzı özellikle mushaf yazımında kullanılıyordu. Daha sonra kullanımı daha dar bir alanda kaldı. İçinde Kûfi yazı örnekleri olan eserler günümüze kadar gelmiştir. Resim 3.1’de bu hattın örneği olan Ali b. Ebu Talib’a (r.a.) ait yazı görülebilir.³³ İkinci tarz olan yazı ise yukarıda

³⁰ Çetin, “Arap- II. Yazı”, *TDVİA*, 278; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs., 57;

Ebu'l-Hasan el-Mâverdî, *Edebü'd-Dünya ve'd Din*, çev. Selâhaddin Kip, Abidin Sönmez (İstanbul: Bahar Yayınevi,), 73.

³¹ Çetin, “Arap-Yazı”, *TDVİA*, 276; Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 17.

³² Çetin, “Arap- Yazı” *TDVİA*, 278-279; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, .86, 89; Uğur, Derman, “Hat”, *TDVİA*, C.16 (İstanbul: TDV, 1997),427.

³³ Çetin, “Arap -Yazı” *TDVİA*, 276, 278, 280; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs., 58; Serin, *Hat Tarihi dersi notları*, FSMVÜ GSF, Güz-2017.

bahsedildiği gibi yuvarlak karakterliydi. Bundan zamanla farklı üsluplar doğdu. Emevî ve Abbasî dönemlerinde bu yazının kullanım alanı daha da genişledi. Bu tarz önce “mevzun” sonra “mensûb” niteliklerini kazandı.³⁴ Bu konu ileride ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında yazı malzemesi olarak değişik metaryeller kullanılmıştır. Kâtipler deri, tahta tabletler, kemik (deveye ait), ağaç yaprakları (hurmaya ait), ince taş ve kırık hâlde bulunan seramiklere ait parçalar üzerine yazı yazmışlardır.³⁵

Resim 3. 1: Kur'an-ı Kerim'den sayfa (Ali b. Ebu Talib), TSMK, E.H. 37

³⁴ Çetin, “Arap -Yazı” *TDVİA*, 280; Nihat M. Çetin, “İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve

Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı* (İstanbul: IRCICA, 1992), 17, 20, 21;

Uğur Derman, “Nesih” *TDVİA*, C. 33 (İstanbul: TDV, 2007), 1.

³⁵ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 93.

3.3. Dört Halife, Yazı Ve Eğitim

3.3.1. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Ve Yazı

Bu dönem yani Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) halifeliği zamanı (M. 632- 634) Kur'an -ı Kerim'in ilk defa kitap haline toplandığı dönemdir. Kur'an -ı Kerim ayetleri onun zamanda Hz. Ömer'in (r.a.) teklif etmesiyle mushaf haline getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim mütecânis (bir cinsten) sayfalar (suhuf) halinde yazılmıştır. Ona “Mushaf” denmiştir. Halife, Mushaf'ı muhafaza etmiş sonra Mushaf, Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) vefatıyla Hz. Ömer'e (r.a.), onun vefatı üzerine de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerinden olan kızı Hz. Hafsa'ya (r.a.) kalmıştır.³⁶

3.3.2. Hz. Ömer (r.a.) Ve Eğitim

Hz. Ömer (r.a.) hilafeti zamanında Kûfe şehri kurulmuştur.³⁷ Yine Hz. Ömer (r.a.) zamanında resmi okullar açılmıştır. Öğretmenler tayin edilmiştir.³⁸

3.3.3. Hz. Osman (r.a.) Ve Yazı

Hz. Osman'ın halifeliği dönemi Mushaf'ın çoğaltıldığı yani istinsah edildiği dönemdir. Bu devirde Hz. Ebu Bekir'in (r. a.) halifeliği döneminde Zeyd b. Sâbit'in (r.a) yazdığı ve Hafsa bint Ömer'de bulunan Mushaf'tan, Resm-i Osmanî'ye göre nüshalar istinsah edilmiştir. Bunların sayısı ve gönderildikleri yerler hakkında farklı görüşler vardır. Adetleri hakkında değişen rivayetlere göre sayıları en az altıdır. Bu mushaflardan biri Medine'de bırakılmıştır. Diğerlerinin gönderildikleri yerler ise Mekke, Şam, Basra, Kûfe olmuştur. Bir tane de Hz. Osman'ın (r. a.) kendisi için yazılmış olan mushaf vardır. Böylece altı mushaf tesbit edilmiştir. Fakat Yemen, Bahreyn'e de nüsha

---

³⁶ Adnan Demircan ve Yavuz Yıldırım, *İslâm Tarihi 1*, İÜ, AUZEF, İlahiyat Lisans Programı, 127/ 429 ([http. //auzefkitap.istanbul.edu.tr/islam tarihi1.pdf](http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/islam tarihi1.pdf) (27.11.2021); Altıkulaç, *Hz. Osman' a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 23; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 95; *Türk ve İslâm Ansiklopedisi*, C.1 (Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1979), 237; Çetin, “Arap-II. Yazı”, *TDVİA*, 278.

³⁷ Yazır, *Kalem Güzeli*, 68.

³⁸ Nihad M. Çetin, “Arap-II.”, Yazı, *TDVİA*, 278.

gönderildiğini ileri sürenler de vardır.³⁹ Hz. Hafsa'dan (r. a.) istinsah edilmek üzere getirilen Mushaf ise vazife tamamlanınca kendisine iade edilmiştir.⁴⁰ Bu ilk nüshalarının yazılış özellikleri şöyledir: “Bu nüshalar parşömen üzerine tek renk (siyah) mürekkeple yazılmıştı; nokta ve harekeleri yoktu”; “sure adlarını, sureleri, ayetleri, cüzleri vb. ayıran işaretler taşıymıyordu”.⁴¹

Yukarıdaki konuda görüldüğü gibi Kur'an -ı Kerim'e bir büyük hizmet daha Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra üçüncü olarak halife olan Hz. Osman (r.a.) döneminde gerçekleştirilmiştir. Kur'an-ı Kerim mushafı istinsah edilmiş ve İslâm coğrafyasının merkezlerine gönderilmiştir. Böylece bu merkezlerde Kur'an-ı Kerim yazılı olarak bulunması sağlanmıştır.

Türkiye’de Topkapı Sarayı Müzesi’nde ve İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi’nde Hz. Osman'a (r.a.) izâfe edilen mushaflar mevcuttur. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki mushaf Hz. Osman'ın (r.a.) şehadeti esnasında okuduğu Kur'an-ı Kerim olarak bilinir. Kûfi hatla yazılmıştır. Ayrıca Taşkent’te, Kahire’de el- Meşhedü’l-Hüseynî’de, British Library’de de Hz. Osman’ a nisbet edilen nüshalar mevcuttur. Fakat Hz. Osman' a nisbet edilen bu mushaflar için incelemeler yapılmış ve bu mushafların ya Hz. Osman'ın mushaflarından ya da onlardan kopya edilen nüshalardan yazıldığı sonucuna varılmıştır. Fakat kesin bir sonuca ulaşmak için bu araştırmalar devam etmektedir.⁴²

---

³⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs., 59; Adnan Demircan, *İslâm Tarihi 1*, İÜ,

AUZEF, İlahiyat Lisans Programı, 127/ 429 (<http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/islam tarihi1.pdf>); Serin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1.bs., 53; Tayyar Altıkulaç, *Hz. Osman 'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 33; Serin, *Hat Tarihi Dersi notları*.

⁴⁰ Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf -ı Şerif (TİEM)*, s. 31; *Türk ve İslâm Ansiklopedisi*, 237.

⁴¹ Nihad M. Çetin, “Arap- II Yazı” *TDVİA*, c. 3, Ankara, 1991, 278.

⁴² Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 54; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 97-100;

Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 16, 34, 128; Tayyar Altıkulaç, “Günümüze Ulaşan En Eski Mushaf Nüshaları”, *1400.yılında Kur'an'ı Kerim*, (İstanbul: Antik A. Ş. Kültür Yayınları, 2010), 36; Mustafa Altundağ, “İstanbul Topkapı Mushafı Hz. Osman'a mı aittir ?”, *Marife*, yıl: 2, sayı: 1, 2002, 83; Lütfullah Yavuz,

3.3.4. Hz. Ali (r.a.) Ve Yazı

Hz.Ali (r.a.) ilk müslümanlardandır ve dördüncü halifedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) amcasının oğludur ve sonra damadı olmuştur. Hat sanatı tarihinde O'nun (r. a.) da önemli bir yeri vardır. Hz. Ali (r. a.) “hattatlar silsilesinin başlangıcı ve manevî rehberi kabul edilmiştir”.⁴³ Ayrıca Hz. Ali'nin (r. a.) yazı ile ilgili güzel sözleri vardır. O “Çocuklarınıza yazı öğretin. Çünkü yazı pek mühim olduğu gibi insana sürur veren şeylerin en büyüklerindedir” buyurmuşlardır.⁴⁴ Yine bir sözlerinde “yazı hocanın tâliminde gizlidir” demişlerdir.⁴⁵ Hz. Ali (r.a.) “güzel yazı, insanda erdemi berraklaştırır.”⁴⁶; “güzel yazı elin dili, gönlün güzelliğidir”⁴⁷ buyurmuşlardır. Hz. Ali (r.a.) bu sözleriyle yazının ve de güzel yazının değerini vurgulamışlardır. O (r.a.), “yazıyı ıslah edip güzelleştirmiştir”.⁴⁸Yine

Edeb sahibi! Öğren yazının ölçülerini

Edeb öğrenen için ziynet demektir yazı

Malın olsa da yazın senin ziynetin

Muhtaç olsan da yazı senin en üstün kazancın

“Kur'an'ın Topkapı Nüshasının İmlası ve Hz. Osman'a nisbeti konusundaki Tereddütlere Cevaplar”, *İlmî Dergi Diyanet*, C. 46, sayı 2, (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010), 144; Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhih-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2015), 192- 195, 212- 216.

⁴³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 49.

⁴⁴ Nefeszade İbrahim, *Gülzâr-ı Savab*, 10.

⁴⁵ Yazır, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 108.

⁴⁶ Salim T S al-Hassani (editör), *1001 İcat Dünyamızda İslam Mirası*, (UK: Foundation for Science Technology Civilisation, 2010), 85.

⁴⁷ Abdullah-ı Sayrafî, *Hat İlmî Kitabı*, çev. Mehmet Kanar (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018),14.

⁴⁸ Yazır, *Kalem Güzeli*, 68.

buyurmuşlardır.⁴⁹

Hz. Ali'nin (r. a.) oğlu İmam Hasan'nın (r.a.) da besmelenin güzel yazılması ile ilgili şöyle bir sözü vardır: “Her kim besmeleyi güzel yazarsa Cenab-ı Hak ona her harf mukabilinde on sevap verir.”⁵⁰

3.4. Emevi Dönemi (661- 750)

Emevîler, Hülefâ-yi Râşidîn döneminden sonra hüküm süren İslâm tarihinin ilk hanedan devletidir.⁵¹ Emevî Devleti, Suriye'nin merkezi Dımaşk'ta kurulmuştur.⁵² Dımaşk veya Dimişk “Şam” demektir. Prof. Dr. İlber Ortaylı bir kitabında bu şehirle ilgili olarak “Suriye ve bilhassa Şam beş bin yıla yakın bir süre yerleşim noktası olmuştur. Roma devrinde ‘Damascus’ olarak inkişaf etmiştir” demektedir.⁵³

Şehir, Osmanlı döneminde “Dımaşk” olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şam'a hatta Şam-ı Şerif'e terk etmiştir.”⁵⁴

3.4.1. Emevi Döneminde Sanat Ve Yazı

İslâm sanatının esasları tespit edilip temelleri atılması Emevîler Dönemi'nde olmuştur. Bu devir de mimarî ve diğer sanat kollarında ana formlar ortaya çıkmış, kaideler tespit edilmiş, ana şemalar belirlenmeye başlamıştır. Kudüs'te Kubbetü's-Sahra ve Şam'da Emeviye Camii bu dönemin en önemli eserlerindedir.⁵⁵

Bu dönemde yazının geldiği durumdan bahsedilecek olursa, Kur'an ve kitap istinsahı süratli bir şekilde artmıştır. Bilindiği gibi istinsah “nüshasını çıkarma, suretini çıkarma, kopya etmek” demektir. “Kur'an mushafları ve kitapları istinsah ediliyor

---

⁴⁹ Abdullah-ı Sayrafî, *Hat İlmi Kitabı*, çev. Mehmet Kanar (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018),14.

⁵⁰ Nefeszade İbrahim, *Gülzâr-ı Savab*, 11.

⁵¹ İsmail Yiğit, “Emeviler-Siyasî Tarih”, *TDVİA*, C.11 (İstanbul: TDV, 1995), 87, 94.

⁵² A. g. e., 87.

⁵³ Ortaylı, *İlber Ortaylı Seyahatnamesi* (İstanbul: Timaş, 2013), 13.

⁵⁴ Cengiz Tomar, “Şam”, *TDVİA*, C. 38 (İstanbul: TDV, 2010), 311.

⁵⁵ A. Engin Beksaç, “Emeviler- Sanat” *TDVİA*, C. 1 (İstanbul: TDV, 1995), 104- 106.

demek” onların sayılarının adet olarak artması manasına gelmektedir. Bu dönemde yeni kitaplar yazılmış, yabancı dilde yazılmış olan kitaplar tercüme edilmiştir. Halifeler saraylarda kâtipler çalıştırmıştır.⁵⁶ Bu da onların yazmaya önem verdiklerini göstermektedir. Hat sanatında yumuşak ve yuvarlak karakterli yazıda belirli bir gelişim görülmüştür. Bu devirde çeşitli belgeler için, çeşitli ebatta kağıtlar ve bunlara uygun büyüklükte yazılar için belirlenmiş kalemler ortaya konmuştur.⁵⁷ Ayrıca kitapların çoğalmasının sonucu olarak da İslâm dünyasının ilk kütüphanesinin bu devirde Halife Muaviye bin Ebu Süfyan (661-680) zamanında Şam’da kurulduğu kabul edilmektedir.⁵⁸

Emevî Dönemi, hüsn-i hat sanatı tarihinde önemli bir dönem olma özelliği göstermiştir. Bu devirdeki ünlü hattatların isimleri de kaynaklarda yer almaktadır. Bunlardan biri de Hâlid b. Ebü'l- Heyyac’tır. Hâlid ilk celî yazı hattatı kabul edilmektedir.⁵⁹

Emevîler dönemindeki bir başka meşhur hattat da Kutbetü'l-Muharrir’dir. Tarihte ilk defa kendisine muharrir denilen kişi, Kutbetü'l-Muharrir’dir. Bu sanatçı, Emevîler Dönemi'nin sonu ile Abbasîler'in başında yaşamıştır. Dört nevi yazıyı ortaya çıkarmıştır.⁶⁰ Muharrir sıfatı yerini sonraları hattat kelimesine bırakmıştır.^{61*} Bu terim yani muharrir “gerçek yazı sanatkârı ile yazısı sadece güzel olanı birbirinden ayıran en eski kelime”dir.⁶²

---

⁵⁶ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 56.

⁵⁷ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 13; Çetin, “İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 21.

⁵⁸ İsmail E. Erünsal, “Kütüphane”, *TDV İA*, C. 27 (İstanbul: TDV, 2003), 32- 35.

⁵⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1.bs, 57; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, C.1 (İstanbul: Kubbealtı neşriyatı, 2019),103.

⁶⁰ Berk, *a. g. e.*, 13, 14; Çetin, *İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 21.

⁶¹ A.g.e.,21. *Bu terimlerden tarih yönünden önce kâtip, sonra muharrir, daha sonra verrak kullanılmıştır. Hattat kelimesi de bunlardan sonra kullanılan bir ıstılahtır.

⁶² Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 14.

Kutbetü'l-Muharrir'in "kalem-i tûmar"ı ortaya çıkarmış olduğu düşünülür. O, ilk defa varak ebadıyla, onun üzerine yazılacak yazı büyüklüğü arasında uygun oranı belirlemiştir.⁶³

*Emevî halifelerinin emirleri (alâmât) tûmârlara tûmâr kalemiyle yazılırdı. Tûmar, parşömen ve papirüsden belirli ölçüde hazırlanmış varaktır. Kutbe, bu ölçülü tûmar varaklarına yazılacak yazının kalem ağzının genişliğini tespit etmiş; diğer celîl, sülüs ve nısf kalemlerinin genişliğini de tûmara göre belirlemiştir.*⁶⁴

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi tûmar yazı, ana ölçü görevini gören bir yazı türü olmuştur ve bunun ortaya çıkması hat sanatı tarihinde bu önemli adımdır.

3.4.2. Kur'an'ın Harekelenmesi Ve Noktalanması

Kur'an'ın hareke ve noktalanmasını anlatmadan önce bu konu ile ilgili kullanılan bazı belirleyici terimleri açıklamak konuyu anlamada faydalı olacaktır. Bu kelimeler, "Rakş", "nakt" ve "i'cam"dır. Rakş, "her harfin gerekli noktasını koy(mak)" ya da başka bir ifade ile "alfabedeki her harfin kendisine has olan noktasını koymak"; nakt: "Noktalarla harekeleme"; i'cam: "benzer harflere birbirinden ayırmak için nokta koymak" demektir. Bu kelimeler, araştırma kitaplarında Kur'an'ın hareke ve noktalanması konusu içinde sıklıkla geçmektedir.⁶⁵ Noktalamanın "en azından kısmen İslâmiyet öncesine dayandığı" görüşü⁶⁶ ve Hz. Peygamber'in (s. a. v.) zamanında harflere rakşın uygulandığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.⁶⁷ Nakt ile ilgili olarak

⁶³ A.g.e.,13; Çetin, "İslam Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi", *İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 21, Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1.bs., 57.

⁶⁴ A.g.e., 57.

⁶⁵ Çetin, Arap- Yazı, *TDVİA*, c.3, 279; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 61;

Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 43; Hasan Özönder, *Ansiklopedik, Hat ve Tezhip Sanatları, Deyimleri, Terimleri Sözlüğü* (Konya,2003), 79, 149.

⁶⁶ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, 22, 23, 36; Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerifler (TIEM)*, 74-75.

⁶⁷ Çetin "Arap -Yazı, *TDVİA*, 279; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orjinal*

Prof. Dr. Nihat M. Çetin “vahyin yazılmasında başlangıçta -kısmi de olsa- nakt kullanılmış” olduğu görüşündedir. Hz. Osman (r. a.) zamanında yazılan mushaflarda ise hareke, nokta vb. hiçbir işaretler olmadığı biliniyor. Çünkü bunlar mushaftan ayrılmıştı. Bunun gerekçeleri vardır.⁶⁸ Fakat daha sonra mushaflara harekeleme ve noktalama yapılması gerekli olmuştur. Çünkü Arap olmayan ve Arapça bilmeyen müslümanların sayısı artıyordu. Onlar harekesiz ve noktasız mushafları okumakta zorlanıyorlardı.⁶⁹ Bunun için ciddi çalışmalar yapılmış, mushaflar harekelenmiş harfleri noktalanmıştır. Nihayetinde bugünkü harekeleme usulüne ulaşılmıştır.⁷⁰ “Bugünkü harekeleme (seslendirme) usulünü ortaya koyan Halil b. Ahmet” olmuştur”.⁷¹

3.5. Yâkut Öncesi Abbasî Dönemi

Abbasîler, M. 750- 1258 yılları arasında hüküm sürmüştür. Hz. Muhammed'in (s. a. v.) amcası Abbas'ın soyundan gelen hanedandır. Abbasîler, Bağdat'ı kurmuşlar, hilâfet merkezi yapmışlardır. (M. 762)⁷²

3.5.1. Abbasî Dönemi'nde Bağdat'ta Kültür Ve Sanat

Abbasî Dönemi'nde Bağdat'ın kurulmasıyla birlikte buranın önemli bir kültür ve sanat merkezi olmaya başladığı görülmektedir. Bağdat'ta ilk kütüphane Harun Reşid tarafından kurulmuştur. Sonra diğer kütüphaneler de ortaya çıkmıştır. Beytü'l- hikme

---

Diplomatik Mektubu, 43-44; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, bs.3, 68.

⁶⁸ Çetin “Arap-Yazı” *TDVİA*, 278, 279; Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 70.

⁶⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 60; Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif*, 71, 76- 77.

⁷⁰ Çetin, *Arap-Yazı*, *TDVİA*, 279, 280; Altıkulaç, *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (TİEM)*, 71 -77; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, bs.3, 68; Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi, Ekoller ve Takipçileri*, C.1 (İstanbul: Kubbealtı neşriyatı, 2019), 107, Mustafa Altundağ, “İstanbul Topkapı Mushafı Hz. Osman'a mı ait?” *Marife*, yıl: 2, sayı: 1, Bahar, 2002, 82.

⁷¹ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs., 68; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 107.

⁷² Twist, *Dünya Tarihi, İnsanlar, Tarihler, Olaylar*, 42.

Abbasiler Dönemi'nde Bağdat'ın en büyük kütüphanesine sahiptir. Halifeler saray kütüphaneleri kurmayı desteklemişlerdir. Buralarda zengin kitap koleksiyonları oluşmuştur. Bu dönemde kâğıt sanayi de ilerlemiş ve ilk kâğıt imalâtı H. 178 / M. 794-95'de Harun Reşid'in veziri Cafer b. Yahya el-Bermekî tarafından kurulmuştur. Böylece dinî, edebî ve ilmî kitaplar çoğalmaya başlamıştır.⁷³

Bu dönemde Bağdat'ın sanat dünyasında da üstün bir konuma gelmiştir. Değişik sanat dallarında mimarîde, hat ve minyatür sanatlarında Bağdat'ta yetişen sanatkarlar çok kıymetli eserler ortaya çıkarmışlardır. Bu eserler başka şehir ve ülkelerde örnek alınmıştır. Bundan da anlaşıldığı gibi o dönemin Bağdat'ı etkileyici ve adından söz ettiren bir şehir olmuştur.

Abbasî sarayları başlangıçta başka medeniyetlerin İran ve Bizans saraylarından etkilenmişler ama daha sonra gelişme kaydetmişlerdir. Bu devirde özgün ve muhteşem bir kimlik kazanmışlardır. Hatta Bizans İmparatoru Teofilos (ö. M. 842), Bağdat sarayının resimlerini getirterek Brias'ta (Küçükyalı) bir saray yaptırmıştır.⁷⁴

Verilen bu bilgilerden anlaşılacağı üzere bu dönem yani Abbasî dönemi müslümanların sanatının oluşumunda önemli bir aşamaya ev sahipliği yapmıştır.

3.5.2. Abbasîler'de Hat Sanatı

İslâm hat sanatı Abbasîler döneminde Bağdatlı hattatların eliyle yeni bir safhaya girmiştir. Bu devirde çok sayıda değerli hattat yetişmiştir. Hat sanatı bu dönemde birçok gelişme yaşamıştır.

Halife Harun Reşid'in (M. 786- 809) sarayında çalışan meşhur hattatlar vardı. Onun veziri Yahya bin Hâlid de hat sanatına büyük ilgi gösteriyordu. Vezir “Yazı bir şekildir. Onun ruhu mânâ, elleri hız, ayakları denge, organları da aralık bilgisidir” derdi.⁷⁵ Onun bu sözü üzerinde biraz durup, yorum yapılacak olunursa, şunlar söylenebilir: Yahya bin Hâlid'in bu ifadesinden yazıya gönül verdiği anlaşılmaktadır.

---

⁷³ Abdülkerim Özeydin, “Bağdat-Kültür Medeniyet”, *TDVİA*, C. 4 (İstanbul, TDV, 1991), 440.

⁷⁴ A.g.e., 440; Semavi Eyice, “Brias Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994), 322, 323.

⁷⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 63.

O hat sanatını ifade ederken şekil ve ruh kelimelerini kullanmıştır. Yazıyı ruhlu bir şekle benzettiği anlaşılmaktadır. Ruhun da mâna olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu ruhlu şeklin elleri, ayakları, organları vardır ve bunlar da “hız, denge ve aralık bilgisidir”. Hat sanatıyla meşgul olanlar bilirler ki “hız, denge ve aralık bilgisi”nin kullanımı yazının güzel yazılmasında önemli unsurlardır ve bunların doğru kullanımı hattatın mahâretiyle alâkalıdır. Hattatın bunlarda ortaya koyacağı performans sonucunda güzel bir yazının meydana çıkma ihtimâli çok yüksektir. Harun Reşid'in veziri de bu sözleriyle bu maharetin ipuçlarını vermektedir. Yazının özelliklerini bu benzetmelerle anlatmaya çalışmaktadır.

Abbasîler dönemine tarihlenen IX. ve X y. y.'a ait mushafların özelliklerinden bahsedilecek olursa bunlar parşömen üzerine yazılmışlardır. Mushaflarda mavi, eflâtun, kırmızı, siyah mürekkep ve altın yıldız kullanılmıştır.⁷⁶

Abbasî Dönemi'nde hat sanatında çok kıymetli sanatçılar yetişmiştir. İbn Mukle (ö. 940), İbn Bevvab (ö. 1022) ve bu tezin asıl konusu olan Yâkût el-Musta'simî bu devrin kıymetli hattatlarından. İlk ikisi Yâkût' un hat sanatında ulaştığı başarıda basamak teşkil etmişlerdir. Yâkût onların eserlerini incelemiş ve etkilenmiştir. Bu yüzden o iki hattatın bilinmesinde Yâkut'un yazısının önemini anlaşılması açısından büyük fayda vardır.

3.5.2.1. İbn Mukle

Adı, “Ebû Ali Muhammed b. Ali el- Hüseyin b. Mukle el-Bağdâdî” dir. Bağdat'ta doğmuş, iyi bir tahsil görmüştür. Güzel yazı yazmasını Ahvel'den öğrenmiş ve hattat olmuştur. Hat konusundaki başarısı onun devlette yükselmesine vesile olmuştur. İlk devlet hizmetinde İbnü'l- Furat'a bağlı olarak kâtiplik yapmıştır. Bu kişi vezirlik makamına getirilince kendisi İbn Mukle'yi Dîvânü'l-hatem'in başına getirmiştir. İbn Mukle çeşitli devlet görevlerine atanmış, bu şekilde bu alanda tecrübe sahibi olmuş, H. 316 (M. 928) senesinde Muktedir-Billah'ın halife olduğu dönemde vezirliğe yükselmiştir. Fakat onun ile arası bozulunca bütün malına el koyulmuş ve Fars' a gönderilmiştir. Bir sene sonra Kâhir-Billâh halife olunca onu tekrar vezir yapmıştır. Fakat çeşitli sebepler ile İbn Mukle'nin halife ile arası açılmış ve onu bazı işbirlikçileriyle birlikte tahtan indirmiştir. Yerine Razi-Billâh halife olmuştur. İbn

⁷⁶ Şerare Yetkin, “Abbasiler- Sanat”, *TDVİA*, C. 1 (İstanbul: TDV, 1988), 54.

Mukle onun döneminde kendini vezir tayin ettirmeyi başarmıştır. İbn Mukle çeşitli çalkantılı olaylar neticesinde hapse atılmıştır. Ona verilen ceza neticesi olarak önce sağ eli sonra dili kesilmiştir ve H.328 (M. 940) yılında vefat etmiştir. O şiir ve edebiyatta çok başarılı olmuş ama en çok hat alanında şöhret bulmuştur.⁷⁷

Onunla (ö. 328/ 940) ve kardeşi ile hat sanatında yeni bir döneme geçilmiştir. “Mevzun hatlar” yerini “el-hattü'l-mensuba (nispetli yazıya)” bırakmıştır. İbn Mukle'den önceki hattatlar hat sanatında belirli bir ilerleme kaydetmişlerdi. İbn Mukle ise onların kullandığı şekillerin nizamı ve aralarındaki oranlar ile ilgili belli kurallar koymuş ve böylece bir usul meydana çıkarmıştır. Onu bu usulüyle, yazıların değerlendirilmesi ve öğretilmesi kolaylaştırmıştır.⁷⁸

O devirde yazıda Kufî'nin etkisi azalmış ve birbirine yakın yazı tarzları ortaya çıkmıştı. İbn Mukle bunlardan asıl olanlarını seçmiş ve yazıya yeni bir şekil vermiştir. Bunun sonucu olarak yazının temelinde dairenin esas aldığı aklâm-ı sitte ortaya çıkmaya başlamıştır. O kufî yazısı yerine bu buluşu tanıtmış ve öğretmiştir. İbn Mukle hendese (geometri) bilmekteydi.⁷⁹

Yazıyı düzene koyarken nokta, elif ve daireyi ölçü olarak aldı. Noktayı harflerin boyu, elifi dik harflerin boyu, daireyi ise çanak şeklindeki harflerin

---

⁷⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 65.; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 118, 119;

Abdülkerim Özeydin, “İbn Mukle”, *TDVİA*, C.20 (İstanbul: TDVİA, 1999), 211, 212; Kummî, Kadı Ahmet. *Gülistan-ı Hüner, Calligraphers And Painters A Treatise By Qâdî Ahmed.Son Of Mîr-Munshî*, çev. V.Minorsky, (Washington: Smithsonian Institution Freer Gallery Of Art Occasional Papers,1959), 56; Abdülaziz Ed-Dûrî, *Abbasîler Tarihi Siyasî, İdarî Sosyal ve Ekonomik Açısından*, çev. Kasım Koç (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2020), 406-411.

⁷⁸ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 65; Çetin, *Aklâm- ı Sitte*, *TDVİA*, C. 2, (İstanbul: TDV, 1989), 277.

⁷⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 65; Kummî, Kadı Ahmet. *Gülistan-ı Hüner, Calligraphers And Painters A Treatise By Qâdî Ahmed.Son Of Mîr-Munshî*, çev. V. Minorsky (Washington: Smithsonian Institution Freer Gallery Of Art Occasional Papers,1959), 56.

*genişliği için ölçü olarak koydu. Böylece Aklâm-ı sitte'yi ölçü içerisine alıp düzene soktu.*⁸⁰

“İbn Mukle'nin mevzun hatları kaç ana grupta toplayıp değerlendirdiği, bunlara ne isim verdiği kesin olarak bilinmemektedir.” Ancak çeşitli bilgilerden yola çıkarak mevzun hatlardaki bazı istilahlara mensup hatlarda da kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Tevkî ve rikâ' yazılar bunlardandır.⁸¹ O hüsn-i hattın kurallarını ortaya koymuştur ve kendisine İmamü'l-Hattâtîn (Hattatların İmamı) denilmiştir.⁸²

Böylece onun yazıları İbnü'l-Bevvâb'a kadar gelen hattatlara örnek olmuştur.⁸³

Bu dönemde aklâm-ı sitte belirmeye başlamıştır. Burada bahsedilen “aklâm-ı sitte” terimi hat sanatı kitaplarında sıklıkla geçer. Aklâm-ı sitte “altı kalem” demektir. Bu terim, belli altı tarz yazıyı ifade eder. Bunlar hakkında ayrıntılı bilgi ileride ayrı bir konu başlığı altında tek tek anlatılacaktır. Aklâm-ı sittenin belirmeye başlaması ise hat sanatı tarihinde önemli bir olaydır.

3.5.2.2. İbnü'l-Bevvâb (Ali b. Hilâl)

İbnü'l-Bevvâb Abbasi Dönemi hat sanatında yer alan ve Yâkût el-Musta'simî konusuna geçmeden önce bahsetmesi gereken ikinci önemli hattattır. İbnü'l-Bevvâb'ın (ö. 413/1022) yaşamının çoğu Bağdat'ta geçmiştir. O, döneminin âlim ve sanatkârlarından yararlanmıştı. Böylece kendini yetiştirmiştir.⁸⁴

İbnü'l-Bevvâb'ın hat sanatına kazandırdıklarını daha iyi anlaşılabilmesi için yukarıda bahsi geçen İbn Mukle'nin hat sanatına katkılarını hatırlamakta fayda vardır: İbn Mukle, mensûb hatların (aklâm-ı sitte) ortaya çıkmasına yol açmıştı.⁸⁵

Kaynaklarda yer alan bir bilgiye göre başlangıçta İbnü'l-Bevvâb yıllarca İbn Mukle'nin yazılarını kopyalamaya çalışmış ve onun üslubunda yazılarını yazmıştır.

⁸⁰ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 15.

⁸¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 118.

⁸² Clément Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, İstanbul, 27.

⁸³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 67.

⁸⁴ A.g.e., 68.

⁸⁵ A.g.e., 70.

Fakat onun yazısını mükemmel bir şekilde kopyalayamadığı ve kendi üslubunu icat ettiği ile ilgili bir bilgi vardır. Ardından da İbn Mukle'nin üslubunu terk etmiştir.⁸⁶

İbnü'l-Bevvâb, İbn Mukle'den sonra hat sanatında ilk büyük adımı gerçekleştirmiştir. O ıstıfa hareketi denilen seçme-ayıklama hareketinin ilk büyük temsilcisidir. Kalemlerin sayısını sekize indirdiği söylenir. Yani aklâm-ı sittenin oluşumunda büyük bir dönüşümü gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bunu yaparken İbn Mukle'nin mensup hatta belirlediği güzelleştirici kâideleri daha ince geometrik oranlara bağlamıştır. Böylece kendi üslubu ortaya çıkmıştır ve onun üslubu daha estetik olmuştur. Yazıları yaklaşık üç yüzyıl taklit edilmiştir. Hattatlar onun başarısını yakalamak istemişlerdir. Çünkü kendi sanat kabiliyetlerini ancak bu şekilde ispatlayabilmişlerdir.⁸⁷ Bu ünlü hattat altmış dört Kur'an-ı Kerim yazmıştır.⁸⁸ Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesi'nde ona aidiyeti kesin olan nr. 1431'e kayıtlı H. 391 (M. 1001) yılında istinsah ettiği Mushaf-ı Şerif bulunmaktadır.⁸⁹ (Resim 3.2) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde de İbnü'l-Bevvâb'a ait önemli bir eser bulunmaktadır. Bu eser Cahiliye Devri şairi Selâme b. Cendel'e (ö. 600) ait divandır. (Bağdat Köşkü nr. 125). (Resim 3.3) İbnü'l-Bevvâb ketebeli Selâme b. Cendel'e ait divanın diğer bir nüshası da İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesindedir.⁹⁰

---

⁸⁶ Kummî, Kadı Ahmet. *Gülistan-ı Hüner*, 57; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du*

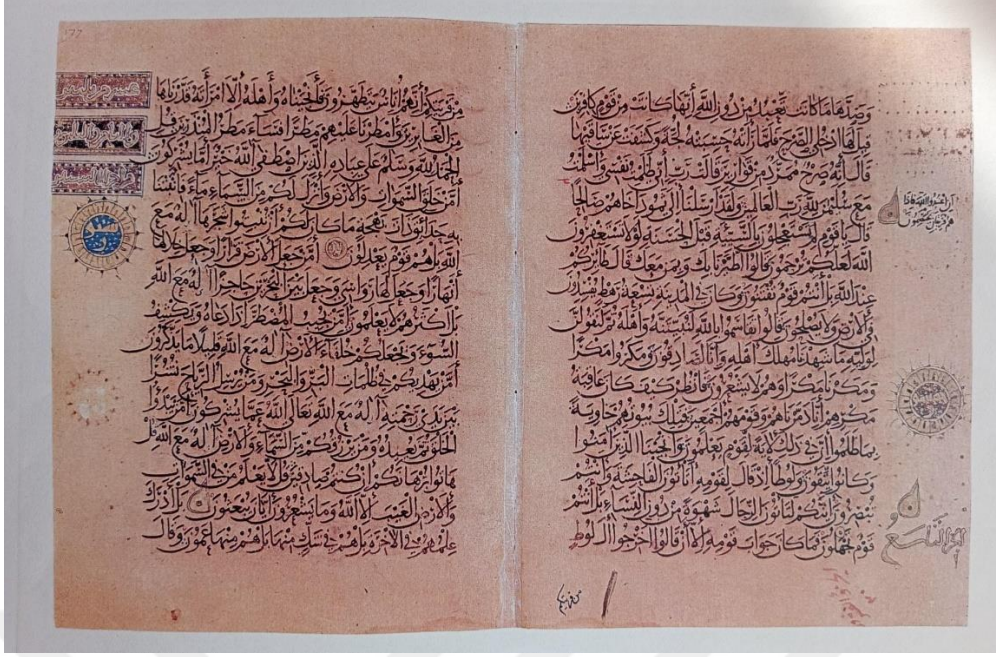
Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814/1258-1411) (Leiden: Koninklijke Brill NV, 2018), 44, 45.

⁸⁷ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 128; Nihat M. Çetin, *Aklâm-ı Sitte*, TDVİA, C. 2, İst., 1989, 277, 278.

⁸⁸ Huart, "İslâm Yazı Sanatı'nda Ekoller" *Türk Hattatları*, 28; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 120.

⁸⁹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 120; Martin Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination* (England: Word of Islam Festival Trust, 1976), 55.

⁹⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 1. bs., 69; Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 14.

Resim 3. 2: Mushaf-ı Şerif, Ali b. Hilâl (İbnü'l- Bevvab) hattına örnek, Chester Beatty Library, nr. 1431

Kaynak: Martin Lings, The Quranic Art of Calligraphy and Illumination (England: Word of Islam Festival Trust, 1976), 55 (Resim 22)

Resim 3. 3: Ali b. Hilâl (İbnü'l-Bevvab) hattına örnek, TSMK, Bağdat, 125, 34a

İbn Mukle ve İbnü'l Bevvâb gibi hattatların yazı malzemeleri Fatimîler döneminde de Kahire'de kurulan Dârü'l-hikme' de korunmuştur.⁹¹ Bahsedilen bu dönemde bu kıymetli hattatların sanatlarını icra ederken kullandıkları aletlerin saklanması, bu hattatlara değer verildiği gibi kullandıkları malzemelere kıymet verildiğini ve onları saklama ihtiyacı hissedildiğini göstermektedir.

İbn'ül-Bevvâb şiirle de ilgilenmiştir. “Râiyye Kasidesi”ni yazmıştır.⁹² İbn'ül-Bevvâb bu kasidede hat sanatının inceliklerini anlatır. Bu konuda bir tez hazırlayan Yard. Doç. Dr. Abdülkadir Yılmaz bu kasideyi tercüme etmiştir.⁹³

a) *Kasîde-i Râiyye*

Kasîde-i Râiyye, hatla ilgili olması bakımından zamanımıza kadar ulaşan ilk kasîde sayılmaktadır. İsmine “kasidedeki kâfiyelerin ‘ra’ harfiyle bitmesinden ötürü ‘Kasîde-i Râiyye’ denilmiş olsa gerektir”.⁹⁴

Bu kasidenin beyit sayısı farklı kaynaklarda farklı şekilde söylenmektedir ama aşağıdaki çalışma 27 beyit olanının tercümesidir.⁹⁵ Bu eserden bu tezde yer verilen birkaç beyit şunlardır:

Kasîde-i Raiyye'den bazı beyitler:

3-Güzel yazabilmen için sert ve düzgün kalemleri hazırla.

أعدد من الاقلام كل مثقف صلب يصوغ صياغة التحبير

4-Açmak için seçtiğin kalem, ne uzun ne kısa ne kalın ne de ince olmasın.

Orta bir boy ve normal bir kalınlıkta olsun.

وإذا اعتمدت لبرية فتوحة عند القياس باوسط التقدير

⁹¹ Abdülkerim Özyayın, “İbn Mukle”, *TDVİA*, C. 20 (İstanbul: TDV, 1999), 212.

⁹² Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 70- 71.

⁹³ Abdülkadir Yılmaz, *İbn Bevvab'ın Kaside-i Râiyye Tercümesi*, 219, 220; İbn Bevvab-

Atatürk Üniversitesi Dergileri, edergi.atauni.edu.tr/atauniilah/article/download/.../1020003

908 yazan: A. Yılmaz-1999-İlgili Makaleler (07.07.2014)

⁹⁴ A. g.e., 219, 220.

⁹⁵ A.g. e., 220; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 128.

16- Mürekkep, kıvamını bulunca bütün gücünle temiz, yumuşak ve yazıya elverişli bir kâğıt bulma gayretine gir.

حتى إذا خمرتها فاعمد الى الورق النقي الناعم المخبور

18-Sonra üstâdın yazısına bak; meşk'e devam et; kendini zorla, sıkıntılara katlan. Çünkü sabırla maksada ulaşılır.

ثم اجعل التمثيل دابك صابرا مادرك المامول مثل صبور

19- Yazıya ilk önce levhada başla. Çünkü mâhir ve zeki insanlar böyle başlamıştır.

ابدأ به في اللوح اول مرة فكذلك فعل الماجد التحبير

22-Yazıya ilk başladığında yazım iyi ve güzel değil diye asla mahcup olma.

لا تخجلن من الردى تخطه في اول التمثيل والتصوير

23-Bu iş zordur. Fakat zamanla kolaylaşır. Çünkü her zorluğu bir kolaylık izler.

*⁹⁶والامر يصعب ثم يرجع هينا ولرب سهل جاء بعد عسير

Bu kasîde de İbnül-Bevvâb, hattat adaylarına çok önemli tavsiyeler vermektedir.

b) İbnü'l- Bevvâb Hattı

İbnü'l- Bevvab ekolü ile ilgili olarak aklâm-ı sitte içinde yer alan yazı tarzları ile ilgili de şunlar söylenebilir: Muhakkak ile reyhânî yazılar bu ekolde gelişme göstermiştir fakat onlardaki bu gelişme Yâkut ekolünde tamama erecektir. Sülüs ve nesih yazılar ise daha sonra Osmanlı ekolünde gelişmesini tamamlayacak ve bu dönemde bu yazıların en güzel örnekleri yazılacaktır.⁹⁷ Güzel yazının tarihçesine bakıldığında İbn Bevvâb'la yaşanan gelişme mükemmel güzellikteki hüsn-i hat örneklerine ulaşmada, merdivenin yukarı doğru çıkan basamaklarını teşkil etmektedir.

⁹⁶ Yılmaz, *İbn Bevvâb'ın Kaside-i Râiye Tercümesi*, 220- 222; Serin, *Hat Sanatı*

ve *Meşhur Hattatlar*, 1.bs., 70, 71.* Sayılar beyitlerin sıra numarasını gösterir.

⁹⁷ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 121.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YÂKUT EL-MUSTA'SİMÎ, HAYATI, HOCALARI,
ÖĞRENCİLERİ

4.1. Yâkut el-Musta'sımî (ö. H. 698/ M. 1298)⁹⁸

Yâkut el-Musta'sımî hat sanatının gelmiş geçmiş en önemli sanatçılarından biridir. Abbasîler döneminde yetişmiştir. Onun yaşadığı yüzyılda başka hattatlar da vardı. Fakat onların ünvanları ve künyeleri farklıdır. Bununla beraber bu künyeler bazı yazarlar tarafından karıştırılmışlardır.⁹⁹ Yâkut el-Musta'sımî'nin doğum tarihi hakkındaki veriler, genel itibariyle doğum tarihinin sene olarak bilinmediği yönündedir. XVI. y. y. yazarlarından Kadı Ahmet kitabında onun uzun ömürlü olduğunu ve yüzyılı aşkın bir süre yaşadığını yazmaktadır. Ona göre hesaplanırsa Yâkut'un doğum tarihi M. XII. y. y.'ın sonlarına denk gelmektedir. Bununla birlikte Clément Huart M. 1204 tarihini vermiştir. Salahuddin el-Müneccid ise kaç yıl yaşadığının bilinmediğini belirtmiş ama çeşitli kaynaklardan yaptığı araştırmaya göre Musta'sım'ın hilafete geçtiğinde yani H. 640/ M. 1242 yılındayken onu henüz küçükken satın aldığını farz ederek bir yaş tahmini yapmıştır. Buna göre yapılan hesaplamayla doğumunun H. 620'lerin ikinci yarısında olduğu gibi bir öngörü ortaya çıkmaktadır. Nourane ben Azzouna da Halife Musta'sım ve Yâkut'un hocasının yaşından yola çıkarak H. 630 / M. 1230'lı yılların başını onun doğum tarihi olarak tahmin etmiştir.^{100*}

---

⁹⁸ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129.

⁹⁹ Salahuddin el-Müneccid, *Yâkut el-Musta'sımî*, (Beyrut: Dar'ül Küttab el-Cedid, 1985), 7;

Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129; Muhammed Efdaluttin Kılıç, "Yâkut el-Musta'sımî' nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), 6.

¹⁰⁰ Kummî, Kadı Ahmet, *Gülistan-ı Hüner*, 60; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129- 131; Huart,

Yâkût el-Mus'tasimî hat sanatı tarihinde üslup sahibi olan ve yazılarını hattatların örnek aldığı çok kıymetli bir sanatçıdır.^{101*} Onun vasıtasıyla hat sanatının gelişmesinde en önemli aşamalardan biri yaşanmıştır.¹⁰² Yâkut'un tam adı "Ebu'l-

---

"İslâm Yazı Sanatında Ekoller", *Türk Hattatları.*, 29; Habib, *Hat ve Hattatan*, (Konstantiniyye: Ebuzziya, 1305), 51; Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerverân*, (İstanbul: Matba-ı Amire, 1926), 17; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçıların Destanları*, (haz.: Dr. Müjgan Cunbur), (İstanbul: Büyüyen Ay, 2012), 64- 65; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles(Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656- 814/ 1258- 1411)* (Leiden: Koninklijke Brill NV, 2018), 43; Müneccid, *Yâkut el-Musta'simî*, 19.

*Yâkut'un doğum yılı üzerinde önemle durulmasının sebebi, ileride bahsedileceği gibi onunla ilgili bazı tarihî olaylarda karşılaşılan tereddütlerdir. XVI. y. y. yazarlarından Kadı Ahmet Gülistan-ı Hüner'de onun yüzyılı aşan uzun bir ömrü olduğundan bahseder. Prof. Dr. Muhittin Serin de *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* adlı kitabında Yâkût el-Musta'simî 'ye ait konuda Yâkut'un ölüm tarihini vermiş; doğum tarihini vermemiş ve Yâkut'u anlatırken konu içinde "Müstakimzâde ve Nefeszade, Yâkût'un 180 sene yaşadığı söylentilerini kaydederlerse de bu doğru görünmemektedir" şeklinde yaşı hakkındaki makul görüşlerini bildirmişlerdir. Bundan da Yâkut'un doğum tarihinin kesin olarak bilinmediği anlaşılmaktadır. Şevket Rado'nun *Türk Hattatları* kitabındaki Clément Huart'ın *Les Calligraphes et les miniaturistes de l'Orient Musulman* adlı eserinden çevrilen "İslâm Yazı Sanatı'nda Ekoller" adlı yazının bölümlerinden olan "Yâkut -Musta'simi ekolü" konusunun içinde "Cemaleddin Yâkut hicretin 600.yılına doğru (M.1204) ortaya çıkmıştır" diye yazılmıştır ama M.1204 tarihini hangi kaynaktan edindiğini belirtilmemiştir. Habib'in *Hat ve Hattatân* adlı kitabında Yâkut Musta'simî konusunda "sene-i hicriyye altı yüzü geçtiği gibi umde-i hattatân -ı cihan Yâkut Musta'simî zuhur eyledi" denilerek Yâkut konusuna başlanmış ama yine onun doğumuyla ilgili kesin bir tarih ifade edilmemiştir. *Menakıb-ı Hünerveran*'da da "... tarih-i hicret ki sitte-mi'e'den tecavüz etti" yani "...hicret tarihi ki 600'den (1200 Milâdî) öteye geçti" denildikten sonra Yâkut el-Musta'simî'yi öven sözler söylenip, onun (Yâkut'un) zuhur eylediğinden bahsedilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi Nourane ben Azzouna ve Dr. Salahuddin el-Müneccid'in Yâkut'un doğum tarihi ile ilgili tahminleri H.620'lerin sonu 630'ların başı olacak şekildedir.

¹⁰¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129, 130.

¹⁰² M. Efdaluddin Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki

Mecd ve Ebu'd-Dürr Cemâlüddîn Yâkut b. Abdillâh el-Musta'simî et-Tavâşî el-Bağdadî'dir.¹⁰³

Onun hayat hikâyesinde yukarıda belirtildiği gibi doğum tarihi bilinmemesine rağmen doğum yeri ile ilgili bilgiler mevcuttur. Yâkut küçük yaşlarında Rum ülkesinden esir alınmıştır.¹⁰⁴ Bu bilgiyi doğrulayan ve kaynak teşkil eden bir yazma eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu kitap Yâkut el-Musta'simî'nin istinsah ettiği Laleli 3450 envanter numarasında mevcut baş tarafı eksik H. 654 tarihli İbn Malik Cemaluddin Muhammed b. Abdullâh et-Tai el-Ceyyanî'nin Minhâcu'l- Celî Şerhu Kanuni'l-Cezûlî adlı eseridir.¹⁰⁵ Bu kitabın sonunda farklı bir kalemle yazıldığı belli olan hocası Abdülmümin bin Vahid el-Ermevî'ye ait beş satırlık bir kayıt yer almaktadır. Bu kayıttaki ifadelerden bu kitabın Yâkut tarafından ders olarak okunduğu anlaşılır ve burada hocasının Yâkut'tan bahsederken kullandığı “er-Rumî” ifadesi de onun Anadolu'ya geldiğine kuvvetli bir delildir. Resim 4.1 ve 4.2'de bu yazma eserin bahsedilen sayfası görülebilir. İnce kalemle yazılan Yâkut'un hocasının yazısında “Yâkut ibn Abdullâh er-Rumî el-Halifetu Musta'simî” şeklinde ifadede onun adı geçmektedir. Bu kayıttaki ifadelerden bu kitabın Yâkut tarafından ders olarak okunduğu görülebilir.¹⁰⁶ Bu çalışma için Arapçadan Türkçeye çevrilen satırlarda şu ifadeler yer almaktadır:

Vekil olan Rabbim! Hayırla ve Rahmetinle Sonuçlandır!

Ey Rahim!

Eserleri”, 5- 6.

¹⁰³ A.g.e., 6.

¹⁰⁴ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs., 77; Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze

ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 6.

¹⁰⁵ İbn Malik el- Tai, *Minhâcu'l- Celî Şerhu Kanuni'l-Cezûlî* (Bağdat, 654), 371; *Laleli*,

3450, Katalog (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi); Münecid, *Yâkut el-Musta'simî*, 57; Kılıç, *Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri*, 62.

¹⁰⁶ A.g.e., 62; *Laleli, 3450, Katalog* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi).

Allah yardım etsin. Yazma usulünü tahsil eden necip çocuğun okuması ders ders yazarına yetişti, fazilet ışınlarının toplayıcısı Ebud-dur (İncinin babası) Cemaleddin Yâkut bin Abdullah er-Rumî el-Halifeti el-Musta'simî 654 senesi mübarek Safer ayının ilk onunda Medinetü's-Selâm'da [Bağdat] –Allah afetlerden korusun- ve Abdülmümin bin Vahid el-Ermevî –Allah her ikisini de affetsin- nisbet etti (veya yazdı). Allah'ın salat ve selamı efendimiz Muhammed, temiz aile halkı ve şerefli arkadaşlarının üzerine olsun.¹⁰⁷

Bu kayıttan anlaşıldığı gibi Yâkut el-Musta'simî'nin kökeni Rum'a yani Anadolu'ya dayanmaktadır. Ayrıca Yâkut'un Rum diyarının yani Anadolu'nun Amasya kentinde dünyaya gözlerini açtığı da söylenir. Buna delil olarak “Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 27 numarada kayıtlı H. 1098 / M. 1686-1687 tarihli bir icazetnamedeki “...müvelleden el-Amâsî”. yani Türkçe'ye çevrilmiş hali ile “Amasya doğumlu” ifadesi’ gösterilmektedir. Bu araştırmada Süleymaniye Kütüphanesi'deki bu icazetnâmenin bu sayfasına ulaşılmıştır. Buna göre bu yazma eserde ilgili sayfanın üçüncü satırında “...Yâkut el-Musta'simî el-Bağdadî müvelleden el-Amasî hazretlerinden aldıkları üzere” şeklinde bir cümle yer almaktadır. Burada Yâkut el-Musta'simî'ye “Amasî” yani “Amasyalı” denmektedir. (Resim 4.3.)¹⁰⁸

Etnik kökeni olarak Türk veya Rum asıllı olduğu söylene de bununla ilgili kuvvetli bir kanıt yoktur.¹⁰⁹ Onun ırkı ile ilgili de farklı görüşler vardır. Gayet beyaz olduğunu

---

¹⁰⁷ İbn Malik el- Tai, *Minhâcu'l- Celî Şerhu Kanuni'l-Cezûlî*, 371. Arapça okunuşu: *El-*

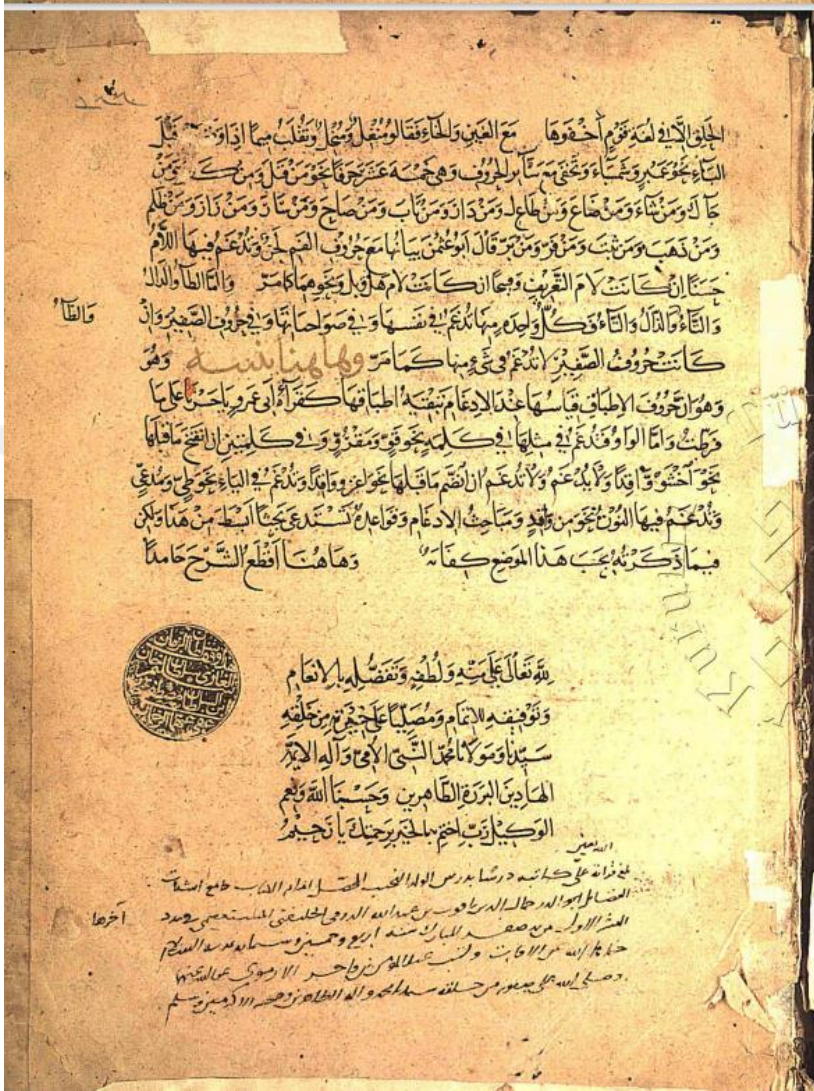
vekiylü Rabbihtim bi'l-hayri bi rahmetike Ya Rahiym/ Allahu yuiynu belağa giraethi alâ katibi dersin bi dersi'l veledin neciybi'l-muhassıl İmamü'l-kitabi camii eşatil fedaili Ebu'd-dürri Cemâluddin Yâkut bin Abdullah er-Rumî Halifeti'l Musta'simî fi mededi'l aşrı'l evveli min bihi Safari'l-Mübarek senete erbain ve hamsiyne ve sitti-mie bi Medineti's- Selâm hafidallahu anil afat ve ketebe Abdü'l- Mümin bin Vahid el- Ermevî afallahu anhuma ve sallallahu alâ mansur min halkihi seyyidina Muhammeden ve alihit-tahiriyn ve sahibihî'l-ekremiyn ve sellim.

¹⁰⁸ *Hamidiye 27 Murakka*, Süleymaniye Kütüphanesi, 10; Kılıç., “Yâkut el-Musta'simî'nin

İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 6.

¹⁰⁹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129

söyleyen ¹¹⁰ ya da “Habeşi olduğunu ileri sürenler de”¹¹¹ vardır. Bu konuyu yani onun ırkının ne olduğunu aydınlayabilecek bir bilgi de Ortaçağ’ın sonunda beyaz kölelere “Yâkut” adı verildiği yönündeki kayıtlardır.¹¹²

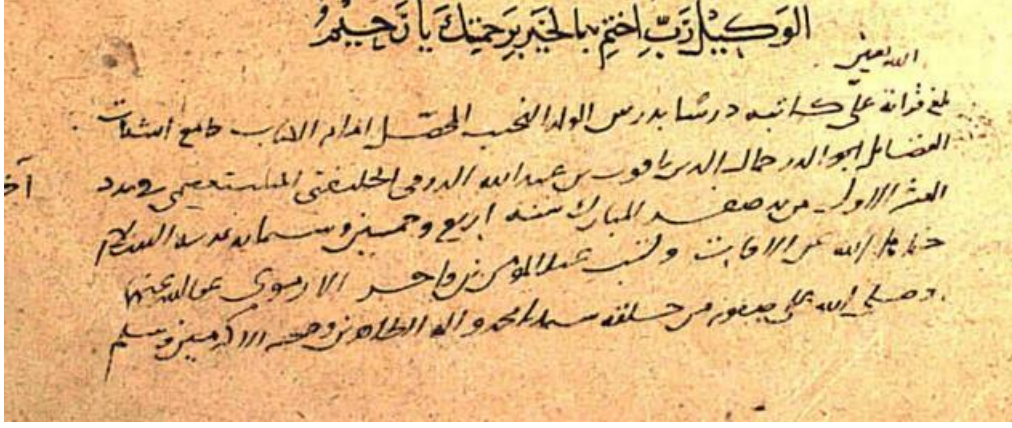

Resim 4. 1: Minhâcu'l-Celî, Yâkut'un icazeti sayılabilecek sayfa, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 3450, 366a

¹¹⁰ Nefeszade İbrahim, *Gülzar ı Savab*, 44.

¹¹¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129.

¹¹² Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 43.

Resim 4. 2: Minhâcu'l-Celî, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 3450, 366a

Resim 4. 3: Yâkût el-Musta'simî'nin adı geçen icazetname, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 27

Yukarıda da bahsedildiği gibi bulunduğu yerden köle olarak alınıp Bağdat'a getirilmiştir.¹¹³ Orada son Abbasî Halifesi Musta'sım-Billah lâkablı Abdullah bin Müstansır'ın sarayının hizmeti için satın alınmıştır. Yâkut'un yukarıda zikredilen tam adında et- Tavâşî kelimesi bulunmaktadır. Bu "hadım" manasına gelmektedir. Yâkût, Halife'nin sarayında çok disiplinli bir eğitim görmüş, zamanın ilimleri ve Arap dili ve Edebiyatı hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bağdat'ta bu kültür ortamında iyi yetişmiştir. Halifenin hususî ilgisiyle sarayda itibarlı bir konumda ve refah içinde yaşamıştır. O

¹¹³ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129; Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 6.

yüzden Yâkut da Halife'den gördüğü bu büyük ilginin anısına kendi isminin sonuna “el-Musta'sımî” nisbesini eklemiştir.¹¹⁴

4.2. Yâkut ve Hocaları

Kaynaklarda Yâkût el-Musta'sımî'nin hocası olarak üç hattatın ismi geçmektedir. Bunlardan ilki Safiyüddin Abdu'l-Mü'min b. Yusuf b. Fahir el-Urmevî el-Bağdadî (ö. 693 / 1294) ikincisi de Zekiyüddin Abdullah b. Habib el-Kâtip (ö. H. 683 / M. 1284) dir. Diğeri yani üçüncüsü de Zeyneb bint Ahmet b. Ebî el-Ferâc el-İberî'dir ama üçüncü olarak ismini verilen bu kişinin, Yâkut'un hocası olması tarih yönünden karışıklığı göstermektedir. Bu kişi meşhur bir kadın hattattır. Şühde bint el-İberî diye bilinir. Vefat tarihi ise H. 574 / M. 1178'dir. Bunun ise Yâkut'un yaşadığı yıllara tarih yönünden uygun düşmediği görülmektedir. Yâkut adında başka ünlü kişilerle karıştırılmış olma ihtimâli vardır.¹¹⁵

İsmi ilk olarak söylenen hocasının hayat öyküsü ise kısaca şöyledir: TDVİA'nde günümüzde İran sınırları içindeki Urmiye'de doğduğunu yazar. Yine bu kaynakta İsmail Pûr'dan alınan bilgiye göre Belh şehrinde doğduktan sonra Urmiye'ye gittiği ve yine TDVİA'nde Hüsnî el-Harîrî'den alınan bilgiye göre dedelerinin Azerî olduğu ve onun Bağdat doğumlu olduğu yazar. Tuhfe-i Hattatin'de ismi Abdü'l-mü'min bin Safiyüddin (Mü'min) olarak geçen Yâkut'un hocasının menşei yine bu kaynakta Amasî olarak verilir. Fakat ölüm tarihi burada H. 646'dir. Bu isim benzerliği olan başka bir hattat olmalıdır. Yani burada Yâkut adlı öğrencisi olan başka bir hattatla ismi karıştırılmış olabilir. Hat ve Hattâtân'de de ondan Abdü'l-Mü'min İsfehanî diye bahsedilmektedir. Yine bazı kaynaklar ondan el- Urmevî diye bahsederken Yâkut el-Musta'sımî'nin icazeti sayılabilecek Laleli 3450 Envanter numaraya kayıtlı Minhacü'l- Celî adlı eserde Abdü'l-Mümin b. Vahid el-Ermevî imzalı Arapça tasdiki

¹¹⁴ A.g.e., 6; Suyolcuzade Mehmed Necib, *Devha-tül -Küttab*, (İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından, 1942), 8; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129; İsmail Orman, *Hattın Celîleri Esatize-i Seb'a* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Kültür ve Sanat Yayınları, 2021), 16.

¹¹⁵ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129; Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 7- 9; Mehmet Nuri Uygun, “Safiyüddin el- Urmevî”, *TDVİA*, C.35 (İstanbul: TDV, 2008), 479- 480.

yer alır. (Resim 4.1, 4.2) Abdü'l-Mümin çocukken Bağdat'a götürülmüştür. Sonra kendini yetiştirmiştir. Hukuk dersleri almış, Arap dili ve edebiyatı ve hat sanatıyla ilgilenmiştir. Musikide de kendini göstermiş, ud çalmıştır. Musikîde bir kitap yazacak kadar bilgili olmuştur. Bu sanat dalında yeteneği hattatlığından daha fazla olmuş ama asıl hat sanatında ün yapmıştır. Halife Musta'sım-billah'ın kütüphanesinde görev almıştır. Bu halife zamanında, Bağdat Kütüphanesi'nin restorasyonu esnasında, halifenin istediği kitapların istinsahı ile ilgili olarak kütüphaneye yazıcı olarak tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında Yâkut el-Musta'sımî'ye yazı dersleri de vermiştir. Hocası ve Yâkut beraber kütüphanede bulunan değerli eserleri İbn Mukle ve İbnü'l Bevvâb'a ait olanları incelemişlerdir.^{116*}

Diğer hocası yani ikinci olarak bahsi geçen Zekiyüddin Abdullah b. Habib el-Kâtip ise Bağdat'ta hat sanatında döneminin en meşhur sanatçısı olmuş saray kütüphanesine yazıcı olarak tayin edilmiş, orada kitap yazmakla görevlendirilmiştir. O ilim ve fazilet sahibi bir kişiydi. Yâkut' un bu iki hocasının saray kütüphanesine aynı zamanda tayin

---

¹¹⁶ Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatîn, 295; Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatîn (İstanbul: Klasik

Yayınları), 270; Habib, Hat ve Hattatân,51; Suyolcuzade Mehmet Necip, Devha-tül-Küttâb, 73; Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 7- 9, 62; İbn Melik et-Tâî, *Minhacü'l- Celî Şerhu Kanunî'L-Cezulî (Laleli 3450)*, 371; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 73- .77-78; Huart, “İslâm Yazı Sanatı'nda Ekoller” *Türk Hattatları*, 28, 29; Mehmet Nuri Uygun, “Safiyüddin el-Urmevî”, *TDVİA*, C.35 (İstanbul: TDV, 2008), 479- 480; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 44, 45. (naklen. Hindushah b. Sandjar, p.208). *Ayrıca *Türk Hattatları* adlı kitapta “bazıları İsfahanlı AbdülMümin, Zeynep ve Velî Acemî ile birlikte öğrencilik ettiğini, başka kimseler de İbni Bevvab'dan yazı meşk etmiş olduğunu ileri sürerler “şeklinde bir cümle de yer alır ama yine aynı kitabta İbni Bevvab'ın hayatının anlatıldığı bölümde onun ölüm tarihi m.1031 olarak verilir. Bu tarihin de Yâkut'un yaşadığı tarih ile uyuşmadığı açıkça görülmektedir. Bilim ve Sanat Vakfı'nın Osmanlıca'dan çevirdiği Tuhfe-i Hattatîn'in bu baskısında da Abdü'l-Mümin bin Safiyüddin maddesinde dipnotta “Amasî” ifadesi “İsfahani” okunmuş diye bilgi verilmiştir.

edildikleri, birlikte çalıştıkları, Yâkût' un yetişmesinde ve onun İbnü'l-Bevvâb'ın yazı üslubunu benimsemesinde en önemli etken oldukları kaynaklarda nakledilmiştir.¹¹⁷

Aktarılan bu bilgiler, Yâkut' un hat sanatını devrin en iyi hattatlarından öğrenmiş olduğunu göstermektedir. Saraydaki halifeye yakın konumunun, ona böyle bir imkân verdiği anlaşılmaktadır. Halifenin ona verdiği kıymet, onun desteğiyle sarayda iyi yetişmesi ve devrin en iyi hattatlarıyla tanışma imkânı bulması onun başarısında önemli etkenler olmuştur. Ayrıca hat sanatında güzel eserler ortaya çıkarma da kullanılan malzeme önemlidir. Onun sarayda bulunması da bu malzemelerin temininde ona bir kolaylık sağlamış olabileceği akıllara gelmektedir. Bu sanatta en önemli etkenler, kabiliyet ve çalışkanlıktır. Onun hayat hikâyesini okuyunca bu özelliklerin Yâkut'ta fazlasıyla bulunduğu anlaşılmaktadır.

4.3. Yâkut ve Halife

Yâkut'un hat sanatındaki başarısında Halife Musta'sım önemli bir etken olmuştur. O Yâkut'a her çeşit imkânı sağlamış, ona destek olmuş, onu gayretlendirmiştir. Başarısını ödüllendiren bağışlarda bulunmuştur. Yâkut'un, halife yanındaki konumu sanki onun en yakın bir arkadaşymış izlenimi vermektedir. Bu şekilde o, sarayda varlık ve bolluk içinde yaşamıştır.¹¹⁸ Halife Musta'sım, ona bir köle gibi davranmamış, çok iyi muamele etmiştir. Bu da Yâkut'un hat sanatında kemâl derecesine ulaşmasının nedenlerinden biri olmuştur.¹¹⁹

Müstakimzâde Süleyman Saadettin Tuhfe-i Hattatin adlı kitabında, onun hakkında, Halife Musta'sım-Billah'ın yanındaki konumunu belirtirken “...zînet-dih-i silk-i milk-i yemin-i müteyemmeni...” (...Halife Musta'sım'ın uğurlu sağ elinin mâlik olduğu varlık zincirinin zinetlendiricisi (süsü))” şeklinde tanımlamaya yer vermiştir. Bu ifadelerden Yâkut'un, halife katında çok kıymetli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁰ Bir başka yazar Mustafa Âlî, Menâkıb-ı Hünerverân adlı eserinde

---

¹¹⁷ Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 7, 8.

¹¹⁸ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

¹¹⁹ Huart, “İslâm Yazı Sanatı'nda Ekoller”, *Türk Hattatları*, 29.

¹²⁰ Müstakimzade Süleyman Sa'dettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, (İstanbul: Devlet Matbaası,

de bu durumdan bahseder. Günümüz Türkçesi ile sadeleştirilmiş haliyle aktarılacak olursa, Mustafa Âlî, o ve Halife ile ilgili olarak Yâkut'un bilgi öğrenmesi ve kâmiş kalemlerle güzelliği kemâle erdirmesine sebebin Musta'sım-Billah'ın eğitimi ve dikkati olduğunu vurgular ve onun için “Mustasım'a satılmış, soyu ezilmiş bir köle iken “Kalem Erbabı Sultan” ünvanıyla müşteri yıldızı gibi ün kazandı” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Yine bu kitapta başka bir bölümde “... Mevlâna Yâkut da, cevheri tanıyan, kalpini sağlamından ayıran ve incileri kıyaslayan sarraftır. Divitiyle o maani cevherlerinin sarraflarının bilir-kışisi, adı en çok bilineni ve en üstünüdür” denmiştir.^{121*} Yani Mustafa Âlî bu ifadelerle Yâkut'un hüsn-i hat sanatındaki üstün konumunu ve yerini belirtmiştir.

Yâkut ve Halife arasında geçen şöyle bir hadise de bilinmektedir: Yâkut,

Halifenin iyilik ve ihsanlarına nail olmak hevesiyle durmadan yazıyor ve her gün yazılarını hükümdara gösteriyordu. Bununla beraber hükümdar, İbnü'l-Bevvâb 'ın yazılarını övmekten ve bunları onun yazılarına tercih ettiğini söylemekten geri kalmıyordu. Halife'yi bu kanaatinden vazgeçirmek için Yâkut, bir kağıt üzerine iki satır yazı yazdı. Birinin altına İbnü'l Bevvâb'ın ketebesini, öbürünün altına kendi ketebesini koyduktan sonra kağıdı hükümdara gösterdi. Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Halife, âdeti olduğu üzere yine İbnü'l-Bevvâb'a ait olduğunu sandığı yazıyı methedince bu sefer Yâkut “Çok şükür Ya Rabbi! Nihayet Halife, kölesi Yâkut'un yazısını da beğenebildi” diye bağırdı. Aldatıldığının farkına varan Halife, Yâkut'a çok

---

1928), 575; Müstakimzade Süleyman Sa'deddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, (haz. Mustafa Koç), (İstanbul: Klasik, 2014), 515; Kılıç, “Yâkut el- Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 6.

¹²¹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının*

Destanları, 65, 66, 72, 162. *Yararlandığım kaynak olan “*Menakıb-ı Hünerverân Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*” Mustafa Âlî Efendi'nin “*Menakıb-ı Hünerverân*” adlı eserinin Dr. Müjgan Cunbur tarafından günümüz Türkçesi ile hazırlanmış kitabıdır.

kızdı ve bir süre onu ihsan ve iltifatlarından yoksun bıraktı. Bu olaydan sonra Yâkut'un yazısı güzelliğini kaybetti ve ilerlemesi durdu.^{122*}

Başka bir kaynakta bu durum “gerçekten o hileden sonra Yâkut'un kaleminde artış olmadı ve harfinin değerinde güzel yazı yazışının kitabetinde yükseliş görülmedi” şeklinde ifade edilmiştir.¹²³ Bu hadise, sanatçının fikrine değer verdiği kişinin iltifatının, onun için ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır.

4.4. Abdülkadir Geylânî Hazretleri ve Yâkut

Yâkut'un, Abdülkadir-i Geylânî'nin (ö. H. 561 / M. 1165-1166)¹²⁴ sohbet toplantılarına katıldığı ve onun tarafından saygı gördüğü ile ilgili bilgiler de kaynaklarda yer alır.¹²⁵

Nefeszâde'nin naklettiğine göre Abdülkadir Geylânî Hz. ona yaptığı saygı gösterme, güzel karşılama ve ağırlamayı başkasına yapmaz, her defa geldiğinde yanlarına oturtmuş. Nefeszâde, bu olayı şu şekilde anlatıyor:

Abdülkadir Hazretleri ana ettiği tazim ve tevkiri bir ferde dahi etmezlerdi. Her bar geldiklerinde yanlarına iclâs ettirirlerdi. Abdülkadir hazretlerinin hemdemlerinden biri bu hali istiksar edip [çok görüp] sual etti.

[O da] “.....anın elinde bir sır vardır Allahü Subhanehu ve Tealâ'nın sırlarından” buyurmuşlar.^{126*}

¹²² Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller” *Türk Hattatları*, 29- 30; Gelibolulu Mustafa Âlî

Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları, 73- 74; Habib, *Hat ve Hattatan*, 52- 53 * Türk Hattatları kitabı içinde yer alan Clément Huart'ın eserinde bahsedilen bu olay bazı farklarla dipnottaki diğer kitaplarda da vardır. Son iki kitaptaki bazı Osmanlıca kelimeleri anlamlandırmakta tereddütte kaldım. O yüzden tezde *Türk Hattatları* adlı kitaptaki anlatımı almayı tercih ettim)

¹²³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 73- 74.

¹²⁴ Süleyman Uludağ, “Abdülkâdir-i Geylânî”, *TDVİA*, C.1 (İstanbul: TDV, 1988), 234.

¹²⁵ Nefeszade İbrahim, Gülzarı Savab, 42; Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatin*, 576;

Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn*, (Haz. MustafaKoç), 516

¹²⁶ Nefeszade İbrahim, Gülzar-ı Savâb, 16, 42; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca -Türkçe*

Müstakimzade Süleyman Saadettin Efendi, Tuhfe-i Hattatîn adlı kitabında Şeyh Abdülkadir Geylânî ve Yâkut 'un aynı zaman diliminde yaşayıp yaşamadığı ile ilgili iki farklı görüşü verir. O,

Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin şeref-i meclisleriyle teşerrüfü teslim olunursa evâilinde vâki olup ve müddet-i ömr-i mezbure dahi şahadet eder ki Hz. Şeyh'in intikalleri "kemâl-i aşk" (561) tarihindedir. Yâkût-ı Merhum bu tarihte kırk iki yaşında bulunur.

demektedir. Buradaki ifadeden bir görüşe göre Şeyh Abdülkadir Geylanî hazretlerinin vefatında Yâkut'un kırk iki yaşında olduğu ve dipnotta yer alan diğer bir görüşe göre ise Şeyh Hazretleri'nin vefatlarından sonra dünyaya gelmiş olduğu bahsedilmiştir.^{127*}

Ansiklopedik Lûgat, (Ankara: Aydın Kitapevi, 1998), 355, 358, 407, 459, 1043, 1103.

*Tazim: (iki manası var)1. büyük sayma 2. saygı gösterme, ikrâm etme, tevkir: güzel karşılama, ağırlama, hemdem: sıkı fıkı, canciğer arkadaş.

¹²⁷ Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatîn*, 576; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn*, (Haz. Mustafa

Koç), 516. *Buradaki bazı kelimelerin anlamını verecek olursak: Teslim olunursa: "bu hakikat olarak alınırsa eğer- hakikat olduğu söylenirse eğer", evâil: "ilk vakitler" demektir. "Müddet-i ömr-i mezbure", "adı geçen, yukarıda söylenmiş olan, zikredilen ömrünün müddeti" demektir. Burada Yâkut'un yüz seksen sene yaşadığı söylentilerine atıfta bulunuluyor olunabilir. Çünkü bu bahsettiğimiz bilginin bulunduğu sayfanın başında şöyle bir cümle var: "Ol vakte dek yüz seksen sene olmak üzere şöhret bulan müddet-i ömürlerine itimadım yok idi". "Müddet-i ömr-i mezbure" derken bu cümle kastedilmiş gözüküyor. Yukarıda ilk verilen bilginin yani sonu ".....Hz. Şeyh'in intikalleri (Kemâl-i Aşk 561) tarihindedir. Yâkut merhum bu tarihte kırk iki yaşında bulunur" sözü bu konu hakkında belirtilir ama bunun dipnotunda "ömr-i tabiiden ziyadesini teslim eylemeyen taife indinde, Şeyh Hazretleri'nin intikalinden sonra dünyaya gelmiş olur" yazar. Yani doğal ömrünün fazlasını kabul etmeyen taife indinde (o insanların görüşü olarak) Şeyh Hazretleri'nin intikalinden(ölümlerinden) sonra dünyaya gelmiş olur, denir. Bu da diğer görüştür. Ayrıca Yâkut' un doğum tarihi bilinmediği için kitapta geçen "Yâkut merhum o tarihte kırk iki yaşında bulunur" bilgisinin de nereden edinildiği bilinmiyor ve bu bilgiyi açıklamak amaçlı dipnot verme ihtiyacı hissedilmiş ve diğer görüş aktarılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Abdülkadir Geylanî Hz. ile Yâkut'un aynı devirde yaşamalarıyla ilgili bir çelişki vardır. Çünkü Abdülkadir Geylânî Hz.'nin vefat tarihi M. 1165-1166 (H. 561)'dir. Kaynaklarda bahsedilen Yâkut başka bir Yâkut olmalıdır.¹²⁸

4.5. Yâkut ve Moğol İstilâsında Bağdat

Yâkut el-Musta'simî, Bağdat'ın hattatıdır. Orada Moğol istilâsına şahit olmuştur. Bilindiği gibi bu olay insanlık tarihinin kara sayfalarından biridir. Bu istilâ sırasında Moğollar birçok kenti yağmalamış, birçok katliam yapmışlardır. Maalesef Bağdat şehri de bu istilânın kurbanı olmuştur. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın torunlarından Hülagû M. 1258 senesinde Bağdat'a girmiştir.¹²⁹

Hülagû, şehri bir hafta boyunca yağmalamıştır. Binlerce Bağdatlı'yı öldürmüştür. Bu feci Bağdat istilâsında yukarıda bahsi geçen ve Yâkut'u yetiştiren Halife de yakalanmış ve şehit edilmiştir. Halife'nin öldürülüş şekli vahşicedir. O bir çuvala konularak atlar tarafından çiğnetilmiştir. Bu dehşet verici olaydan kaçan Abbasoğulları'ndan biri Mısır'da Memlukler'e sığınmış, orada halife olmuştur.¹³⁰ Dünya tarihinde derin izler bırakan bu olayla yüzlerce yıllık Abbasî Devleti bu kötü son ile yıkılmıştır. Bu istilâda taş taş üzerinde bırakılmamış, ilim ve sanat eserleri tahrip edilmiş, kütüphanelerde bulunan kitaplar yok edilmiştir. Dicle Nehri bu olayda, içine yazma eserlerin atılmasıyla uzun süre siyah mürekkep renginde akmıştır.¹³¹

Bu korkunç ve dehşetli olay sırasında Yâkut bir minarede gizlenmiş ve bu şekilde kendisini bu katliamdan kurtulmuştur. Bu sırada kan, ateş ve yağma içindeki günler yaşanmıştır. Yâkut bu günleri saklandığı minarede yanında getirdiği malzeme ile yazı yazarak geçirmiştir. Yanında kalem ve mürekkep olmasına rağmen kağıt yoktur. Yazı yazan elini çalıştırmaya devam ettirmek için yanında bulunan Baalbeki miskali

---

¹²⁸ “Yâkut 1- Musta'simî”. İslâm Tarihi Ansiklopedisi”.

<https://www.ehlisunnetbuyukleri.com> (11.4.2022).

¹²⁹ Osman Gazi Özgüdenli, “Moğollar”, *TDVİA*, C. 30 (İstanbul: TDV, 2005), 225- 229.

¹³⁰ Casim Avcı, *İslâm Tarihi 2*, İ.Ü. AUZEF, Tarih Lisans Programı, 64 (2.2015); Hakkı

Dursun Yıldız, “Abbasiler”, *TDVİA*, (İstanbul: TDV, 1988), 49- 56.

¹³¹ Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 9.

ketenden bir bez parçası (mendil, havlu veya çarşaf parçası) üzerine yazı yazdığı söylenir. Bazıları da önce işaret parmağıyla o kumaşın üzerindeki izleri yaptığını anlatır. Kadı Ahmet XVI. y. y. sonunda yazdığı Gülistan-ı Hüner adlı eserinde bu üzeri yazılı keten parçasının Abu'l-Feth Bahram-mirza'nın kitaplığında saklandığından, bunu babası Mir-Munşî'ye verdiğiinden ve onun da bu keten parçası üzerinden egzersiz yaptığından ve küçüklüğünde bu keten parçasını kendisinin de gördüğünden bahseder. Kadı Ahmet Yâkut'un yazısını kendisinin “sihirbazlığına ve büyücülüğüne atfedebilecekleri kadar sath” olarak nitelendirir. Yani onun bu yazısını görenler onun güzelliğinden çok etkilenmişlerdir.^{132*} Bu olayla ilgili olarak yukarıda zikredilen Gülistân-ı Hüner adlı eserin iki ayrı nüshasında Yâkut'u minarede yazı yazarken gösteren bir minyatür vardır. Burada Moğollar'ın Bağdat'ı işgal ettiği ve Yâkût'un ise minarede elinde kalemle yazı yazdığı anlar resmedilmiştir. Yazı da “kef” harfi dikkat çekmektedir. Yâkut genç ve sarıklı bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Yazı yazarken kafasını hafif sola eğmiştir. Arkada ise dekor olarak alevler çizilmiştir. Bağdat'ın alev alev yanması resmedilmiştir. Aşağıda bulunan dokuz figür Bağdatlı kadın ve erkekler yüzleri endişeli olarak tasvir edilmiştir. Alevler yer yer minyatür sanatında çok kullanılan bulut motifi şeklinde yapılmıştır. (Resim 4. 4, 4. 5)

Gülistan-ı Hüner'in E diye adlandırılan nüshasında yer alan minyatürün bulunduğu sayfada (Resim 4. 4)

(1) که در وقتی که هلاکوخان بغداد را گرفت

Ki der vaqt ki Hülâgû Han Bağdâd râ gereft

(2) و لشکر مغول به شهر ریخت و بمناره گریخت

Ve leşker-i Moğol be şehriht u be-minâre giriht

Türkçe'ye çevrilecek olursa “Hülâgû Bağdat'ı aldığı [ve] Moğol askerleri şehri yağmaladığı vakit o [Yâkut el-Musta'simî] minareye kaçtı” yazmaktadır.

---

¹³² Kadı Ahmet Kummî, Gülistan-ı Hüner, Calligraphers And Painters A Treatise By Qâdî

Ahmed Son Of Mîr-Munshî, çev. V.Minorsky, (Washington: Smithsonian Institution

Freer Gallery Of Art Occasional Papers,1959), 35, 59, 60. *Büyük bir kumaş parçası olduğu

akla gelmektedir.

Aynı kitabın M nüshasının bu minyatüre ait sayfasında ise (Resim 4. 5) Farsça

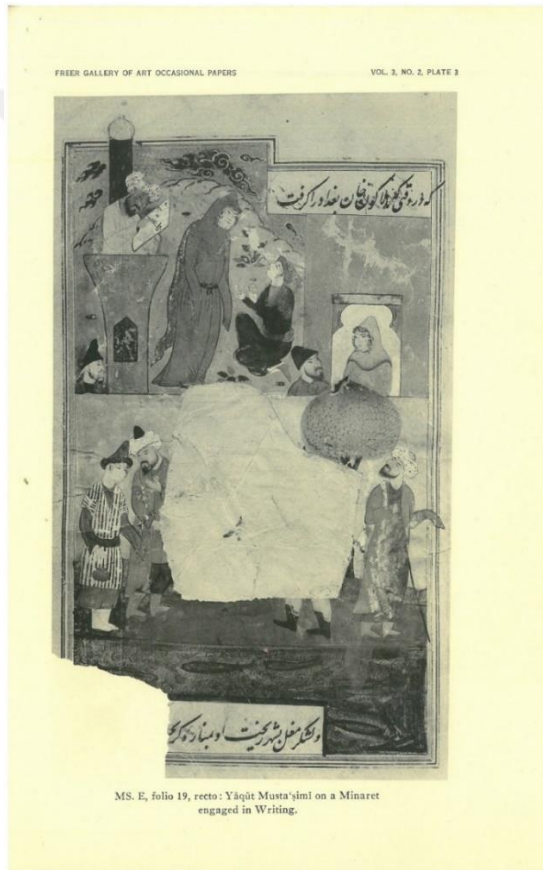
[1] و در آنجا دوات و قلم همراه داشت و کاغذ

“Ve der āncā devāt u kalem hemrāh dāšt u kāgez

[2] مشق نداشت رومالی از جنس بعلبکی داشت

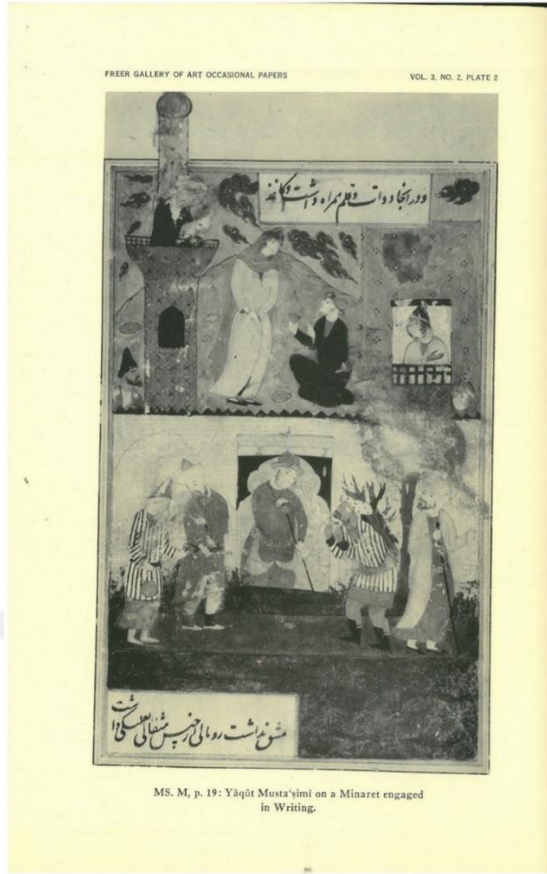
Meşq nedāšt rû-mālî ez cins-i baalbeki dašt”

yani Türkçe’ye çevrilecek olunursa “ve orada yanında kalem ve divit vardı [fakat] kağıt yoktu. Keten [bir] mendil vardı” yazmaktadır.¹³³

Resim 4. 4: E nüshasında Yâkut’u minarede gösteren minyatür 1. Kaynak: Kadı Ahmet Kummî, *Gülistan-ı Hüner, Calligraphers and Painters A Treatise By Kadı Ahmet Son Of Mir-Munshi* (Washington: Freer Gallery of Art Occasional Papers, 1959), 208- 209 arasındaki numarasız sayfalar.

¹³³ A.g.e, 35, 208- 209 arasındaki numarasız sayfalar.

Resim 4. 5: M nüshasında Yâkut'u minarede gösteren minyatür 2. Kaynak: A.g.e., (bknz. Resim 4.4)

4.6. Moğol İstilâsından Sonra Yâkut

Hayatının Moğol istilâsından sonraki yılları hakkında yazılarının ferağ kayıtları incelenmiş, Bağdat'tan ayrılmadığı ve bu yüzden Bağdat'ın bir süre daha hat sanatının merkezi olmaya devam ettiği anlaşılmıştır.¹³⁴

Bağdat şehrini yerle bir eden Hülagû, bilindiği gibi Büyük Han adına İran, Irak, Kafkasya ve Anadolu'yu yönetmiştir. İl-han ünvanını almıştır. Bu ünvan “*bölge hükümdarı*” anlamına geliyordu. O, İlhanlı Devleti'nin kurucusudur.¹³⁵

¹³⁴ Serin, “Yâkut Mustasımi”, *TDVİA*, 291- 293; Abdülkerim Özaydın, “Bağdat”, *TDVİA*,

441, Yâkut el-Musta'simî, İslâm Tarihi Ansiklopedisi <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com> (11.4.2022)

¹³⁵ Abdülkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *TDVİA*, C. 22 (İstanbul: TDV, 2000), 102- 105.

Yâkut ise Moğolların Bağdat istilasından sonra Hülagû ve Abaka Han'ın özellikle Alâaddin el-Cüveynî ve kardeşi Şemsettin el-Cüveynî'nin yakınlığını, takdir ve iltifatlarını kazanmış, büyük saygı ve desteklerini görmüştür.¹³⁶ Yani Yâkut, devlet adamları tarafından himaye edilmiştir. Alâaddin el-Cüveynî'nin çocukları ve yeğeni Şerefuddin Harun, Yâkut'dan hüsn-i hat dersleri almıştır. Bu aileye yakınlığı Yâkut'a rahat ve refah bir şekilde yaşama imkânı vermiştir. Kendisi, Bağdat Mustansırıyye Devlet Kütüphanesi'nde vazifelendirilmiştir.¹³⁷

Onun sanatının Abbasî döneminden sonra da takdir edilmesi, bu kıymetli sanatçının çalışmalarına tüm hızıyla devam etmesine imkân sağlamıştır.

Yâkut, bundan sonra sanatının en verimli yıllarını geçirmiş, öğrenci yetiştirmiş, mushaf yazmıştır.¹³⁸

Yâkut şehzadelerin ve diğer önemli kişilerin çocuklarına kâtip olmak için gerekli araçları, güzel yazı, nesir ve hat sanatını öğretmiştir. Satmak için güzel kitaplar istinsah etmiştir. Onun imzasını taşıyan ve ona ait olup günümüz kadar gelebilen eserlerin çoğunluğu H.680-690/ M. 1280-1290 tarihidirler. Yâkut el- Musta'simî hayatının sonuna kadar Mustansırıyye'de çalışmıştır.¹³⁹

Yâkut'la ilgili olarak kaynaklarda önemli bir olaydan da bahsedilir. Fakat bu olayın tarih yönünden uygun düşmediği de görülmektedir. Bahsi geçen bu hadise, Yâkut'un Hindistan Meliki Muhammed bin Tuğluk-şah-ı Hanefî'ye kitap hediye etmesi ile ilgilidir. Bu olayda Yâkut, İbn Sina'nın “Şifa” adlı eserini bir cilt olacak şekilde (cild-i vahidde) yazarak Hindistan Meliki Muhammed bin Tuğluk-şah-ı Hanefî'ye hediye etmiştir. Bu bilginin, zikredilen hükümdarın tercüme-i halinde geçtiğinden bahsedilir. Buna karşılık olarak Yâkut'a iki yüz bin miskal altın ihsan edilmiştir. Bu hadisede tarih yönünden uygun düşmeyen durum ise Tuğluklular Dönemi'nin M. 1320-1413 yılları

---

¹³⁶ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131; Serin, “Yâkut Musta'simî”, *TDVİA*, 291- 293.

¹³⁷ Kılıç, “Yâkut el- Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 10.

¹³⁸ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

¹³⁹ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656- 814/ 1258-1411)*, 47-48.

arasında yer almasıdır. Bu devrin hükümdarlarından olan Muhammed Tuğluk ise M. 1325- 1351 yılları arasında hüküm sürmüştür. Görüldüğü gibi onun hükümdar olduğu yıllar Yâkut' un vefatından çok sonradır.^{140*}

Yâkut yaşı ilerlemiş haliyle de bir minyatürde tasvir edilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde H. 2158 envanter numarasına kayıtlı bir murakkanın 18a sayfasında yer alan bu minyatürde Yâkut, beyaz saçlı ve sakallı olarak, talebesinden birine yazı tarif ederken gösterilmiştir. Başında sarığı, üzerinde cübbesi, elinde kağıdı ve kalemi vardır. Kâğıt, tezhip sanatında görülen bitkisel motiflerle yani çiçek ve yapraklı kıvrık dallı kompozisyon ile bezenmiş olarak resmedilmiştir. Bu tasvirde meşhur hat hocası, elindeki kağıtın üzerine siyah mürekkep ile “*ketebe Yâkut*” yazmıştır. Bu esnada gözünde gözlüğü bulunmaktadır. Öğrencisi ise bir elinde kitap bir elinde hokka tutar vaziyette ve hokkayı hocasının kullanması için ona doğru uzatmış şekilde tasvir edilmiş. Dekor olarak da minyatürde Yâkut'un arkasında mavi zemin üzerinde beyaz kırmızı renkli çiçekler, öğrencisinin arkasında ise sarı kırmızı renkli çiçekler serpiştirilmiştir. (Resim 4.6 ve Resim 4.7; Muhteva / Resim içi yazılar bkz. EK1)

Yâkut'un çok sayıda Mushaf-ı Şerif yazdığı hatta onun sayısının bin bir olduğu söylenir. Bu konuya ileride değinilecektir fakat Süheyl Ünver'den öğrenilen bir anekdotta bin mushaf yazan bir hattatın dahi Allah'ın rızasını kazanmakta onun yarattığı mahlukata merhametli olmasının ehemmiyetini gösteren bir hadise rivayet edilir. Şöyle ki:

---

¹⁴⁰ Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatin*, 576; Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk*

Hat Sanatı, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1987), 18; Habib, *Hat ve Hattatân*, 51; Huart, “Yâkut-ı Musta'simi Ekolü”, *Türk Hattatları*, 29; Mualla Uydu Yücel, “Hindistan Tarihi”, İ. Ü. AUZEF, 2013- 2014 -Bahar Dönemi, 4. hafta ders notu, 13- 14.; Mualla Uydu Yücel, Tarih Hindistan Tarihi, Docplayer docplayer.biz.tr. (27.11.2021) *Bu olay Müstakimzade Süleyman Saadettin Efendi'nin Tuhfe-i Hattatin adlı kitabında, Habib'in Hat ve Hattatân adlı eserinde ve Muammer Ülker 'in *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı* kitabında yer alır. Bu önemli kaynaklarda Yâkut ile ilgili başlıklar içinde bu hadise anlatıldığı için bu tezde bu olaydan bahsetmek zorunluluğu hissettim. Türk Hattatları adlı kitapta ise hem bu olay verilmekte hem de tarih yönünden uygun düşmediği vurgulanmaktadır.

Yâkut el-Musta'sımî [?] ve Allah'ın Rızası

Menşeyini bilemediğimiz hoş bir rivayete göre Allah'ın rızasını tahsil hakkında Yâkut hazretleri hakkında şu fikra söylenir. Yâkut el-Musta'sımî bin Kur'an-ı Kerim yazmış. Lakin Allah'ın rızasını tahsil edememiş. Bin birinciye başlamış. Bir gün susamış bir sinek, mürekkepleyip hokkadan çıkarınca Yâkut'un kalemi ucuna konmuş. Görmüş ki bir sinek mürekkebin suyundan içerek susuzluğunu gideriyor. Mâni olmamış ve elini o vaziyette tutmuş ve ona: "Haydi sen de nasibini al" demiş Sinek susuzluğu gidince uçmuş. İşte Yâkut'un bu hareketi Allah'ın hoşuna gitmiş ve ondan razı olmuş.¹⁴¹ (Bknz. EK 3.10)

Ünlü hattat Yâkut el-Musta'sımî, hat sanatına kıymetli eserler kazandırdıktan sonra yaşlı epey ileriye hayata gözlerini kapatmıştır. Bu dönem İlhanlı hükümdarı Gazan Han zamanına denk gelmektedir. Yâkut'un vefat ettiği yer de yaşadığı yer olan Bağdat'tır.¹⁴² Ölüm yılı ile ilgili farklı tarihler ileri sürülmüştür ama çoğu araştırmacı Yâkut'un H. 698'de (M. 1298) vefat etmiş olabileceğini kabul etmişlerdir.¹⁴³ Menâkıb-ı Hünerverân ve Gülzâr-ı Savab'da yer alan nazımda ise 667 tarihi vardır. Nefeszâde "... vefatları H. 698'de vaki olmuştur deyu tahrir eylemişler. Emma esahhi H. 667 olacaktır. Zira bu nazım anların tarihleri içindir" demiş ve aşağıdaki nazmı vermiştir:

Yâkût-i Cemâl-i dîn şeh-i ehl-i hüner

Der-subh-i hamîs sâdis-i şeh-i safer

Fî- seb'a ve sittîn bûd ve sittemi'e

Ke'z dâr-ı fenâ bâ- âhiret kerd sefer.¹⁴⁴

¹⁴¹ Ünver, Dosya 13, 80.

¹⁴² Kummî, Gülistan'ı Hüner, 60; Serin, Hat Sanatı Tarihi, 131.

¹⁴³ A.g.e.,131.

¹⁴⁴ Mustafa Ali, *Menâkıb-ı Hünerverân*, 18; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerverân* (haz.: Müjgân Cunbur), 66; Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 42.

Resim 4. 6: Yâkût'u yazı yazarken öğrencisiyle gösteren minyatür, TSMK, H.2158, 18a

Resim 4. 7: Yâkût'u yazı yazarken öğrencisiyle gösteren minyatür, TSMK, H.2158, 18a'dan detay

Bu nazmın açıklaması şudur:

Hüner sahiplerinin padişahı Cemalettin Yâkût, Safer ayının altıncı perşembe günü sabahı 667'de Dâr-ı fenâdan âhirete sefer etti.¹⁴⁵

Müstakimzâde de 699 tarihini veren şu rubâ'îyi kitabına almıştır:

*Yâkût Cemâleddin şeh-i ehl-i hüner
Kez dâr -ı fena be âhiret kerd sefer
Der tis'a vü tis'in ve sitte mie
Der subh-i hamis sadis şeh-i safer¹⁴⁶*

¹⁴⁵ Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 42.

¹⁴⁶ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 576; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, hazırlayan M. Koç, 516.

Mânâsı şöyledir: “Hüner sahiplerinin sultanı Yâkût Cemalettin, altı yüz doksan dokuzda, Safer ayının beş veya altıncı günü, seher vaktinde şu geçici dünyadan ahirete gitti”.¹⁴⁷

Yine bu konu ile ilgili başka bir nazım da şudur:

Nazmı Mütercem

Kâtibin gerçi vücudu mahvolup bulur fena,

Nice müddet hattı bakidir, velî bulmaz zeval.

Yazma pes hattınla dünyada meger bir nesne kim,

*Ahirette göricek mesrur olub gide melâl.*¹⁴⁸

Yâkût Bağdat'ta bu fani dünyadan göçmüş, “Ahmet b. Hanbel'in, Mekâbir eş-Şüheda'da bulunan türbesi yanına defnedilmiştir.”¹⁴⁹ Gömüldüğü kabristanın ait olduğu camide, kendi yazıları ve levhaları bulunmaktaydı.¹⁵⁰ Yâkût'un tam olarak kaç yaşında vefat ettiği doğum tarihi kesin olarak bilinemediği için hesaplanamamıştır.

4.7. Yâkut ve Edebiyat

Yâkut el-Musta'simî'nin edebiyata meyli ve kabiliyeti vardı¹⁵¹. O “inşad sahibi şair, iyi bir edip” olarak görülmüştür.¹⁵² Bağdat'ın zengin kültür ortamında yetişen bu meşhur hattat, yaşadığı olaylarla ilgili de duygu yüklü şiirler yazmıştır. Onu derinden etkileyen bu olaylardan biri de hiç şüphesiz Bağdat'ın Hülâgû tarafından harap edilmesiyle yaşanan feci hadiseler sonunda Halife Musta'sım-Billah'ın katledilmiş olmasıdır. Yâkut'un küçüklüğünden beri yanında olan, onu destekleyen, himaye eden

---

¹⁴⁷ Ülker, *B. G. Türk Hat Sanatı*, 18.

¹⁴⁸ Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 42- 43.

¹⁴⁹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

¹⁵⁰ Huart, *İslâm Yazı Sanatında Ekoller*, 30.

¹⁵¹ Müneccid, Yâkut el-Musta'simî, 20.

¹⁵² Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, 18.

ve sahibi olan halifenin ve yaşadığı feci sona ve halifeden firakına üzüntüyle şu şiiri yazmıştır:

Ey meclis ben kaybettim, senin ışıltın gitti. (Dostumu kaybettim senin ışıltın pıriltın gitti.)

Olaylar hadiseler sana yaklaştı.

Yüzlerini görmekten mahrum olduğumdan beri

Gözbebeğim iyi hiçbir güzele nazar etmedi.

Senin içinde bulunduğun her şeyi özliyorum.”

Sizin yanınızdayken Allah ne güzel günler yaşattı ama sen gittiğinden sonra o günlerin lezzeti hiç yaşanmamış gibi az oldu.

Ne güzel bir muhabbet ile dostluğunuz sulanıp besleniyordu.

Ah senden sonra insanlar bana çiviler gibi battı.

Senin gittiğinden kalbim inleyip durdu.¹⁵³

Görüldüğü gibi bu şiirde Yâkut, Halife Musta'sım-Billah'ın katledilmesi sonucu ölümü ile yaşadığı üzüntü ve kederini bu dizelere dökmüştür.

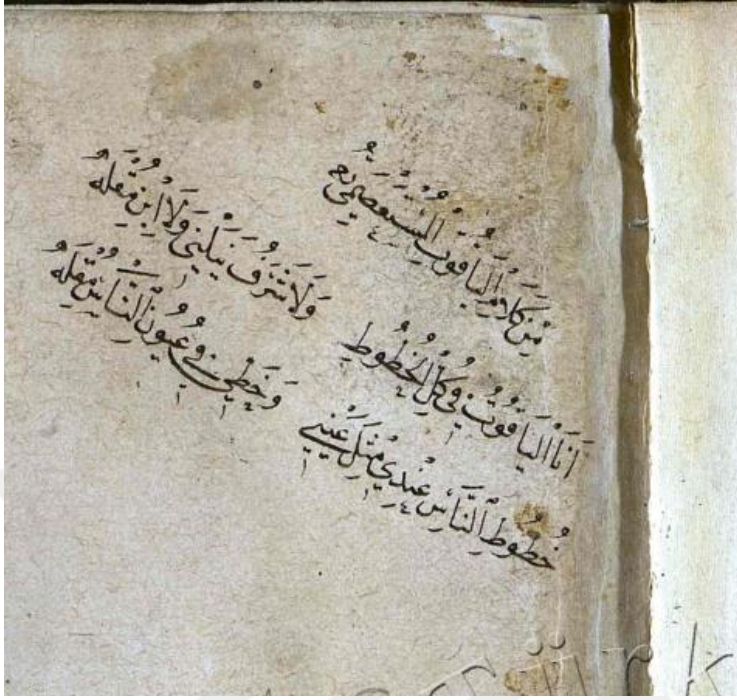
Yine onun şairliğine örnek verilebilecek kendi hattatlığı ile ilgili yazdığı dizeler de vardır. Yâkût el-Musta'sımî'nin istinsah ettiği İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde “Meşârikü'l-Envar” (Ayasofya 899) adlı bir eser mevcuttur. (Resim 4.8, Resim 4.9) Bu kitabın zahriyesinde (cilt kapağının iç yüzünde) Arapça iki beyit vardır. Onların Türkçe anlamı şöyledir: “Yâkut el-Musta'sımî'nin sözlerinden: “Ben bütün hatlarda Yâkut'um, ne Şeref bana yetişebilir ne de İbn Mukle. İnsanların yazıları benim yanımda gözüm gibidir, benim yazılarım ise insanların gözünde gözbebeğidir”.

Yine buna benzer bir nazım “öyle eşsiz örneksiz bir yazı icat ettim ki ne benî el-fırat öyle yazı yazabildi ne İbn Mukle. Halkın yazıları gözse benim yazılarım o yazıların gözbebeğidir”.¹⁵⁴ (Bakınız EK3.23a)

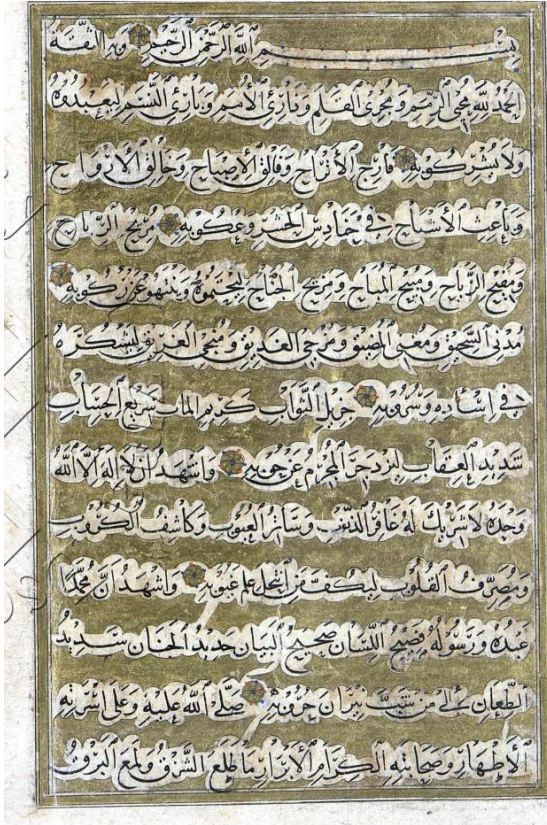
¹⁵³ Münecid, Yâkut el-Musta'sımî, 38, 39.

¹⁵⁴ Ünver, Dosya 13, 115- 3.

Bu iki beyit Yâkut' un yazısının kıymetini anlatması bakımından dikkat çekicidir.

Resim 4. 8: Kitâbu Meşariki'l-Envâr, Süleymaniye Küt., Ayasofya 899

Resim 4. 9: Kitâbu Meşariki'l-Envâr, Süleymaniye Küt., Ayasofya 899

Onun eşsiz hattatlığı ile ilgili şöyle bir sözü daha vardır: “Yazıda benim gibi bir inşad sahibi gördünüz mü hiç? Şehirlerde yazıyı kim diriltti? Ne doğuda benimle yarış edecek bir zat var ne batıda benim gayretime uyabilecek bir adam var”.¹⁵⁵ (Bakınız EK3.23b)

Öğrencilerini gayrete getirmek için söylediği iki beyitten oluşan şu fahriyesi de vardır:

Fennî hatta bana benzer bir mürşidi kâmil varsa bana gösterin;

Bilâd-ı şarkıyyede bana benzer yoktur.

*Bilâd-ı garbiyyede benim kadar yazıya çalışmış kim vardır?*¹⁵⁶

Yine kendi yazdığı bir şiir daha bilinmektedir. Onun açıklaması şöyledir.

Benim için bir feresi nazres vardır ki, meydan-ı fiddada ezyalını gece karanusu gibi çeker. Yevmi ma'rekede ol feres muhaccele olduğu halde üç nesne ol ferese rakip olur ki, ol esabi-i selâseden müsteardır ki anlar esabi-i selâse ile kitabet ederler imiş.

*(Feres) arusi kalemden müsteardır. (Meydan-ı fidda) kağıttır, (Muhaccele) şekil demektir ki, cânibi tiraşe-i kalemdir.*¹⁵⁷

Bu şiirin bir tercümesi de şöyle olabilir:

“Gümüş meydanda koşan nazlı bir atım var. Kuyruklarını(eteklerini) gece karanlığı gibi (karanlık gece gibi)çeker (çiziktirir, kaleme alır, yazar-çizer) Muharebe günü ona biner. Üç muhacele (iki ayağı halkalı, dört ayağı sekili ak at) gelinler gibi yürür”.

*Hafız Ebu Abdullah bin Sami ve Katip Alimeddin Bahre' Yâkutî, Yâkut'dan şiir rivayet etmişlerdir ki şu şiir ol cümledendir: “Ömrüm sizi sevmekle ve aleyhimde koğuculuk edenleri yalanlamakla geçtiği halde siz koğucuların sözlerine inandınız”*¹⁵⁸ (Bakınız EK3.19a; EK3.27a)

¹⁵⁵ A.g.e.,115, 2.

¹⁵⁶ Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 15.

¹⁵⁷A. g. e., 41. buna benzer şiir aynı kitabın 15. sayfasında ve S. Ünver, *Dosya 13*, s. 30-13/168, 169, 170, 171. 'da verilmiştir. (bknz. EK3.5a)?

¹⁵⁸ Ünver, *Dosya 13*, 106.

Yine bu konu ile ilgili olarak yani “Şiir ve Yâkut” başlığı ile alâkalı olarak kaynaklarda başka bilgiler de yer alır. Örneğin Mustafa Âli'nin kitabında Yâkût'un bahsedildiği bölümde bazı nazımlara yer verilmiştir. Onlardan iki tanesi aşağıdadır:

Nazım

Güneş her doğuşta benim şevkimi yeniledi.

Ey kulağım ve ey gözüm diyerek canlandırdı.

Her geçen günde görmediğim şeyleri sende görmedeyim.

Ömrümün geçtiğini hiç hesap etmemişim.

Mustafa Âli'nin kitabında bahsedilen diğer nazım ise tek beyittir. Bu beyit verilmeden önce İbn Mukle ve Ali b. Hilâl'den bahsedilmiş ve Yâkût'a övgü dolu sözler söylenmiştir. Şöyle ki:

Yazı ilmini tamamlayıp ve hattatlık kaidelerini sona erdirip, kanunlarının toplanmasını ve öğretilmesini, güzel yazıcılık töresini Arapça bir beyitle nazmedip, eşsiz Cemaleddin Yâkut'undur. Kaidelerin incilerini ve manzum olan faydaların eşsizliğini bu tarzda nazmetmişlerdir”

denmiştir ve sonrada bahsi geçen beyit verilmiştir:

Yâkut' un Nazmıdır

Usul ve kürsilerin terkibi ve nisbet

Suudile teşmir ve nuzûl ile irsal

Sonra bu beytin altına şöyle yazılmıştır:

Yani güzel yazı yazma, o nesnelere dolaydır ki kelimelerin usulü, müfretlerin, safhaların, satırlarının, kürsilerinin terkibi makalelerin nisbeti sanatlarını, içine alır. Yine yazma biçiminde alçaktan yükseğe, yüksekte alçağa çekmeleri, kıvrım suretinde çekip çevirmeleri, yükselme karşılığı inmeleri ve kimi sola kimi de sağa gönderme biçiminde akla uygun gelen konulmuş kaideleri kavratmaktadır, demek olur. Hattat sözü İbn Mukle'nin ve

*İbn Bevvâb'ın niteliklerine girmeyip, Mevlâna Yâkut'un övülüşüne sarf olduğunda, ustalığını ispat nüktesi gerçekleşir.*¹⁵⁹

Buradaki açıklamada, hat sanatı uygulanırken yazının güzelliğe ulaşması için ipuçları verilmektedir. Gerek satır düzeni olsun gerek kullanılan kâğıt kalem tutuluşu, kâğıda sürülüşü ve her harfin her bir hareketinin çok küçük ama önemli kaideleri olan dokunuşlarla güzellik kazanması gibi, hat sanatına ait hassasiyetler, burada bir nebze olsa da anlatılmak istenmiştir.

Yâkut el-Musta'sımî nazımda olduğu gibi nesirde de mahir yani hünerli bulunmuştur.¹⁶⁰

Süheyl Ünver, Yâkut'la ilgili dosyasında şu nesire de yer vermiştir:

*Ey kulağım, gözüm mesabesinde olan sevgilim! Gün doğdukça sevgi ile yaşama hususunda iştiyakım artar durur ve gecelerim seni anmakla geçer. Senin hikâyelerin, seninle olan maceraları anış gecenin yalnızlığını giderir. Bana karanlıklarda enîs olur. Fakat seni göremediğim günleri ömrümden saymam. Gecem sen kalbimde oldukça gündüzdür. Çünkü seni anmak gözümün ışığıdır gönlümün.*¹⁶¹*(Bakınız EK3.6)

“Yâkut ve Edebiyat” konusu içine Yâkut'un hattının güzelliğini anlatan ve kaynaklarda yer alan aşağıdaki beyti de yer almaktadır.

Nazar kerden be hüsn-i hatt-ı Yâkût

Basarra nûr kereded cânra kût”

*(“Yâkut'un yazısının güzelliğine bakmak gözlere nur verir, cana safa ve besin olur”)*¹⁶²

---

¹⁵⁹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının*

Destanları, haz.: Müjgan Cunbur, 67, 75; Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerverân*, 18; Müstakimzade Süleyman S. Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, 576.

¹⁶⁰ Nefeszade İbrahim, *Gülzarı Savab*, 41.

¹⁶¹ Ünver, *Dosya 13*, 31. *Bu edebî sözleri kimin yazdığı belirtilmemiştir. Fakat dosya Yâkut ile alâkalıdır ve içinde onunla ilgili bilgiler vardır. (Bakınız EK3.6)

¹⁶² Ülker, *B. G. Türk Hat Sanatı*, 18; Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatin*, 575.

Burada Şair gözlere nur, cana safa ve besin olur diyerek, Yâkut'un yazısının etkileyiciliğini belirtmek istemiştir.

Yine Mnakıb-ı Hünerverân'da yer alan bir başka nazımda da Yâkut adı vardır.

Ne güzel! Senin yazıya benzeyen sakalından anberin narhı kırılmıŐtır.

Ey Efendi! Senin boyun sopa üzerine el bađlamıŐ,

Senin yeni terlemiŐ bıyığın o dudak üzerinde oturmuş bir tozdur.

Evet, Yâkut'un yazısı oturmuş olmalıdır.¹⁶³

---

¹⁶³ Gelibolulu Mustafa Âli, *Menakıb-ı Hünerverân, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 90.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÂKUT EL-MUSTA'SİMİ'NİN SANATI VE HAT SANATINDAKİ ÖNEMİ

5.1. Yâkut, Sanatı ve Hat Sanatındaki Önemi

Yâkut el-Musta'simî', hat sanatı tarihinde özel bir yer almıştır. Onun vasıtasıyla hat sanatı gelişmiş, daha da güzelleşmiş ve olgunlaşmıştır. Kendisi bu başarıya ulaşmak için büyük gayretler sarfetmiştir.

Bu araştırma için yapılan doküman incelemesi neticesinde hat sanatı tarihi ile ilgili kitaplarda Yâkut el-Musta'simî'ye övgü dolu sıfatlar verildiği görülmüştür. Sultânü'l-Mükâtibîn¹⁶⁴, Kıbletü'l-Küttâb¹⁶⁵, Cemâlettin¹⁶⁶, bunlardan bir kaçıdır.

Yâkût el-Musta'simî'nin hat sanatı tarihinde bu yüksek mevkiye çıkması öyle kolay olmamıştır. Yâkut yazı tahsilini tamamladıktan sonra İbn Mukle ve Ali b. Hilâl'in (İbnü'l-Bevvâb) ve diğer üstadların yazılarına dikkatini vermiştir. İbn Mukle'nin özellikle de İbnü'l-Bevvâb'ın hatlarını senelerce incelemiş, onların yazdıklarını taklit etmiştir. Kendi yazısı da sonunda onların yazısı kadar güzel olmuştur. Aralarında fark kalmamıştır. Yâkut bunu başarmıştır. Yâkut'un yazısının özü de İbn Mukle'de olduğu gibi daire ve noktaya dayanır. O kendisinden önce yaşamış yukarıda adı geçen bu iki büyük hattatın İbn Mukle ve Ali b. Hilâl'in (İbnü'l Bevvâb) yazıları üzerinde etütler yapmış, onların en güzel harflerini seçmiştir. Yazısında kendi zevk ve sanat kabiliyetini kullanmaktan da çekinmemiştir. Ayrıca kaleminin ağzını kesişinde yaptığı değişiklik de buna eklenince yazısında belirgin bir gelişme meydana gelmiştir. O İbn Mukle ve İbnü'l-Bevvâb'ın ortaya koyduğu kaidelere bağlı kalmış fakat altı çeşit

---

¹⁶⁴ Mehmet bin Tacettin, *Hüsn-i Hat Risalesi*, (istinsah: Kebecizade Mehmet Vasfi Efendi), 18.

¹⁶⁵ A.g.e., 14; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn*, 575;

¹⁶⁶ Habib, *Hat ve Hattatân*, 51.

yazının kaide ve ölçülerini daha da netleştirmiştir. Bu sebeplerle ve kalemin ucunu keşişte belli bir açıyı tercih etmesi ve bu yöndeki başka ince bilgileri uygulamasıyla yazıyı güzelleştirmiş, kendine mahsus bir yazı üslubu geliştirmeyi başarmıştır. Kalemin ucunu açışı değiştirince hat da değişmiştir. Fakat şunu tekrarlamakta fayda vardır: Onun yazısı temel kurallar nedeniyle değil fakat inceliği, nazikliği ve zerâfeti nedeniyle İbn'ül-Bevvâb'ın yazdığı yazılara tercih edilir olmuştur. Yazısındaki sağlam, güzel, net ve zarif görünüşle diğer hattatlarda ayrılmış hiçbirinin yazısı onun seviyesine çıkamamıştır. Böylece Yâkût el-Musta'simî, aklâm-ı sitte denilen altı çeşit yazıda yeni bir üslubun sahibi olmuştur. Onun bu gayretleriyle aklâm-ı sitte gözle görülür bir estetik ve zarafet kazanmıştır.¹⁶⁷ O yazıda başardığı bu gelişme sebebiyle “Cemâleddin” lâkabını almıştır. Yazısının hattatlar tarafından beğenilmesi onun gibi yazmak istemeleri neticesinde meşhur olmuş ve ona “Kıbletü'l-Küttâb” da denmiştir.¹⁶⁸

Yâkut güzel yazı yazmakla ilgili bazı ipuçları vermiştir. Süheyl Ünver'in onun hakkında yaptığı araştırma sonucunda elde ettiği nasihat dolu sözleri şunlardır:

Kalemi güzel açtın güzel açmaya gayret ettin mi yazın da güzel olur. Fakat kalemini ihmal ettin mi yazını da ihmal ettin demektir.

Yazı yazmanın beş temeli vardır.

- 1) *Bedenin ve duyguların düzgün, sıhhatte olması*
- 2) *Kalemtraşın keskin ve iyi bulunması*
- 3) *Güzel ve temiz kağıt*

---

¹⁶⁷ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129; Nihat M. Çetin, “Aklâm-ı Sitte”, *TDVİA*, C. 2, İstanbul:

TDV, 1989, 278; Kummî, Kadı Ahmet, *Gülîstan-ı Hüner*, 56, 58; Mehmet bin Tacettin, *Hüsn-i Hat Risalesi*, (istinsah:Kebecizade Mehmet Vasfî Efendi), 15; Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 15; Shady Eid, “Kalakşendî'nin Subhu'l-A'sâ Adlı Eserinin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi” (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi) FSMVÜ Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, 2021), 146.

¹⁶⁸ Habib, *Hat ve Hattatân*, Habib, 51: Müstakimzade, *Tuhfetü'l-Hattatîn*,575; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129.

4) Üstadın öğretişi ve eziyet ve zahmet bulunmayışı (5) ”¹⁶⁹

Yâkut'un kalemi kesiş şekli ile ilgili olarak kaynaklarda çeşitli bilgiler mevcuttur. Fakat bunlarda bazı farklılıklar görülmektedir. Bu bilgiler şunlardır:

Bunlardan biri Yâkut'un yazılarını İbnü'l-Bevvâb'ın yazılarından ayıran çok önemli bir özelliğin yukarıda da bahsedildiği gibi Yâkût'un ucu eğimli (muharref) açılmış kalem ile yazmış olmasıdır. Önceden “ucu düz kesilmiş kalem ile yazan Yâkut el-Musta'simî'nin hangi tarihten itibaren kalemini eğimli kesmeye başladığı bilinmemektedir.” Yâkût el-Musta'simî'nin kaleminde uyguladığı bu değişiklikle yani kullandığı kalemi düz değil de eğimli kesip yazı yazması sonucunda dikey hatlar ile yatay hatlar arasında incelik- kalınlık farkı oluşmuştur. Yani “dikey çizgileri inceleyen ve yatay çizgileri dolgunlaşan bir hat modeli ortaya çıkmıştır”.^{170*} Bu konuda başka bir bilgi: O “Kalem ağzının o zamana kadar mûtaad olan kesilme tarzını değiştirmesi, meylini artırması ve kalem ağzını biraz etli bırakması...” yani kalem ağzının kendine gelinceye kadar alışılmış olan kesiliş tarzını değiştirmesi ve biraz dolgun bırakmasıdır.¹⁷¹ Yine bu tarzda bir bilgi: “Yâkût[un] her yazı çeşidine göre kalem ağzı meylini yeniden belirle[mesi]...”dir.¹⁷² Ayrıca bu konuda bu bilgilere zıt başka bir görüş vardır. O da “kalemin ucunu meyilli kesme işleminin Yâkût el-Musta'simî' den birkaç asır öncelere dayandığını ve birçok hattatın Yâkût'tan önce de kalemlerini bu şekilde açmakta olduklarını iddia edenler”in görüşüdür.¹⁷³ Fakat şu bir ortak noktadır ki, onun yaptığı değişiklik aklâm-ı sitteyi oluşturan tüm kalemleri (altı kalem) etkilenmiş, onun yazılarıyla harfler daha hoş, zarif ve nazik bir görüntü kazanmıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Ünver, *Dosya 13*, 30 – 168, 169.

¹⁷⁰ Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 15-.16.

*Muharref, tahrif edilmiş, değiştirilmiş v.b. mânâlara gelmektedir.

¹⁷¹ Çetin, “İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 27.

¹⁷² Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129

¹⁷³ Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 16.

¹⁷⁴ Kummî, Kadı Ahmet, *Gülistan-ı Hüner*, 58; Mehmet bin Tacettin, *Hüsn-i Hat Risalesi*, 15; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 130.

Hat sanatı tarihi ile ilgili araştırmalar yapan ilim adamları Yâkut el-Musta'simî'yi övgü ile anlatmışlardır:

Onun yazısı ile ilgili olarak Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver “Cemalüddin Yâkutü'l-Musta'simî gerek İbn Mukle' den ve gerek Ali ibni Hilâl'den ileriye giderek yazının teravetini arttırmış ve zamanında en büyük hattat olmuştur” demektedir.¹⁷⁵ Ünver araştırmaları sonucunda elde ettiği bilgiler içinde yer alan ve Yâkut el- Musta'simî'nin yazısını meth eden Farsça bir dizeden bahsetmiştir. Şöyle ki:

În hatt-ı Yâkut est yâ fer-i tâvûs

[Çeviri-Farsça- Bu, Yâkut'un hattı veya tavusun süsüdür.]

Bu ya Yâkut hattıdır ve yahut tavusun kanadıdır.

Sonra şöyle açıklamada bulunmuştur:

Zamanında onun yazısında tavusun kanadına benzetecek kadar ileri gitmişlerdir. Bunda mazurdurlar. Çünkü ben de olsaydım böyle bir teşbih kullanmakta tereddüt etmezdim. Bunu yazan zımmen demek istiyor ki tavusun kanadı az görülür ve az bulunur. Yâkut'un yazıları hayatında muhitindekileri tatmin edecek kadar çoktu. O bugünün kıymet bilir taraflarına dağılınca bittabi azalmış.”¹⁷⁶ demiştir. (Bakınız EK3. 20a)

Yazıyı tavusun kanadına benzetmek hat tarihi ile ilgili kitaplarda vardır. Tuhfe-i Hattatin'de “Cümle hüsnitâtı mevcut olan hatta “cenâh-ı tavus” ta'bir eyledikleri gibi ki terceme-i Kâmûs Bâbûs'ta yazılmıştır” demektedir.¹⁷⁷

Yine Mahmut Bedrettin Yazır, gönülleri ve basiretleri büyüleyen yüzyıllara hitap eden şaheser yazıların Cenâh-ı Tâvûs (Tavus kuşunun kanadı) diye vasıflandırıldığını belirtmiştir. Bu tabirin “bedâati yüksek yazılara verilmiş mecâzî bir etiket” demek

¹⁷⁵ Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, (İstanbul: Yeni Laboratuvar Yayınlarından, 1953), 5.

¹⁷⁶ Ünver, *Dosya 13*, 108.

¹⁷⁷ Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatîn*, 621; Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatîn*, hazırlayan.

Mustafa Koç, 553.

olduğunu da açıklamıştır.¹⁷⁸ Yukarıdaki Farsça dizelerde de Yâkut'un yazısı tavusun kanadına benzetilerek onun etkileyici güzelliği benzetmeyle anlatılmak istenmiştir.

Yasin Hamid Safadî “*Islamic Calligraphy*” adlı kitabında Yâkut'un eserleri için “eşsiz (hakiki) Yâkut örnekleri son derece nadirdir ve bize ulaşan en değerli İslâm hazineleri arasında sayılmaktadır” demiştir.¹⁷⁹

Prof. Dr. Muhittin Serin,

Hat sanatı tarihinde İbn Mukle ve İbnü'l- Bevvab gibi üstatların sanat tecrübe ve bilgi birikimlerini çok iyi değerlendirmiş olan Yâkut El-Musta'simî aklâm-ı sittenin en güzel nisbet ve kesin ölçülerini, klasik kurallarını belirlemiş, 'kıbletü'l- küttab' lâkabıyla ünü yayılmış, mushaf kitabetinde “Yâkut tarzı mushaf” diye adlandırılan bir çığır açmıştır.

Yâkût her yazı çeşidine göre kalem ağzı meylini yeniden belirleyerek İbn Mukle ile başlayan altı çeşit yazının (el hattü'l-mensûb, aklâm-ı sitte, tevkî', rikâ', muhakkak, reyhanî, sülüs, nesih) sayı ve ıstılah olarak isimleri teşekkül etmiştir. Böylece Yâkût ekolü yazı çeşitlerinde harflerin bünyesi, kendi kalem noktasına göre boy ve enleri, çanakların derinlik ve genişlikleri, nûn, kâf ve yâ gibi harflerde yapılan keşidelerin uzunluğu ve derinliği, satır düzeninde harf ve kelimelerin aralıkları, harflerin birbirine olan bağlantıları belirlenerek yazı en güzel ahengine ulaşmıştır. Bu farklılıklar İbnü'l-Bevvâb ekolü ile karşılaştırıldığında çok açık bir şekilde görülmektedir”

demektedir.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Yazır, *Kalem Güzeli*,106.

¹⁷⁹ Yasin Hamid Safadî, *Islamic Calligraphy* (London: Thames and Hudson. 1978), 18.

¹⁸⁰ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129, 130.

Yine Prof. Dr. Muhittin Serin Yâkût el-Musta'simî hakkında “Everest’in tepesinde bu şahsiyet var. Onun mevkîi en yüksek mevkîdir” diyerek hat sanatı tarihinde onun bulunduğu zirveyi işaret etmiştir.¹⁸¹

Bu tespitlerden de anlaşıldığı gibi İbnü'l-Bevvâb tarzı hat yazısı, Yâkut el-Musta'simî'yle daha da gelişmiş ve daha da güzelleşmiştir. Onunla her yazı çeşidine göre kalem ağzı meyli yeniden belirlenmiştir. Harflerde, harflerin birbirine olan bağlantılarında, satır düzeninde, harf ve kelimelerin aralıklarında güzel bir ahenk yakalanmıştır. Böylece onun eserlerinde, insanı tesir altına alan etkileyici bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Yazıya bakınca satırlardaki harflerin sıralanışındaki gelişme de hemen fark edilir. İbnü'l-Bevvâb'ın yazılarını aşan bir üslup güzelliği vardır. Yâkut'un yazılarının güzelliği, artık her hattatın ulaşmak istediği bir hedeftir. Onun bu başarısı ise yukarıda bahsedildiği gibi uzun inceleme ve çalışmaları neticesinde oluşmuştur. Bu başarısının sonucunda o kendi adıyla anılan üslûbun sahibi hâline gelmiştir.

Yâkut ekolünde aklâm-ı sitte büyük gelişme göstermiştir. Bu gelişme bütün yazı çeşitlerinde fark edilmekle beraber iki yazıda çok daha belirgin olmuştur. Bu kalemler muhakkak ve reyhânî yazıdır. Yâkût'un çalışmaları sonucunda muhakkak ve reyhanî yazılar mükemmelleşmiştir. Bu kalemler klasik form ve güzelliğine kavuşmuştur. O bu hatlarda üstün bir başarı sergilemiştir. Üslup farklılığı en çok bu yazılarda belirginleşmiştir.¹⁸²

M. Bedrettin Yazır, kalemin ağzını eğri kesmeyi Yâkut el-Muta'simî'nin bulduğunu düşünenlerdendir. Bu konuda şunları söyler:

Son Abbasî Halifesi Müsta'sım Billah'ın kölesi olduğu söylenen Yâkût-ı Musta'simî (?- 1299)'ye gelinceye kadar kalemin ağzı düz kesilirdi. Yâkût eğri keserek Tahrîf-i kalemi icâd etti. Kristof Kolomb'un yumurtası gibi basit görünen bir buluşla yazı sanatını bedîi sahada ileri bir safhaya

¹⁸¹ Muhittin Serin, “Mimarî Yapılarda Hat” dersi notları, bahar dönemi, Geleneksel Türk

Sanatları, Bölümü, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019, 17.

¹⁸² Serin, *Hat Sanatı Tarihi*; 130; Çetin, “İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 27; Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 16.

geçirmeye, yazının yeni dünyasını bulmaya muvaffak oldu. Ancak bazılarının dedikleri gibi Yâkut bir hat mûcidi ve bir kalem vâzı değildir. Tahrîf-i kalem sayesinde aklâm-ı sitteye yeni bir revnak ve sanata yeni bir veche vermiştir.

M. Bedrettin Yazır'ın Yâkut'un yazısının güzelliği ifade etmek için kullandığı "revnak" kelimesi "parlaklık, güzellik, tâzelik, süs" mânâlarına gelmektedir. M. Bedrettin Yazır bu ifadeleriyle bu değişikliğin hat sanatına kazandırdığı yeni bir güzellik, tazelik olduğunu ama bunun yanlış anlaşılması gerektiğini Yâkut'un yeni bir hat icad etmediğini belirtmektedir. Kalem ucunu eğri kesmeye başlayarak yazı yazmasını ise "yazının yeni dünyasını bulmaya muvaffak oldu" şeklinde yorumlayarak, bu önemli değişikliğin hat sanatının gelişimindeki ehemmiyetini vurgulamıştır.

M. Bedrettin Yazır, kitabında Şeyhü'l-İslâm Muhammed bin Haseni's -Sincârî'nin Bidâatü'l-Mücevvid adlı eserinden de alıntı yapmıştır. Bu bilginin içinde Şeyhü'l-İslâm "Yâkut'un yazı sanatını kuvvetlendirmiş olduğunda tarihçilerin ittifakı vardır. Yâkut'un Şark'da ve Garb'da yazı yazarların en âlimi olduğuna şüphe yoktur" demektedir. Bu ifadelerden Yâkut'un önemi bir kere daha anlaşılmaktadır. Ayrıca Yazır'ın kitabında yaptığı diğer açıklamalardan da hat ve hattatlığın Yâkut ile seçkin bir sanat ekolü özelliği kazandığı da anlaşılmaktadır.^{183*}

Yukarıda aklâm-ı sitte denilen altı çeşit yazıdan ikisi olan muhakkak ve reyhanî yazılardan bahsedilmiş, Yâkut üslubunda bu iki tür yazının klasik form ve güzelliğine ulaştığı belirtilmişti. Aklâm-ı sitte'nin içinde yer alan sülüs ve nesih kalemlerin bu dönemdeki durumu ise biraz daha farklıdır. Bu yazılar Yâkut ekolünde karakter kazanmışlardır ama önemli gelişmelerini daha sonra Osmanlı döneminde tamamlanacak ve o dönemde mükemmelleşeceklerdir.¹⁸⁴

---

¹⁸³ Yazır, *Kalem Güzeli*, 122. *Yazır ayrıca hattat kelimesi ile kâtip kelimesinin manalarının da farklılaştığını anlatıyor.

¹⁸⁴ Çetin, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul, 1992, 27; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,

Prof. Dr. Nihat M. Çetin, Yâkut el-Musta'sımî'nin hat sanatı tarihindeki yeri için “bu sanatkâr hat sanatı tarihinde muhtelif yönlerden gelen nehirlerin tekrar çeşitli kollara ayrılmak üzere birleştiği durulma noktasıdır” demiştir.

Hat sanatı tarihi ile ilgili çalışmalarıyla otorite olmuş ilim adamlarının yukarıda paylaşılan görüşlerinden anlaşılacağı üzere Yâkut el-Musta'sımî, hat sanatında bir dönüm noktası sayılmıştır. O teknik ve estetik açıdan hat sanatına yenilikler getirmiştir. İbnü'l-Bevvâb üslubunu aşmış, onun yazısını daha da güzelleştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Onunla yaşanan bu gelişme, kendinden sonra gelecek hattatlara model olmuştur. Onun yazılarıyla hat sanatında yeni bir çığır açılmıştır. Ondan sonra gelen hattatlar Yâkut'un yöntemini kullanarak bu sanat dalında başarılı neticeler elde etmişlerdir.¹⁸⁵

Yâkut'un bu yeni üslubu, İslâm dünyasında beğenilmiş ve örnek alınmıştır. Yetiştirdiği talebeleri ve sergilediği hattatlığıyla kısa sürede ünü yayılmıştır.¹⁸⁶

5.2. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Yâkût el-Musta'sımî Hattı

Yâkut el-Musta'sımî'nin yazılarının güzelliği yüz yılları aşarak müslüman toplumlarda anılmaya devam etmiştir. Güzel yazı denilince akla gelen ilk onun üslubu ve eserleri olmuştur. Buna önemli bir delil Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'dir. XVII. y. y.'da yani Yâkut el-Musta'sımî'den yüzyıllar sonra yaşamış bir Osmanlı yazarı olan Evliya Çelebi'nin on ciltlik bu seyahatnamesinde birçok yerde Yâkut'tan hayranlıkla bahsedilmiştir. Onların birkaçı burada zikredilecektir:

Bunlardan biri Seyahatname'nin birinci kitabında yer alır. Burada anlatılan olayda padişahın emriyle Evliya Çelebi'ye birçok kıymetli kitap getirildiği, yine Padişah'ın kendi okuduğu Yâkut el-Musta'sımî hatlı bir “Kelâm-ı İzzet”i yani Mushaf-ı Şerif'i ona hediye ettiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Çetin, “İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*,

27, 28; Abdulkerim Özaydın, “Bağdat”, *TDVİA*, C. 4 (İstanbul, TDV, 1991), 441; Kılıç, *Yâkut el- Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerinde Bulunanan Eserleri*, 15.

¹⁸⁶ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 129, 130; Kılıç, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm*

Medeniyetinde Kalem Güzeli, 15.

¹⁸⁷ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1. Kitap (İstanbul:

Seyahatname'nin ikinci kitabında Bursa'da Emir Sultan'ın kabrinin bulunduğu mekânda “sandukasının canîb u etrafında bulunan Kelâm-ı İzzetler”den bahsederken onların meşhur hattatların eseri olduğundan, onların isimlerini vererek zikreder. İçlerinde Yâkut el-Musta'simî adı da vardır.¹⁸⁸

Yine Seyahatname'nin ikinci kitabında Evliya Çelebi'nin deyimiyle Gekbize'de Mustafa Paşa Camii'nin içinde yetmiş adet hüsn-i hat ile Kelâm-ı İzzetler vardır. Bunlardan bir tanesi mihrabın sol tarafında yer alır ve Yâkut el-Musta'simî hattıdır. Bu yazma eser için Evliya Çelebi şu ifadeleri kullanır:

Ve derûn-ı camide yetmiş adet hüsn-i hatt ile kelâm-ı İzzetler var kim her biri birer Mısır hazinesi değer ama cümleden mihrabın sol tarafında Yâkut-ı Musta'simî hattıyla olan Kelâm -ı İzzet bir diyarda yoktur. Meğer Sultan Ahmet Camii'nde ola!^{189*}

Yâkut el-Musta'simî'nin elinden çıkan yazmaların kıymetini göstermesi açısından bu cümle önemlidir. Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu mushafın belki kendisi bizzat Yâkut el-Musta'simî eliyle yazılmamış ama üslûbu Yâkut tarzındadır. Böyle de olabilir. Ancak burada diğer hattatların yazdığı mushaflarından ayrı olarak “Yâkut”un adının ön plana çıkması dikkate değerdir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'de Yâkut ve kıymetli hattatların eserlerinin bahsettiği yerlerde bu türden iltifatları tekrarlamıştır. Bu da Yâkut el-Musta'simî'nin çağları aşan şöhretine işaret etmektedir.

Üçüncü kitapta da Birgaz'daki Sokullu Mehmet Paşa Cami içinde bulunan kelâm-ı İzzet'lerden ve hattatlarından bahsedilmektedir. İçlerinde Yâkut el-Musta'simî'nin adı da vardır.¹⁹⁰

Seyahatname'nin dördüncü kitabında da Yâkut el-Musta'simî adı, Bitlis'te hüküm süren ve Melek Ahmet Paşa'nın buraya müdahalesiyle kaçan Abdal Han'ın geride kalan kütüphanesinin kitaplarının borçlulara verilmek üzere mezat edilmesi ile ilgili

---

YKY, 2011), 118.

¹⁸⁸ A.e.g., 33.

¹⁸⁹ A.e.g., 89. *Evliya Çelebi “Gekbize “gel bize”den galattır” demiştir. “Gekbize” bugünkü Türkiye'nin Kocaeli iline bağlı Gebze ilçesidir.

¹⁹⁰ A.e.g., 173.

olayda yer alır. Abdal Han'ın kütüphanesinin en kıymetli kitapları olan Mushaf-ı Şerif'lerin hattatları Yâkut el-Musta'sımî, Ahmet Karahisarî, Hasan Çelebi, Demirci Kulu gibi hat tarihine adını altın harflerle yazdırmış sanatçılardır.¹⁹¹

Yine Seyahatnamesi'nin yedinci kitabında Evliya Çelebi İskenderiye'deki bir camiinin kütüphanesinin başına gelen kötü bir akıbeti anlatmaktadır. Burada da Yâkut el-Musta'sımî adı ile karşılaşmaktadır. Şöyle ki:

*Mısır İskenderiyesi'nde Cami'u'l- Attarîn derler bir cami-i azim vardır, bu kadar yüz dekakin ve han u hamam u mahzenleri niçe hayratları var iken cami' harab u yebâb olup, kitabhanesi üzre bârân-ı rahmetten niçe bin cild kütüb-i mu'tebereleri ve Yâkût -ı Musta'sımî ve Abdullah -ı Kırımî ve Şemsullah -ı Gamrâvî ve Şeyh Cûşî hatt-ı şerifleriyle eyle zî-kıymet kelâm-ı İzzetler cümle yağmurdan çürüyüp, cum'a namazına haftada bir kere bu camiye varan mezkur Kitâbullah'ları yiyen güvelerin ve kurdların ve farelerin sadâların istimâ' edüp, bir ümmet-i Muhammed demez kim 'Bu kadar Kitâbullah telef oluyor, buna bir çare edelim', demek ihtimâlleri yoktur, zira Kitâbullahlara kafir kadar mahabbetleri yoktur.*¹⁹²

Burada Mısır'da İskenderiye'de Cami'u'l-Attarîn'nin harap ve üstü akan ve içine yağmur suları giren kütüphanesindeki Yâkut ve diğer kıymetli hattatların eliyle yazılmış Mushaf-ı Şerif'lerin ve kıymetli kitapların çürüyüp ziyan olması, cemaatin duyarsızlığı ve Evliya Çelebi'nin bu üzücü durum karşısında çaresizliği anlatılmıştır.

Dokuzuncu kitapta “Âsitâne-i Hazret-i Davud ve Hazret-i Süleyman (salavatullâhi aleyhime's-selâm)” başlığı içinde:

Bu iki resûl-i Hudâ bu mahalde bir kubbe-i âlî içinde âsûdedir.....Kabr-i şeriflerinin cânib-i erba'asında hatt-ı Yâkût-ı Musta'sımî ve hatt-ı Karahisarî ile gayri gûnâ-gûn hüsn-i hat ile yigirmi kıt'a Kelâm-ı İzzet vardır.

demektedir.¹⁹³

---

¹⁹¹ A.g.e., 160.

¹⁹² A.g.e., 103.

¹⁹³ A.g.e., 244- 245.

Onuncu kitapta “Tekke-i Hazret-i Şeyh İbrahim Gülşenî “başlığı içinde

Bu kubbenin tâ vasatında bizzat kendüleri sandûka içre âsudedirler. Cânib-i erba 'asında Süleyman Han ve Selim Han ihsanı Yâkut-ı Musta 'simî ve Şeyh ve Karahisarî ve Derviş Mehemed ve Abdullah Kırımî hatları ile Kelâm-ı İzzetler var kim her biri birer Mısır hazinesi değer.

şeklinde ifadeler kullanmaktadır.¹⁹⁴

Yine onuncu kitapta “*Evsaf-ı Asitâne-i Seyyid Ahmet Bedevî*” başlığı altındaki konuda sedef işleriyle süslü rahleler üzerinde birçok Mushaf-ı Şerif olduğu ve içlerinde Yâkut el-Musta'simî eliyle yazılmış olanların da bulunduğu bildirilmektedir.¹⁹⁵

Evliya Çelebi'nin, meşhur eseri olan “Seyahatname”sinde görüldüğü gibi bazı yerlerde Yâkût el-Musta'simî isminden bahsedilmiştir. XVII. y.y.' da yaşamış, çok iyi bir eğitim ve medrese tahsili görmüş ve saraya ait okul olan Enderun'a devam etmiş bir hâfız olan Evliya Çelebi'nin, Yâkût el-Musta'simî'yi bilmesi tabiidir. Zaten kendisi de hattattır ve yazılarını Karahisarî tarzında yazmıştır. Karahisarî de Yâkût el-Musta'simî üslubunda ilerleyen ve onu aşan bir Türk hattatıdır. Onun seyahatnamesinde hat sanatı söz konusu olunca Yâkut yazmalarından sitâyişle bahsedilmesi, Yâkut el-Musta'simî adının XVII. y. y.' da artarak devam eden şöhretine ışık tutmaktadır.¹⁹⁶

5.3. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Süheyl Ünver'in Yâkut el-Musta'simî İle İlgili 13 Numaralı Dosyası

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Hattat Yâkut el-Musta'simî'ye çok önem vermiş, onunla ilgili araştırmalar yapmış, elde ettiği bilgileri kaydetmiştir. Bu şekilde içinde Yâkut el-Musta'simî ile ilgili birçok verinin yer aldığı bir dosya oluşmuştur. Ünver, araştırma sonucu elde ettiği bilgileri Osmanlıca rıka yazısı ile çoğunlukla küçük kağıtlara not tutar şekilde yazmıştır. Bu notlar bugün bazen biri-ikisi bazen dokuzu-onu aynı sayfaya yapıştırılmış olarak bir sayfada birleştirilmiştir. Bazı notlar ise tek sayfadır. Süheyl Ünver yazma eserlerden fotokopisini aldığı sayfaların resimleri de eklenmiştir

---

¹⁹⁴ A.g.e., 135.

¹⁹⁵ A.g.e.,321.

¹⁹⁶ Mustafa Aksay (haz.-sunan), *Evliya Çelebi Hac Yolu*, (İstanbul: Kuveyt Türk Kültür Yayınları 3, 2012), 13.

ve bu şekilde dosya 155 sayfayı bulmuştur. Bu yüksek lisans tezi için bu dosyadan elde edilen Yâkut el- Musta'simî ile ilgili orijinal veriler, bu tezin konu ile ilgili alt başlıklarının altına yerleştirilmiştir. Ayrıca bu tezin ekler bölümlerinde hem Süheyl Ünver'in Osmanlıca el yazısı ile tuttuğu notların bu tezde yararlanılan sayfalarının fotoğrafları hem de o yazıların günümüz alfabesi ile okunuşları yer almaktadır.

Bu dosyada Süheyl Ünver müze ve kütüphanelerde yer alan Yâkut'a ait olan veya olmayan yazma eserlerle ilgili bilgilere de yer vermiştir. O bunların çoğunun nerede olduğunu da belirtmiştir.

Ayrıca "hususî ellerde bulunan eserler" diyerek Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ve Kitapçı Raif Yelkenci'nin elinde fotoğrafları bulunan Mushaf-ı Şerif'lerinden bahsetmiştir.

Bu yazmalarla ilgili bilgilere bu tezde "Yâkut'un Eserleri" bölümünde yer verilmiştir.¹⁹⁷

5.4. Yâkut ve Aklâm-ı Sitte

Yâkût el-Mustasîmî hat sanatı tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden çok önemli bir hattattır. Yâkût konusunu anlatırken onun, kendinden önce gelen hattatlardan İbn Mukle ve İbnü'l Bevvâb'ın eserlerini incelediğinden ve bu çalışmaları neticesinde Aklâm-ı Sitte'de yeni bir üslûbun sahibi olduğundan bahsedilmişti ve yine bu araştırmanın konuları içinde İbn Mukle'ın, İbnü'l Bevvâb'ın ve Yâkût'un yazıları anlatılırken bazı cümlelerde Aklâm-ı Sitte terimi kullanılmıştı. Peki nedir bu Aklâm-ı Sitte?

Aklâm-ı sitte "altı kalem" demektir.¹⁹⁸ Bu altı kalem Sülûs, Nesih, Muhakkak, Reyhanî, Tevkî' ve Rikâ' olacak şekilde belirlenmiştir.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Süheyl Ünver, Yâkut el-Musta'simî Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi. (EK1,

EK2, EK3, EK4, EK5 onun dosyasından elde edilen bilgilerden yola çıkarak oluşturulmuştur.)

¹⁹⁸ Hasan Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü* (

Konya, 2003), 4.

¹⁹⁹ Yazır, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 75.

Aklâm-ı Sitte'ye Talik yazıyı da katanlar vardır. Onlar bu yazılara “Heft Kalem”derler.^{200*}

Şeş Kalem de denen Aklâm-ı sitte'yi oluşturan altı kalemin isimleri kendi lafız ve mânâsına uygun olarak konulmuştur.²⁰¹ Bu kalemleri birbirinden ayıran belirli farklar vardır. Bu farkları daha iyi anlayabilmek için aklâm-ı sitteyi oluşturan bu yazı çeşitlerine tek tek kısaca değinmekte fayda vardır.

5.4.1. Nesih Kalemi

Hattın en önemli ve yaygın türlerinden biridir.²⁰² Bu yazının kurallarını Yâkût tesbit etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde ise ünlü hattat Şeyh Hamdullah ile birlikte mushaf yazımında nesih yazı tercih edilmiştir. Nesih yazı, Osmanlı'nın son döneminde ise güzelliğinin doruk noktasına erişmiştir.²⁰³

Nesih kalem, “Sülüs'e tâbi olup, kalınlığı onun üçte biri kadardır”. Nesih kelimesinin aslı “nesh”dir.^{204*}

Bu yazıya nesih yazı denmesinin sebepleri farklı kaynaklarda farklı şekillerde açıklanmıştır. Bunlardan biri “mushaf yazımında Kufî hattının geçerliliğini ortadan kaldırdığı için” bu adı aldığı düşüncesidir ama tarihî yönden bu doğru bulunmaz.²⁰⁵ Diğerisi ise “sülüsün modasını geçirdiği”dir. Bir diğeri ise sözcük anlamı olarak, “ortadan kaldırmak, iptal etmek” anlamına gelmektedir. “Kitap yazımında diğer yazılara göre daha fazla kullanıldığı için bu ismi almıştır” şeklindeki görüştür.²⁰⁶

---

²⁰⁰ A.g.e., 108 *Heft, Farsça “yedi” demektir.

²⁰¹ Mehmet bin Tacettin, Hüsni Hat Risalesi, 18.

²⁰² Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*, 151.

²⁰³ Berk, D. A. G. Hat Sanatı, 71.

²⁰⁴ Yazır, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli.*, 78. *Kelimenin aslının “nesh” olduğu bu sayfanın altında “*” ile yapılan açıklamada verilmiş.

²⁰⁵ M. Uğur Derman, “Nesih”, *TDVİA*, C. 33 (İstanbul: TDV, 2007), 1.

²⁰⁶ Berk, D. A. G. Hat Sanatı, 71; Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*, 150-151.

Bir de “Neshî” yazı vardır. Bu yazı, nesih ve reyhanî yazıların meydana çıkmasına zemin hazırlayan bir tarzdır.²⁰⁷

5.4.2. Sülüs Kalemî

Sülüs yazıda her bir harfin altında dört parçası düzlemsü, altında ikisi parçası da yuvarlağımsıdır. Başka bir değışle üçte ikisi düz, üçte biri yuvarlaktır.²⁰⁸

Bu yazı türünde kamış kalem ucu iki-üç milimetre kalınlığında olacak şekilde kesilir. Sülüs yazı, yazının esasıdır. Ona “Ümmü'l-Hutût” yani “Yazıların Anası” da denir.²⁰⁹

Bu yazıdan tevkî' ve nesih kalemlerin doğduğı ile ilgili bir görüş vardır.²¹⁰

Bu tarz, nesih kadar süratli yazılmaz. Bu yüzden kitâbet yazısı olmaktan çok, sanat maksatıyla kıt'a, murakka ve levhalarda kullanılmıştır.²¹¹ Hat sanatı sergilerinde üzerinde sülüs yazı istifleri olan levhalara sıkça rastlanmaktadır.

Resim 5.1'de İslâm Hat Sanatı'nda önemli yeri olan hattatların dört tanesinin sülüs yazı örnekleri yer almaktadır. Bunlar sırayla şöyledir:

1) İbn al- Bevvab'ın 1000 yılında istinsah ettiğı Kur'an'dan Felak Suresi'nin adı ve ayet sayısı, 2) XVII. y. y'da yaşamış Hafız Osman'ın yazısı Bakara Suresi 20. ayetin başı, 3) Muhammed İbn al-Wahid'in Baybars II için istinsah ettiğı 1304 tarihli Kur'an'dan Şuara Suresi, 161.ayet ve 162. ayetin başı, 4) Erken XVI. y. y. tarihli Şeyh Hamdullah'ın bir yazısı. Anlamı: “Bilge bir adama soruldu: “Alçak gönüllülük nedir?”

²⁰⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs.,73; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 110.

²⁰⁸ Yazır, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 78, 108; Özönder, *Hatve Tezhip Sanatları Sözlüğü*, 181; Shady Eid, “Kalkaşendî'nin Subhu'l-A'shâ Adlı Eserinin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi” (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021),136.

²⁰⁹ Ömer Mohamed Ali, “Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi, Anatomisi ve Estetik Yapısı” (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, M S Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 6; Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, 14.

²¹⁰ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 175.

²¹¹ Ömer Mohamed Ali, “Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi, Anatomisi ve Estetik Yapısı”, 6.

Resim 5. 1: Sülüs Yazı örnekleri Kaynak: Yasin Hamid Safadi, *Islamic Calligraphy* (London, Thames and Hudson, 1978), 53.

“Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi, Anatomisi ve Estetik Yapısı” adlı Sanatta Yeterlilik tezinin yazarı Ömer Mohamed Ali, sülüs yazıyı incelerken İbnü'l-Bevvâb ve Yâkût el-Mustasî'mî'nin bu yazıdaki farklılıklarını da detaylarıyla ortaya koymuştur.

Yâkût el-Musta'sımî'nin sülüs yazıları ile İbn Bevvâb'ın sülüs yazılarını karşılaştırmış, sülüs yazısında harflerde Yâkut ekolüyle fark edilen güzelleşmeyi dile getirmiş ve

incelediği eserlerden yola çıkarak Yâkut'un sülüs harflerini ve estetik yapısını şu şekilde ifade etmiştir:

Yâkut'ta dikey harfleri, yatay harflerinden biraz incedir.

Kapalı cim ölçüsü uygundur ve cim karnı İbn Bevvâb'daki gibi geniş ve sağa aşağıya doğru devam ederek sona eriyor.

Yâkut'da dal harfinin akış açısı daralmıştır ve bu harfte yuvarlaklık hissedilmektedir. (Özellikle sondaki dal)

İbn Bevvâb'ta ra ve vav'ın alt kısmı muhakkak ve reyhanîye benziyor.

Yâkut'ta ise bugünkü mevcut olan sülüse yakın olup, kuyruğu düzdür.

İbn Bevvâb'da vav, fâ, kaf'ın gözleri küçük, Yâkut'ta biraz büyük ve dış kısımları yuvarlaktır.

Yâkut'ta ve İbn Bevvâb'ta ayn harfinin başı irice ve ense kısmı tombul görünümündedir.

Yâkut'ta çanaklı harfler, sin, sad, kaf ve yâ, nun kâsesi mutabıktır.

Yâkut'ta başta ve ortada mim'in gözü daralmış ve ortadaki fe ve kaaf harfleri genişlemiştir.

Yâkut'ta ve İbn Bevvâb'ta sad ve tı harflerinin başlangıç kısmı yuvarlaktır.

Yâkut'ta ve İbn Bevvâb'ta sın dişleri arasındaki mesafeler aynıdır.

İbn Bevvâb'ta noktalar yuvarlaktır. Yâkut'ta ise hafifçe dikdörtgen noktalar kullanılmıştır.

Yalnız Yâkut'ta iki ve üç noktalar birbirinden ayrıdır.²¹²

Ayrıca o verdiği bilgilere istinaden

Araplar'da sülüs yazıya anatomi yani yapı ve estetik yani güzellik unsurlarını getiren hattat Yâkut olmuştur.....Yazı, Yâkut'un elinde harfler bakımından şekil güzelliğine kavuştu. Başka bir ifade ile Sülüs, estetik evrimine Yâkut'un gayreti ile ulaştı. Harfler onun elinde

---

²¹² A.g.e., 12.

olgunlaştı. Yani İbn Bevvâb'ın yazılarındaki eğri ve büğrülük ortadan kalktı. Harflerin gövde ölçüleri belirgin hale geldi.

demıştır.²¹³ Yâkût harflerde gövde ölçülerini ortaya koymuştur ama sülüs kalemde mükemmel yazıya ulaşmak Osmanlı sanatçıları vasıtasıyla olmuştur. Osmanlı'da ortaya çıkan büyük hattat Şeyh Hamdullah eliyle ise Yâkut'un hat sanatındaki başarısı daha ileri götürülmüştür. Yine bir Osmanlı dönemi sanatçısı olan Hafız Osman ise, Şeyh'in yakaladığı bu başarıyı daha da aşmıştır.²¹⁴ Resim 5.2'de Yâkut'un bir murakka içinde yer alan sülüs, nesih yazıları görülebilir.

Yani sülüs yazının gelişmesinde şunlar söylenebilir: Yâkut bu yazıyı epey ilerletmiş, sonra Osmanlı hattatları eliyle bu yazı olgunlaşmıştır. Şeyh Hamdullah bu yazıda yeni bir ekol olmuştur. Hafız Osman bu yazıda aşama kaydeden önemli bir hattattır. Osmanlı Devleti boyunca hattatların elinde en güzel örneklerini veren bu yazı bu devletin son dönemlerinde mükemmellikte doruk noktasındaki aşamasına ulaşmıştır²¹⁵

5.4.3. Muhakkak Kalem

Muhakkak doğruluğu anlaşılmış, ispat olunmuş gibi anlamlara gelir.²¹⁶ Tarifine göre harflerin yazılışı, bir buçuk oranında düz, geri kalanı yuvarlaktır. "Sülüs harflerin yatay kısımlarının daha da genişletilmesiyle ortaya konulmuştur"²¹⁷ (Resim 5.3)

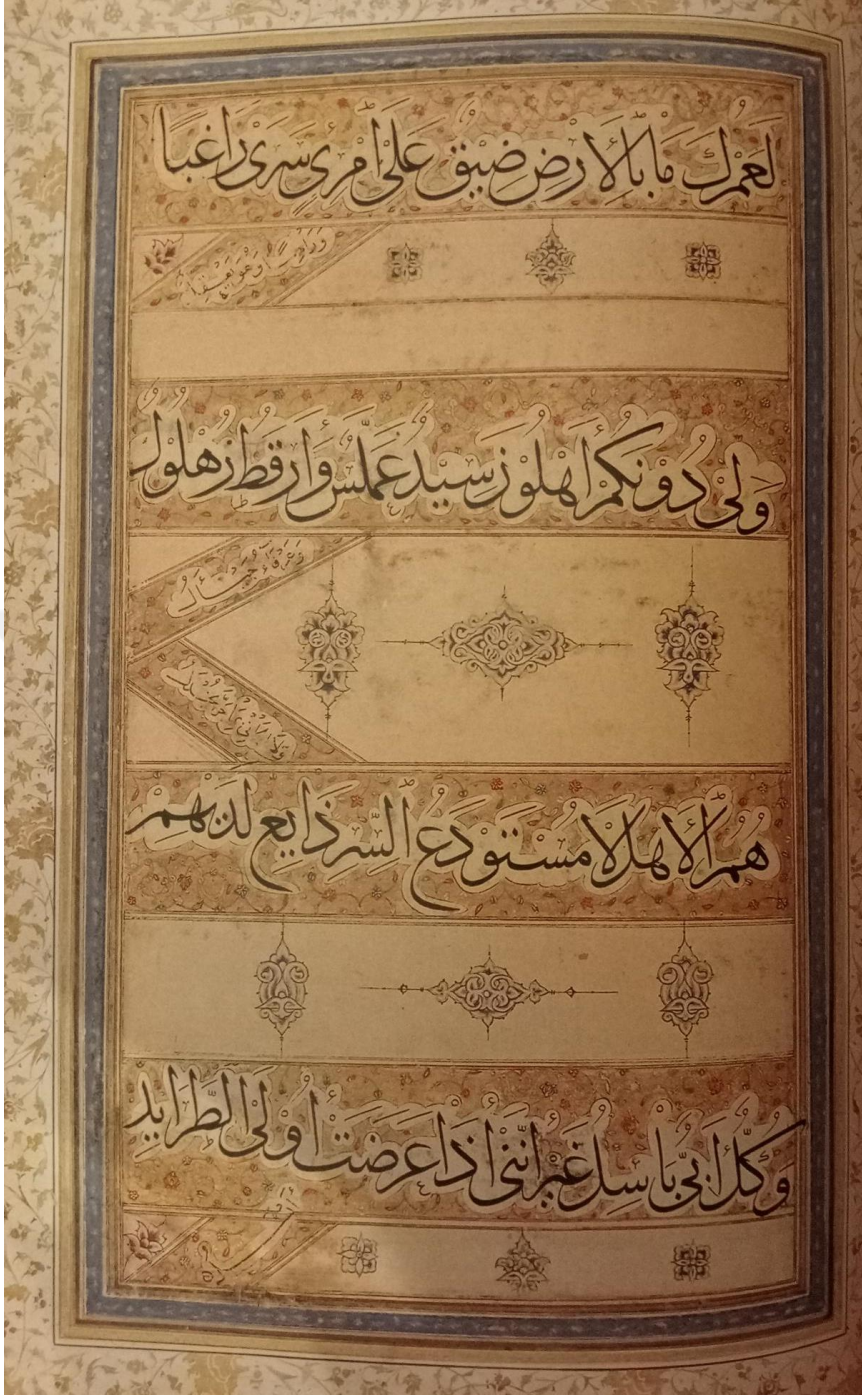
²¹³ A.g.e. 12-13.

²¹⁴ . A.g.e, 12-13.

²¹⁵ Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, 6, 14; Turan Sevgili, *İstanbul'un Güzide Hattatları*, Kültür Medeniyet Serisi-36, (İstanbul: İ. B. B. Kültür A. Ş., 2017), 73.

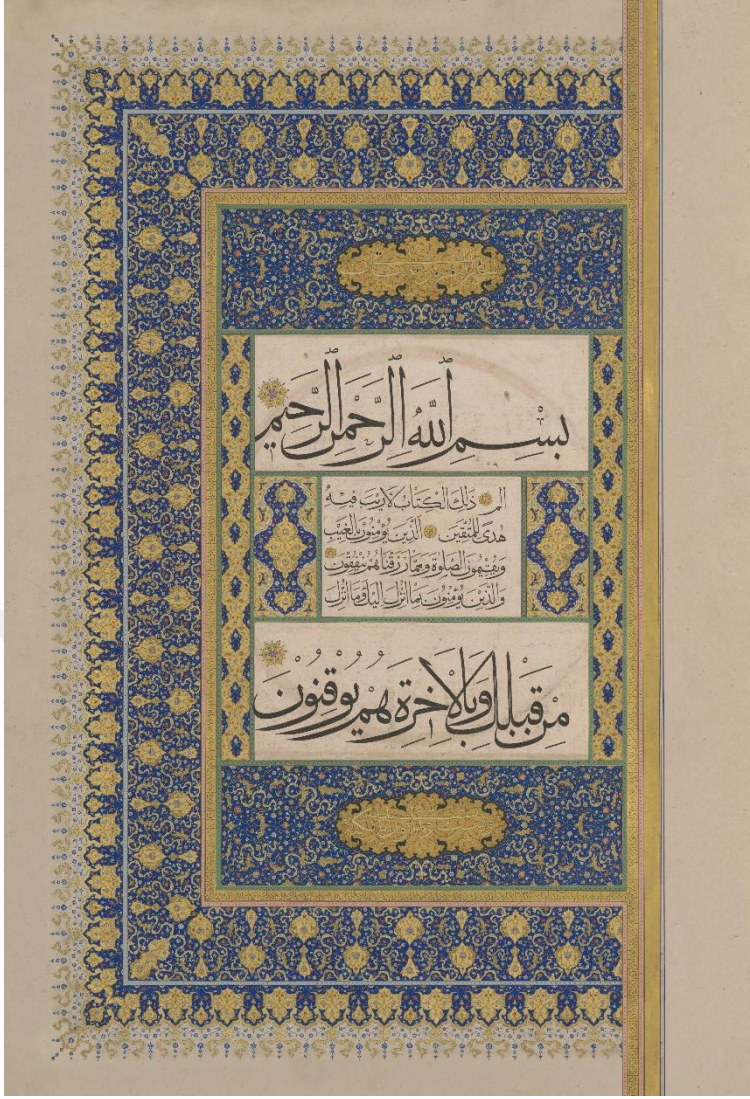
²¹⁶ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 171.

²¹⁷ Özönder, A. *Hat ve Tezhip Sanatları D. ve T. Sözlüğü*, 136.

Resim 5. 2: Yâkut'un bir murakka içinde yer alan sülüs, nesih yazılar TSMK,

H. 2310, 3a -Kaynak: M. Serin, Hat Sanatı Tarihi (İstanbul: Kubbealtı, 2019), 134.

Resim 5. 3: Muhakkak ve reyhanî yazı örneği. Ahmet Karahisarî mushafı TSMK H.S. 5, 2a

5.4.4. Reyhanî Kalemî

Bu yazı “muhakkak kalemine tabidir”.²¹⁸ Muhakkak yazı karakterinde fakat ondan farklı olarak nesih gibi ince açılmış kalemle ve küçük yazılır.²¹⁹ Yani “kalem kalınlığı

²¹⁸ Yazır, *Kalem Güzeli*, 80.

²¹⁹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 171.

nesih kadardır”.²²⁰ Reyhanî yazı, Yâkût-ı Musta'simî tarafından mükemmelleştirilmiştir.²²¹ (Resim 5.4)

Resim 5. 4: Reyhanî hatla yazılmış Yâkut el- Musta'simî'nin Mushafı TİEM 505, 253b, 254a

5.4.5. Tevkî' Kalemi

Harflerin “yarısı düzümsü ve yarısı yuvarlağımsıdır”. Ölçü olarak sülüsün biraz küçüğüdür.²²² Tevkî' diye isimlendirilmesinin sebebi halife ve vezirlerin metinlerin arkasını bu kalemi kullanarak imza atmalarıdır. Diğer kalemlerden ayrılan en önemli özelliği yazıda birleşmeyen harflerin birleştirilerek yazılmasıdır. Sülüs kalemin özenilmeden ve hızla yazılmışı gibi bir görüntü verir.²²³ (bkz. Resim 5.12)

²²⁰ Yazır, *Kalem Güzeli*, 80.

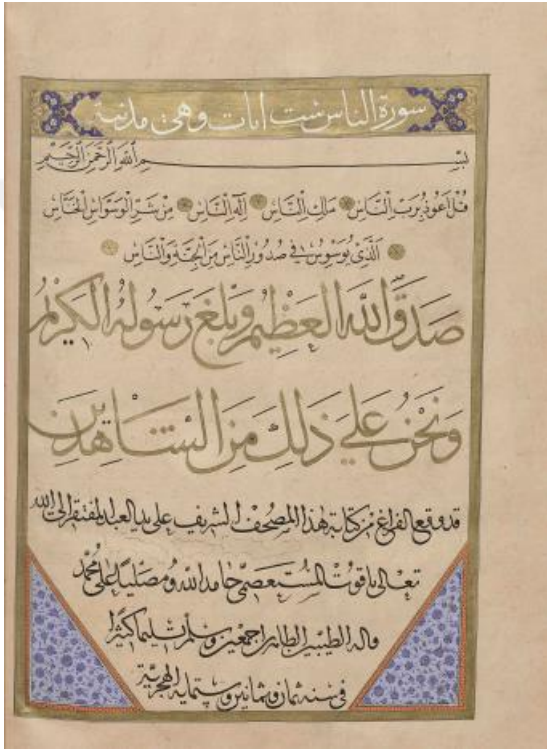
²²¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 171; Çetin, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 27.

²²² Yazır, *Kalem Güzeli*, 80; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 3. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 21.

²²³ Shady Eid, “Kalkaşendî'nin Subhu'l-A'sâ Adlı Eserinin Hat Sanatı Açısından

5.4.6. Rikâ' Kalemi

“Düzlüğü ve yuvarlaklığı değişik, çoğu harfleri bitişiktir.” Kalem kalınlığı farklı olabilir.²²⁴ Tevkî' kalemine benzemekle birlikte onun daha küçüğüdür.²²⁵ Süratle yazılan bir yazı olup rik'a adı verilen kaleminden farklıdır.²²⁶ Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 5'teki Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası resim 5.5 'te ve Bakkal Arif Efendi'nin 1, 3, 5, 7, 9.satırları sülüs; 2, 4, 6, 8.satırları nesih ve son satır rikâ' hatları ile yazdığı sayfasının fotoğrafı ve 5.6'da görülebilir.

Resim 5. 5: Mushaf-ı Şerif'in sülüs, nesih, rikâ' hatla yazılmış ketebe sayfası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 5

Değerlendirilmesi, 138.

²²⁴ Yazır, *Kalem Güzeli*, 80.

²²⁵ Kummî, *Gülistan-ı Hüner*, 58.

²²⁶ Yazır, *Kalem Güzeli*, 80.

Resim 5. 6: Bakkal Arif Efendi'nin sülüs, nesih ve rikâ' yazılar-Kaynak: M.Bedrettin Yazır, *Kalem Güzeli* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları:Ankara, 1981), 79.

5.5. Yâkut ve İbnü'l- Bevvâb'a Göre Harfler

Yukarıda Yâkût el-Musta'simî'nin hayat hikâyesi, âlimlerin onun sanatı hakkındaki düşünceleri ve hat sanatındaki önemi anlatılmıştır.

Her yazının bilindiği gibi ana unsuru harflerdir. Yâkut'un sanatında ise Arap harfleridir. M. Bedrettin Yazır' ın, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyeti'nde Kalem Güzeli* adlı kitabında "Harflerin Târif ve Tâlimleri" isimli bir konu bulunmaktadır. Bu konuda Arap harfleri tarif edilmiştir. Bu bilgiler içinde Yâkût ve İbn Hilâl'e göre harflerin yorumları da yer almıştır. Arap harfleri, hüsn- i hat sanatının ana elemanlarıdır. Yâkut ve İbn Hilâl bu harfleri, eserlerinde kullanarak yani yazarak isim yapmış, usta olmuş şahsiyetlerdir. Yâkut ve İbn Hilâl'den sanatlarını icrada

kullandıkları bu ana unsurlarla ilgili yorumlarının günümüze kadar gelmiş olması araştırmacılara bu konu hakkında çok önemli bilgi derinliği kazandırmaktadır.

Yazır'ın kitabında yer alan Arap harflerinin yorumlarının bazısı şöyledir:

Yâkut'a göre: Elif'i temkinli, yani oturaklı yapmak için, yazmaya başlarken kalemin ağzıyla gizli tarafından bir nokta kadar almalıdır. (Burada elif harfinin yapılışı tarif ediliyor.)

Yâkut ile İbn Hilâl şöyle demişlerdir: "Her hat gerek aslı gerek fer'i itibariyle elif'e râci' olur" Bu söz, diğer harflerin hep eliften istinbâd edilmiş olduğunu ifade eder.

Bâ': Yâkut ve İbn Hilâl'e göre: Bâ'yı elif'le terkib edince, kâf olur.

Cim: Yâkut ve İbn Hilâl'e göre, sağa ve sola iki ve üst tarafta tamam bir takvîs ile olur. Yâkut'a göre elif'in yarısı diğer yarısına ve beyazlığın tam yarısına binmiş olup şeklin güzel olması için beyâzî müsellesü'l-adla' olmalıdır.

Dal: Yâkut'a göre dal, ortasından ikiye bükülmüş bir elif'tir.

Râ': Yâkut ve İbn Hilâl'e göre kavislenmiş bir hattın ibaret olup, elif kadar olan çevresinin dörtte biri, başta öyle bir tarzda konur ki elifte bulunan kalem ağzı burada da takdir olunur. Yâkut, râ'nın elif'ten mahlûl veya muhavvel olduğunu söylemiştir.

Sin: Yâkut ile İbn Hilâl'e göre; dikine kavislenmiş, dört hattın ibaret olup, birbirinden ayrılmayan iki mim ile nûn' un sadrından ibarettir.

Sâd: İbn Hilâl'e göre kavisli iki hat ile, sonda dikine çıkan bir hattın mürekkebtir. Yâkut'a göre, beyazı biraz dikilmiş, arkaya doğru binmiş, badem gibi olup üstten ve alttan yazılır ve nûn şekli ile birleşir.

Tâ: Yâkut ve İbn Hilâl'e göre sad başı ile elif'ten mürekkebtir. Sâd başı bir elif olduğuna göre, iki eliften ibarettir.

Ayn: Yâkut ve İbn Hilâl'e göre kavisli iki hattın, elif'in ayn şeklinde kalb edilmiş olmasından ibarettir. Bu tarif cevher kısmına ait olup, alt kısmı zâid ve ikinci bir elif'dir. Sülûste ayn'ın başlıca yedi çeşidi vardır.

Fâ: Yâkut ve İbn Hilâl'e göre bâ'ya bindirilmiş vav başıdır.

Kâf: Yâkut ve İbn Hilâl' e göre nûn' a bindirilmiş vâv'dır.

Kâf: Yâkut'a göre yâ ile vâv'dan mürekkebe olup başı sad'a benzer, Yâkût ile İbn Hilâl "kâf'ın sadrı bir sad olup, munsatıh şekildedir" demişlerdir.

Lâm: Yâkut ile İbn Hilâl' e göre dik ve düz bir şekil olur elif ile nûn çanağından ibarettir.

Mim: Yâkut ile İbn Hilâl'e göre: Sin başı ile mürsel râ'dan tereküb etmiş olup, beyazı haşhaşa benzer.

Nûn: ... Yâkut ve İbn Hilâl'e göre nûn: mukavves kaş gibidir.

Vâv: Yâkut ile İbn Hilâl'e göre: Bir kısmı diğer kısmı üzerine arkaya dayanarak ve kavışarak kapanmış ve bu kısım râ'nın üzerine takılmıştır.

Hâ': Yâkut ve İbn Hilâl' e göre; aslında bir dâl'dır. Altı üst tarafına asılmış ve beyazı müsellesî hâle getirilmiştir.

Yâ: ... Yâkut ve İbn-i Hilâl' e göre, biri diğerinin tersine takılmış iki daldan ibarettir.²²⁷

Burada harflerin yapıları benzetmelerle anlatılmak istenmiştir.

5.6. Yâkut el-Musta'simî'nin Yazma Eserleri

Yâkut el- Musta'simî, en çok Kur'an-ı Kerim yazmıştır. Hatta onun bin bir Mushaf-ı Şerif yazdığı söylenir. Fakat bu abartılı görünen çok büyük bir rakamdır. Fakat onun her gün Kur'an'dan iki cüz ve ayda iki mushaf istinsah ettiği de söylenir. Bundan başka Yâkut'un kendisine ait telif eserleri de vardır. Ayrıca kendisine özel olarak sipariş edilmiş yazıları da kaleme almıştır. Yine hadis-i şerif derlemeleri, şiir mecmuaları, özlü sözlerden oluşan mecmualar, risaleler ve küçük divanlar da yazmıştır. Murakka' denilen farklı yazı nevelerini içinde barındıran, ciltlenmiş yazı albümleri içinde de Yâkut el-Musta'simî imzalı hüsn-i hatlar mevcuttur. Zira murakka'alar ondan sonra yaygınlaşmıştır.²²⁸ İslâm devletlerinin kültür tarihinde Yâkut'un yazdığı mushaflar her

²²⁷ Yazır, *Kalem Güzeli*, 343- 357.

²²⁸ Habib, *Hat ve Hattatan*, 51; Kadı Ahmet, *Gülistanı Hüner*, 59; Serin, *Hat Sanatı ve*

zaman ayrı bir kıymete sahip olmuştur. Hükümdarlara ve üst düzey devlet görevlilerine verilen hediyeler içinde Yâkut'un elinden çıkma mushafların da bulunduğu bilinmektedir. Bu da devletler arası diplomaside onun eserlerinin olumlu etkisine işaret etmektedir.²²⁹

Yâkut imzalı el yazmalarının orijinal olup olmadığı da önemli bir sorundur. Bir el yazmasının sahil olup olmadığı ile ilgili en önemli kriter onu oluşturan tüm unsurların yazısının, ketebesinin, süslemesinin, cildinin birbiri ile tutarlı olmasıdır. Ayrıca ketebe diğler tarihsel verilerle uyumlu olmalıdır. Yine ketebe aynı zamanda el yazmasındaki yazı ile de tutarlı olmalıdır. Bunun dışında genel olarak yazma eserlerin orjinalliği ile ilgili üç kritere göre inceleme yapılır. Bunlar yazısı, imzası ve süslemenin özelliğidir. Yalnız süsleme her zaman doğru bir değerlendirme için yeterli değildir. Çünkü bezemesiz bir yazma sonradan süslenbildiği gibi bezemeli bir yazma daha sonra tekrar yeniden tezyin edilebilmekte ya da bezemelerinde retuş yapılmış olabilmektedir. Cilt de zamanla yenilenmiş olabilir. Bu üç kriterden başka özel kriterler de vardır ki bunlara kullanılan kağıt ve mürekkebin özellikleri örnek olarak verilebilir. Kağıdı inceleyerek bir değerlendirme yapılmak istenirse onun yaşadığı ve sonraki yüzyılın kağıtlarını yani H. VII. y. y./ M. XIII. y. y.'ın kağıdını H. VIII. y. y./ M. XIV. y. y. kağıdından birbirinden ayırmak çok zordur. Ayrıca Yâkut iyi eğitim almış bir edipti. O yüzden onun eserlerinde yazım hataları mümkün olduğunca az olmalı ve kendisi ketebe yazma bilgisine de sahip olmalıdır.²³⁰

Günümüze gelebilen 130'dan fazla Yâkut imzalı veya Yâkut'a ait olduğu düşünülen yazma eser mevcuttur. Yâkut imzalı olanlarının ketebelerinde "Yâkut el-Musta'sımî", "Yâkut bin Abdullah" ve "Yâkut" isimleri yer alır. Ketebesinde Yâkut ismi olan her eser de ona ait değildir. Çünkü kütüphane ve müzelerde üzerlerinde onun imzası

Meşhur Hattatlar, 3.bs.,80; Çetin, "İslâm Hat Sanatı'nın Doğuşu ve Gelişmesi", *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, 27; Kılıç, "Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 12.; Yasin Hamid Safadî, *Islamic Calligraphy*, 18; Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, editör. Ali Rıza Özcan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 62.

²²⁹ Kılıç, "Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 11.

²³⁰ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 61, 64.

bulunan el yazmalarının bazıları bizzat onun tarafından yazılmamıştır. Onlar, Yâkut'un eserlerinden yazılmış taklidî nakillerdir. Onlardan bazılarının yazı karakteri üzerinde uzmanlarca yapılan araştırmalar sonucunda doğru neticeye ulaşılabilmektedir. Bazıları da daha ince tetkik gerektirmektedir. Ona ait olmayanların eserlerin tesbiti ve diğerlerinden ayrılmasında uzun süreli bir incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra yazma eserde kullanılan malzemenin de analiz edilmesi gerekebilmektedir. Bu zor süreçten sonra doğru bir hükme varılabilir. Bazı eserler için ise üzerinde Yâkut ketebesini olmamasına rağmen uzmanlarca üzerindeki kayıtlardan veya yazısından Yâkut el- Musta'simî'nin el yazması olduğu sonucuna varılmıştır.²³¹

Yâkut'un en tutarlı el yazmalarının ketebeleri şöyledir:

Ketebe istinsah edilen metnin tamamlandığını bildiren bir cümle ile başlar. Mushaf-ı Şeriflerde “Sadagallahul Azim ve ballagna Rasulullah el-Kerim” (“Yüce Allah doğruyu söylemiştir ve onun şanlı elçisi de güzelce yayınlamıştır”) şeklinde yazdığı görülür ama “sadaka Rasul” veya “tammat kelimetu Rabbica” (“Rabbin sözü sona erdi”) şekilde olan istisna örnekler de vardır.

Kur'an'ın istinsahı tamamlandıktan sonra “ve keteba” (ve yazdı) Kur'an olmayan el yazmaları tamamlandıktan sonra ise “ketebehu /ketebeha” (onu yazdı) fiili kullanılır. Sonra Yâkut el- Musta'simî'nin ilk adı, nisbesi ardından tarih yazılır. Tarihsiz olanlar da vardır. (istisna örnekler de vardır Ayasofya 3933) Tarih “fi” edatından sonra başlar. Ay ve bazen ayın hangi kısmı olduğu belirtilir. Gün belirtilen tarihler de vardır. Sene “min sene” veya “sene” kelimesiyle başlar. Birkaç örnek hariç (TIEM 507) istinsahın yapıldığı yer genellikle belirtilmemiştir. Ketebe övgü ve methiyelerle biter. Burada “Hamidan”, “ve musallıyan” ve musallıman” (“öven”, “kutsayan” ve “selamlayan”) kelimeleriyle karşılaşılır.²³²

---

²³¹ A.g.e., 48- 55, 64; Çetin, “İslâm Hat Sanatı'nın Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür*

Mirası'nda Hat Sanatı, 27; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 133.

²³² Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 65, 72.

Bu ketebelere uyan ve benzeyen TİEM 505 VE 507 envanter numaralı eserler onun yazdığı Mushaf-ı Şerif'lere örnek olarak verilebilir. (Resim 5.7, 5.8)

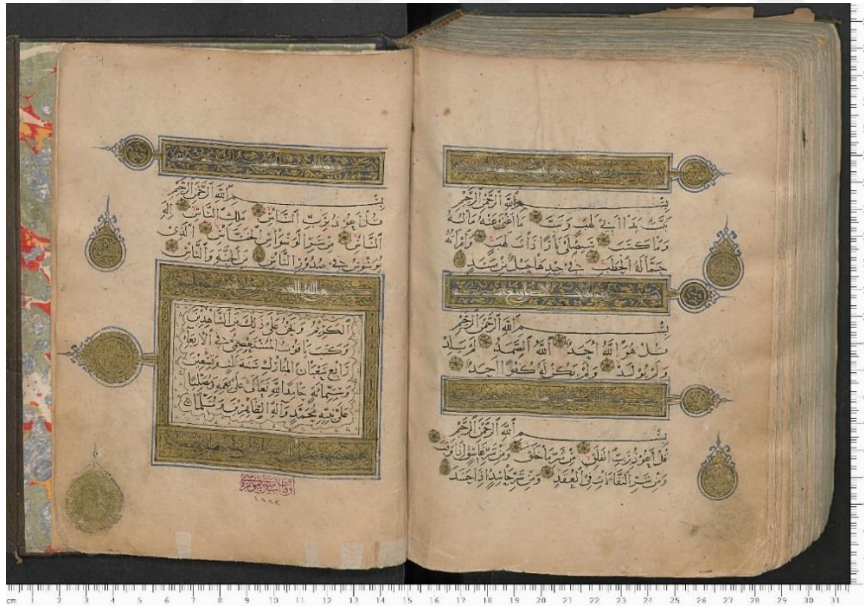
Resim 5.7'deki TİEM 505 envanter numaralı Mushaf-ı Şerif'in ketebesini:

Sadagallahu Azim ve Bellaga Rasulihi'l- Kerim ve nahnü alâ zalike mine 'ş-Şahidîn ve ketebe Yâkut el- Musta'simî fi'l- erbiâi rabi' Şaban el-Mübarek senete selasin ve tis'ine ve sittemie

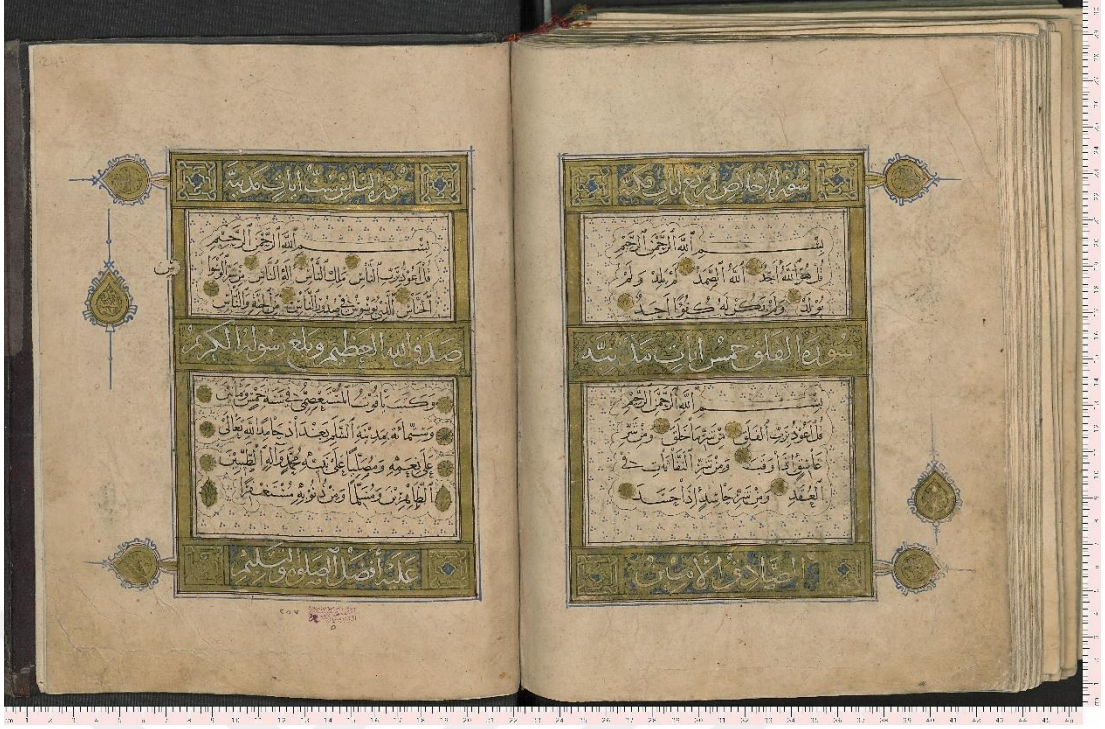
Hamidenillahi teala alâ niami ve müselliyan alâ Nebiyyihi Muhammedin ve alihi't-tahirin ve müsellimen

Tercümesi:

Yüce Allah doğru söyledi soylu onurlu Resülü de tebliğ etti. Biz de onlara şahitlerdeniz. Onu Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd ederek, O'nun Peygamberi Muhammed'e O'nun temiz aile fertlerine salât ve selâm ederek 693 yılının mübarek Şaban'ın dördüncü çarşamba günü yazdı. Allah'ın verdiği nimetlere hamd ederek ve Peygamberi Hz. Muhammed'e tahir, temiz olan âline salât u selâm ederek yazmıştır.

Resim 5. 7: Mushaf-ı Şerif, Reyhânî yazı, solda ketebe sayfası TİEM 505, 253b, 254a

Resim 5. 8 : Mushaf-1 Şerif'in ketebe sayfası, nesih yazı TİEM 507, 246b, 247a

TİEM 507 envanter numaralı Mushaf-1 Şerif'in ketebesi şöyledir:

Sadagallahu 'l-Azim ve Bellaga Rasuluhu 'l-Kerim

Ve Ketebe Yâkut el-Musta'simî fî seneti hamsin ve semanin ve sitte mie bi Medinetü's Selemi Bağdat Hamidenillahi tealâ âlâ niamihi ve müselliyan âlâ Nebiyyihî Muhammedin ve âlihî't -Tayyibin. Et-Tahirin ve müsellimen ve min zünubihî ve müstağfiran.

Tercümesi:

Yüce Allah doğruyu söyledi ve Rasulu onu tebliğ etti ve Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd ederek Peygamberi Muhammed'e O'nun iyi ve temiz aile fertlerine salât ve selâm ederek, günahlarından da bağışlanmasını dileyerek, Medinetü's-Selâm Bağdat'ta 685 yılında yazdı. En faziletli selâmlar ve salâtlar Onun üzerine olsun.

Yine Paris'te Bibliothèque National de France'da bulunan Arapça 6716 envanter numaralı Mushaf-1 Şerif yazma eser uzmanı Fransız müsteşrik François Déroche ve seçkin uzmanlar tarafından orjinalliği onaylanmış bir Yâkut el-Musta'simî eseridir.²³³

²³³ A.g.e., 64

Bu eserin ketebe sayfası, ketebesinde yazanlar ve Türkçeye çevrilmiş hâli aşağıda incelenebilir. Ayrıca bu tezde Yâkut'un eserleri bölümünde fotoğraflarını verilen Yâkut eserlerinin ketebe sayfaları ve ketebede yazan bilgilerin Türkçe çevirileri her eserin ilgili bölümünde incelenebilir. Resim 5.9'daki BnF 6716-429'daki Mushaf-ı Şerif'in ketebesi şöyledir:

Sadagallahul Azim ve Sadagal Rasulihi'l-Kerim. Ve nahnü âlâ zalike mineşşahidiyn ve ketebe Yâkut el- Musta'simî fi'l aşri evveli mine'l Muharrem'i min seneti semane ve semanine ve sitte-mie. Hâmiden lillahi Tealâ alâ niamihi ve müsalliyan alâ Nebiyyihi Muhammedin ve alihi ve müselliman. Sadagallahul Azim ve sadagal Rasulihi'l- Kerim.

Tercümesi:

Sonsuz kudret sahibi ve Şanı Yüce olan Allah doğruyu söylemiştir ve onun onurlu soylu elçisi de doğru söylemiştir ve biz de onlara şahitlik edenlerdeniz. Yâkut el- Musta'simî Muharrem'in ilk onunda 688 senesinde Allah'ın verdiği nimetlerine hamd ederek Peygamberine âline salat u selâm ederek yazdı. Sonsuz kudret sahibi ve Şanı Yüce olan Allah doğruyu söylemiştir ve onun onurlu soylu elçisi de doğru söylemiştir.

Sheila S. Blair *Islamic Calligraphy* adlı kitabında “Yâkut bağlantısı” olarak bilinen bir özellikten bahsetmiştir. Bu niteliği “kelimenin sonundaki “ha”nın genellikle kendinden önce gelen “dal” ve “ra” harflerine bağlanması” olarak tarif etmiştir.²³⁴ Yâkut yazmalarının görsellerinden elde edilen bu niteliğe uyan örnek, Resim 5.10'da görülebilir. Örnekteki birinci satırda yer alan “temme Şi'ir el-Hadıra bi-esrihi” ifadesindeki “esrihi” kelimesinin sonundaki “ha”harfi kendinden önce gelen “ra” harfi ile bağlanmıştır.

---

²³⁴ Shelia S. Blair, *Islamic Calligraphy* (Cario: The American University in Cario Press, 2006), 369.

Resim 5. 9: Mushaf-ı Şerif'in Ketebe sayfası, BnF Arabe 6716, 211a

Resim 5. 10: Ketebe , TSMK Bağdat 411, 014a

Yâkut el-Musta'simî'nin el yazmaları çok itina ile saklanan eserler oldukları için olsa gerek orijinal hâlleri pek değişmemiştir. Fakat bazılarının ciltleri ya yenilenmiş ya da bozulmadan yeniden düzenlenmiştir. Yazmalarda kenar boşluğunun da yenilediği, kesilmiş boşluklara altın yaldızlı bulutlar eklenerek yeni bir sayfa üzerinde kesilmiş ve yapıştırılmış kağıt şeritlerinin gizlenmek istendiği uygulamalar da bazı yazmalarda görülebilmektedir.²³⁵

²³⁵ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 72, 74.

5.6.1. Yâkut'un Telif Eserleri

Bunlar bazı ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler, nesir ve şiir halindeki edebî metinler ve tarihî hikmetli hikayeler ihtiva eden küçük kitap diyebileceğimiz yazmalardır. Bu eserler muhtevastındaki bazı değişikliklerle kütüphanelerde yer alır.

Bahsi geçen eserler şunlardır:

Esrâru'l-Hukema (Hekimlerin Sırları) Köprülü Kütüphanesi 1205 numaralı envanterine kayıtlı bir nüshası vardır. Eser kendi hattıyla H. 689 tarihlidir. (bknz. Resim 5.55)

Ahbâr ve Eş'âr ve Nevâdir ve Fiker ve Hikem ve Vesâyâ Muntahabe: (Seçme haberler, Şiirler, Nadir Bilgiler, Fıkralar, Hikmetli Sözler ve Vasiyetler) Ayasofya Kütüphanesinde 3765 envanter numarasına kayıtlı bir nüshası vardır. Kendi yazısıyla olup Hicrî 662 tarihlidir. Yine Ayasofya 3764, 4306 ve Nuru Osmaniye 4907 ye kayıtlı eserler adları benzer olmakla birlikte içeriklerinde farklılıklar vardır. (bknz. Resim 5.67)

Nubza Min Akvâli'l-Fudalâ (Faziletli insanların sözlerinden bir nebze): Derleme türünde diyebileceğimiz bu kitap H.681 tarihli nüshasıyla basılmıştır.

Risale fi'l-Hatt (Hat hakkında kitapçık) Bu eseri de yazdığı söylenir ama bugün nerede olduğu bilinmemektedir. Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zünûn* ve Taşköprülüzade'nin *Miftâhu'l Saade* adlı eserlerinde bu kitaptan bahsedilmiştir. Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde 289 numarada yer alan *Risâle-i Makbûle-i İlm-i Hat* adlı bir eserin arkasında yer alan Farsça bir risale "*Fî Ma'fireti Usûl-i Müfredati'l-Muhakkak Ve's-Sülûs Alâ Tarikati'l Üstaz Cemali'd-din Yâkut i'l-Musta'simî Rahimehullah*" adını taşımaktadır. (Resim 5.11)

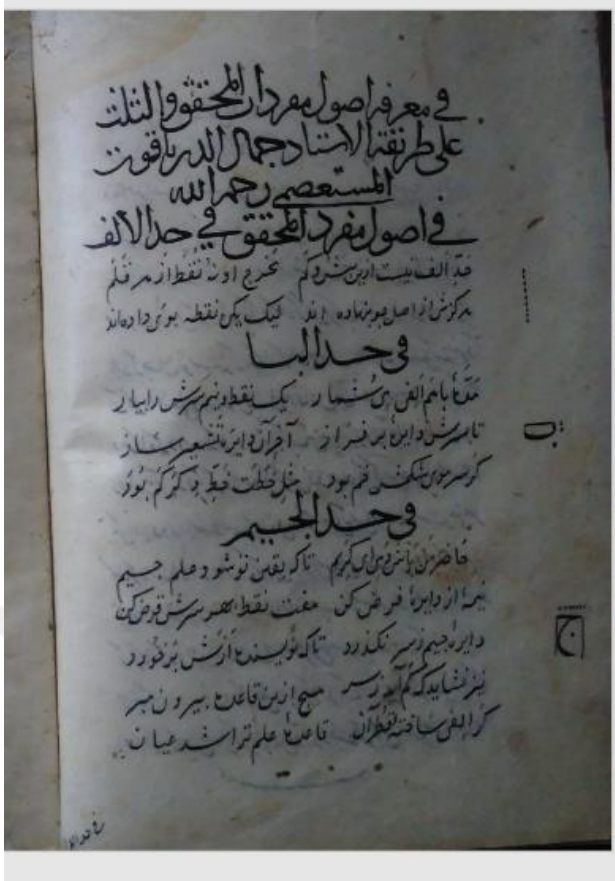
Fikerun Ultukitat ve Cumiat an Eflatun (Eflatun'dan derlenmiş fıkralar) Bazı kaynaklarda Yâkut'un da bu konuda bir derlemesi olduğunu bahsi geçmektedir.

İbn Sînâ'nın eş-Şifa adlı eserini de yazdığı söylenir ama buna ulaşılammıştır.²³⁶

---

²³⁶ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs., 80. Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul

Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 12- 14; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 137, 138.

Resim 5. 11: Risâle-i Makbûle-i İlm-i Hat, Tire Necip Paşa Kütüphanesi 289, 12b

5.6.2. Türkiye Kütüphanelerinde Bulunan Eserleri

5.6.2.1. İstanbul Müze Ve Kütüphanelerinde Bulunan Eserleri

a) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

a1) Mushaf-ı Şerifler

1. Y.96- (Eski numarası Y.869) Mushaf-ı Şerif. Ketebesizdir. 439 varak olan eserde satır sayısı 11'dir. Yazı türü ise nesihdir. Eserin ölçüleri: 18.5 x 29 cm.'dir.

Malzeme ve tekniği aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Sayfa 439b'de mushafın son sayfası yer almaktadır. Burada İhlas, Felak ve Nas Sureleri yazılıdır.

Bu sayfanın süslemesi cetvellidir. Ayet sonlarında altın zeminli duraklar yer

almaktadır. Bu duraklar üzerinde lacivert renk de kullanılmıştır. Güller de sayfa kenarında yer alır. Onlarda da altın ve lacivert renk kullanılmıştır. Üzerlerindeki hatlar is mercan kırmızısı ile yazılmıştır. Bu renk yer yer dökülmüştür. Güllerin kenarlarında küçük tığlar bulunmaktadır. Reisü'l-Hattatîn Kâmil Akdik'in kırmızı mürekkeple

yazdığı, bu Mushaf-ı Şerif'in Yâkut el-Musta'simi'ye ait olduğunu ifade eden tasdik yazısı, sayfa 440'da mevcuttur.²³⁷ (Resim 5. 12) (F. E. Karatay, TSMK Arapça Yazmalar kataloğu, C.1, 35- 36; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53.)

Resim 5. 12: Mushaf-ı Şerif'in nesih hatlı son sayfası ve tevkî' yazılı kayıt, TSMK Y.96, 439b, 440a

2. E.H.61- Mushaf-ı Şerif'- Nesih hatla yazılmış olan bu mushafta 317 varak vardır. 35.5 x 25.5cm. ölçülerinde olan eserde her sayfada 13 satır vardır. Aharlı kağıda is mürekkebiyle yazılmıştır. 696 tarihli ve içinde Yâkut el-Musta'simî adı geçen ketebesini vardır. Ketebesinde:

Ulu Allah doğru buyurmuş, şerefli elçisi duyurmuştur. Bizler de ona tanıklardanız. Yâkut el-Musta'simî 696 yılı mübarek Ramazan'ının27'sinde Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd, Peygamberi Muhammed'e O'nun iyi temiz aile fertlerine salat ve selam ederek günahlarından da bağışlanmasını

²³⁷ Bu yazının tamamı şöyledir: “İş bu Mushaf-ı Şerif Kıbletü'l-Küttab Yâkut el-

Musta'simî Hazretlerinin hattı olduğu tasdik olunur. El-Fakir Kâmil Reisü'l- Hattâtîn”

dileyerek yazmıştır.

ifadeleri yer alır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’sımî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerdeki Eserleri”, 63, 64; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53.)

3. E.H.74- Mushaf-ı Şerif- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52; Martin Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination* (England: The World of Islam Festival Trust, 1976), 55)

4. E.H.75- Mushaf-ı Şerif- Nesih hatlı ve 307 varaktır. Ölçüleri 21cm.x14.7cm.’dir. Her sayfada 14 satır bulunur. (Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 30; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 622.)

5. E.H.76- Mushaf-ı Şerif. Nesih yazı ile yazılmış olup eserde 186 varak vardır. Bu eser 21.5.x 17 cm. ebadındadır. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. 19 satır vardır. Resim 5.13’te yer alan sayfa 3b-4a’nın görselinde Fatıha suresi ve Bakara Suresi’nin başı yer almaktadır. Süslemesi cetveli zencereklidir. Zencerekler de gül oluşturan bir model tercih edilmiştir. Ayet sonunu belirten altın renkli duraklarda yeşil renk kullanılmıştır. Sure başlarında beyaz renkli harflerden oluşan hüsn-i hatın zemininde altın renkli zemin üzerinde rumîli kıvrık dallar vardır. Beyaz harflerin kenarında siyah renk tahrir uygulanmıştır. Rumîli kıvrık dalda bir sure başında mavi renk kullanılmışken diğerinde yeşil renk uygulanmıştır. Sayfa kenarlarında lacivert ve altın renkli güller vardır. (Eserin Üzerindeki Kayıt; TSMK kaydı; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 31; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 642; Martin Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination*, 55.)

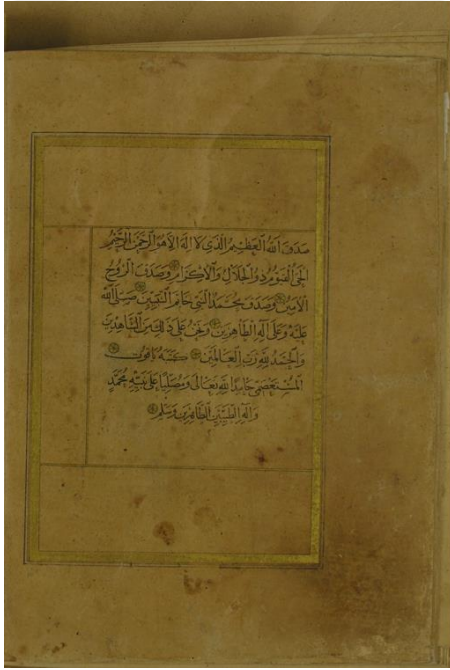

Resim 5. 13: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve Sülüs yazı, TSMK E.H.76, 3b, 4a

6. E.H.77- Mushaf-ı Şerif- Reyhanî yazılı bu mushafta 19cm. x 15 cm. ebadında olan eserde 205 varak bulunur. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Her sayfada 19 satır bulunur. Resim 5.14’de yer alan sayfa 204b ve 205a’nın görselinde Kur’an-ı Kerim’in son ayetleri olan Kâfirûn, Nasr, İhlâs, Felâk ve Nas Sureleri; resim 5.15’de bulunan sayfa 205b’nin görselinde ise Kur’an-ı Kerim’i okumayı bitirince söylenen ifadeler, salât-ı şerif ve ketebe yer alır. Ketebesinde Yâkut el-Musta’simî’nin adı mevcut olup tarihsizdir. Ketebesi şöyledir: “Yâkut el-Musta’simî Allah’a hamd ederek ve Nebisi Muhammed (s.a.v.)’e temiz ve pak tayyip (güzel) âline selât u selâm ederek yazdı”. Eserin süslemesi cetvellidir. Sure başlarında lacivert zemin üzerinde mercan kırmızısı, eflatun ve yeşil renkli stilize çiçekli kıvrık dallı kompozisyon vardır. Bunun üzerinde yer alan hüsn-i hatta altın renkli harfler yer almaktadır. Ketebe sayfası sadedir. Cetvellidir. (TSMK Kaydı, Karatay TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu, C.1, 33; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 630; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1., 34.)

Resim 5. 14: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî ve Sülüs yazı, TSMK E.H.77, 204b, 205a

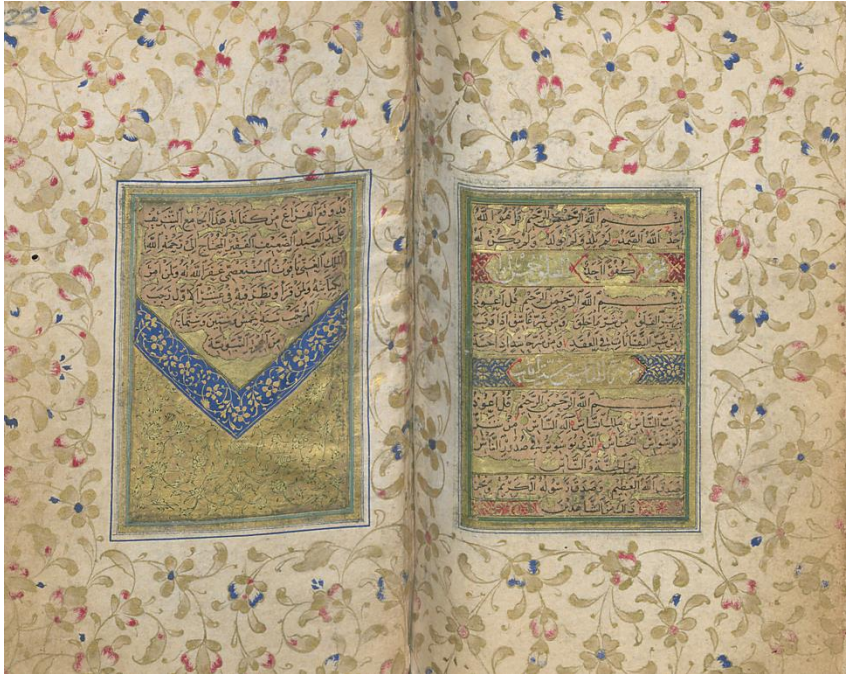

Resim 5. 15: Ketebe sayfası- Reyhanî yazı, TSMK E.H.77, 205b

7. E.H.78- Mushaf-ı Şerif. Nesih yazılı bu eserde varak sayısı 322'dir. Ölçüleri 21cm. x 17 cm. olup, her sayfada satır sayısı 15'tir. Malzemesi aharlı kağıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.16'da yer alan 321b ve 322a sayfalarında İhlas, Felak ve Nas sureleri, ardından Kur'an-ı Kerim'i okumayı bitirince söylenen kelimeler ve ketebesi yer alır. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı olmasına rağmen bu eserin ketebesinin düzeni, formülasyonu Yâkut'unkinden farklıdır. Ketebesi şöyledir:

Bu Cami-i Şerifi (Mushafi) Kitabı yazma işi bitince Gani ve Melik olan Allah, Allah'ın rahmetine muhtaç, fakir, zayıf bir kulun eli ile Mürecceb olan Recebin ilk onunda 665 Hicri Nebevi senesinde Yâkut el-Musta'simî'ye yazdırdı. Allah ona mağfiret eylesin.

Görseli olan sayfanın süslemesi şöyledir: Yazılı alan cetvel ile sınırlandırılmıştır. Cetvelin dışında şikaf adı verilen teknikle yapılan halkâr tarzında tezhipler yer alır. Burada yer alan stilize çiçeklerde kırmızı ve koyu mavi renkler kullanılmıştır. Sure başlarında harfler altın renkli zemin üzerinde beyaz renkte uygulanmıştır. Yine sure başı tezhibinde kırmızı ve lacivert renkli zeminde altın renkli çiçekli ve kıvrık dallı bitkisel desen uygulanmıştır. Satırlarda yazıların aralarındaki boşluklarda beyne's-sutûr yer alır. Ketebenin yer aldığı alan ters duran üçgen şeklinde görünüm veren bir kompozisyon içine alınmıştır. Bunun dışında, üzerinde altın rengi bitkisel desenin yer aldığı lacivert zeminli bordür bulunur. Bunun dışındaki alan da dikdörtgeni tamamlayacak şekilde tasarlanmış altın renkli zemin üzerine yapılmış kıvrık dallı bitkisel kompozisyon uygulanmıştır. (Karatay, *TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 31; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 624.)

Resim 5. 16: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Nesih yazı, TSMK, E.H.78, 321b, 322a

8. E.H.79- *Mushaf-ı Şerif* -Reyhanî yazı ile yazılan *Mushaf-ı Şerif*'te 309 varak, 14 satır vardır. Ölçüleri 25.5cm. x 35.5cm. olan eser aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.17'de görülen dijital görsel 314 numaralı sayfasında metinde Tebbet suresinin sonu, İhlâs, Felak ve Nas Surelerinin sonu vardır. 670 tarihli ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı bulunur. Burada "Ulu Allah doğru söyledi. Şerefli elçisi doğru söyledi. Bizler de ona tanıklardanız. Rabbi'nın kelimesi doğruluk ve adaletçe tamam olmuştur. O'nun kelimelerini hiç değiştirici yoktur. En iyi işiten, en iyi bilendir, O. Onu Yâkut el-Musta'simî 670 yılında korunmuş kent Bağdat' ta yazmıştır" ifadeleri vardır. Fakat ketebe düzeni, formülasyonu Yâkut'unkinden farklıdır. Süsleme olarak zengin tezhip kompozisyonun yer aldığı görseli verilen sayfalarda altın rengi hakimdir. Bunun yanında lacivert, mercan kırmızısı, mavi, mor, açık turkuaz renkler de kullanılmıştır. Yazının yer aldığı alanın dışında altın, kırmızı, turkuaz ve mor renklerin kullanıldığı şikaf tekniğindeki halkâr kompozisyon uygulanmıştır. İki sayfanın bitiştiği yerde ise kıvrık dallı sade yapraklı bir tasarım bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in son ayetlerinin yer aldığı sayfada satırlar, birer ikişer ve üçer olarak şeritler halinde ayrılmış alternatif olarak iki farklı tasarım uygulanmıştır. Birinde siyah mürekkepli harflerden oluşan satırların etrafında altın ile beyne's-sutûr uygulanmıştır. Diğer tasarımda ise beyaz zemin üzerinde mavi renkli kıvrık dallı kompozisyon ve üzerinde altın renginde harflerin yer aldığı satırlar yer alır. Ketebe sayfasında ise buna benzer şeritler halinde uygulanan tasarımın sayfanın ortasına gelen yerinde, ketebe yer alır ve burada ketebe, tepesi aşağıda olan yamuğa benzer bir tasarım ile sınırlandırılmıştır. Ketebenin etrafında beyne's-sutûr vardır. Altın rengi beyne's-sutûr üzerine lacivert renkle kıvrık dallar yapılmıştır. Yamuğun iki yanındaki alanlarda da hatayîli kompozisyon yer alır. Sayfa başında yer alan taç kısmında rumili ve ince tezhipli kompozisyon yer alır. Rumîler beyazdır. Hatayîli kompozisyonda kırmızı, sarı, mor, mavi çiçekler yer almaktadır. Bu bölümde zeminde altın, lacivert ve açık firuze renkleri kullanılmıştır. Dışında tığlar da uygulanmıştır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri",65; Karatay, TSMK, *Arapça Yazmalar Kataloğu*.C.1,32; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 625.)

9. E.H.80- *Mushaf-ı Şerif*-Yazı türü nesih ve sülüs olan eserde varak sayısı 224'tür. Ölçüleri 26.5 cm. x 37.5 cm. olup her sayfada 13 satır vardır. Eser aharlı kâğıt üzerine

is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.18’de yer alan 1b-2a sayfalarının görselinde Fatıha suresi; resim 5.19’da yer alan 221b sayfasında ise Felak, Nas sureleri ve ketebe vardır. Tarihsiz ketebesinde Yâkut el-Musta’simî adı bulunur. Ketebenin bulunduğu kağıt mushafın son sayfasına yapılandırılmıştır. Ketebesini şöyle yazmıştır: “Yâkut el-Musta’simî onu yazmakla şereflenmiştir. Allah onu bağışlasın”. Görseli olan sayfaların süslemesi şöyledir: 1b-2a sayfalarında Fatıha suresinin ayetleri iki sayfada ikişer satır olacak şekilde karşılıklı yer almıştır. Sayfaların merkezinde bu satırlar yer alır. Ayet sonlarında konan durak sadece üç tanedir. Sayfada tezhipler kalın bordür şeklinde yapılmıştır. Altın rengi zemin üzerinde kıvrık dallar üzerinde yer alan degrade olarak mavi tonlarına ve beyaza boyanmış hatayîler bulunur. Karşılıklı iki sayfada lacivert zemin üzerine altın renkli kıvrık dallı kompozisyon üzerinde altın rengi harflerden oluşan yazı bulunur. Etrafında yuvarlatılmış köşeleri olan cetveller içince zencerek uygulanmıştır. 221b sayfası ise sadedir. Yazılar etrafında cetvelleri vardır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 66; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 630; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 35.)

Resim 5. 17: Mushaf-ı Şerif’in ketebe sayfası- Reyhanî, sülüs muhakkak yazılar, TSMK E.H. 79, 314

Resim 5. 18: Mushaf-ı Şerif'in Serlevhası- Nesih ve sülüs yazılar, TSMK, E.H. 80-1b, 2a

Resim 5. 19: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Sülüs ve nesih hatlar, TSMK EH 80, 221b

10. E.H.127- Mushaf-ı Şerif.-Nesih yazılı bu eserde 339 varak vardır. Ölçüleri 21cm. x 14 cm olan Mushaf-ı Şerif'in satır sayısı 15 olup aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi

ile yazılmıştır. Resim 5. 20’de dijital görsel 344’de görülen sayfada kebbe yazmaktadır. H. 750 tarihli ketebesinden anlaşılacağı gibi Yâkût el-Musta’sımî’nin vefatından sonra bir başkası tarafından yazılmıştır. Burada Cemaleddin Yâkût el-Musta’sımî ismi geçmektedir. Ketebe şöyledir:

Rabbinin kelimesi doğruluk ve adaletçe tamamlanmıştır. Onun kelimelerini değiştirci hiçbir (güç) yoktur. O en iyi işiten, en iyi bilendir. Ulu Allah doğru söyledi. Alemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun. Onu fakir ve yoksul Cemalettin Yâkut el- Musta’sımî, Peygamber hicretinin 750. Yılında yazmıştır.

Eserin görselindeki süslemesi sadedir. Cetvelli sayfa içine yerleştirilmiş yazıların etrafında beyne’s-sutûr vardır. Beyne’s-sutûr beyaz tahrir kullanılmıştır. Altın rengi zeminin üzerinde süsleme yoktur. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’sımî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 67.)

II. H.S.6- Mushaf-ı Şerif- (TSMK Araştırma birimi Karatay Kataloğundaki H.S.159’da katalog bilgisi hatası olduğunu doğru numaranın H.S.6 olduğunu söylemiştir) Yazı türü nesih olan eserde varak sayısı 557’dir. Ölçüleri 34 cm. x 48 cm.’ tür. Bu Mushaf-ı Şerif’in satır sayısı 9’dur. Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5. 21’deki dijital sayfa 006’deki görselde yer alan 1305 tarihli yazıdan da bu eserin Ayasofya Kütüphanesine kayıtlıyken çalınıp yurt dışına kaçırılan, gümrüğe götürülen ve orada yakalanan Mushaf-ı Şerif olduğu anlaşılmaktadır. Bu Mushaf-ı Şerif üzerindeki kayıt şudur:

“İş bu Mushaf-ı Şerif Ayasofya Kütüphanesinden sirkat edilmiş olduğu halde gümrükte ele geçirilerek Hırka-ı Saadet Dairesi feyz- bâhiresinde kain dolap derununda hıfz olunmak üzere Şevketlü, Kudretlü, Muhabbetlü El-Gazi Abdülhamid Han-ı Sanî Hazretleri taraf-ı müstecmi’ül-mecd ve’s-şeref-i Hilafet-penahîlerinden ihdâ buyurulmuştur fi 2 Cemâziye’l-evvel sene 1305”.

Tuhfe-Hattâtîn’de Ayasofya Kütüphanesi’nde olduğu söylenen ve 658 tarihili olduğu belirtilen Mushaf-ı Şerif bu olmalıdır.^{238*} Eserin resim 5. 22’de yer alan dijital görsel

---

²³⁸.Müstakimzade Tuhfe-i Hattatin, 576; Habib, Hat ve Hattatan,51; Huart “İslam Yazı

Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 29; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50.

571 numaralı sayfasında İhlâs suresinin sonu, Felak ve Nas sureleri, Kur'an-ı Kerim'i okumayı bitirince söylenen ifadeler ve ketebe bulunur. Ketebesi şöyledir: "Yâkut el-Musta'simi Allah'a hamd ederek Nebisi Muhammed ve âline salat ederek 658 senesinde yazdı". Süslemesi zengin bezemeli olan bu sayfalarda lacivert ve altın rengi hakimdir. Rumîli hatayîli kompozisyonlar uygulanmıştır. Rumîler kırmızı renkli ve altındandır. Siyah mürekkeple yazılmış ayetlerin satır aralarında altından beyne's-sutûr vardır. Beyne's-sutûr üzerine sarı, kırmızı, mavi ve eflatun renkli stilize çiçekleri olan ince tezhip uygulanmıştır. Sure başı tasarımı diğer tezhiplerle uyumludur. Onda da altın ve lacivert renk hakimdir. Burada harfler beyaz mürekkeple oluşturulmuştur. Harflerin zemini altındır. (Müstakimzade S. S., *Tuhfe-i Hattatin*, 576; Kılıç, *Yâkut el-Musta'simi'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri*,72, 73; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 623; F. E. Karatay, *TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 30.)

12. Koşular 1- Mushaf-ı Şerif.-Nesih hatla yazılmış olan eser 296 varaktır.

46.5cm.x 32cm. ebadında ve her sayfada 13 satırdır. Bu eserin 690 tarihli ve içinde Yâkut'un adının geçtiği ketebesi vardır. Ketebesi şöyledir:

Ulu Allah doğru söyledi. Şerefli elçisi doğru söyledi ve bizler ona tanıklardanız. Allah kullarının en güçsüzü, O'nun af ve bağışlamasına en

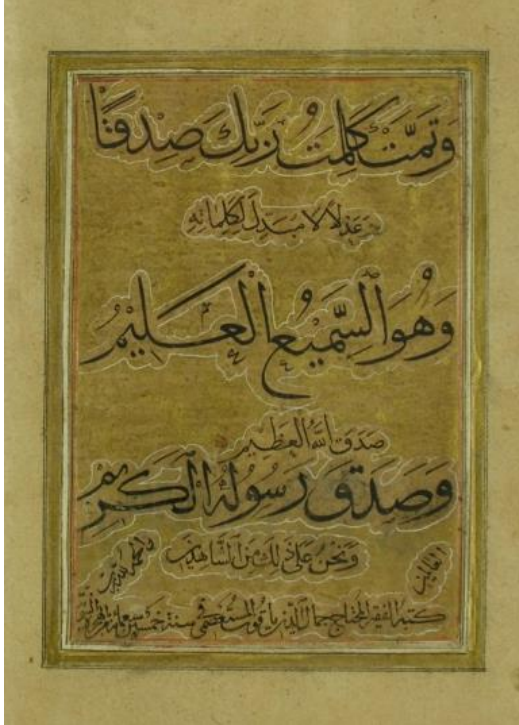
---

*Müstakimzade Tuhfe-i Hattatin'de Ayasofya Kütüphanesindeki 658 tarihli bir Mushaf-ı Şerif'inden bahsetmektedir. Araştırmalarım sonucunda bende, bu eserden daha sonra yazılmış bir kaynak olan Hat ve Hattatan'ın ondan aldığı bu bilgiyi naklettiği kanaati hasıl olmuştur fakat Habib Efendi Mushafın yılını 654 olarak yazmıştır ki bu bilgi daha sonra C. Huart tarafından kullanılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde H.654 tarihli Yâkut ile ilgili bir tek Minhâcu'-l Celî adlı eser vardır. O da mushaf değildir. Araştırmalarım sonunda bu kaynaklar içinde en eski tarihli olan ve asıl kaynağın o olduğu anlaşılan Tuhfe-i Hattatin'i baz alarak İstanbul müze ve kütüphanelerinde kayıtlı Yâkut'un olduğu söylenen H.658 tarihli mushafı araştırdım. Bir tek H.S.6 numaralı mushafın mevcut olduğunu gördüm. Onun da giriş kısmında bulunan kayıta Ayasofya kütüphanesindeyken sirkat edilmiş olduğu ve gümrükte ele geçirilerek Hırka-i Saadet dairesinde korunmaya başlandığı kaydedilmiştir. Yani Tuhfe-i Hattatin'de bahsedilen Ayasofya Kütüphanesi'ndeki mushaf bu olmalıdır.

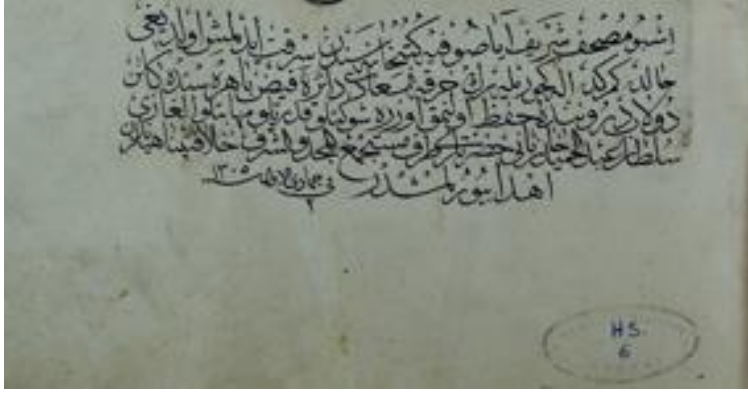
muhtaç olan Yâkut el-Musta'simî, 690 yılı Cemaziyelevveli'nin ortanca onunda Yüce Allah'a hamd ederek, Peygamberi Muhammed'e onun aile efradına salât ve çok selâm ederek, bu kutlu Mushaf'ı yazmakla şereflenmiştir.

(Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri",74; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 629.)

13. Revan 57- Mushaf-ı Şerif- Muhakkak, sülüs ve nesih hatlarla yazılmış olan eser 298 varaktır. 34. 5 cm.x 24 cm. ebadındaki eserde her sayfada 15 satır vardır. 682 tarihli ve içinde Yâkut el-Musta'simî adı geçen ketebesini vardır. Ketebesini şöyledir: "Onu önemsiz Yâkut el- Musta'simî, Yüce Allah'a, nimetlerine karşı hamd ederek, Peygamberi Muhammed'e, O'nun bütün aile fertlerine salât ederek, 682 yılında yazmıştır." (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri",76; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 628; Karatay, TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu, C.1., 33.)

Resim 5. 20: Mushaf-ı Şerif'in ketebe sayfası- Sülüs, reyhanî ve rikâ' yazılar, TSMK E.H. 127, 344

Resim 5. 21: Mushaf-ı Şerif üzerindeki kayıt- rikâ' yazı, TSMK H.S.6, 006

Resim 5. 22: Mushaf-ı Şerif'in son sayfaları-Nesih ve sülüs yazılar, TSMK-H.S.6, 571

a2) Kur'an-ı Kerim'den bölümler

1. E.H.216- *Kur'an-ı Kerim'den Bir Bölüm.* Reyhanî hatla yazılmış olan eserde 173 varak vardır. 32.5cm.x 23cm. ebadında olan eserin her sayfasında 5 satır vardır. H. 661 tarihli ketebesinde Yâkut e-l Musta'simî adı vardır. Ketebesî şöyledir: “Onu, Yâkut el-Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd ederek O'nun Peygamberi Muhammed'e aile efradına ashabına salat ve selâm ederek 661 yılında yazmıştır”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 68; *Nourane Ben Azzouna, Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54.)

2. E.H.224 -Kur'an-ı Kerim'den Bir Parça- Muhakkak kalemle yazılı eserde varak sayısı 43'tür. Ölçüleri 34 cm. x 48.5 cm. olup her sayfada satır sayısı 5'tir. Eser ahurlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.23'te yer alan dijital görsel sayfa 43'te Hadid suresinin sonu yer almaktadır. Hadid suresinin 28. ayetin sonu ve 29. ayet, Kur'an-ı Kerim'i okumayı bitirince söylenen ifadeler ve ketebe yer alır. Ketebede Yâkut el-Musta'simî ismi ve tarihi vardır. Ketebesi şöyledir: "Bunu Yâkut el-Musta'simî 667 senesinde Allah'a hamd ederek ve salat ve selâm ederek yazdı". Görseli verilen sayfalar süslemesiz olup cetvelli. Sadece iki tane durağın, süsleme ögesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Onlar üzerinde altın ve lacivert renk yer almıştır. (TSMK kaydı; Karatay, *TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 31; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54, 631, 632.)

3. E.H.225- Kur'an-ı Kerim'den Bir bölüm- Sülüs kalemle yazılan eserde varak sayısı 146'dır. Satır sayısı, 5, ölçüleri 45.7 cm. x 34 cm.'dir. Eser ahurlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.24'da yer alan 145b ve 146a sayfalarının görselinde Felâk, Nas sureleri ve ketebe yazılıdır. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî'nin adı ve tarih mevcuttur. Ketebesi şöyledir: "Yâkut 640 senesinde yazdı". Görseli verilen sayfaların süslemesinde satır aralarında altın zeminli ince tezhipli beyne's-sutûr uygulanmıştır. Sadece Nas suresinin isminin ve ayet sayısının yer aldığı satırdaki beyne's-sutûrun zemini diğerlerinden farklı olarak lacivert renktedir. İnce tezhipte stilize çiçekler çok küçüktür. Karşılıklı iki sayfada güller bulunur. Onlarda altın ve lacivert zeminler vardır. Sağdaki sayfasındaki gülde zarif ve uzun iki tığ bulunmaktadır. (Karatay, *TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 29, 30; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54; Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 69.)

4. E.H.226- Cüz- Yazı nevi muhakkak olan eserde varak sayısı 53, satır sayısı 5'tir. Ölçüleri 24 cm. x 35 cm.'dir. Cüz ahurlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Bu eserde 12. cüz yer almaktadır. Resim 5.25'te dijital görsel 52'de Yusuf suresinin 52. ayetinin son kısmı, Kur'an-ı Kerim'in okuması bitince söylenen sözler ve ketebe yer almaktadır. 681 tarihli ve içinde Yâkut el-Musta'simî adı geçen ketebesi şöyledir: "Onu Yâkut el-Musta'simî Yüce Allah'a, nimetlerine karşı hamd ederek, Peygamberi Muhammed'e ve aile fertlerine salât ederek, 681 yılında yazmıştır". Eserin

süslemesinde cetvelli olan karşılıklı iki sayfada bezeme olarak sadece altın renkli duraklar bulunmaktadır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 70; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54; Karatay *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1., 32.)

5. E.H.227- Cüz. (Resim 5.26) Yazı nevi muhakkak olan eserde varak sayısı 50, her sayfada satır sayısı 5’dir. Ölçüleri 23 cm. x 33.5 cm. olan cüz aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Kur’an-ı Kerim’den 2. Cüz’ün yer aldığı eserde resim 5.26 ‘da bulunan sayfa 49b-50a’nın görselinde 2. Cüz’ün son ayeti yani Bakara suresinin 252. ayeti (ilk kelimesi hariç), Kur’an-ı Kerim’in okuması bitince söylenen sözler ve ketebe yer almaktadır. Ketebesinde Yâkut el-Musta’simî’nin adı ve 681tarihi vardır. Sülüsle yazılmış olup burada “Yâkut el- Musta’simî 681 senesinde Allah’ın verdiği nimetlere hamd ederek ve Nebisi Hz. Muhammed’e (s.a.v) ve tahir olan âline salât u selâm ederek yazdı” ifadeleri yer almaktadır. Süslemesi zengin tezhipli karşılıklı iki sayfada cetveller içinde yer alan yazının etrafında altın zeminli ince tezhipli beyne’s-sutûr uygulanmıştır. İkinci satırda yer alan hatlar satırda kısa tutulmuş ve iki yanına lacivert zeminli koltuklar oturtulmuştur. Sağ taraftaki sayfanın koltukları sadece bitkisel kompozisyonluyken soldaki sayfadaki koltuklarda rumîli çiçekli kompozisyon uygulanmıştır. Burada rumîler beyaz renktedir. Karşılıklı iki sayfada cetveller dışındaki alanlar halkâr tekniği ile yapılmış tezhiplerle kaplıdır. (Karatay, *TSMK, Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 32; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54 ,632, 633.)

6. E.H.228- Enbiya Suresi- Yazı nevi muhakkak olan eserde varak 18, her sayfada 7 satır vardır. Ölçüleri 16.5 cm. x 23 cm. olan yazma eser, aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.27’da yer alan sayfa 17b-18a’nın görselinde Enbiya Suresi’nin son kısmı ve ketebe yer alır. Tarihsiz ve içinde Yâkut el- Musta’simî adı geçen ketebesini şöyledir: “Onu Yâkut el-Musta’simî, Yüce Allah’a hamd ederek, Peygamberine, O’nun ailesine ve ashabına salât ederek yazmıştır”. Süsleme olarak sadece cetvel ve duraklar vardır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 71; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 634; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 35.)

7. **Revân 68- Cüz-** Muhakkak hatla yazılan eserde 46 varak, her sayfada 5 satır vardır. 35cm.x 25 cm. ölçülerindedir. H. 681 tarihli ve içinde Yâkut el- Musta'simî adı geçen ketebesini vardır. Ketebesini şöyledir: “Onu Yâkut el- Musta'simî, Yüce Allah'a nimetlerine hamdederek, Peygamberi Muhammed'e, O'nun iyi, temiz aile fertlerine salât ve selâm ederek, Peygamber Hicreti'nin 681. yılında yazmıştır”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 77.)

Resim 5. 23: Ketebenin de bulunduğu sayfalar- Muhakkak ve Sülüs hatlar, TSMK, E.H. 224, 43

Resim 5. 24: Kur'an'ı Kerim'den bir bölüm- Sülüs yazı, TSMK E.H. 225, 146

Resim 5. 25: Cüz'ün Ketebe sayfası, Muhakkak ve Sülüs yazılar, TSMK EH 226,

052

Resim 5. 26: Ketebe sayfası- Muhakkak ve Sülüs yazılar, 2.Cüz TSMK E.H. 227, 49b, 50a

8. Revan 70- *Kur'an-ı Kerim'den Bir Bölüm-* Sülüs ve nesih yazılarla yazılmış olan eserde 71 varak her sayfada 7 satır vardır. Ölçüleri 26.5 cm. x 18 cm. olan eserin tarihsiz ketebesinde Yâkut el- Musta'simî adı bulunur. Bu eserin içinde Fatiha, An'am, Saba ve Fâtır sureleri yazılıdır. Ketebesi şöyledir: “Onu Yâkut el- Musta'simî yazmıştır. Allah onu affetsin”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 78; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 633, 634; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C.1, 33.)

9. Bağdat 35- Cüz-Yazı nevi muhakkak olan eserde 47 varak vardır. Satır sayısı her sayfada 5'tir. Ölçüleri 41 cm. x 27.7cm. olan cüz aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. İçinde 25. Cüz ve 26. Cüz'den 5 ayet bulunur. Eserde 47. Ayetten itibaren Fussilet suresi, Şûrâ, Zuhruf, Duhân ve Câsiye Sureleri yer alır. Resim 5. 28'deki 46b-47a sayfalarının görselinde Casiye Suresi'nin 26. cüzdeki son ayetleri ve ketebe bulunur. Harfler altınla yazılmıştır. 47a numaralı sayfasında yazılı olan tarihsiz ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı vardır. Ketebesinde “bu yazısıyla Yâkut el Musta'simî Yüce Allah' a yaklaştı. Allah onu affetsin” yazmaktadır. Süslemesi yoktur. Sadece durakları vardır. Cetvelsizdir. Detaylı bilgi için EK 2.1, 1a-1e'ye bakınız.

(Eserin üzerinde bulunan kayıtlar; Ünver, *Dosya 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 17, 13/23.)

Resim 5. 27: Enbiya Suresi- Muhakkak ve Tevkî' yazılar, TSMK EH 228, 17a, 18b

Resim 5. 28: Cüz-i Şerif- Muhakkak ve Reyhanî yazılar, TSMK Bağdat 35, 46b, 47a

10. Y.879- (eski numarası 6180) *En'am*- Yazı nevi muhakkak ve nesih olan eserde 48 varak vardır. Satır sayısı her sayfada 10 olan yazmanın ölçüleri 17,5 cm. x 23 cm.'dir. Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. İçinde Fatiha, En'âm, Kehf, Sebe ve Fatır Sureleri vardır. Resim 5.29'da yer alan sayfa 36b-37a'un görselinde Kehf suresinin sonu ve Sebe suresinin başı; resim 5.30'da yer alan sayfa 47b-48a'nın görselinde de Fatır suresinin 39.ayetinin bir kısmı ve 45. ayetinin başı yer almaktadır. Eserin ketebesini yoktur. Yâkut el-Musta'simî hattıyla olması muhtemeldir. Üzerinde Yâkut'un adı geçen kayıt vardır. Süslemesi cetvelli ve sadedir. Nesih satırlar

muhakkak satırlara göre daha kısa tutulmuş ve buralara koltuklar yerleştirilmiştir. Fakat koltuklarda zemin boyanmamış ve her birinde sadece altın renkli mekik şeklinde olan bir bezeme uygulanmıştır. Surebaşı tezhibi de sadedir. Lacivert kıvrık dallı kompozisyon üzerine altın renkli harfler uygulanmıştır. (Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu* C.1, 35; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55.)

Resim 5. 29: En'am-Muhakkak ve Nesih yazılar, TSMK Y.879, 36b, 37a

Resim 5. 30: En'am- Muhakkak ve Nesih yazılar TSMK Y.879, 47b, 48a

a3) Çeşitli Konularda Kitaplar

1. **H.373-Takvim as-Siyasat al-Mülukiye Va'l-Ahlak El-İhtiyariya min Kelâm Eflatun** yani (Melik-i Takvimi ve Eflatunun Sözlerinden Seçmeler) Yazı nevi nesih olan eserde varak sayısı 76, satır sayısı 9'dur. Ölçüleri 13 cm. x 17 cm. olup aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Resim 5.31'de yer alan sayfa 1'in görselinde eserin ismi oval bir madalyon içine alınmıştır. Bu madalyonun etrafı zencereklidir. Bu kısım dışardan üçgenimsi köşeliklerle dikdörtgene tamamlanmıştır. Üçgenimsi köşeliklerde altın zemin üzerinde münhani tekniğinde süslemeler vardır. Madalyonunun içindeki yazıların etrafına konturla beyne's-sutûr uygulanmış ve zeminine çintemaniler serpiştirilmiştir. Resim 5.32'de yer alan sayfalarda içinde ketebenin de olduğu şu ifadeler yer alır:

Ve dedi ki: 'Sizden aşağıda olana ilimde veya başka bir fazilette ondan aşağıda olmadıkça eşlik etmeyin' Siyaseti'l-Mülkiyye ve Ahlâk el-İhtiyâriyye min Kelâm-i Eflâtun Hicri 690 yılının Cemâziye'l-Ûla ayının ilk on gününde, Cenab-ı Hakk'ın belâdan koruduğu Bağdat'ın Medinet'üs-Selâm şehrinde Cenâb-ı Hakk'ın hamd ve selâmı ile tamamlanmıştır. Yâkut el-Musta'simî, nimetleri için Yüce Allah'a şükrederek ve Peygamberi Muhammed'e ve onun mübarek ailesine salat u selamlar getirerek yazmıştır.

75b-76a'nın görselinde süslemede ise koltuklarda sadece mekik şeklinde bir bezemenin olduğu görülmektedir. Bunun dışında başka süslemesi olmayan sayfalar, cetvellidir. (TSMK kaydı; Karatay, *TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu*, C. 3, 711; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57, 644.)

Resim 5. 31: Takvimü's-Siyaseti'l-Mülukiye ve'l-Ahlâk el- ihtiyariyye min, Kelâmı Eflatun- Sülüs yazı, TSMK H.373, 1

Resim 5. 32: Soldaki sayfa Ketebe sayfası-Nesih yazı, TSMK H.373, 75b, 76a

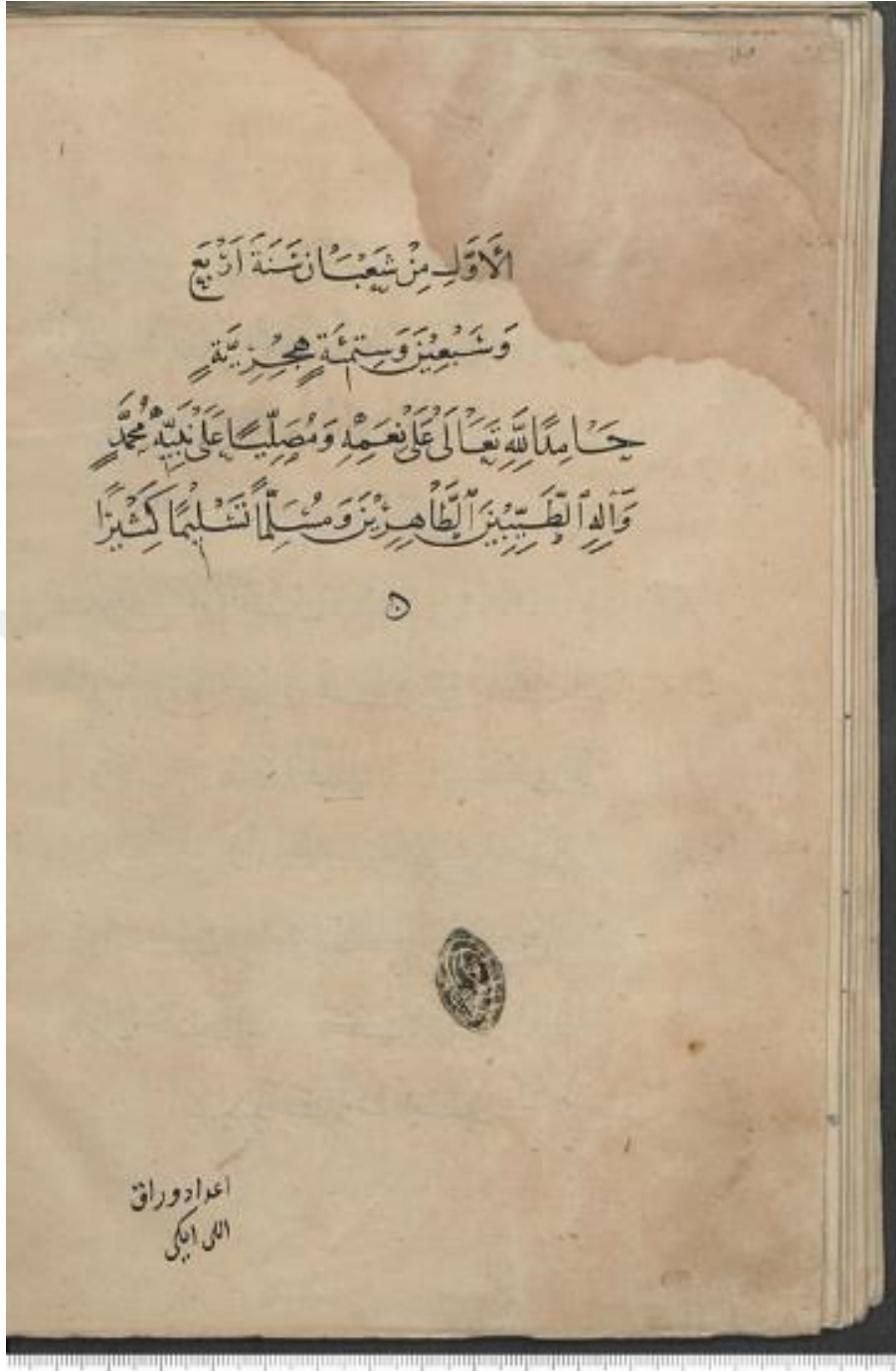
2. A. III 2393- Bahaettin Ebu'l- Hasan Ali b. İsa el-İrbilî b. Fahr- *Risalat al- Latif*- Yazı nevi nesih olan eserde varak sayısı 49, her sayfada satır sayısı 11'dir. Ölçüleri: 18 cm. x 26 cm. olan eser aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Yazmada süsleme ve cetvel yoktur. Eserin görseli verilen 48b sayfasında gecenin uzunluğu, kısalığı ve sevgili ile ilgili şiirler vardır. Sayfa 49a'da başlayıp 49b'de devam eden ketebesinde ise Yâkut'un adı ve tarih vardır. Resim 5.33 ve 5.34'da bu sayfalar görülebilir. Ketebesi şöyledir: “Abdullah oğlu Yâkut Medinetü's-Selâm şehrinde Şabanın ilk 10 günü 674 senesinde Allah'a nimetlerine hamd ederek Nebisi Muhammed ve temiz ve iyi âline çokça salât ve selâm ederek yazdı”. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 60, 640.)

3. Medine'den gelen 385- Kavâidu'l-Akâid- Yazı nevi nesih olan eserde varak sayısı 32, satır sayısı 17'dir. Ölçüleri 14 cm. x 26 cm. olup aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Bu kitapta Gazalî'nin yorumuyla İslâm'ın temel bazı ilkeleri izah edilmiştir. Resim 5.35'te yer alan sayfa 32b'ye ait görselindeki ketebesinde şunlar yazılıdır: “Onu Yâkut el-Musta'simî 626 yılında yazmıştır”. Eserin süslemesi cetvellidir. Ketebeye kadar olan yazılı alan sadedir. Beyne's-sutûr ile çevrili ketebe

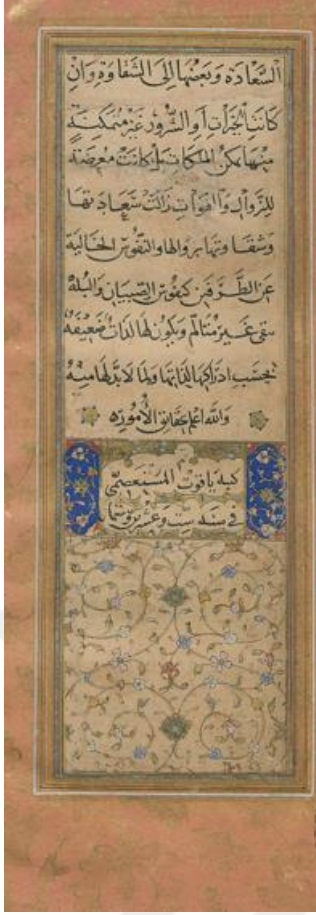
iki tarafında lacivert zeminli koltuklar vardır. Altta ise boyanmamış zemin üzerine zarif kıvrık dallı çiçekli kompozisyon uygulanmıştır. (Bakınız EK3.14, 14a, 14b) (Resim 5: 35) (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri,” 75; Ünver, *Dosya 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 87.)

Resim 5. 33: Risalat al-Latif, sonu ve ketebe- Nesih yazı, TSMK A.III.2393. 48b, 49a

Resim 5. 34: Ketebenin devamı- Nesih yazı, TSMK A.III.2393, 49b

Resim 5. 35: Medine'den gelen Kavâidu'l- Akâid, ketebe sayfası- Nesih yazı, TSMK M.385, 32b

a4) Murakka Albümler

1. Bağdat 407- Murakka- Yazı türü muhtelif olan eserde varak sayısı 59'dur. Ölçüleri: 30 cm. x 44 cm.' dir. Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Meşhur hattatların eserlerinin yer aldığı albümdür. Resim 5.36'da yer alan 2b numaralı sayfasının görselinde şemse içinde altın zemin üzerine beyaz mürekkeple

Vicdan sahibi basiret sahibi o için erbabı/İşte bu kağıt tezhipli müzeyyen ve müşerref yazı evliyaların şahı Ali Mürteza (Allah onun yüzünü tekrim eyledi) ve hattatların kiblesi olan Yâkut el Musta'simî ve yedi üstad ve Mevlâna Abdullah es-Sayrafi'nin hattıdır.

yazısı bulunmaktadır. Süslemesi lacivert ve altın renklerinin hakim olduğu zengin ince tezhipli kompozisyon yer alır. Ortadaki şemse içinde çiçekli altın renkli zemin üzerinde beyaz mürekkeple yazılmış harfler bulunur. Onun alt ve üstünde yarım şemseler cetvelle sınırlandırılmıştır. Uzun kenarlarda ikişer tane altın zeminli üçgen

alan oluşturulmuş ve içine rumîli kompozisyon uygulanmıştır. Rumîler turuncu, beyaz ve mavidir. Şemseler ve üçgen alan dışında kalan bölümün zemini lacivert boyanmış üzerine sarı, beyaz, kırmızı ve eflatun renkli stilize çiçekli ince tezhip uygulanmıştır. Bu desenin üzerine Çin bulutları da serpiştirilmiştir. Bu şemseli kompozisyonun dışında siyah zeminli hatayîli bir bordür de yer almaktadır. Sayfanın kenarlarına kadar altın ve lacivert renkli çiçekli, rumîli ve bulutlu tezhipli bezeme uygulanmıştır. İki sayfanın birleştiği yerde halkâr tekniğinde süslemeler vardır. Görseli verilen sayfa 18b üzerindeki yazılarda En'am Suresi 25. ayeti, çeşitli konularda yazılar ve “*Ketebe Yâkut el-Musta'simî*” yazan imza vardır. (Resim 5. 37) Bu sayfada yazanlar:

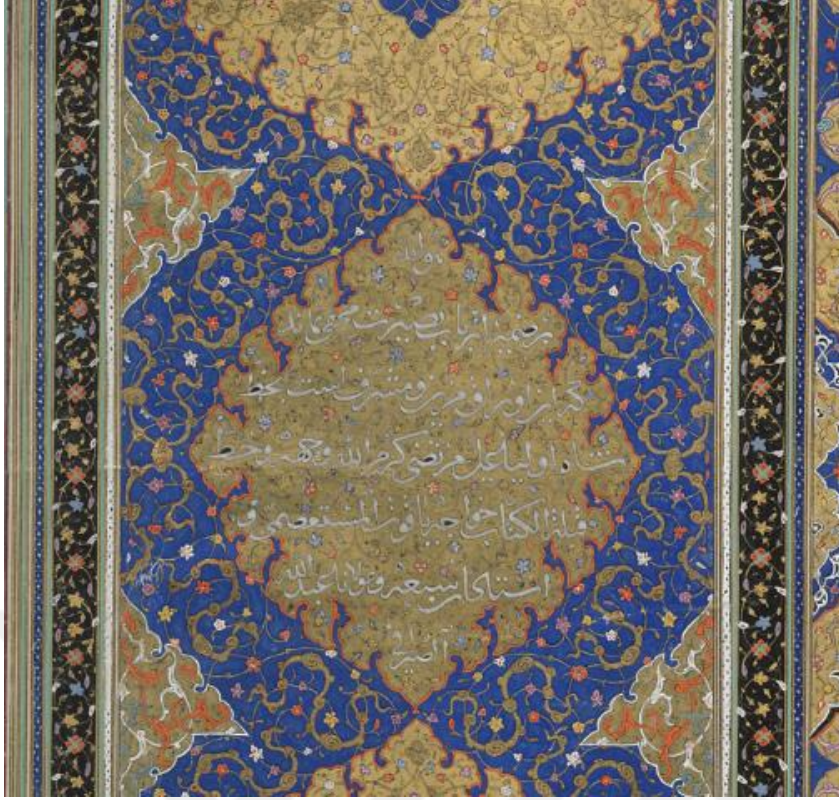
Âbid olarak yaşadığım sürece şarapçı olmadım, inatçı bir sefihe de uymadım” [ortadaki küçük yazı] “*Sahbâ; üzümünden yapılan sarhoş edici şaraptır / Sohbe ise beyazlaşan şaraptır Rabbime sözler vermişken nasıl ondan döneyim / Arşın sahibi olan Allah şâhidimdir. Ketebe Yâkut el-Musta'simî*

[Sağ ve soldaki yazı] “*Onlardan seni (okuduğun Kur'an'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: «Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir» diyerek seninle tartışırlar*”. [En'am Suresi 25. Ayeti] [bolt kısmı]

Bu sayfanın süslemesinde cetvelli alan içerisinde yazılar çeşitli şekillerde yerleştirilmiştir. Aralarında beyne's-sutûr ve koltuklar uygulanmıştır. Beyne's-sutûr altın renkli zemin üzerine küçük çiçekli olacak şekilde ince tezhiplidir. Koltuklarda birbirinden farklı şemseli, rumîli, ince tezhipli kompozisyonlar uygulanmıştır. Bunlarda zemin rengi beyaz, siyah, lacivert ve altındır. Cetvelle çevrilmiş olan bu alanın dışında koyu mavi zemin üzerine zerefşan uygulanmıştır Detaylı bilgi için EK2.2, 2a- 2c'ye bakınız. (Ünver, *Dosya no.13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 28, 13/164.)²³⁹

---

²³⁹ TSMK'nden yaralanılan eserlerin başından ve sonundan elli sayfası incelenebilmiştir.

Resim 5. 36: Murakka- Rikâ' yazı, TSMK Bağdat 407, 2b

Resim 5. 37: Murakka-Muhtelif yazılar, TSMK Bağdat 407, 18b

2. Bağdat 410- -Muhtelif Yazılar- Yazı türü muhtelif olan eserin varak sayısı 202, satır sayısı her sayfada farklıdır. Ölçüleri 31 cm. x 41.5 cm. olan eser aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. İçinde Yâkut'un da yazısı da bulunur. Resim 5.38'de yazma sayfası 4b-5a'da Haccac bin Yusuf'un vali olarak atandığında Irak halkına hitabı ve Yâkut'un ketebesini vardır. Okunuşu şöyledir:

[Haccac bin Yusuf'un vali olarak atandığında Irak halkına hitabından bir bölüm]:

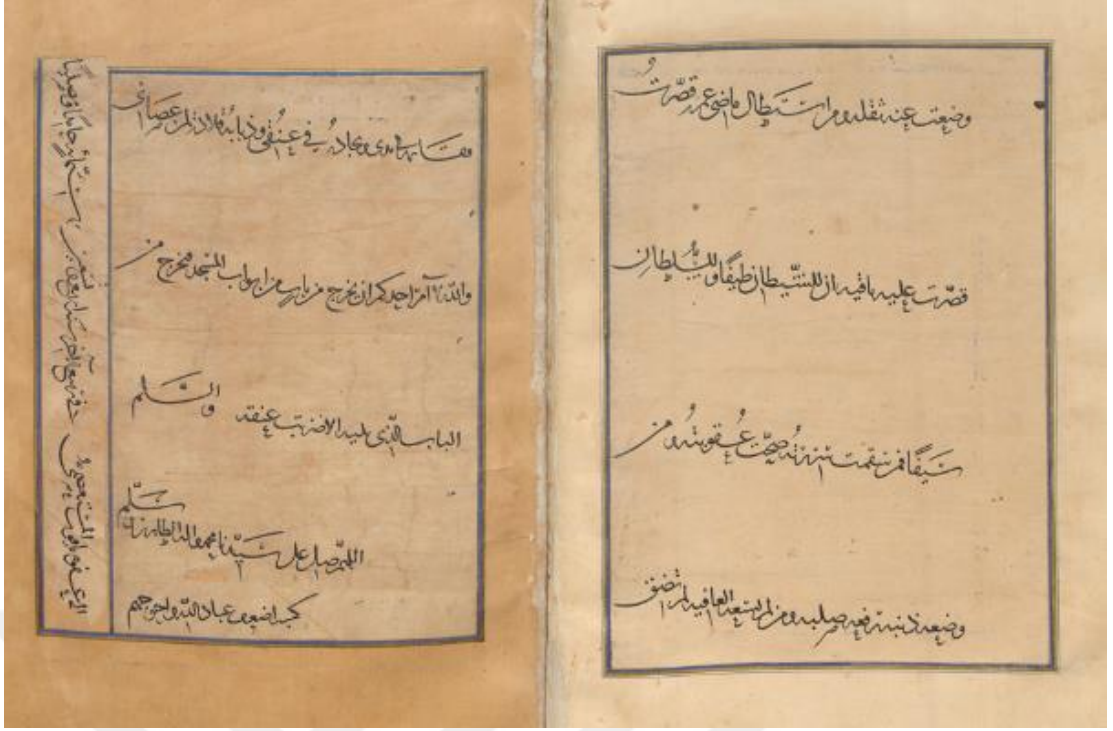
Kimin başı (bedeninde) ağırlık yapıyorsa onu yük olmaktan kurtarırım. Kimin kalan ömrü uzunsa onun kalanını kısaltırım. Şeytanın tayfası varsa, sultanın da kılıcı vardır. Kimin yatağında hastalık varsa cezası ona sıhhat verir, kim de günahı kendisini küçültenin çarmıha gerilmesi onu yücelti. Ketebe az 'afu ibâdullah ve ahakkuhum ilâ afvihi Yâkut el-Musta'simî fi Rebiülahir sene erbaa ve tis'îne ve sittemie hâmiden ve musalliyen. [Tercümesi]: Allah'ın kullarının en zayıfı ve affına en layık olanı Yâkut el-Musta'simî, hamd ve salat getirerek 694 senesi Rebilülevvelinde yazdı”.

Yine bu murakkaya yani Bağdat 410'a ait, üzerinde çeşitli konularla ilgili yazıların, Salât-ı Şerif'in ve “ketebehu Yâkut el- Musta'simî” şeklinde imzanın olduğu sayfalar olan 9b-10a'ya ait görseller, Resim 5.39, 5.40 de görülebilir. Burada

[Okunuşu: Sağ taraf: 1.satır]: “Baban seni yordu, o yüzden nefsini rahat ettirme”. [2.satır:] “Bugünü hatırlaman yarının sohbetleri ve olaylarıyla”. [3.ve 4. Satır]: “Hamd Rahmet Peygamberine ve Ümmetin Şefaathçisine, Onun Efendisi Muhammed'e ve Selâm Onun üzerine olsun”. [Sol taraf: 3.satır]: Ve şiirin geçtiği gün içimde uçup giden bir dizeye dönüşüyor”. (Detaylı bilgi için EK2.3, 3a-3h'ye bakınız.)

Yâkut ketebesi olan sayfalar 15b-16a'da yani Resim 5.41'de yer alan görselde Me'mun ve İbrahim el- Mehdî arasında geçen kısas ve af ile ilgili konuşma Salâvât-ı Şerif ve ketebe yer almıştır. Metinde “Bismillahirrahmanirahim Me'mun ve İbrahim el- Mehdî arasında geçen kısas ve af ile ilgili konuşma. Kısasa kısas vardır ama af etmek daha yakındır (Allah'a yakınlıktır) Af edersen bu hususta seni geçecek biri yoktur. Me'mun bendeki kin ve nefret öldü diyor”. Ketebesinde “Yâkut Allah'a hamd ederek ve Rasulüne salâvât getirerek yazdı” ifadesi bulunmaktadır ayrıca TSMK'den elde edilen görsellerden sayfa 21b ve 30a'da da Yâkut'un imzaları bulunmaktadır.

Eserden görseli paylaşılan sayfalarda süslemesi yoktur ama onlar cetvellidir. Yararlanılan sayfalardan olan varak 5a'da yer alan ketebede H. 694 tarihi vardır. (Ünver, *Dosya no.13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 41, 13/188.)

Resim 5. 38: Muhtelif Yazılar, rikâ' yazılar, TSMK Bağdat 410, 4b, 5a

Resim 5. 39: Muhtelif Yazılar, TSMK Bağdat 410, 9b, 10a

Resim 5. 40: Muhtelif Yazılar, ketebe (detay)- Nesih yazı, TSMK Bağdat 410, 9b

Resim 5. 41: Muhtelif Yazılar- Rikâ' yazı, TSMK-Bağdat 410, 15b, 16a

3. **Bağdat 411**- Murakka ve mükerrerdir. Yazı türü muhtelif olan eserde varak sayısı 168'dir. Ölçüleri: 36 cm. x 48 cm. olan yazma aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Sayfalar 13b-14a'da karşılıklı iki sayfada Şi'ir el Hadire yazılıdır. Resim 5. 42'de bu sayfa ve resim 5.43 ve 5.44'te bu sayfada ketebenin yer aldığı bölüm görülebilir. Detaylı bilgi için EK2.4, 4a- 4e'ye ve EK3. 3, 3a'ya-bknz. Eserden

görselleri paylaşılan sayfalarda süsleme yoktur sadece cetvellidirler. Bu sayfanın detayının yer aldığı resim 5.43'te görüldüğü gibi ketebe kısmı altın zeminli ve zencrekli cetvellidir. Buradaki ketebede: “Hadıra Şiiri (eseri) tamamlandı. Abdullah oğlu Yâkut Allah’a ve verdiği nimetlere hamd ederek ve Peygamberine âlî ve ashabına salat-ı selâm ederek yazdı” ifadesi yer almaktadır. (Ünver, *Dosya no.13*, Süleymaniye Küt., 9, 13/61)

Resim 5. 42: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK-Bağdat 411, 13b, 14a

Resim 5. 43: Nesih yazı, TSMK Bağdat 411, 14a

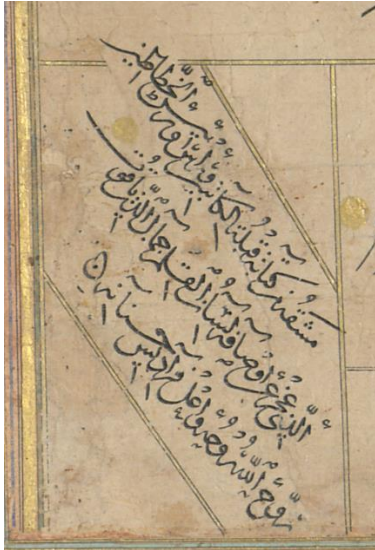
Resim 5. 44: Ketebe (detay)- Nesih yazı, TSMK Bağdat 411, 14a

4. Hazine 2151- Murakka Albüm. Yazıları muhtelif hatlardan oluşur. Satır sayısı sayfalara göre değişiklik gösterir. Eserde varak sayısı 104'tür. Eserin ölçüleri 35 cm. x 50 cm. olup aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Murakka albümün içinde muhtelif hatlar arasında Yâkut el-Musta'simi'den nakil yazı da vardır. Resim 5.45'te yer alan dijital görsel 146. sayfada “Kalem dilinin, vasıflarını yazmada acze düştüğü, kâtiplerin kıblesi, hattatların üstadı Cemaleddin Yâkut'tan -Allah ruhunu rahatlatсын ve cennetlerinin firdevslerine yüceltsin- meşk etti” ifadesiyle yazının

Yâkut'tan nakledildiği belirtilmiştir. Bu sayfada iki satır sülüs yazı vardır. Bu satırların ikincisinde “Ve lillâhi’ş-şükrü ve’n-ni’metü” yazmaktadır. Tercümesi şöyledir: “Şükür ve nimet yalnız Allah’a aittir”.²⁴⁰ Sayfa cetvellidir. Başka süsleme yoktur. Resim 5. 46’da bu sayfanın ketebenin olduğu kısım görülebilir. Detaylı bilgi için EK 2.5- 5c’ye ve EK 3.2, 2a-2b’ye bakınız. (Ünver, *Dosya 13*, 7, 13/36)

Resim 5. 45: Murakka- Sülüs, rikâ' yazılar, TSMK H.2151, 146

Resim 5. 46: Ketebe (detay)- Rikâ' yazı, TSMK H. 2151, 146

²⁴⁰ Birinci satırın manası çözülememiştir.

5. Hazine 2160– Murakka. Yazı nevi muhtelifdir. Satır sayısı her sayfada değişiktir. Eser 90 varaktan oluşur. Ölçüleri: 35 cm. x 51.5 cm.'dir. Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. Murakkamın içinde Yâkut'un adının geçtiği ketebeleri olan sayfalar vardır. (bknz EK3.7) Resim 5.47'deki 7a sayfasında Allah'ın rızıklandığı dünyada ve ahirette en hayırlısını verdiği kişiler ile ilgili hadis-i şerifin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah Azze ve Celle'nin sözünü aktarışı, Bakara suresinde iki ayetin bir bölümü, başka yazılar ve ketebe yer alır . Şöyle ki, üstteki yazıda:

Hz. Nebi Allah'ın selâmı ve salâvatı üzerine olsun dedi ki “Allah Tealâ her kime zikreden bir lisan, ondan şükreden bir kalp, belâlara sabreden beden, ona hıyanet etmeyen mü'mine bir zevceyle rızıklandırır ona dünya ve ahirette en hayırlıları vermiş olur. Nebî Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun. “Allah Azze ve Celle dedi ki: Ululuk benim elbisemdir. Azamet benim örtümdür. Kim bunlardan birisine tutunursa cehenneme atarım.

Solda yan duran muhakkak yazıda “Allah'tan korkanlar zannederler ki onlar buluşacaklar”. [Bakara Suresi 45.ayetin sonu ve 46. Ayetin başı] yazmaktadır. Altta ise müselsel besmele vardır. Ketebesi: “Yüce Allâh'ın hamd ve muvaffak kılmasıyla El-Hâdıra şiiri tamamlandı. Onu Yâkût yazdı” şeklindedir. Sayfa 16b'de (Resim 5.48) ise Ebu Mahçen es-Sakafi' nin şiiri ve Yâkut'un ketebesi vardır.

Ve ilacı içtiğim için bir öfkem var/Mahallenin kadınları boğazlarını sıkça Önlükleri sıkmak ve giymek için acele ettiler/Trajik sesler kurudu Ve evin komşusunu, düşüncesinden alıkoydum. /Ve köylerin ve yolların misafirlerine ikram ediyorum/. Ebu Mahcen bi Esrihi'nin şiiri tamamlandı.

Altındaki ketebesi “Yâkut el-Musta'simî nimetlerinden dolayı yüce Allah'a hamd ve peygamberi Muhammed'e salat getirerek yazdı” şeklindedir. Ortada yer alan küçük yazı, şiirde geçen bazı kelimelerin anlamları hakkındaki izahlardır. Eserde bu sayfaların süslemesi yoktur. (Bu eser hakkında detaylı bilgi için EK2.6, 6a- 6c'ye bakınız.) (Ünver, *Dosya no.13*, Süleymaniye Kütüphanesi,72.)

6. Hazine 2310- Murakka -Esatize-i Seb'a Albümü-103 varaktan oluşan eserin ölçüsü: 16.5cm.x 24 cm. 'dir. Resim 5.2'de Sülüs kalemle yazılmış satırlar görülür. Burada satır sayısı 4'tür. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.2'de Lâmiyyetü'l-Arab” şiirinin 4. Ve 7. beyitleri yer almaktadır. Onlar şunlardır:

Ömrüne yemin olsun, darlık yoktur yeryüzünde kimseye
Aklı başında yola çıkar; korkarak ya da gitme isteğiyle
Sizden başka (var) eşim dostum: Bir kurt, hızlı ve atılğan
Tüysüz bir leopar ve uzun kuyruklu, koca bir sırtlan
Onlardır ahali, yanlarında saklanan sır etrafa yayılmaz
Ve suçlu da işlediği suçtan ötürü yüzüstü bırakılmaz
Hiçbiri (zilleti) kabullenmez ve cesurdurlar ancak
Görününce avların ilki, benim en önde atılacak

Süslemesinde beyitten itibaren cetvelli alan içinde sülüs satırlar eşit olmayan aralıklarla sayfaya yerleştirilmiştir. Yazılar arasında beyne's-sutûr vardır. Bu satırlar arasında kalan dikdörtgen alanların üçünde meğilli olarak yerleştirilmiş kısa nesih satırlar bulunur. Onlarda da beyne's-sutûr uygulanmıştır. Bunun dışında bu dikdörtgenler alanlarda münhani tekniğinde süslemeler yapılmıştır. Cetvelin dışında halkâr tekniğinde bezeme vardır. (TSMK katalog bilgileri; M. Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 132-137; Ömer Mohamed Ali, *Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi, Anatomisi ve Estetik Yapısı*, 12.)

Resim 5. 47: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK H.2160, 7a

Resim 5. 48: Murakka- Muhtelif yazılar, TSMK H.2160, 16b

b) Beyazıt Devlet Kütüphanesi:

1. Nadir Eserler 28- Cüz- Nesih hatla yazılmış 41 varak olan eser, 17.5 cm. x 13 cm. ebadında ve her sayfada 5 satır olacak şekilde yazılmıştır. Tarih ve ketebe içermemektedir. 1 ve 41. sayfalardaki ifadelerden Yâkut el-Musta'sımî'nin eseri olduğu anlaşılmaktadır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 24.)

2.- 8057-3- Kur'an'dan Seçilen Sureler- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 635.)

c) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

c1) Mushaflar:

1. "Arapça Yazmalar 4" Mushaf-ı Şerif- Nesih hatla yazılan eserde her sayfada 15 satır vardır. 24 cm. x 14 cm. ebadında ve 303 varaktan ibarettir. Bu eserin ketebesi sonradan yazılmıştır ve içinde Yâkut el-Musta'sımî'ye ait olamayacak bilgiler yazılıdır. Muhtevasında Yâkut adı ve H. 216 seneli tarihi olan ketebesi şöyledir: "O'nu el-Musta'sımî (ünvanıyla) tanınan fakir ve hakir Yâkut, Halife Me'mun'un -Allah onu

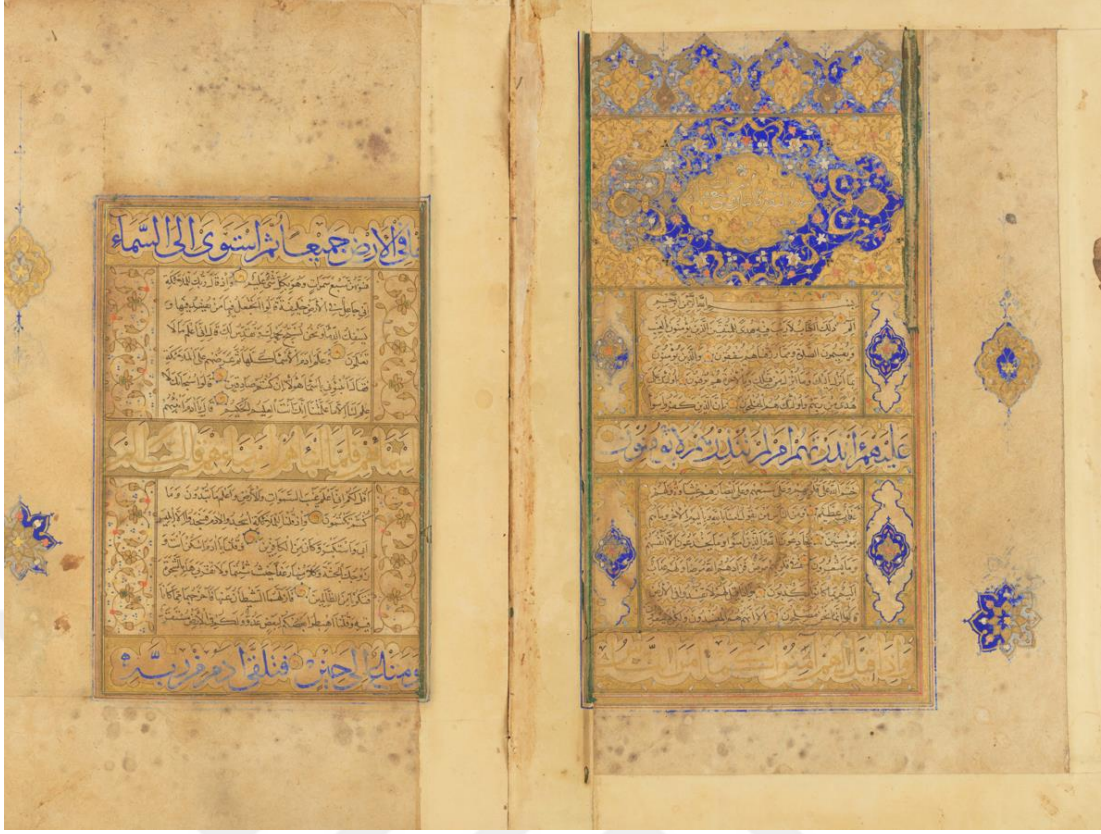
te'yid etsin- devlet (başkanlığı) günlerinde 216 yılında yazdı". (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 25.)

2. Arapça Yazmalar 6668 Mushaf-ı Şerif-Yazı nevi nesih olan eserde 178 varak vardır. Ölçüsü 29 cm. x 20 cm. olan yazmanın satır sayısı 15'tir. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Bu esere ait sayfaların resminin bulunduğu Resim 5.49'da yer alan dijital görsel 0003'te Bakara Suresi'nin ilk 36 ayeti ve 37. ayetinin bir kısmı yer almaktadır. Görseli verilen sayfanın süslemesi zengindir. Bu sayfada altın ve lacivert renkli bezeme yer alır. Sure başı geniş bir dikdörtgen olacak şekilde tasarlanmıştır. Üstünde dilimli formda tezhipli alan vardır. Sure başının yer aldığı bölümde harfler altın zemin üzerine beyaz mürekkeple yazılmıştır. Etrafında lacivert ve altın zemin üzerinde ince tezhibin yer aldığı alanlar bulunur. Çin bulutları da simetrik olarak yerleştirilmiştir. Metinde nesih satırlar sülüs satırlara göre kısa tutulmuş ve yanlardaki koltuklarda ince tezhip uygulanmıştır. Satırların aralarında altın zeminli çiçekli beyne's-sutûr uygulanmıştır. Eserin ketebesinde bulunduğu son kısım eksiktir. Envanter kaydında Yâkut'a ait olduğu belirtilmiştir. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 31.)

3. Arapça Yazmalar 6674 Mushaf-ı Şerif-Reyhanî yazı nevi ile yazılmış olup 340 varaktır. 25.5.cm. x 16.5cm. ebadında olan eserin her sayfasında 15 satır bulunur. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı olup yazım tarihi belirtilmemiştir. Uzmanlarca yapılan incelemelerle ketebesinin son iki satırı sonradan yazılmış intibai vermektedir. Ketebesi şöyledir:

En Yüce en Ulu Allah doğru (demiş) onun elçisi şerefli Peygamber doğru (söylemiştir). Biz de ona tanıklardanız. Alemlerin Rabbi Allah'a hamd (olsun). Senin Rabbinin sözü doğrulukça adaletçe tamam olmuştur. O'nun sözlerini hiçbir değiştirci yoktur ve O, en iyi işiten, en iyi bilendir. Onun günahkâr kulu Yâkut el-Musta'simî yazmıştır.

(Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 29, 30.)

Resim 5. 49: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve Sülüs yazılar, İ. Ü. Kütüphanesi-Arapça Yazmalar 6668, 003

4. A.6680 Mushaf-ı Şerif Yazı nevi nesih olup 443 varaktır. Ölçüsü 18.5 cm. x 13.5 cm. olan eserde satır sayısı 11'dir. Yazma aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.50'de dijital görsel 0002 numarada görülen ser levhasında Fatiha Suresi ve Bakara Suresi'nin baş tarafı yer almaktadır. Resim 5.51'de yer alan Sayfalar 442b ve 443a'da ise Mushaf-ı Şerif'in sonu, Kur'an okumayı bitirince söylenen kelimeler ve ketebe yer almaktadır. Ketebesinde Yâkut el-Musta'sımî adı ve 690 tarihi vardır. Ketebesi şöyledir:

Allah doğru söylemiş. En Yüce en Ulu Allah doğru söylemiş. Onun elçisi şerefli Peygamber de doğru söylemiştir. Biz de ona tanıklardanız. Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. O'nun salavatı Efendimiz, seçkin Peygamber Muhammed'e O'nun tertemiz aile fertlerine olsun. Onu Yâkut el-Musta'sımî 690 yılında Medinetü's- Selâm'da yazdı.

Serlevhası zengin tezhiplidir. Burada altın ve lacivert renklerin hakim olduğu stilize çiçekli kompozisyon uygulanmıştır. Satır aralarında beyne's-sutûr, cetvellerde zencerekler vardır. İki sayfanın birleştiği yerde halkâr tekniğinde tezhip uygulanmıştır.

Resim 5.51’de yer alan sayfa görselinde cetveli sayfalarda, satırlar arasında beyne’s-sutûr görülmektedir. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 32; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 629.)

5. Arapça Yazmalar 6734 Mushaf-ı Şerif- Nesih hatla yazılmış olup 423 varaktan ibarettir. 10.8 cm. x 7cm. ebadında olan eserde her sayfada 11 satır bulunur. Ketebesinde Yâkut el-Musta’simî adı ve H.655 tarihi vardır. Ketebesinde “Ümmi Nebî’ye indirilen Yüce Allah kelâmının yazımının sonuna ulaşılmıştır. Onu Yâkut el-Musta’simî-Allah günahlarını bağışlasın- Bağdat’ta 655 yılında Yüce Allah’a hamd ederek yazmıştır. (Allah) Peygamberi Muhammed’e ve O’nun aile fertlerine salat ve selam etsin” yazmaktadır. Bu eser Yıldız Sarayı’ndan bu kütüphaneye gelmiştir. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 33; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 623.)

Resim 5. 50: Mushaf-ı Şerif’in Serlevhası-Nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, A6680, 002

Resim 5. 51: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A. 6680, 442b, 443a

Bunun dışında H. 676/ M. 1277- 1278 ve H. 686/ M. 1287- 1288 tarihli iki Mushaf-ı Şerif'ten de kaynaklar bahseder.²⁴¹

c2) Kur'an-ı Kerim'den Bölümler

1 Arapça Yazmalar 1673. En'am suresi- Reyhanî hatla yazılmış olan bu eser 55 varaktan oluşmaktadır. 19.5 cm. x 14 cm. ebadında olan eserde her sayfada 5 satır vardır. Yazma aharlı kağıda is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5. 52'de eserin 0056 numaralı dijital görseli yer almaktadır. Burada ilk üç satır muhakkak olup burada dua metni bulunur. Ondan sonra rikâ' ile ketebe daha sonra son satırlar nesihle olacak şekilde yine dua metni yer almaktadır Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı olmakla birlikte tarih yazmamaktadır. Ketebesi "O'nu Yâkut el-Musta'simî yazdı" şeklindedir. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 27; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 630.)

²⁴¹ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 52, 646.

c3) Çeşitli konularda yazma eserler

1. Arapça Yazmalar 1641 Vasiyyetu Ali li-Veledihi Sülüs ve reyhanî hatla yazılmış olup 33 varaktır. 18 cm. x 13.5 cm. ebadındaki eserde her sayfada 7 satır vardır. Eser Hz. Ali (r. a.)'ın oğlu Hz. Hasan (r. a.)'a tavsiyelerini ihtiva eder. Bu yazma eserin ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı ve 681 tarihi vardır. Ketebesinde “O’nu Yâkut el- Musta'simî, Bağdat'ta 681 yılında Yüce Allah'a nimetlerine şükrederek O'nun Nebî'si Muhammed'e ve aile efradına salat ve selâm ederek yazdı” ifadesi vardır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 26.)

Resim 5. 52: En'am suresi- Muhakkak, rikâ' ve nesih yazı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazalar A.1673, 056

Ayrıca İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi'nde A.6655 envanter numarada bulunan Kur'an-ı Kerim, Yâkut'un tarzında olup XVI. y. y.'da Herat'ta yazılmıştır.²⁴² (Süheyl Ünver, *Dosya no.13*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, 75, 111.)

²⁴² Bu mushafın Yâkut tavrında olduğu fakat imzasının olmadığı Süheyl Ünver'in Dosya

d) Süleymaniye Kütüphanesi

d1) Mushaf-ı Şerifler

1. Nur-u Osmaniye Kütüphanesi 22- *Mushaf-ı Şerif*-Yazı nevi nesih olan eserde 269 varak vardır. Ölçüsü: 36.5 cm. x 26.5 cm. olup satır sayısı 13'tür. Mushaf-ı Şerif ahırlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5. 53'de yer alan sayfa 268b-269a'da Kur'an-ı Kerim'in son iki sayfası ve ketebesini görölmektedir. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı ve 694 tarihi vardır. Ketebesini şöyledir:

“Bizler ona tanıklarız. Yâkut el-Musta'simî 694 yılının Zilhiccesi'nin üçüncü Cuma günü yazmıştır. Yüce Allah'a sınırsız nimetleri için hamd ederek, açık ve yeterli belgelerle gönderilen Peygamberi Muhammed'e O'nun iyi ve temiz aile efradına seçkin ve soylu ashabına salat ve selâm sunarak günahlarından da bağışlanmayı dileyerek”.

Görseldeki sayfaların süslemesi sadedir ve cetvelsizdir. Sure başları altın zemin üzerinde kufi yazı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu alanlar dar tutulmuştur. Ketebe bölümü altın bordür içine alınmıştır. Bordürün üzerinde kufi yazılar vardır. Bordürün içindeki satırlarda zemini boyanmadan tahrirle beyne's-sutûr yapılmıştır ve içine geliş güzel küçük oval ve yuvarlak şekiller çizilmiştir. Altın renkli güller de karşılıklı sayfalarda yer alır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 36; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53.)

2. Hamidiye 5- *Mushaf-ı Şerif*-Yazı nevi nesih olan eserde 228 varak vardır. Ölçüsü 44.5 cm. x 31 cm. ve her sayfada satır sayısı 13'dir. Mushaf-ı Şerif ahırlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Eserin görselinde Kur'an-ı Kerim'in son suresi olan Nas suresi, Kur'an okumayı bitirince söylenen sözler ve ketebe yer almaktadır. Ketebesini sonradan yazılmıştır. 688 tarihli olup içinde Yâkut adı geçmektedir: “Bu şerefli Mushaf'ın Yüce Allah'a muhtaç kul Yâkut el-Musta'simî eliyle Allah'a hamd

---

13'den öğrenilmektedir. Bu kayıttan yola çıkarak İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi'nden edinilen bilgiye göre bu eser Yâkut tarzında XVI. y. y.'da Herat'ta yazılmış olduğu öğrenilmiştir. (Bakınız EK2.8a, EK 3.9d; EK 3.21a, EK 3.22)

Muhammed'e ve O'nun bütün iyi ve temiz aile fertlerine salat ve çokça selâm ederek yazılması hicrî 688 yılında gerçekleşmiştir". Eserin burada verilen görselinde (Resim 5. 54) sayfalar cetvellidir. Sayfanın başında sayfa ebadına göre oranı ince tutulmuş sure başı tezhibi vardır. Burada altın renkli zemin üzerine beyaz harfler yer alır. Sayfa sonundaki dört satırın her biri diğerinden kısa yapılarak iki tarafta satır kenarlarında üçgen köşelikler oluşturulmuştur. Bu alanlarda mavi zemin üzerine lacivert negatif tezhip kompozisyonu uygulanmıştır. Bunun deseni ve işçiliği çok zariftir. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 57, 58; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 628.)

3. Muğla Hoca Mustafa Efendi No.1 envanter numarasına kayıtlı bir *Mushaf-ı Şerif*'in ketebesinde Yâkut'un adı ve rakamla 620 tarihi kaydedilmiştir. Ketebesi "O'nu fakir Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'ı överek yazmıştır" şeklindedir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 49, 622.)

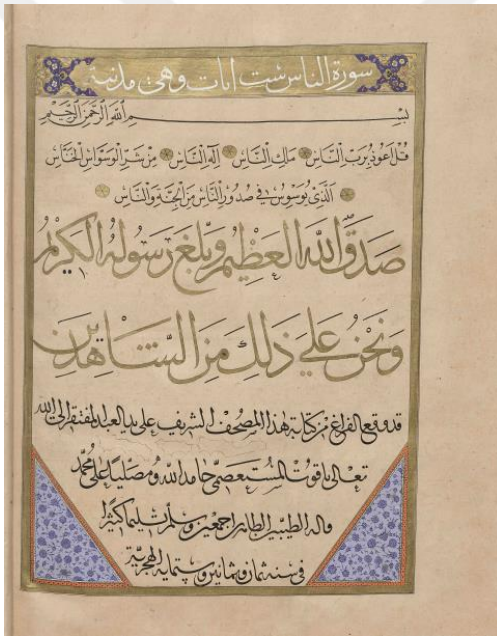
d2) Kur'an-ı Kerim'den Bölümler

1. Hamidiye 6 Cüz

Muhakkak ve nesih hatlarla yazılan eser 12 varaktan oluşur. 34 cm. x 27 cm. ebadında olan eserin her sayfasında 11 satır bulunur. Ketebesi yoktur buna rağmen üzerinde tutulan kayıttan Yâkut el- Musta'simî'ye ait olduğu anlaşılmıştır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 59; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55.)

Resim 5. 53: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve kûfi yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi Nuru Osmaniye 22, 268b, 269a

Resim 5. 54: Mushaf-ı Şerif- Nesih, sülüs ve rikâ' yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 5

d3) Çeşitli Konularda Kitaplar

1. **Köprülü Kütüphanesi 1205 Kitâb-u Esrârî'l-Hukemâ** -Yazı nevi nesih olan eserde, 136 varak bulunur. Satır sayısı 8 bazı sayfalarda 9'dur. Ölçüsü 21.5cm.x 16.5cm. olan kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Bu Yâkut el- Musta'simî'nin telif eseridir. İçine Hadis-i Şerifler; şiirler ve anekdotlar derlenmiştir. Ketebesinde onun adı ve 689 tarihi vardır. Resim 5.55'de 1b-2a sayfalarının görseli bulunur. Burada

başta besmele-i şerif ardından Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir hadis-i şerifi ve Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) kavmi onu övünce Allah'a yaptığı münacat yer alır. Sonra onun Umman'a gönderdiği İkrime bin Ebi Cehile'e söylediği tavsiye cümleleri yazılmıştır. Burada yer alan Hadis-i Şerif'in metni şöyledir:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla ve tevekkül O'nadır. Rasulullah Sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: 'Merhametli olanlara Rahman rahmet eder. Yerde olanlara merhamet edin ki gökte bulunanlar da sizlere merhamet etsin'. [El-Beyhaki, Şua'bu'l-İman, c.7.s.476. H. No; 11048.]

1b-2a sayfaları cetvellidir. Bu sayfalarda metin içinde birkaç yerde dikdörtgen alanlarda, etrafında tığı olan zarif desenler uygulanmıştır. Eserin 689 tarihli ketebesi şöyledir:

Dergi Yüce Allah'ın hamdi ve tevfikinin güzelliği sayesinde tamam olmuştur. Onu derleyicisi günahının bağışlanmasını dileyen Rabbinin merhametine muhtaç olduğunu kabul eden kul Yâkut el- Musta'simî 689 yılı Zilhicce'sinde Allah'a hamd ederek (Peygamberine ve O'nun aile efradına) salat ve selâm ederek yazmıştır.

(Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 34; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57, 636, 637.)

2. Köprülü Kütüphanesi 1368 *Kitabü'l-Mecâlisi'l-Mezkûretili'l-Ulemâ-* Nesih hatla yazılan eserde 122 varak vardır. 30 cm. x 19 cm. ebadında olan eserde her sayfada 17 satır bulunur. Eserin yazısı Yâkut el- Musta'simî'nin yazısına pek benzememekle birlikte başında bulunan onay yazısında onun hattıyla olduğu öğrenilir. Ketebesinde isim yoktur ve 628 olarak yazım tarihi vardır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 35.)

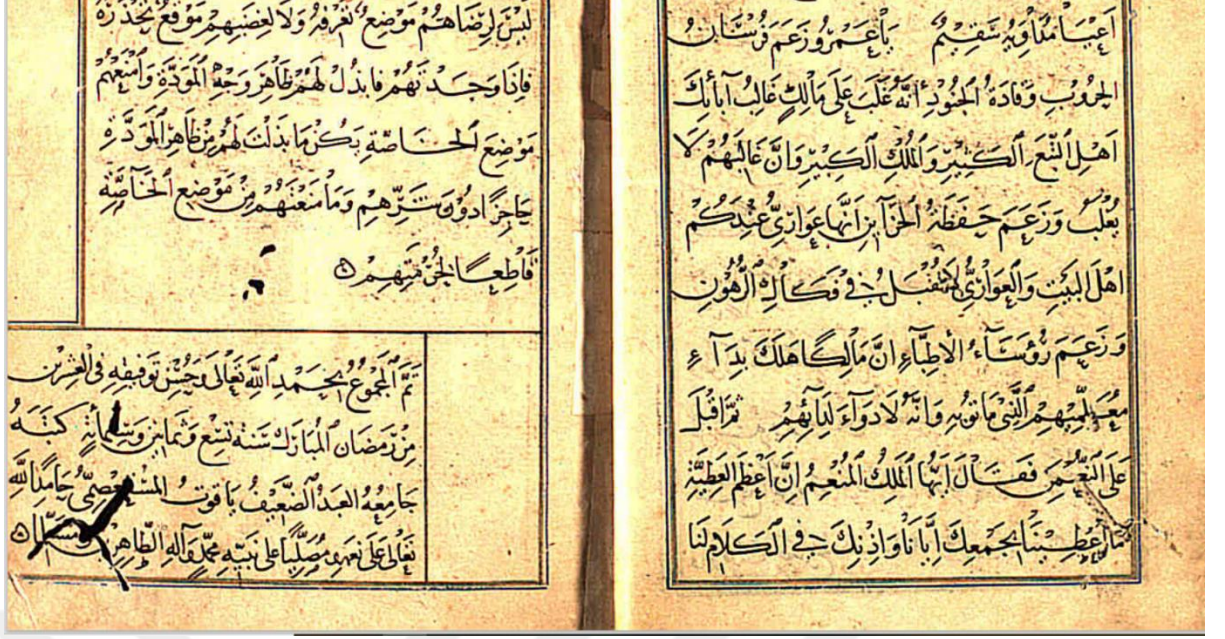

Resim 5. 55: Kitab-u Esrâri'l-Hükemâ- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Köprülü Küt., Fazıl Ahmet Paşa 1205, 1b, 2a

3. Nur-u Osmaniye Kütüphanesi 4907 Âdâbu'n ve Hikemu'n ve Ahbârun... - Yazı nevi nesih olan eser 53 varaktan oluşur. Ölçüsü: 18 cm. x 14.5 cm. olup satır sayısı her sayfada 10'dur. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Yâkut el-Musta'simî'nin hadis-i şerifleri, ders çıkarılacak kısa hikayeleri, şiirleri ve anekdotları derlediği Yâkut'un telif eseridir. Resim 5.56'da görülen 52b-53a sayfalarında değişik konularda cümleler, bir babanın oğluna tasviyesi ve ketebe yer alır. Bu sayfalar cetvellidir. 53a sayfasında yer alan ketebede Yâkut'un adı ve 689 tarihi vardır. Ketebesini şöyledir:

Dergi Yüce Allah'ın hamdi ve tevfiğinin güzelliği sayesinde 689 yılı mübarek Ramazan'ının yirmisinde tamam olmuştur. O'nun derleyicisi zavallı kul Yâkut el-Musta'simî yazmıştır. Yüce Allah'a nimetlerine şükrederek Peygamberi Muhammed'e O'nun tertemiz aile efradına salat ve selam ederek.

(Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 37.)

Resim 5. 56: Adabu'n ve Hikemun ve Ahbarun- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Nuru Osmaniye 4907, 52b, 37a

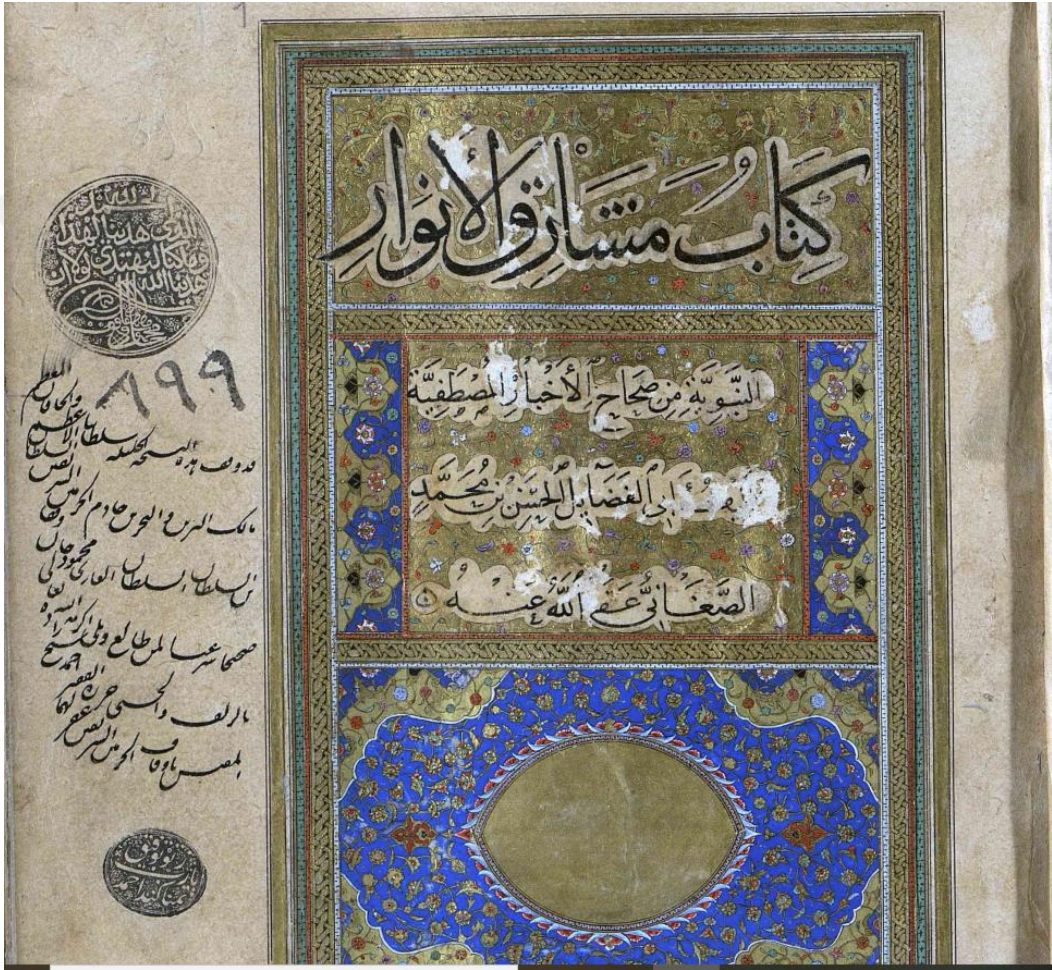
4. Ayasofya 899 Kitâbu Meşâriki'l-Envâr

Yazı nevi nesih olan eserin 202 varağı vardır. Ölçüsü 27.5 cm. x 19 cm. olup satır sayısı 13'tür. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.57'de görülen sayfa 1a'da sülüs harflerle yazılmış olarak kitabın ismi yer alır. Burada zengin süsleme dikkat çeker. Cetveli geniş tutulmuştur ve zencereklidir. Kitabın isminin yazıldığı dikdörtgen alanda harfler arasında çiçekli altın zeminli beyne's-sutûr yer alır. Onun altında yer alan dikdörtgen alanda nesih satırlar üstteki sülüs satıra göre daha kısa tutulmuş ve iki tarafındaki koltukta lacivert ve altın renkli zeminli ince tezhip uygulanmıştır. Bunun altında yer alan dikdörtgen alanın merkezinde altın renkli yatık şemse motifi yer alır. Onun etrafında lacivert ve altın renklerinin hakim olduğu, çiçekli kompozisyon uygulanmıştır. Şemsenin ucundaki salbekler rumîlidir. Kitaptan örnek olarak verilen Resim 5. 58'de ki hatlarda önce Hz. Aişe'dan (r.a) dan bahseden cümleler yer alır sonra İslâm büyüklerinin Allah'a (C. C.) söyledikleri övgü dolu yakarışlar yazılmıştır. Bu sayfada nesih yazının içinde bazı harfler sülüs olarak yazılmıştır. Eserin ketebesinde Yâkut el- Musta'simî adı ve 696 tarihi vardır. Ketebesinde

Meşarikü'l- Envâri- Nebeviyye min Sihahi'l- Ahbari'l- Mustafaviyye ünvanlı bu kitap 696 yılı Zilhiccesi'nin dokuzuncusu olan Arefe günü tamam

olmuştur. Onu Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd ederek O'nun Peygamberi Muhammed'e ve aile efradına salavat getirerek yazmıştır

ifadeleri yer alır.²⁴³ (Ünver, *Dosya 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 75; Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”,38, 39; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 644.)

Resim 5. 57: Kitâbu Meşâriki'l -Envar- Muhakkak ve nesih yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 899, 1a

²⁴³ Süheyl Ünver *Dosya 13*'te “Diğer Kütüphaneler ve Müzeler” başlığı altında Yâkut

eserlerini listelerken bu eserden de bahsetmiştir. (bknz EK3.9a)

Resim 5. 58: Kitâbu Meşâriki'l -Envar-Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi
Ayasofya 899, 201b, 202a

5. Ayasofya 1946 Kitâbu's-Sahîfeti'l-Kâmile- Yazı nevi nesih olan eser 123 varaktır. Ölçüsü: 26 cm. x 18 cm. olup her sayfada 10 satır yer alır. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.59'da yer alan 1a sayfasında rika' ve nesih yazılı satırlar vardır. Nesih hat nevi ile "es-Sahîfetü'l-Kâmiletü li'l-İmam" ve sayfanın alt tarafında "Zeynel Abidin Aleyhisselâm" yazısı vardır. Ayrıca sayfada dua ve övgü ifadeleri de yazılıdır. Bu sayfanın süslemesinde üzerinde altın renginin hakim olduğu kaba ve özensiz tezhipler işlenmiştir. Bunlar rumîli kompozisyonlardır. Rumîlerde yer yer bordo renk kullanılmıştır. Eser 697 tarihli olup ketebesinde hattatın ismi kazanmıştır. Ketebesi şöyledir: "Onun talikini (yazılmasını), Medinetü's-Selâm Bağdat'ta 697 yılı Rebiulevvel'in ilk günü Yüce Allah'a, nimetlerine karşı hamd ederek, elçisi Muhammed'e ve en şerefli aile ferdlerine salât ve selâm ederek ...tamamlamıştır". (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 40.)

6. Ayasofya 2101 Kitâb-u Menâzili's- Sâirîn...-Yazı türü nesih olan eserin 98 varağı vardır. Ölçüsü: 21cm. x 14.5 cm. olup satır sayısı 9'dur.Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.60'da yer alan 97b-98a sayfalarının görselinde tevhidden ve onun öneminden bahseden cümleler vardır. Altta da ketebe bulunur. Bu sayfaların cetvelsiz olduğu görülür. Süslemesi yoktur. Sadece birkaç yerinde durak vardır. Ketebesinde "O'nu Yâkut el-Musta'simî yazdı" ifadesi olup tarihsizdir. Ketebesi başka bir mürekkep kullanılarak yazılmıştır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 41.)

7. Ayasofya 2452 *El-Kelîmu'r- Ravhâniyyeti fi'l-Hikemi'l-Yûnânîyye*-Yazı nevi nesih olan eserin 80 Varağı vardır. Ölçüsü: 24 cm. x 16.5 cm. olup her sayfada 10 Satır bulunur. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.61'de yer alan sayfalardaki metinde insana ahlâki yönden öğüt veren cümleler yer alır. Süslemesiz ve cetvelsizdir. Ketebesinde Yâkut'un ismi ve 668 tarihi vardır. Şöyle yazar: "O'nu, yazıcısı Yâkut bin Abdullah sonra el- Musta'simî 668 hicrî yılı Safer'inde Medinetü's-Selâm'da -Allah onu korusun- devamlı olarak çok hamd ederek salat ve selâm getirerek tamamlamıştır". Ketebeinin altında 765 tarihli bir başka ketebe daha yazılmıştır. Burada "bu kitap Melikü'l-Küttab Yâkût el-Müsta'simî'nin ilk yazılarından. İbnü'l-Hac Muhammed bin Muhammed el-Müşerrecî tarafından yazılmıştır, Allah onu ve ebeveynlerini bağışlasın ve günahlarına affetsin yıl 765" yazmaktadır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanesindeki Eserleri Kütüphanelerindeki Eserleri", 42.)

8. Ayasofya 2765 *Ed'iyetü'l-Eyyami's-Seb'a*- Yazı nevi sülüs ve nesih olan eserin varak sayısı 18'dir. Ölçüsü: 31.5 cm. x 24 cm. olup her sayfada satır sayısı 17'dir. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.62'de yer alan 17b- 18a sayfalarında Allah'a hamd cümleleri, dualar ve yakarışlar yazılmıştır. Bu sayfanın süslemesi cetvelli ve sadedir. Ketebeinin olduğu yerde satırlar kısa tutulmuş ve iki tarafına rumî desenli koltuklar yapılmıştır. Kitabın 1^a sayfasında bulunan daire şeklinde tasarlanmış tezhibin üst ve altında eserin Mübarekşah Kutb'a ait olduğu altınla yazılmışsa da ketebesinde Yâkût el-Musta'simî adı geçmektedir. Ketebe sonradan yapıştirilmiş bir kağıt üzerine yazılmıştır. Ketebesi şöyledir: "Rabbinin rahmetine muhtaç Yâkut el-Musta'simî 682 yılı Safer'inde...Allah'a yalnız ona hamd olsun". (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 43; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 56, 637.)

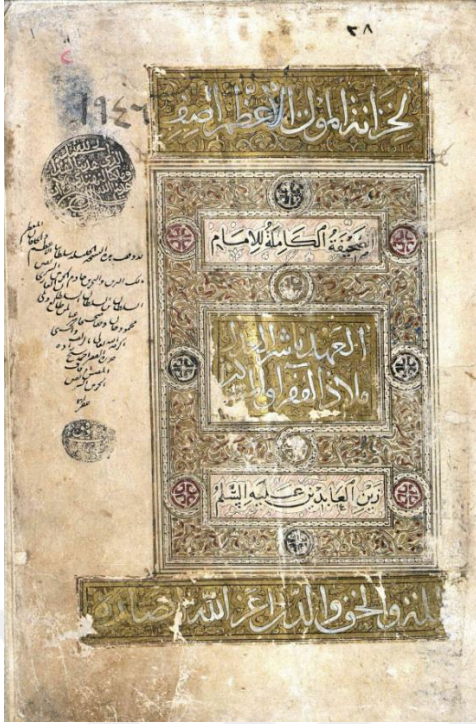
9. Ayasofya 2775 *El-Esmâü'l-Husnâ*. -Yazı nevi muhakkak'ul-hafî olan eserin 40 varağı vardır. Ölçüsü: 22.5 cm.x 17.5 cm. olup sayfadaki satır sayısı 7'dir. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.63'te yer alan 39b-40a'da Allah'a dua cümleleri yer alır. Bu sayfalarının süslemesi yoktur. Cetvellidir. Ketebesinde Yâkut'un ismi olmakla birlikte tarih yoktur. Ketebesinde " ...ve Yâkut bin Abdullah yazmıştır" ifadeleri yer alır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 44; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du*

Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles, 58, 637, 638.)

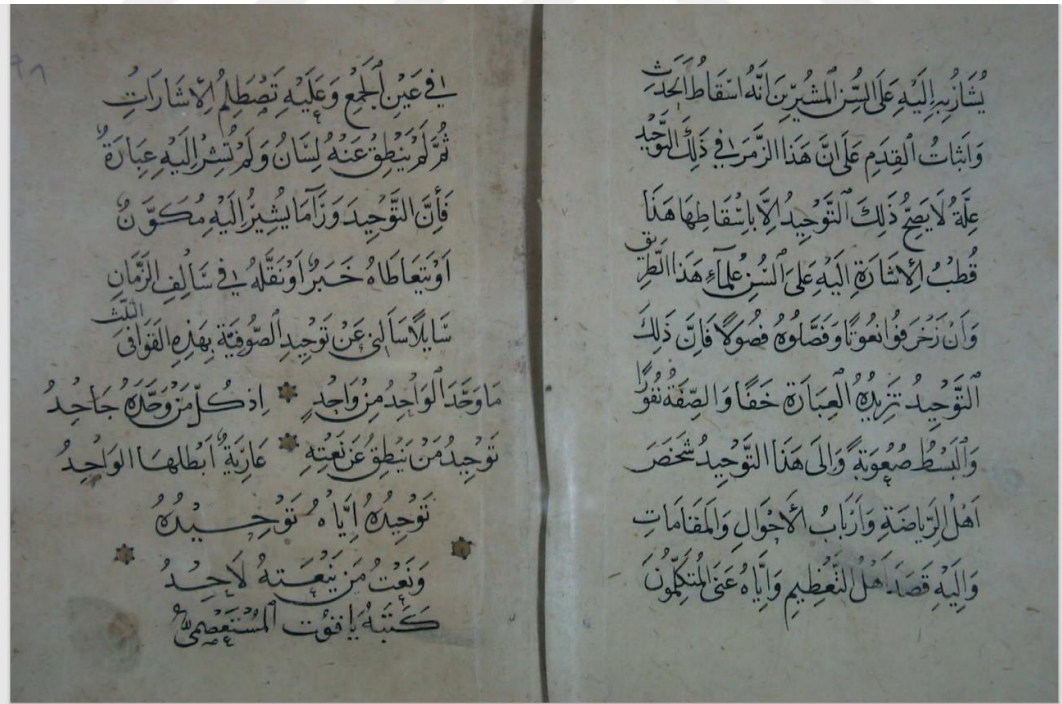
10. Ayasofya 2820 El-Elfâzu'l-Eflâtûniyye... (Resim 5.64)

Yazı nevi nesih olup 56 varağı vardır. Ölçüsü: 24 cm. x 17 cm. olup her sayfada satır sayısı 7'dir. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.64'te yer alan eserin ismi yazılı olan 1a sayfasında cetvel ve süsleme yoktur. Ketebesinde Muhammedü'l-Kâtip adında bir hattat tarafından, Yâkût el-Musta'simî ketebesiyile beraber istinsah edildiği bilgisi ve 680 tarihi vardır. Ketebesi şöyledir: "Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Eflatun'a ait sözler tamam oldu. Onları Yâkut el-Musta'simî 680 yılı Şevval'inde Bağdat'ta hamd ederek, salât ve selâm ederek yazmış naçiz kul Muhammedü'l-Kâtip ise onun değerli adıyla birlikte onu kopya etmiştir". (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 45.) (bkz EK3.9a)

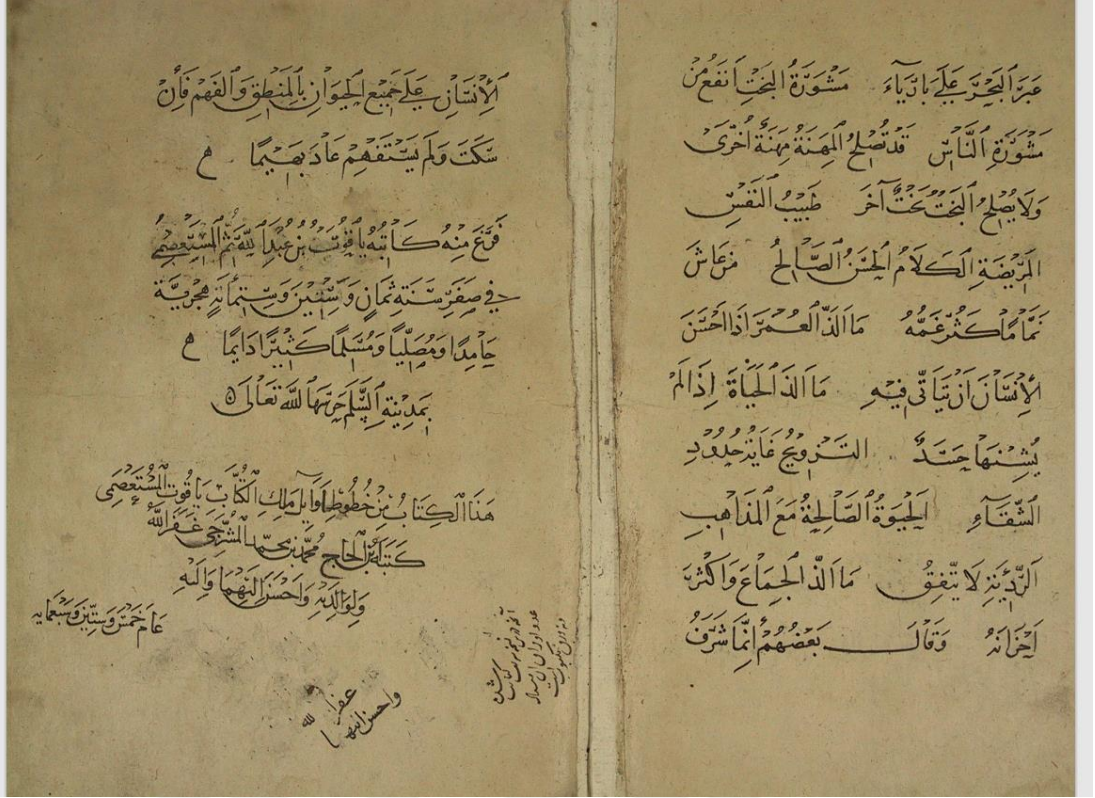
11. Ayasofya 2848 El-Makâmetü'd-Dürriyye...- Aynı ciltte üç değişik kitap bulunmaktadır. İkinci kitap 73-106 numaralı varaklar arasındadır ve sonundaki bir kayıta Yâkût el-Musta'simî hattı olduğu bilgisi yer almaktadır. 34 varak olan bu ikinci kitap 1b ve 2a sayfalarındaki nesih satırlarla tanımlanır. Ölçüsü: 25 cm.x 17 cm. olan kitapta her sayfada 4 satır bulunur. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.65'de yer alan eserin 105b numaralı sayfalarının yer aldığı görselde savaş sahnesinden bahsederek orucu teşbih olarak kullanarak bir hikaye anlatılmış ve yine bu sayfada dua yazılmıştır. 106a sayfasında "Amin, amin, alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd u senâlar olsun. Salât u selâm Efendimiz Muhammed'e ve temiz ehlibeyti üzerlerine olsun" yazmaktadır. Sonundaki bir kayıta Yâkût el-Musta'simî hattı olduğu bilgisi yer almaktadır. Şöyle ki: "Güvenilir kişiler bana bunun Yâkut hattı olduğunu söylemişlerdir. Hiç ölmeyen, Canlı'nın rahmeti onun üzerine olsun" yazmaktadır. Bu sayfaların zencerekli cetvelleri vardır. Satırların etrafına beyne's-sutûr oluşturmak için tahrirler yapılmıştır. Beyne's-sutûrun zemini boyanmamıştır. Kırmızı renkle üzerine münhani tarzında desenler çizilmiştir. Bazı satır sonlarına da altın renkli münhani tarzında desenler yerleştirilmiştir. Eser tarihsiz ve ketebesizdir. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 46.)

Resim 5. 59: Kitâbu's-Sahîfeti'l-Kâmile-Nesih ve rikâ' yazılar, -Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 1946, 1a

Resim 5. 60: Kitâb-u Menâzili's-Sâirîn- Nesih yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2101, 97b, 98a

Resim 5. 61: El-Kelimu'r-Ravhâniyyeti fi'l-Hikemi'l- Nesih yazı, Yunâniyye Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2452

Resim 5. 62: Ed'iyetü'l-Eyyami's-Seb'a Süleymaniye Kütüphanesi- Nesih ve Tevkî' yazılar, Ayasofya 2765, 17b, 18a

Resim 5. 63: El-Esmâü'l-Husnâ- Muhakkaku'l- hafî yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2775, 39b, 40a

Resim 5. 64: El-Elfâzu'l-Eflâtûniyy-Nesih yazı, Süleymaniye Küt. Ayasofya 2820, 1a

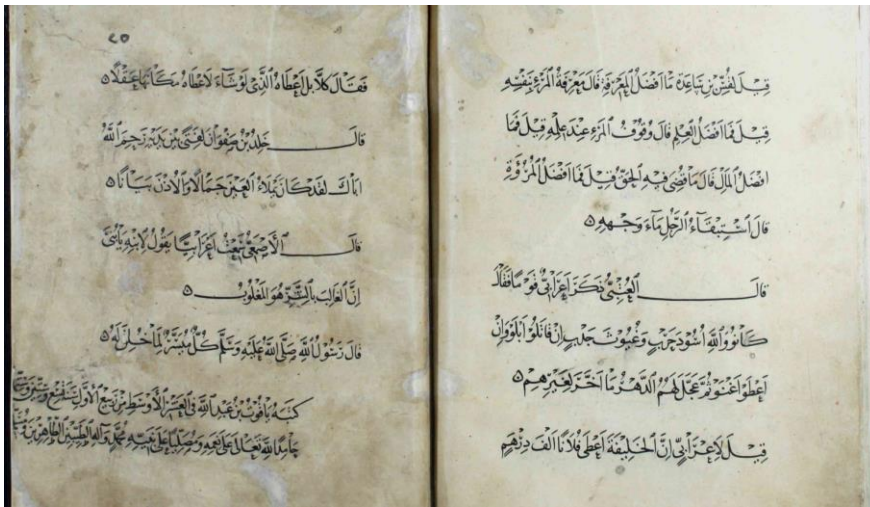
Resim 5. 65: El-Makâmetü'd-Dürriyye..., Reyhanî yazı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2848, 105b, 106a

12. *Ayasofya 3393 El-Kevâkibü'd-Dürriyye fi Medhi Hayri'l-Beriyye* -Eser 31cm. x 22cm. ebadındadır. Sülüs ve nesih hatlarla yazılmıştır. Aynı ciltte üç farklı Kaside-i Bürde nüshası yer almaktadır. 31^a da başlayan yine o sayfadaki tarihi olmayan kayıttan anlaşıldığına göre Yâkût el-Musta'sımî'ye aittir. Eksik olan son kısmın başkası tarafından tamamlanmıştır. Ketebede “Bu şerefli azametli (Kaside-i) Bürde’yi Yâkut el-Musta’sımî Yüce Allah’a hamd ederek Peygamber Muhammed’e ve aile efradına salat ve selâm ederek yazmıştır” ifadeleri vardır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’sımî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 47.)

13. *Ayasofya 3764 Ahbârün ve Eş’ârun ve Âdâbun...*-Yazı nevi nesih olan eserin 25 varağı vardır. Ölçüsü: 20.5cm.x 15.5cm.’dir. Satır sayısı 8 bazı sayfalarda 9’dur. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. İçinde hadis-i şerifler kısa hikayeler ve şiirler vardır. Resim 5.66’da yer alan 24b-25a numaralı sayfalarında çeşitli kişilerden aktarılan sözler yer alır. 25a sayfasının sonuna doğru Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bir hadis-i şerifi ve onun altında ketebe yazılmıştır. Bu sayfaların süslemesi ve cetveli yoktur. Ketebesinde Yâkut’un ismi ve 669 tarihi vardır. Şöyle yazar:

O’nu Yâkut bin Abdullah 669 yılı Rabiulevvelî’nin ortanca onunda (10-20 arası günler) Yüce Allah’a nimetlerine şükrederek Peygamberi Muhammed’e O’nun iyi ve temiz aile fertlerine salat ve selam ederek yazmıştır.

(Kılıç, “Yâkut el-Musta’sımî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 48; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 56.)

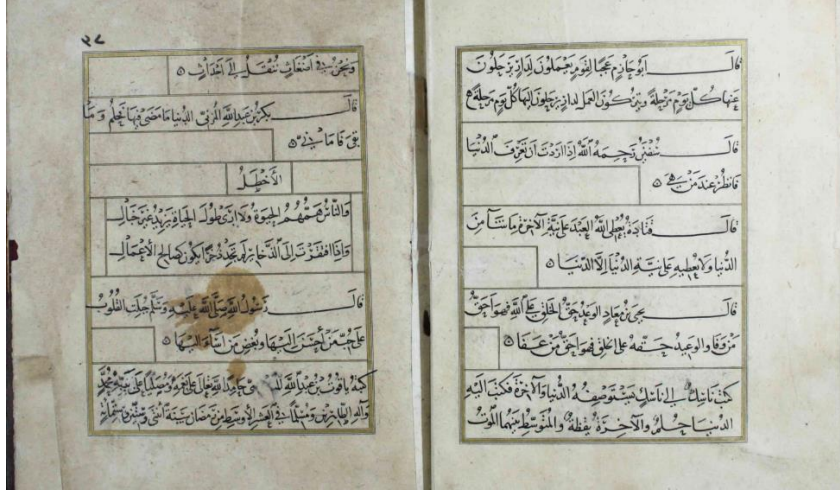
Resim 5. 66: Ahbârün ve Eş’ârun ve Âdâbun Süleymaniye Kütüphanesi- Nesih yazılar, Ayasofya 3764, 24b, 25a

14. Ayasofya 3765 *Ahbârun ve Eş'ârun ve Nevâdirun...*- Yazı türü nesih olan eserin 32 varağı vardır. Ölçüsü: 20.5 cm. x 15.5 cm. olup her sayfada satır sayısı 10'dur. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. İçinde hadis-i şerifler, kısa hikayeler, şiirler vardır. Resim 5. 67'de görülen 31b-32a sayfalarında dünya ve ahiret ile ilgili çeşitli kişilerden aktarımlar yer alır. 32a sayfasının sonlarına doğru Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir hadis-i şerifi ve ketebe yer alır. Bu sayfalar cetvellidir fakat süslemeleri yoktur. Eserin ketebesinde 662 tarihi ve Yâkut el-Musta'simî adı bulunur. Şöyle ki: "Onu Abdullah oğlu Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd ederek Peygamberi Muhammed'e ve O'nun temiz aile fertlerine salat ve selam ederek 662 yılı Ramazan'ının ortanca onunda yazmıştır". (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 49; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 56.)

15. Ayasofya 4306 *Ahbârun ve Eş'ârun ve Nevâdirun...*Nesih yazı ile yazılmış eserin 10 varağı vardır. 22.5 cm.x 17cm. ölçülerinde olan eserin her sayfasında 10 satırı bulunur. Çeşitli kıssalar, şiirler, hikayeler, hadisler ve anekdotların yer aldığı eserin ketebesini vardır. Ketebesinde Yâkut'un adı ve 677 tarihi mevcuttur. Şöyle ki,

Dergi Yüce Allah'ın hamdi ve başarılı kılışının güzelliği ile 677 yılı Zilkadesinin ilk onunda tamam olmuştur. Onu Abdullah oğlu Yâkut el-Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine karşı hamd Peygamberi Muhammed'e ve aile fertlerine salat ve selam ederek yazmıştır.

(Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 55; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 56, 644.)

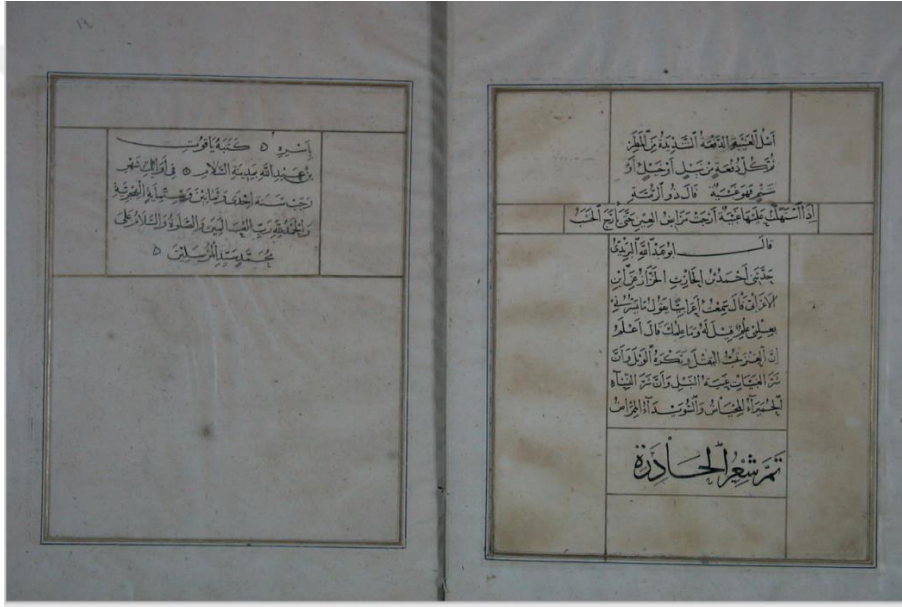

Resim 5. 67: Ahbârün ve Eş'ârün ve Nevâdirün-Nesih yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3765, 31b, 32a

16. Ayasofya 3881 Dîvân-ı Şi'ri Ebî Mahcen es-Sekafi- Sülüs ve nesih yazılarla yazılmış olan eserin son kısmı eksiktir ve bu yüzden ketebesini yoktur. 35cm.x 26.5 cm. ebadında olan kitap 20 varaktan oluşmaktadır. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 50.)

17. Ayasofya 3881 m Dîvân-ı Şi'ri Ebî Mahcen es-Sekafi –37 varaktan oluşan eserde “aynı ciltte *Divan-ı Şi'ri Ebi Mahcen* ve *Divan-ı Şi'ri'l-Hadire* başlıklarıyla iki kitap ve Kur'an'dan bazı metinler yer almaktadır”. 33.5 cm. x 27.cm. ebadında olan eserde iki kitabın da ketebelerinde Yâkut el Musta'sımî ismi vardır. Birincide 681, ikincide 684 tarihi bulunur. Fakat ikinci kitabın (*Dîvân -ı Şi'ri'l-Hadire*'nin) ketebesinin altındaki mail sekiz satır yazıda asıl kâtibin adı yer almaktadır. Sülüs ve nesih hatlı birinci kitabın ketebesini tevki' hatlıdır. Şunlar yazar: “Ebu Mahcen'in şiiri bütünüyle tamam oldu. Allah'a sadece O'na hamdolsun. Onu Yâkut el-Musta'sımî 681 yılı Şevval'inde Yüce Allah'a nimetlerine karşı şükrederek, Peygamberi Muhammed'e ve aile efradına, ashabına salât ve selâm ederek yazmıştır”. Muhakkak ve nesih hatlı ikinci kitabın tevki' hatla yazılı ketebesini şöyledir: “Hadire'nin divanı bütünüyle tamam oldu. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. O'nun salât ve selâmı efendimiz Muhammed'e, temiz aile efradına olsun. Onu, Yâkut el-Musta'sımî 684 yılında yazılmıştır”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 51, 52; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 59, 639.)

18. Ayasofya 3932 Kitâbu Divân-ı Şi'ri'l- Hâdire Muhakkak ve nesih hatlarla yazılmış 14 varaktan oluşan eserin ölçüleri 32 cm.x 24.5 cm.'dir. Resim 5.68'de yer alan 13b sayfalarının görselinde nesih hatla yazılmış satırlardan sonra sülüs ile “Hadire şiiri sona ermiştir” yazısı vardır. 14a sayfasında ketebe bulunur. Burada Yâkut'un adı ve 681 tarihi vardır. Ketebesi şöyledir: “O’nu Yâkut bin Abdullah Medinetü’s-Selam’da 681 hicrî yılının Recep ayının ilk günlerinde yazmıştır. Allah’a hamd olsun, salat ve selam peygamberlerin efendisi Muhammed’e olsun”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 53; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58, 638.)

Resim 5. 68: Kitâbu Divân-ı Şi'ri'l-Hâdire- Nesih ve sülüs yazılar, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3932, 13b, 14a

19. Ayasofya 3933 Divân-ı Şi'ri'l -Hâdire –Muhakkak ve reyhanî hatlarla yazılmış olan eserin 17 varağı vardır ve 34 cm.x24.5 cm. ebadındadır. Ketebesinde Yâkut el-Musta’simî’nin adı ve 682 tarihi vardır. Şöyle ki:

Hadire'nin şiir divanı bütünüyle 682 yılının mübarek Safer'inde tamam olmuştur. Onu Yâkut el- Musta'simî Yüce Allah'a nimetlerine hamd ederek Peygamberi Muhammed'e O'nun iyi ve temiz aile fertlerine salat ve selam ederek yazmıştır.

(Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 54; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides*, 58; Süheyl Ünver, Dosya 13,75.) (Bakınız EK3.9, EK3b)

20. Damat İbrahim Paşa 1069 *İgaz-ı Kitâb-ı Şerh-i Şahî*-184 varaktan oluşan eser 22 cm. x 15cm. ebadındadır. Bu kitap ketebesiz ve tarihsizdir. Sonradan eklenmiş bir kağıda Yâkut el- Musta’simî hattıyla olduğu kaydedilmiştir. (Kılıç, “Yâkut el- Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 56.)

21. Hekimoğlu Ali Paşa 260 *Kitâbu’ş-Şihâb Min Kelâm-i Rasulillah*-Nesih hatlı ve 75 varaktan oluşan eserin her sayfada 7 satırı vardır. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Eser 23,5 cm x 15,5 cm ölçülerindedir. Ketebesini şöyledir:

Eş-Şihab kitabı nimetlendirici karşılıksız çok verici Allah’ın hamdiyle tamam oldu. Onu Yâkut el- Musta’simî 692 yılı Cemaziyelevvelinde Yüce Allah’a nimetlerine hamd Peygamberi Muhammed’e iyi ve temiz aile fertlerine şerefli, asil, soylu ashabına salat ve çok çok selam ederek yazmıştır.

(Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 60; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 642.)

22. Laleli 3450 *Minhâcu'l-Celî*-Yazı nevi nesih olan eserin 366 varağı vardır. Ölçüsü: 33.5 cm. x 25cm. olan kitabın satır sayısı 23’tür. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Baş tarafı eksik olan bu gramer kitabının sonunda sayfa 366a’da Yâkût el-Musta’simî’nin hocası Abdülmümin b. Vahid el-Ermevî tarafından övüldüğü satırlar yer alır ve bunlar Yâkût’un icazetnamesi olarak düşünülebilir. Bu sayfada cetvel ve süsleme yoktur. (bknz. Resim 4.1) Eser ketebesizdir. Baş tarafındaki kayıtlardan ve hocasının övgüsünden Yâkut el- Musta’simî’ye ait olduğu anlaşılmıştır. (bknz s. 44- 45) (bknz. Resim 4. 1, 4. 2, 4. 3) (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 62.)²⁴⁴

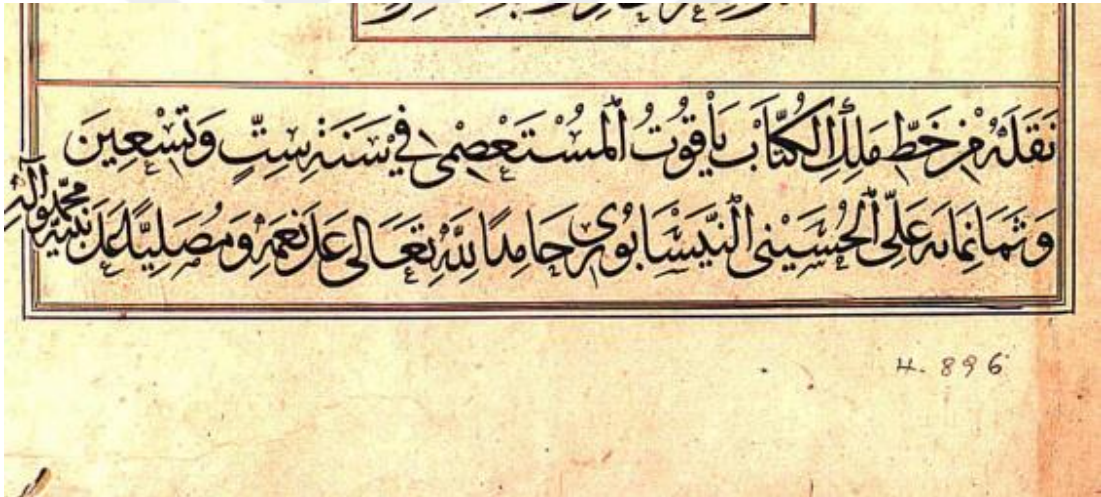
23. Yazma Bağışlar 6472 *Kaside-i Burde*- El- Busirî Şerefu’ddin Ebu Abdullah b. Sa’id’in eseridir. 16 yapraktan oluşan eser, 17.5 x10.5 cm.’dir. Nesih yazı ile aharlı

²⁴⁴ Kılıç, *Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri*, 23- 62.

kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. (Süleymaniye Kütüphanesi Katalog bilgileri; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 121, 640.)

d4) Yâkut'tan Naklen Yazılan Eserler

1. Ayasofya 3934 Divan-ı Şi'ri'l-Hadire-Bu kütüphanede Yâkut'tan naklen yazılan ve ketebesinde Yâkut el- Musta'simî adı geçen Ayasofya 3934 envanter numarasına kayıtlı Ali el-Hüseynî en-Nişaburî'nin yazdığı Divan-ı Şi'ri'l-Hâdîre adlı eser vardır. Yazı nevi sülüs ve nesih olan eser 14 varaktır. Ölçüsü: 37.5cm.x 29.1cm. olup satır sayısı her sayfada farklıdır. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.69'da bulunan sayfa 14a'da eserin ketebesi yer almaktadır. Bu sayfa cetvellidir. Ketebesinde “Hüseynî Nişaburî 896'da Allah'a hamd ederek ve Nebisi Muhammed'e ve âline salavat ederek hattatların meliki Yâkut el- Musta'simî'nin hattından nakletti” yazmaktadır. Süheyl Ünver de bu eserden bahsetmiştir.²⁴⁵

Resim 5. 69: Divân-ı Şi'ri'l-el-Hadire adlı eserin ketebesi – Rikâ' yazı, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3934, 14a

²⁴⁵ Ünver, Dosya13, 75. (Bakınız EK 9b)

e) *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*

e1) *Mushaf-ı Şerifler*

Müzeden edinilen bilgilere göre müzede iki tane Yâkut el-Musta'simî eseri vardır. Onların envanter numaraları 505 ve 507 olan Mushaf-ı Şeriflerdir. Bunun dışındakiler üzerinde Yâkut el-Musta'simî ismi geçen kayıt veya ketebe olsa da ona ait değildirler.

1. 28 *Mushaf-ı Şerif*-Yazı nevi muhakkak, nesih ve sülüs olan eserin 345 varağı vardır. Ölçüsü: 35,5 cm x 23 cm. olup her sayfada satır sayısı 13'tür. Mushaf-ı Şerif, aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.70'de yer alan sayfa 342b-343a'da Kur'an-ı Kerim'in son sureleri (Nasr suresi'nin son ayetinin son bölümü, Tebbet, İhlas, Felâk ve Nas Sureleri) Kur'an'ın bittiğini belirten ve bitince söylenen ifadeler ve Saffat Suresi 180.-182. ayetler yer almaktadır. Süslemesinde nesih satırlar sülüs satırlara göre kısa tutulmuştur ve onların kenarlarına koltuk oturtulmuştur. Koltuklarda zemin boyanmamış sadece kenarlarında zeminde açık mavi kullanılmıştır. Koltuk deseni ince tezhiplidir. Cetvelin dışındaki alanlarda sayfa boşluklarında halkâr tekniğinde bezemeler uygulanmıştır. Eser tarihsiz ve ketebesizdir. Fakat 343b sayfasında "bâ hatt-ı Yâkut el-Musta'simî el-Bağdadî" ifadesi vardır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri," 79.)

2. 328 Envanter numaralı *Mushaf-ı Şerif*- Yazı nevi muhakkak, sülüs ve nesih. Ölçüsü: 22cm. x 15,5 cm olan eserde varak sayısı 513, satır sayısı 11'dir. Mushaf-ı Şerif aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.71'de yer alan 512b-513a sayfalarında Tebbet, İhlas, Felak ve Nas Sureleri ve ketebesini vardır. Yine bu sayfalar cetvellidir. Süsleme sadece sure başlarında yapılmıştır. Burada çiçekli altın renkli zemin üzerinde beyaz mürekkep ile yazılmış harfler yer alır. H. 615 tarihli içinde Yâkut el- Musta'simî adı geçen farklı bir mürekkeple sonradan yazılmış bir ketebesini vardır. Ketebesinde "Onu Yâkut el- Mustaimî, Allah'a nimetlerine ve keremine hamd ederek O'nun peygamberine salât ederek 615 yılında yazmıştır" ifadesi yer alır. (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 80.)

3. 505 *Mushaf-ı Şerif*- Yazı nevi reyhanî olan eserin 254 varağı vardır. Ölçüsü 19.3 cm. x 14.5 cm. olan bu yazmanın satır sayısı 16'dır. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Eserin Resim 5. 72'de yer alan 253b -254a sayfaları cetvelsizdir. Sure başları altın ve lacivert zemin üzerinde kufî yazı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu alanlar dardır. Ketebe bölümü altın bordür içine alınmıştır.

Bordürün üzerinde kufî yazılar vardır. Sayfa kenarlarında güller vardır. Mushaf-ı Şerif'in görseli olan sayfalarında Tebbet, İhlâs, Felak, Nas sureleriyle ketebesini yer alır. Eserin ketebesine göre yazılış tarihi H.693'tür. Ketebesini için bkz. Bölüm 5.6, (Kılıç, "Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 81 Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52.)

Resim 5. 70: Mushaf-ı Şerif- Muhakkak, sülüs ve nesih yazılar, TİEM 28, 342b, 343a

Resim 5. 71: Mushaf-ı Şerif- Sülüs, nesih, rikâ' yazılar, TiEM 328, 512b, 513a

Resim 5. 72: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî ve kufî yazılar, TiEM 505, 253b, 254a

4. 507 Mushaf-ı Şerif- Yazı nevî nesih olan eserde 247 varak vardır. Ölçüsü: 28.5cm. x 22.5 cm. olan bu Mushaf-ı Şerif'in satır sayısı 15 olup aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.73'te yer alan 246b- 247a sayfalarında İhlâs, Felak, Nas sureleri ve ketebe yer almaktadır. Bu sayfaları cetveli, surebaşı tezhiplidir.

Burada beyaz mürekkeple yazılan harflerin zemininde altın renk kullanılmıştır. Aynı zamanda burada lacivert renkli zeminli beyne's-sutûr üzerinde altın renkli rumîli palmetli kıvrık dallı bezeme vardır. Ayet-i Kerimeler etrafında siyah tahrirle beyne's-sutûr yapılmış, zemin boyanmamış fakat üzerine lacivert renkli çintemeniler serpiştirilmiştir. H. 685 tarihli ketebesinde Yâkut el-Musta'simî ismi vardır. Ketebesini için bkz. Bölüm 5.6 (Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 82; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51.)

Resim 5. 73: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, TiEM 507, 246b, 247a

5. 525 *Mushaf-ı Şerif*- Reyhanî hatla yazılan eserde 410 varak vardır. Ölçüsü: 35.5 cm. x 25 cm. olan *Mushaf-ı Şerif*'in her sayfada satır sayısı 10'dur. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.74'de yer alan 409b- 410a sayfalarının görselinde İhlâs, Felak, Nas sureleri, Kur'an okuma tamamlanınca söylenen ifadeler, dua cümleleri ve ketebe yer almaktadır. Bu sayfaları cetvellidir. Metindeki harfler altınla yazılmıştır. Eserde sure başı tezhipleri vardır. Burada altın ve lacivert renkli zeminde rumîli, hatayîli kompozisyonlar uygulanmıştır. Harfler bu tezyinat üzerine beyaz mürekkeple yazılmıştır. Duraklarda altın, lacivert ve kırmızı renk kullanılmıştır. Tarihsiz ketebesinde Yâkut el-Musta'simî'nin ismi vardır. Şöyle ki “O’nu Yâkut el-Musta'simî Yüce Allah’a hamd ederek Peygamberi Muhammed’e O’nun bütün soylu,

seçkin ve temiz aile fertlerine salât ederek yazmıştır”. (Kılıç, “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 83.)²⁴⁶

Resim 5. 74: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî yazı, TİEM 525, 409b, 410a

e2) Yâkut’tan Naklen Yazılan Eserler

1. Çoban Mustafa Paşa 1632-Ayrıca Süheyl Ünver’in Yâkut el- Musta’simî ile ilgili 13 numaralı dosyasında bahsedilen ve 1632 envanter numarasına kayıtlı Gebze Çoban Mustafa Paşa Kütüphanesi’nden müzeye gelen *Kitab-ı Meşârik* adlı eserin sayfasında içinde Yâkut el-Musta’simî’nin adı geçen bir kayıt vardır. Yazı nevi nesih olan 18 cm. x 23 cm. ebadındaki eserde 198 varak her sayfasında 13 satır bulunur. Eserin 197b-198a sayfalarında çeşitli İslâm büyüklerinin Allah’ın tek oluşu, ortağı olmayışı ile cümleleri aktarılmıştır. 198a sayfasının sonundaki cümlede 765 tarihi okunur. Ayrıca bu sayfadaki kayıta “Allah asıl hattı yazmış olan din ve milletin cemali hattatların meliki Ebud’dur Yâkut el-Musta’simî’e rahmet edip acıyıp korusun. Bunu fakir kul

²⁴⁶ Kılıç “Yâkut el-Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 23- 83.

Şerefettin İbn'ül -Emir 844 senesinde bunu yazdı” ifadeleri vardır.^{247*} Detaylı bilgi için EK2.7, 7a- 7b'ye bakınız. (Resim 5. 75)

Resim 5. 75: Kitab-ı Meşârik- Nesih yazı, TİEM Çoban Mustafa Paşa 1632, 197b, 198a

f) Bulunamayan Eserleri

1. Sultan Selim Türbesi'ndeki Mushaf-ı Şerif Bu mushaftan *Tuhfe-i Hattatin*'de ve *Hat ve Hattatan*'da bahsedilmiştir. Bu yazma eserin tarih yönünden Yâkut el yazısı ile olması muhtemel değildir. Çünkü H.584 /M.1188 tarihlidir. (Habib, *Hat ve Hattatan*, 51; Müstakimzade, *Tuhfe-i Hattatin*,515; Huart, İslâm Yazı Sanatında Ekoller, *Türk Hattatları*,29; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*,49.)

2. Hamidiye Türbesi 'nde bulunan H.662/ M.1264-1265 tarihli Mushaf-ı Şerif– Bu mushaftan Habib Efendi *Hat ve Hattatan*'da bahsetmiştir. Günümüzde Hamidiye kodlu iki tane eser Yâkut ile ilgilidir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bu eserlerden biri Mushaf-ı Şerif'tir ve Hamidiye 5 envanter numaralıdır fakat H.688/1289-1290 tarihlidir ve bu, söz konusu yazma eserin tarihine uymamaktadır.

²⁴⁷ Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 27. *Müzedde eser H. 765 tarihli olarak

envantere kaydedilmiştir.

(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50; Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 29.)²⁴⁸

3. Ayasofya N. 4 Süheyl Ünver’den edindiğimiz bilgilere göre bu envanter numaralı bir Kur’an-ı Kerîm zâyi’ olmuş sonra Avrupa’ya kaçırılırken gümrükte yakalanarak Yıldız Sarayı’ndaki Sultan Abdülhamid’in mâbeynine gönderilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi’nden öğrenilen bilgiye göre bu *Mushaf-ı Şerif* H. 1304 tarihinde Mabeyn’e verilmiştir.²⁴⁹ Detaylı bilgi için EK3.1a, EK3.3b, EK3.9 ve EK3.11a, EK3.11a, EK3.12a’ya bakınız.

4. Nûru Osmaniye 5017 Süheyl Ünver’in bahsettiği (EK3.9, EK3.12a) bu envanter numarasına kayıtlı bir eser olan *Hutût-ı Mütenevvi’a albüm* Topkapı Sarayı, Türk İslâm Eserleri Müzesi ve Süleymaniye Kütüphanesi’nde yapılan araştırma sonucu bulunamamıştır.

---

²⁴⁸ Sultan Selim Türbesi’nde ve Hamidiye Türbesi’nde bulunan iki mushaftan Habib Efendi

Hat ve Hattatan’da; Müstakimzade de Sultan 2. Selim Türbesin’de olandan Tuhfe-i Hattatin’de bahsetmiştir. Bu kitapları kaynak alan C. Huart da “İslam Yazı Sanatı’nda Ekoller”adlı yazısında bu eserlerden bahsetmiştir. Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814/1258-1411* adlı kitabında bu mushaflardan sayfa 49, 50’da bahsetmiştir. Bu son adı geçen yazar Sultan Selim Türbesi’ndeki mushafın bugün yerinde olmadığını kitabında belirtmiştir. Bu Sultan Selim Türbesi’ndeki Mushaf-ı şerif için Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde de araştırılmış ve bulunamamıştır. Nourane Ben Azzouna, Hamidiye Türbesi’nde olanla ilgili olarak da Hamidiye kodlu ve Yâkut imzalı bir tane Mushaf-ı Şerif olduğunu onun da tarihinin H.688 olduğunu kaydetmiştir. Biz de yaptığımız araştırmada Hamidiye Bölümü’nün 1954 yılında Süleymaniye Kütüphanesi’ne nakledilmiş olduğunu öğreniyoruz. Bu bağlamda Süleymaniye Kütüphanesinde Yâkut ile ilgili Hamidiye kodlu bir Mushaf-ı Şerif olduğunu görmekteyiz. H. 688 tarihi ve Yâkut adı bulunan bu eserin tarihi Habib Efendi’nin bahsettiği mushafa uymamaktadır.

²⁴⁹ A.g.e., 6 (13/27), 9 (13/70), 94.

5.-6. Nuru Osmaniye 34 envanter numaralı *Cüz-i Şerif* ve **Nuru Osmaniye 36** envanter numaralı Sure-i En'am da 1898-1907 yılları arasında kaybolmuştur.²⁵⁰

5.6.2.2. Konya Mevlâna Müzesi'ndeki Eserleri

Yâkut el-Musta'simî'nin Konya Mevlâna Müzesi'nde iki adet eseri bulunmaktadır. Bunlar *15 ve 16* envanter numarası ile kaydedilmiş olan *Mushaf-ı Şerifler*'dir.

1. 15 Mushaf-ı Şerif-Yazı nevi nesih olan bu eserde 594 sayfa bulunur. Mushaf-ı Şerif'in ölçüsü 24.2 cm. x 16.2 cm. olup satır sayısı 13'tür. Yazma eser ahurlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.76'da görülen 593b-594a sayfalarının görselinde Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak ve Nas sureleri, Kur'an okumayı bitirince söylenen ifadeler ve ketebe bulunur. 593b sayfasının görselinde cetvel yoktur. Soldaki sayfada ise vardır. Sure başı tezhiplerinde zeminde mavi, lacivert ve altın rengi kullanılmıştır. Rumîli kıvrık dallı kompozisyonlar üzerine beyaz, mavi ve altın rengi harfler yer alır. Duraklar çiçek şeklindedir. Sayfa kenarlarında güller vardır. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî adı ve 696 tarihi vardır. Ketebesini şöyle yazmıştır: "Allah doğru söyledi, Kerim olan Rasûl'u de tebliğ etti. Biz de buna şahitlerdeniz. Yâkut el-Musta'simî Safer ayında 696 senesinde Allah'a hamd ederek Nebîsi ve âline salât ve selâm ederek yazdı".²⁵¹ (Resim 5. 76)

²⁵⁰ A.g.e., 94.(Detaylı bilgi için EK3.1b.-1c'ye bakınız. Ayrıca Süheyl Ünver Dosya

13'te "Diğer Kütüphaneler ve Müzeler" başlığı altında Yâkut eserlerini listelerken bu eserden de bahsetmiştir.) (Bakınız EK 3.9, EK 3.12a)

²⁵¹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs, 80; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 136; Abdülbaki

Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 15, 16; Süheyl Ünver, *Yâkut el-Musta'simî- Dosya: 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 30, 87, 92, 113; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*,53.*Kaynaklarda Yâkut'un eserleri arasında gösterilen 15 envanter numaralı Mushaf-ı Şerif'in müzeye ait katalogdaki kaydında "Bu Kur'an-ı Kerim'in yazısı Yâkut yazısını andırda da harflerde, keşidelerde büyük farklar vardır. Ayrıca da Yâkut 667 hicrîde vefat etmiştir, bu Mushaf ise 696'da yazılmıştır; bu bakımdan Yâkut el- Musta'simî'nin yazısı olmasına imkân yoktur" diye yazmaktadır. Fakat kaynaklara göre Yâkut'un vefat tarihi 667' değil 698'dir.

Resim 5. 76: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, Konya Mevlâna Müzesi No. 15, 593b, 594a

2. 16 *Mushaf-ı Şerif*- Yazı nevi nesih olan eserde 437 varak bulunmaktadır. Ölçüsü 19.4 cm. x 14 cm. olan *Mushaf-ı Şerif*'in her sayfada satır sayısı 20'dir. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.77'de görülen 427.sayfasında Felak, Nâs sureleri ve ketebe yer almaktadır. Bu sayfalar cetvellidir. Sure başı tezhibinde zeminde altın rengi kullanılmıştır. Burada kıvrık dallı rumî kompozisyon üzerine harfler yerleştirilmiştir. Duraklar altın rengidir ve sadedir. Ketebesi şöyledir: "Yâkût el-Musta'simî bunu Allah'a hamd ederek Peygamberine salât ve selâm ederek yazdı".²⁵²

²⁵² Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs.,80; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 136; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*: Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 16; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 631. (EK4)

Resim 5. 77: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazı, Konya Müzesi: No. 16, 427

5.6.3. Hususi Ellerdeki Eserler

5.6.3.1. Ekrem Hakkı Ayverdi 'de Bulunan Kur'an-ı Kerim

Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonundaki bu eserin varlığından Süheyl Ünver bahsetmektedir. Mushaf-ı Şerif onun verdiği bilgi üzere H.655 tarihlidir.²⁵³ (Bakınız EK 3.24a) Ekrem Hakkı Ayverdi'nin koleksiyonunun içinde yer alan bu Mushaf-ı Şerifle ilgili bilgi almak için onun da kurucusu olduğu Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nda gidilerek yapılan araştırmada Ekrem Hakkı Ayverdî'nin vefatından sonra vakfa kolleksiyonun geldiği ve içinde Yâkut el-Musta'simî mushafının olmadığı bilgisi öğrenilmiştir.

²⁵³ Ünver, *Dosya: 13*, 117.

5.6.3.2. Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonunda Bulunan Murakaa ve Müteddid Yazılar.

676, 690, 696 tarihli bu yazılardan Süheyl Ünver bahsetmiştir.²⁵⁴ (Bakınız EK3.15) (Süheyl Ünver, *Dosya 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 90.)

5.6.3.3. Kitapçı Raif Yelkenci’de Olduğu Düşünülen Eserler

a) Kitapçı Raif Yelkenci’den Alınan Bir Kur’an-ı Kerim’e Ait Fotoğraflar

Süheyl Ünver Kitapçı Raif Yelkenci’den Fatih Sultan Mehmet’in Eyüp Sultan Hankâhına vakfettiği Kur’an-ı Kerim’in fotoğraflarını almıştır. Yazma eserin aslını göremediğini de belirtmiştir. Bu eser için mütehasıs olanların Yâkut el- Musta’simî hattıyla yazılmış olduğunu belirttiklerinden bahsetmiştir. Mushaf-ı Şerif’in H. 688 tarihli olduğu da onun notları arasında yer almaktadır.^{255*}

Resim 5.78’de üzerinde “vakf” yazısı, Nâs suresi ve ketebe yer alan sayfası görülmektedir. Süsleme olarak sayfaya yer yer bitki motifleri ve Çin bulutları serpiştirilmiştir. Duraklar çiçek şeklindedir. Burada yer alan ketebe şöyledir:

Sadakallahu'l-azîm ve belleğe resûluhu'l-kerîm. Ve's-salatu ve's-selâmu alâ seyyidi'l-mürselîn ve hâteme'n-nebiyyîn Muhammed'e ve âlihi. Ketebe fi'l-aşri'l-evsati min ramazani'l-mübâreki min seneti semân ve semânîn ve sittemi'e

Tercümesi:

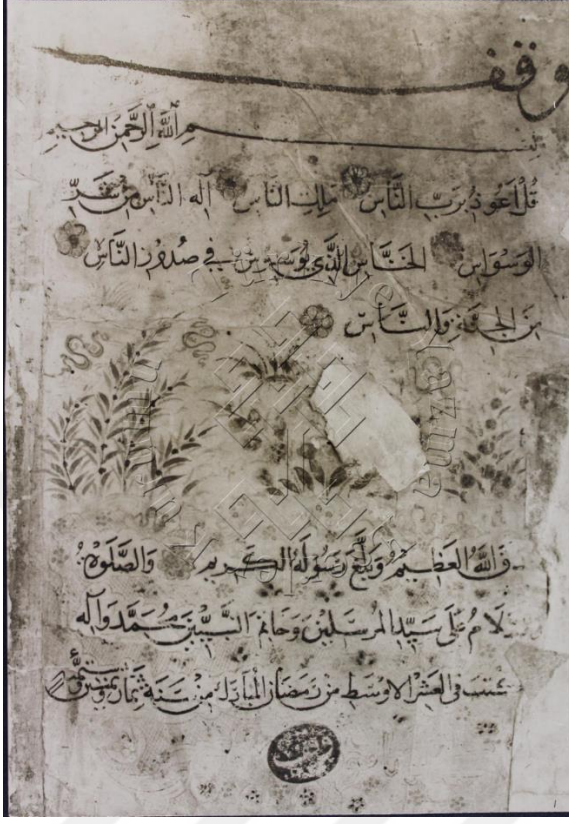
Allah doğru söyledi ve O'nun şerefli elçisi tebliğ etti. Salat ve selam elçilerin efendisi ve nebilerin sonuncusu Muhammed ve aile halkına olsun. 688 senesi

---

²⁵⁴ A.g.e., 90.

²⁵⁵ A.g.e., 92, 96, 97, 118, 12. *Bu konu ile ilgili EK3.16a, EK3.17a, EK3.18, EK3.23, EK3.25, EK3.26, EK3.26a ve EK5’te bu eserle ilgili Süheyl Ünver Dosyasında yer alan bilgiler ve görseller bulunmaktadır. Bunlarda Fatih Sultan Mehmet’in vakfiyesi, tercümesi, vakfedilen Mushaf-ı Şerif’in sayfası olduğunu üzerindeki bilgilerden tahmin edilen sayfanın fotoğrafı ve ketebesini ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

mübarek ramazanının ortasındaki onunda yazıldı.”²⁵⁶ (Bakınız EK 5)
(Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92, 96, 97)

Resim 5. 78: Mushaf-ı Şerif -Nesih yazı-Kaynak: Süheyl Ünver, *Dosya No.13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 122

b) Kitapçı Raif Yelkencideki Kut'alar- Süheyl Ünver'in Yâkut el- Musta'simî ile ilgili dosyasında “Hususî Eller” başlığı altında “Kitapçı Raif Yelkenci bir kıta sene 630” şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Bu ifade Kitapçı Raif Yelkenci'nin elinde Yâkut el- Musta'simî eseri bir kıt'anın var olabileceğini düşündürmektedir. Ya da bu kıtanın fotoğrafları onda olabileceği akla gelmektedir.²⁵⁷ (Bakınız EK3.15)

5.6.3.3. Bursalı Bir Ailedeki Kitab-ı Usbiyye

Bir sanat galerisinin düzenlediği müzayedeye Yâkût İbn-i Abdü'l-Musta'simî'ye ait bir eser olan Kitab-ı Usbiyye adlı dua kitabı teklifle satışa sunulmuştur. Bu eser Osmanlı'ya XIII. veya XIV. y. y.'da Bursa şehrine gelen din âlimleri eliyle geçmiştir.

²⁵⁶ A.g.e., 122.

²⁵⁷ Ünver, *Dosya 13*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, 90.

O zamandan beri aynı ailenin elinde bulunan eseri aile satmak üzere müzayedeye vermiştir.²⁵⁸ Müzayededen sonraki (20.02.2012) tarihli bir haberde ise bu eserin 550 bin TL'den alıcı bulduğu öğrenilmektedir.²⁵⁹

5.6.4. Türkiye Dışındaki Eserleri

5.6.4.1. Avrupa'daki Eserler

a) Chester Beatty Kütüphanesi (Dublin)'nde Bulunan Eserler:

1. *CBL Is.1500-Mushaf-ı Şerif*, XV. y.y. M. 1430 tarihli Herat'ta yazılmış bir eserdir. Adı bilinmeyen Timurlu hattatın eseridir ama o hattat Yâkut el-Musta'simî'nin adını ketebede yazmıştır. Eserin yazı nevi nesih olup 273 varaktır. Ölçüsü 26 cm. x19.8 cm. olup her sayfada satır sayısı 15'tir. Mushaf-ı Şerif aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.79'da yer alan 273b sayfasında ketebe bulunur. Ketebesini şöyle yazdı: "Kulların en zayıfı Yâkut el- Musta'simî onu 695 senesinde Cemaziye'l-evvel ayında Allah'ın verdiği şüküründen aciz olunan nimetlere hamd ederek ve Peygamberi Muhammed'e tayyibin ve tahirin zümresinden olan âline salât ve selâm ederek yazdı". (Chester Beatty Kütüphanesi kayıtları; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,136; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 630.)

Resim 5. 79: Mushaf-ı Şerif-Nesih yazı, Chester Beatty Kütüphanesi Is.1500, 273b

²⁵⁸ Kitab-ı Usbuiyye satışa çıkıyor-, On5yirmi5, www.on5yirmi5.com > Yaşam > Dünya

Hali(5 Şubat 2012)

²⁵⁹ Musta'simi'nin hat eseri 550 bin TL, Sabah-m.sabah.com.tr/ .../mustasiminin-hat-es...(20

Şubat 2012)

2. CBL Is.1452 Kur'an Cüzü- Yazı nevi muhakkak olan eserin satır sayısı 5 olup aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. 8. Cüzün yer aldığı eserde resim 5.80'de görülen 52a sayfasında ketebe vardır. Zengin tezhipte de süslü eserde yazılar cetvel içindedir. Süslemede beyne's-sutûr da uygulanmıştır. Altın renkli zemin üzerinde hatayîli ve rumîli kompozisyonlar vardır. Çiçeklerde mavi, kırmızı, turkuaz, eflatun ve sarı renkler kullanılmıştır. Rumîler turkuazdır. Sayfa kenarlarında ise halkâr tekniği ile tezhipler yapılmıştır. Ketebesinde şunlar yazılmıştır: “Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ve senâlar olsun. Yâkut el-Musta'simî 681 senesinde Allah'ın nimetlerine hamd ederek ve Nebîsi Muhammed ve âline Salât ederek yazdı.” (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54, 632; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,136.)

3. CBL 1471- Kur'an'dan bir bölümün yazıldığı eserdir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54, 633.)

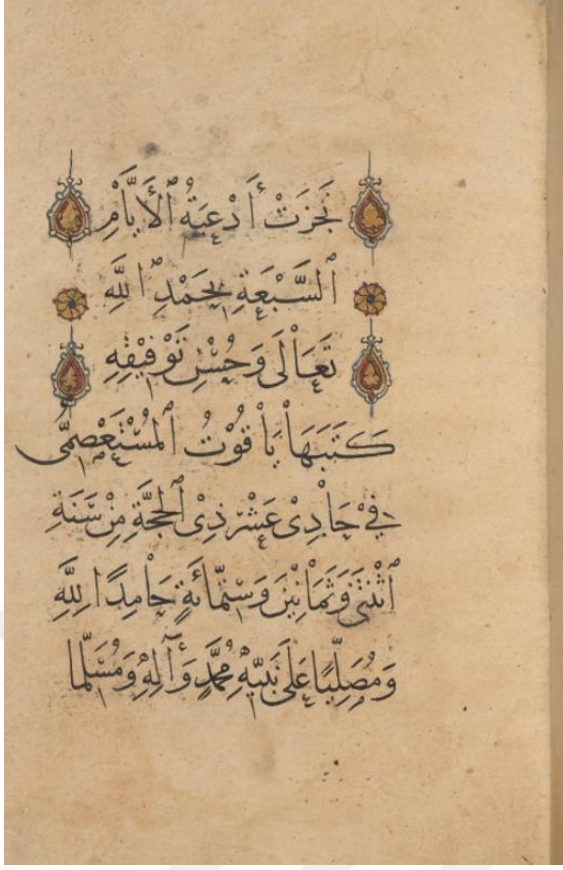
4. CBL Ar.4237- Ed'iyetü'l-Eyyami's- Seb'a En-Ehlü'l Beyt Aleyhümüs-Selâm yani tercümesi “*Ehl-i Beyt'in (Allah'ın selâmı üzerlerine Olsun) Yedi Günün Duaları*” Nesih hat ile yazılmış olup ölçüsü: 16.5 cm. x 12.6 cm. olup her sayfada satır sayısı 7'dir. Kitap aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.81'de yer alan 1a sayfasında kitabın adı sülüs yazıyla yazılmıştır. Bu sayfada dört kenarı eşit uzunlukta ve kapalı alan içinde altın renkli harflerle kitabın adı yazılmıştır. Harfler etrafında beyne's-sutûr uygulanmıştır. Beyne's-sutûrun zemininde noktalı küçük dekoratif desenler serpiştirilmiştir. Kapalı alanı oluşturan çerçevede zencerek vardır. Resim 5.82'de 36b sayfasında ketebesi yer alır. Ketebesinde Yâkut el-Musta'simî 'nin adı ve H. 682 tarihi vardır. Ketebesi şöyledir: “7 Günlerin duası Allah'a hamd olsun ki bu 7 gün duası Allah'ın hüsn ü tevfiği ile bitti. Yâkut el-Musta'simî 682 senesi Zilhicce'nin 11. Gününde Allah'a hamd ederek ve Nebisi Muhammed ve aline salât ve selâm ederek yazdı”. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 138.)

Resim 5. 80: Kur'an Cüzü-Muhakkak ve sülüs yazı, Chester Beatty Kütüphanesi
Is.1452, 52a

Resim 5. 81: Ed'iyetü'l-Eyyami's- Seb'a En-Ehlü'l Beyt Aleyhümüs-Selâm-Sülüs
yazı, Chester Beatty Kütüphanesi, AR. 4237, 1a

Resim 5. 82: Ketebe sayfası- Nesih yazı, Chester Beatty Kütüphanesi, Ar.4237, 36a

5. **CBL170** Envanter numaralı eserdir. Şerafettin el- Busîrî'nin El-Burda'sının bir nüshasıdır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 59, 639.)

6. **CBL 4174** Envanter numaralı eser "Şii imamların gelenekleri" başlığına giren konuları ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55, 635.)

7. **CBL Persan 4170** envanter numaralı şiirsel eserdir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 59.)

b) Paris Bibliothèque Nationale de France'daki Eserler:

1. **Arabe nr.6716- Mushaf-ı Şerif-** Ketebesinde Yâkut el- Musta'simî'nin adı ve 688 tarihi vardır. Bu eser François Déroche tarafından aslına uygun olduğu tesbit edilmiş ve seçkin uzmanlar tarafından onaylanmış bir elyazmasıdır. Bu eser kriter alınarak Yâkut'un diğer nesih hatlı yazma eserlerinin orjinal olup olmadığı ile ilgili

karşılaştırılma yapılabilir. (Resim 5.83, 5.84, 5.85) Nesih hatla yazılan eserde varak sayısı 211'dir. Her sayfada 16 satır bulunur. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır.

Sayfa 2b'de Fatiha Suresi ve Bakara Suresinin başındaki ayetler yer alır. Sayfa 210b'de Nasr, Tebbet, İhlâs sureleri ve Felak suresinin başı yazılmıştır. Sayfa 211a'da ise Felak suresinin sonu, Nas suresi ve ketebe yazılmıştır. Ketebesini H. 688 tarihlidir. (bknz. Bölüm 5.6) Sayfa 2b'de cetveli, bordürlü süsleme vardır. Sure başı tezhiplerinde altın renkli zeminin üstüne işlenmiş olan rumîli, palmetli kıvrık dallar üzerine kufî yazı ile harfler yazılmıştır. Bunlardan bazıları daire ve oval şekiller içine alınmıştır. Duraklar çiçek şeklindedir. Sayfa kenarındaki güllerde münhani tekniğinde tezhipler yapılmıştır. Sayfa 210b'de süsleme yoktur. Sadece duraklar vardır. Sayfa 211a'da ise sure başı tezhiplerinde dar alan içerisinde kufî ve sülüs satırlar yer alır. Zeminlerine çintemani serpiştirilmiştir. Kenarlarında ise münhani tekniğinde bezemeler yapılmıştır. Mushafın son satırı da kufî yazıdır. Kufî harfler mavi renktedir. Bu satırın etrafında münhani tekniğinde tezhip uygulanmıştır.

(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 64; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 137; Martin Lings, Yasin Hamid Safadi, *The Quran* (London: World of Islâm Festival Publishing Company Ltd.: 1976), 46.)

2. Arabe nr.6068 Bu envanter numaralı eserin numarası *Hat Sanatı Tarihi* adlı kitapta "Mushaf ve Cüzler" in numaraları içinde verilmiştir. (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 137.)

3. A.6082 Mushaf-1 Şerif. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54, 631.)

4. Arabe.5961 envanter numaralı eser albüm gibi bir araya getirilmiş ahlâki cümleler koleksiyonudur. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57, 636.)

Resim 5. 83: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve kûfi yazı, BNF Arabe 6716, 2b

Resim 5. 84: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazılar, BNF, Arabe 6716, 210b

Resim 5. 85: Ketebe sayfası- Nesih ve sülüs yazılar, BNF, Arabe 6716, 211a

c) British Library

*Add.23475*²⁶⁰ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 138).

d) Avrupa'nın Çeşitli Kentlerinde Bulunan Eserler:

d1) Paris, Collection Peytel; H.681 /M.1282, 1283 tarihli üç Mushaf-ı Şerif'in özel koleksiyonlarda bulunduğu bahsedilir. İlk XX. y. y. başlarında Peytel

²⁶⁰ Bu eser konusuna göre *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au*

temps des Dynasties Mongoles adlı kitapta "Diğer Cümle ve Özdeğişler Koleksiyonu" başlığı altında incelenmiştir.

Kolleksiyonunda sonra 1977’de müzayedede ve en son 1988’de Umman Sultanı kolleksiyonunda. Bunları inceleyen uzmanlara göre muhtemelen bunlar aynıdır yani tek bir el yazmasıdır. Fakat bu el yazmaları hakkında bilgi elde etmek için daha fazla incelenmelidirler. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 627.)

d2). Vente Publique, Cannes- Mushaf-ı Şerif-(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties*, 54.)

d3). Londres, Collection Khalili, Qur.29- 15. Cüz’dür. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54)

d4) Berlin, SBB, Ms. Or. Fol. 2694-²⁶¹ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 58, 638.)

d5) Berlin, SBB Landberg 270- İçinde Hz. Muhammed (s.a.v)’in hadislerinin yer aldığı yazma eseridir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 55.)

d6) Stuttgart, Etnoloji Müzesi, (Linden Müzesi), ms. A.41878L/L4328/0002. Bu eser konusu yönüyle “Şerafettin el- Buşırî, Al- Burda” başlığı altına girer. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 59, 639.)

d7) Munich BSB, Cod.Arab.1226- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 60, 641.)

d8) Christie’s 26.04.2012, lot 32- Kaligrafik alıştırma koleksiyonudur. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et au temps des Dynasties Mongoles*, 60, 641, 642.)

---

²⁶¹ Bu eser konusu yönünden *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au*

temps des Dynasties Mongoles adlı kitapta “Şiirsel Koleksiyonlar” başlığı altında incelenmiştir.

d9) Douai, Chartreuse Müzesi, env. Ethnografya 551- Mushaf-ı Şerif tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 629.)

5.6.4.2. A.B.D.’deki Eserler:

a) Yale Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki Eserler:

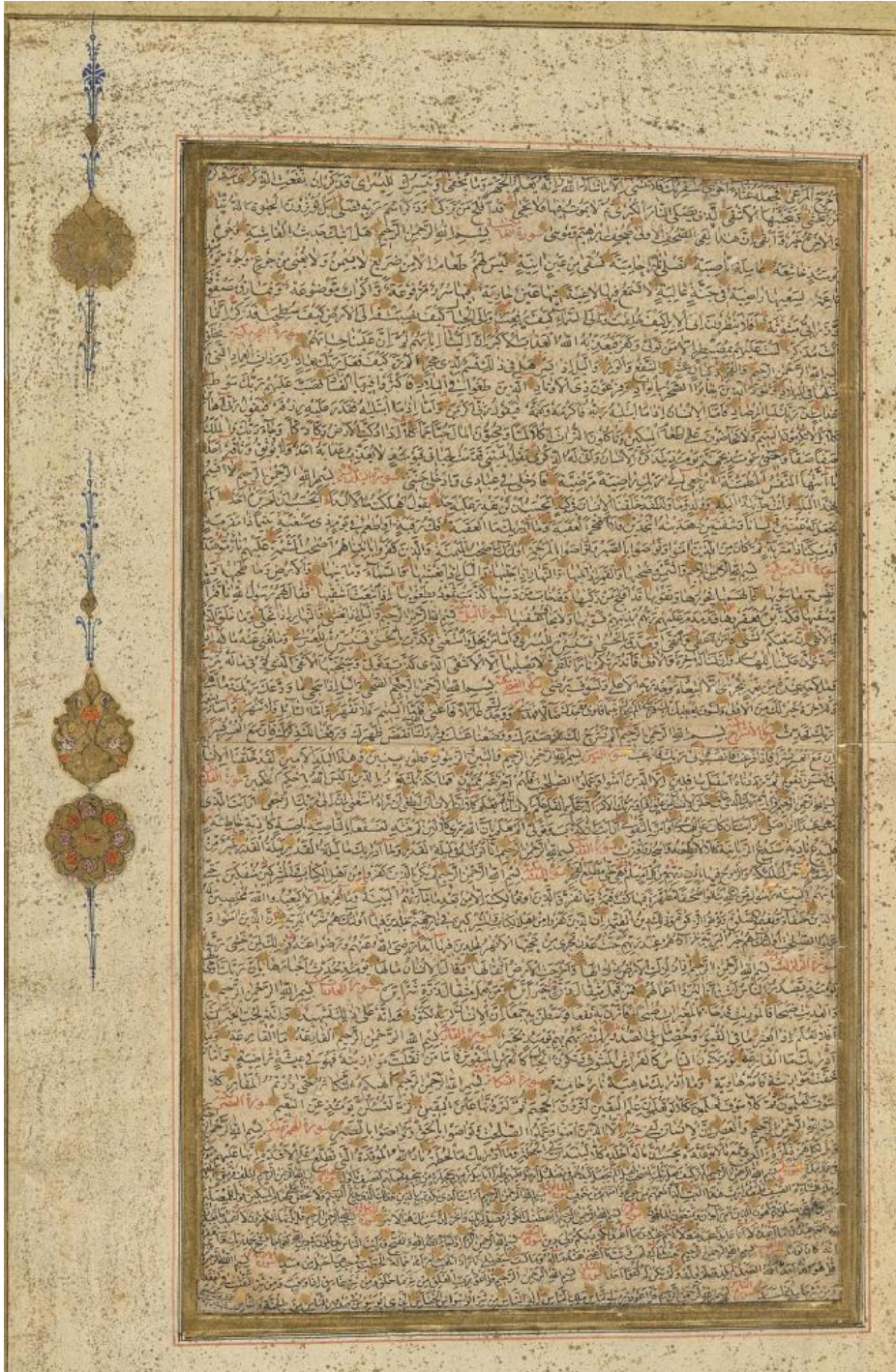
1. Nr.Arabic 430-Kur’an-ı Kerim (Resim 5.86, 5.87) Nesih hatla yazılan eserde 31 varak vardır. Ölçüsü 31.26 cm. x 17 cm. olup her sayfada satır sayısı 49’dur. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.86’da yer alan 31 numaralı sayfasında görselde Mushaf-ı Şerif’in son kısmındaki sureler yer alır. Burada A’la suresinin 4. ayetinin son kısmından Kur’an-ı Kerim’in sonuna kadar olan bölüm ve ketebe yazılmıştır. Ketebesinde Yâkut el- Musta’simî adı ve 660 tarihi vardır. Ketebesi şöyledir: “Bunu Yâkut el Mustasimi 660 senesinde yazdı”. Eser cetvellidir ve sayfa kenarında güller vardır. (Yale Üniversitesi Kütüphanesi Kataloğu; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 623- 624; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 136.)

b) Smithsonian Institution Freer Gallery of Art Washington D.C.

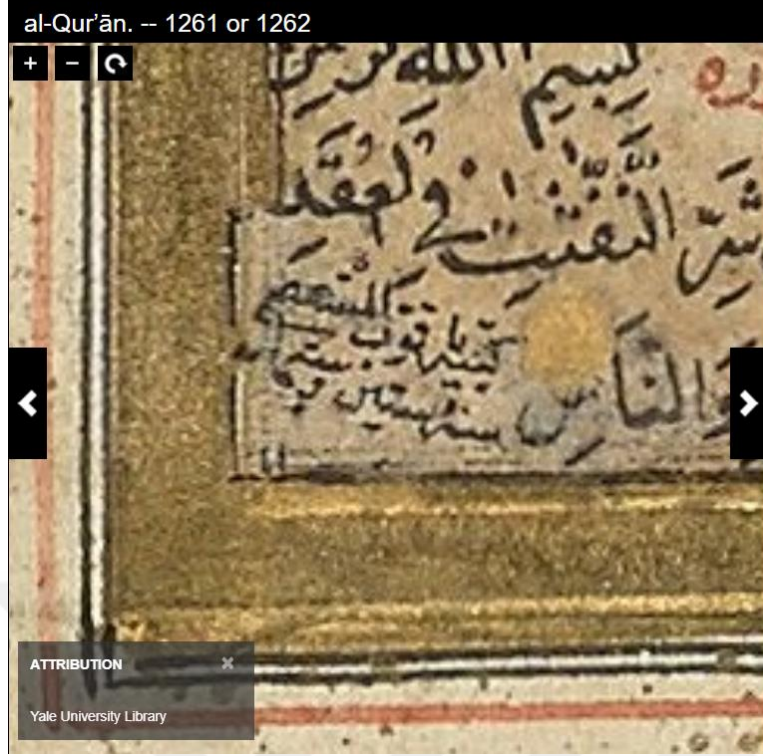
Nr.37.28- “El-Hâdıra” adlı eserdir. (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,138.)

c) Washington D.C., FSA: 1937.28- envanter numaralı eser şiirleri ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58, 639.)

d) New York, Metropolitan Museum of Art: 91.26.14- Envanter numaralı *Mushaf-ı Şerif*’tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54.)

Resim 5. 86: Mushaf-ı Şerif- Nesih yazı, Yale Üniversitesi Kütüphanesi-Arabıc MSS 430, 31a

Resim 5. 87: Ketebe, Yale Üniversitesi Kütüphanesi-Arabî MSS 430, 31a (detay)

5.6.4.3. Afrika'daki Eserler:

a) Kahire, Dâra'l-Kutub

1. **M.nr.20-** *Mushaf-ı Şerif*- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 629; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,136.)
2. **35-** *Mushaf-ı Şerif*- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*,52.)
3. **Collection al-Munadjjid-** *Mushaf-ı Şerif*- (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53)
4. **Taymuriyya 465-** *Mushaf-ı Şerif*. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 49, 622.)
5. **32-**²⁶² (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55.)

²⁶² Bu eser *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties*

b) Kahire, Bibliothèque Ta'lat 'da Adab 4565- Bu yazma eser şiirleri ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 59.)

5.6.4.4.Orta Doğu'daki Eserler:

a) Bağdat Dâr al- Athar al- İraqiyya- Mushaf-ı Şerif (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 629.)

b) İran Kütüphanelerindeki Eserleri:

b1) Meşhed İmam Rıza Shrine Kütüphanesi:

1.Nr.120 Mushaf-ı Şerif- Nesih yazıyla yazılmış olup sure başları sülüstür. Resim 5. 88'de yer alan görselinden her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Görseli verilen sayfasında Kur'an-ı Kerim'den Adiyat suresinin 4.ayetinin sonundan itibaren başlayan ayetler, Kâri'a suresi ve Tekâsür suresinin 6. Ayetine kadar olan kısmı yer almaktadır. Sayfa cetvellidir. Sure başı tezhibinin yer aldığı alanda beyne's-sutûr vardır. Beyne's-sutûr zeminine küçül kıvrık dallar ve çiçekler çizilmiştir. Duraklar çiçek şeklindedir. (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 136; Martin Lings, Yasin Hamid Safadi, *The Quran*, 46 M. Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination*, 55.)

b2) Tahran, Kütüphâne-i Saltanatî.

1. Nr.1 (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,136.)

b3) İran, Bastan Museum:

Nr.4277- Mushaf-ı Şerif- Bu eserin elde edilen görselinden reyhanî yazı ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Satır sayısı 12'dir. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.89'da görülen metinde Ra'd Suresinin son ayetinin son kısmı ve İbrahim Suresi'nin 6. ayetinin baş tarafı yer almaktadır. Eser cetvellidir. Sure başı tezhibinin yer aldığı alanda rumîli palmetli kıvrık dallı tezhip deseni üzerine beyaz mürekkeple kufî harfler oturtulmuştur. Sayfada güller de vardır. (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*,136, 137; Martin Lings, Yasin Hamid Safadi, *The Quran*, 46; M. Lings, *The Quranic Art of*

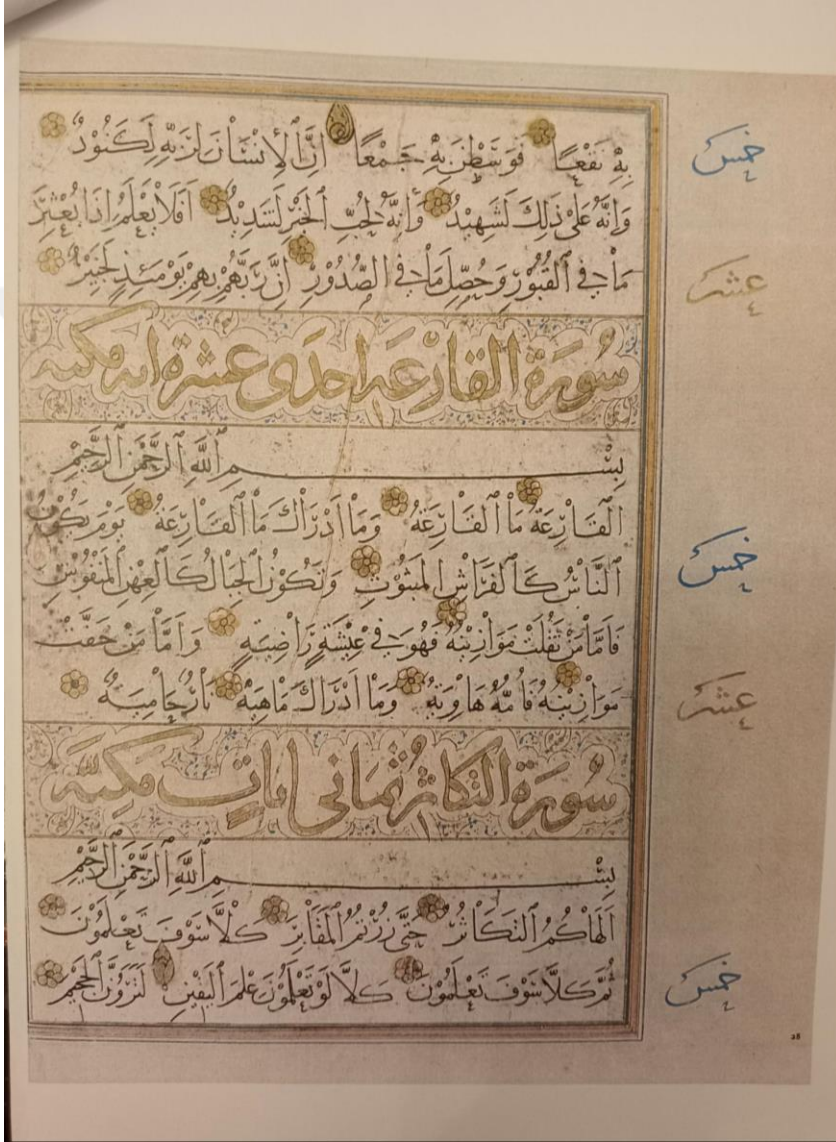

Mongoles, adlı eserde "Kur'an-ı Kerim'den Bölümler" başlığı içinde yer alır.

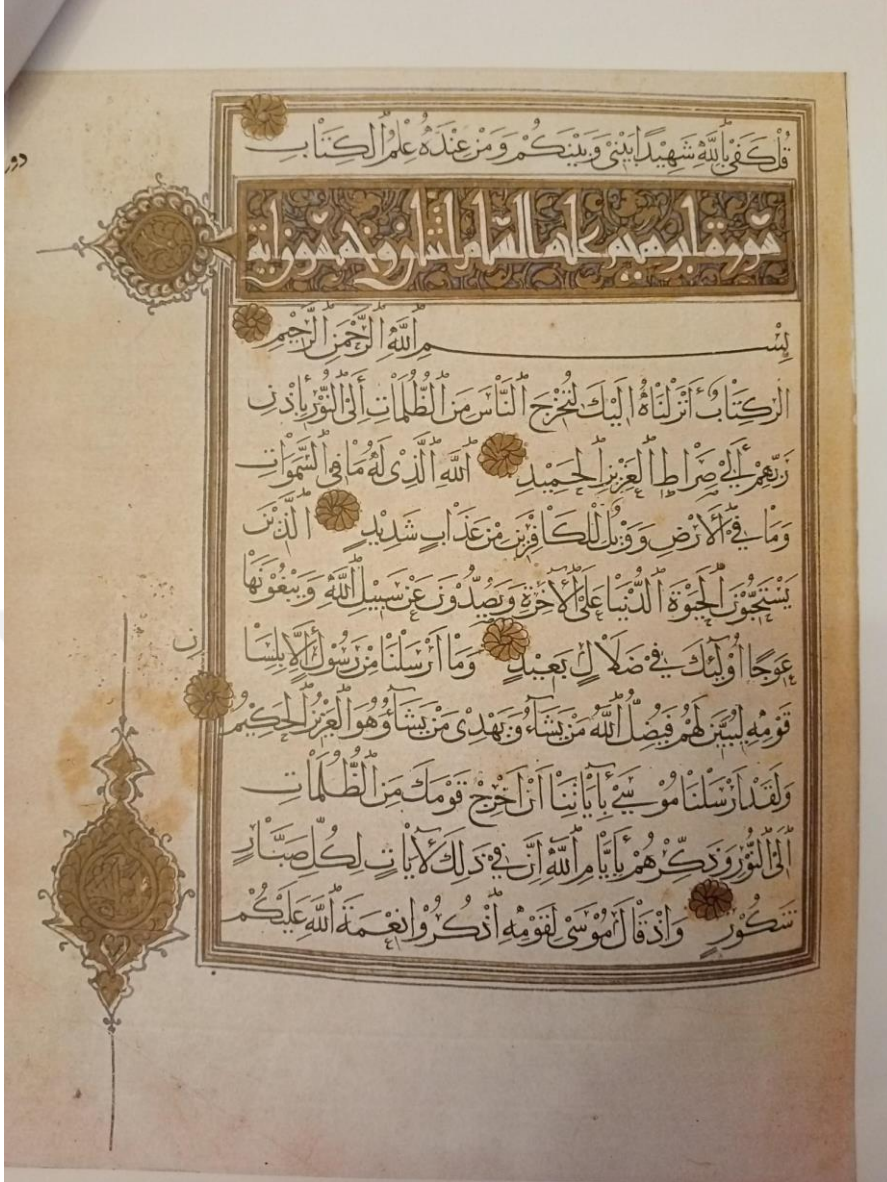
Calligraphy and Illumination, Illumination (England: World of Islam Festival Trust,1976), 55.)

b4) Tahran, Gülistan Sarayı:

I.No.642 Bu eser Sadî'nin Gülistan'ıdır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 60, 640.)

Resim 5. 88: Mushaf-ı Şerif- Nesih ve sülüs yazılar, Meşhed, İmam Rıza Shrine Library 120 Kaynak: M. Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination* (England: World of Islam Festival Trust,1976), 55. (Resim 28)

Resim 5. 89: Mushaf-ı Şerif- Reyhanî yazı, Tahran Bastan Müzesi 4277 Kaynak: M. Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination*, Illumination (England: World of Islam Festival Trust, 1976), 55, (Resim 23)

2. **No.710** Bu eser Mushaf-ı Şerif'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814/1258-1411)*, 51, 625, 626.)

3. **No.1379** Bu eser Mushaf-ı Şerif'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 49, 622.)

4. **No.2014-** "Kur'an-ı Kerim'den Bölümler"i ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814/1258-1411)*, 55, 634.)

5. **No.2148** Envanter numaralı eser Hz. Muhammed (s.a.v)'in hadis-i şerifleri ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55.)
6. **No.2021** envanter numaralı eserde “Haftanın Yedi Günü İçin Dualar” vardır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 58, 637.)
7. **No.2105** Konusu açısından “Şii İmamların Gelenekleri” başlığı altında yer alan eserdir.(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*,56.)
8. **No.2106** envanter numaralı eserde şiirler vardır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 59, 640.)
9. **No.1780** Kaside-i Ka'b b. Zuhayr'dir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 59, 640)
10. **No.2118**.²⁶³ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57, 637.)
11. **No.2122**²⁶⁴ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58, 638.)

---

²⁶³ Bu yazma eser *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles* adlı kitapta “Diğer Cümle ve Özdeğişler” başlığı altında incelenmiştir.

²⁶⁴ Bu yazma eser *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles* adlı kitapta “Şiirsel Koleksiyonlar” başlığı altında incelemiştir.

b5) Tahran, Madjlis I- Madjlis II

1. **Madjlis I (Shura) No.443** envanter numaralı bu Mushaf-ı Şerif'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 627.)

2. **Madjlis I No.5264** envanter numaralı eser konusuna göre “Şerafettin el- Buşirî, Al-Burda” başlığı altında yer alır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*,59, 640.)

3. **Madjlis II (Sana)No.401** envanter numaralı Mushaf-ı Şerif'tir.²⁶⁵ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 49, 621, 622.)

4. **Madjlis II No.318** (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 60, 641.)

b6) Tahran, Mahdawi Kolleksiyonu ‘da bulunan *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 622.)

b7) Tahran Musée Millî.No.4393 envanter numarasına kayıtlı *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 624.)

2. **No.4277** Envanter numaralı Mushaf-ı Şerif'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51.)

3. **No.4313** Envanter numaralı eser bir Mushaf-ı Şerif'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54.)

---

²⁶⁵ Bu yazma eser *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des*

Dynasties Mongoles adlı kitapta aynı zamanda “Orijinal Olmayan El Yazmaları” başlığı altında da yer almıştır.

b8) Agha Mirza Musa Khan'ın eski koleksiyonu: Burada bulunan *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53, 630.)

b9) Qum, Musée du Mausolée'de no.126 envanter numaralı eser bir *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54.)

b10) Âstân-i Quds-i Radawî, Meşhed:

1. No.108 Envanter numarasına kayıtlı bu eser bir *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 49, 621.)

2. No.121 'ne kayıtlı eser bir *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 136; Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 626.)

3. No.133 Envanter numarasına kayıtlı eser *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 53.)

4. No.1858 envanter numarasına kayıtlı bu eser Yâkut'un eserleri konularına göre sınıflandırıldığında "Şii İmamların Gelenekleri" başlığı altında yer alır. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 56.)

b11) Malik

1. No.15 Envanter numaralı eser *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 626.)

2. No.25 Envanter numaralı eser *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 622)

3. **No.5913**²⁶⁶ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 57)

4. **No.5918**²⁶⁷ (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 55)

5. **No.5930** envanter numaralı eser “Haftanın Yedi Günü İçin Duaları” ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 57, 637)

b12) Bibliothèque de Muhammed Zahir Shah’da 50 (2278) Cüz’dür.-(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 54)

b13) Riyad, Université du Roi, no.532 envanter numaralı eser duaları ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58.)

b14) Collection of Sultan Oman- Mushaf-ı Şerif’tir.(Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 627; David James, *Qurans of The Mamluks* (London: Alexandria Press in Association with Thames & Hudson Ltd.,1988), 110, 234).

b15) Museum of Islamic Art, Doha

I. Ms.633 Bu envanter numaraya kayıtlı bir *Mushaf-ı Şerif’tir*. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides,656-814/1258-1411)*, 51, 626.)

---

²⁶⁶ Bu eser konusuna göre *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles* adlı kitapta “Diğer Cümle ve Özdeğişler” başlığı altında incelenmiştir.

²⁶⁷ Bu eser *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles* adlı kitapta konusuna göre “Şii İmamların Gelenekleri” başlığı altında yer almıştır.

2. **Ms.376** Envanter numaralı eser bir *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 51, 628).

b16) Muhammed Ali Kerimzade Koleksiyonu'nda bulunan 689 tarihli bir *Mushaf-ı Şerif* ten kaynaklar bahseder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52.)

5.6.4.5. Asya'daki Eserler:

a) *Hindistan'daki Eserler:*

a1) Patna, Khuda Bakhsh Oriental Public Library, no. 1118'e kayıtlı *Mushaf-ı Şerif* tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 50, 624.)

a2) Hyderabad, Musée Salar Jung 'da bulunan *Mushaf-ı Şerif*'tir. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 52, 628.)

a3) Rampur, Raza Library, No. 4382'daki eser şiirleri ihtiva eder. (Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 58, 638.)

Yâkut el-Musta'simî'nin günümüze gelen veya gelmeyen fakat hakkında bilgi bulunan el yazmaları bunlardır.²⁶⁸ Bu el yazmalarından bazılarında onun imzasını taşımalarına rağmen uzman kişiler tarafından yapılan incelemeler sonucunda onun el yazması olmadığı yönünde kanaat oluşmuştur.²⁶⁹

---

²⁶⁸ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*,49-61, 621-643; *Serin, Hat Sanatı Tarihi*, 136-138; Kılıç, "Yâkut el- Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri", 23- 84; Fehmi Ethem Karatay, TSMK Arapça Yazmalar Kataloğu,C.1(İstanbul:TSMK,1962),29-45;David James, *Qurans of The Mamlûks*, (London: Alexandria Press in Association with Thames & Hudson Ltd.,1988), 36, 234;Martin Lings,*The Quranic Art of Calligraphy and Illumination* (England: The Word of Islam Festival Trust,1976),46; Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,1-155; Chester Beatty Katalog Bilgileri; Yale Katalog Bilgileri.

²⁶⁹ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles a*

Uzmanlarca orijinal olmadığı belirtilen el yazmalarının buldukları yerler ve envanter numaraları şunlardır: Türkiye’de: İstanbul TSMK (EH 73, 75, 77, 78, 79, 80, 127, 216, 224, 225, 227, 228; R.57, R. 70, HS 6, K.1, A III 2393, A. 2286), İstanbul BDK 8057, İstanbul İÜK (A.1673; A.6674, A.6680, A. 6734), İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya 2765, 2775, 3764, 3765, 3881, 3932; Hamidiye 5, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 1205, Muğla Hoca Mustafa Efendi no.1, Yazma Bağışlar 6472), TİEM 28, 328, 525, Konya Mevlana Müzesi no.16.

Dünyada: Dublin CBL (170, 1500, 1471, 4174); Stuttgart Etnoloji Müzesi (Linden Müzesi) ms. A.41878L/L4328 0002, Paris BnF Arabe (5961, 6082); Douai Chartreuse Müzesi env. Etnografya 551, Münih BSB Cod. Arapça.1226, Berlin SBB (Lbg.270, Ms.Or. Fol.2694), Washington D.C. FGA, 1937.28, ,Christie’s 26.04 2012 lot.32, New Haven Yale üniversitesi Kütüphanesi, A. 430, Tahran Gülistan (no 642. 710, 1379, 1780, 2014, 2021, 2105, 2118, 2106, 2122), Tahran Agha Mirza Musa Khan eski koleksiyonu, Tahran Malik (15, 25, 5930), Tahran MM 4393, Tahran Meclis II no 401, 318);Tahran (Madjlis 1 no.443, 5264,); Tahran (eski) Mahdawi Koleksiyonu, Meşhed AQR (108, 121, 1858); Bağdat, Dar al- Athar al- İraqıyya, Khizanat al- Rawda al- Husaynniyya MT 3A/60-855, Kahire DK Taymuriyya 465, Kahire DK Kur’an no.20, Doha MİA Ms.(376, 633); Rampur Raza Kütüphanesi, 4382, Hydarabad Musée Salar Jung, Patna Khuda Bakhsh Oriental, Public Library no.1118.²⁷⁰

5.7. Hakkında Düzenlenen Hat Yarışması

Hattat Yâkut el-Musta’simî, İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA'nın düzenlediği bir yarışmayla da tekrar gündeme gelmiştir çünkü bu

---

u temps des Dynasties Mongoles,621-647; Kılıç,“Yâkut el- Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”,12, 84.

²⁷⁰ Nourane Ben Azzouna, *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles*, 621- 641; Kılıç,“Yâkut el- Musta’simî’nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 43, 51,52, 57, 66, 67; Chester Beatty Kütüphanesi kayıtları;. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*, 16. (Ayrıca TİEM’de konuyla ilgili yetkili Abdülkadir Şahin’den alınan bilgiye göre burada bulunan ve Yâkut’a ait olduğu söylenen eserlerden sadece 505 ve 507 numaralı yazmalar orijinal Yâkut eseridir.)

araştırma merkezinin düzenlediği 1989 yılındaki ikinci hat yarışması, Yâkût el Mustası'mî adına olmuştur. Böylece onun adına düzenlenen bu hat yarışmasıyla Yâkût bir kez daha anılmıştır.²⁷¹

5.8. Yâkut'un Öğrencileri

Yâkût' un çok sayıda öğrencisi olmuştur. O “ aşığılık kişiyeye yazı öğretmeyin çünkü o senden faydalanır yazıyı elde eder de sonra o yazıyla sana düşmanlık eder” demiştir.²⁷² Onun bu sözünden yazı öğrettiğı kişinin karakterine dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Kendisi öğrencilerinin uzun saatler pratik yapmalarını istediğı ve katı bir öğretmen olduğu da kaynaklarda geçmektedir. Onun öğrencilerden en başarılı olan altı tanesi ve Yâkût, Esâtize-i Seb'a diye anılmıştır. Yâkût'un bu altı öğrencisi her biri aklâm-ı sittenin her bir kolunda uzman olmuşlardır fakat diğer hatlarda da marifetlilerdir.²⁷³ Onların başarılı olmaları neticesinde Yâkut öğrencilerine, istinsah ettikleri taklit kitaplara kendi ismini yani Yâkut imzasını yazmalarına izin vermişti.²⁷⁴

Esâtiz ve esâtize'nin Osmanlıca anlamı “üstadlar ve ustalar”dır ve “kelime Farsça “üstâd” kelimesinden gelmez. Seb'a ise Arapça “yedi” demektir. Buna göre Esâtize-i Seb'a “yedi üstad” demektir.²⁷⁵

Kaynaklarda Yâkût'un bu usta öğrencilerinin isimlerin sıralanışında farklılıklar görülmektedir.

---

²⁷¹ Internation Commision For The Preservation Of Islamic Cultural Heritage, hazırlayan

Muhammed Tamimi *Catalogue Of Winners' Plates In The Second International Calligraphy Competition* (İstanbul. Yıldız Matbaacılık),6, 9; İslâm dünyasından hattatlar IRCICA' da buluştu *lGenel l Dünya., www.dunyabulteni.net/.../islam-dunyasin...*(2 Mayıs 2013)

²⁷² Ünver, *Dosya 13*, Süleymaniye Kütüphanesi, 11-13/97, 30-13/168, 169, 171, 172, 173.

(Bakınız EK 3.4a ve EK3.5a, EK3.5b)

²⁷³ Safadî, *Islamic Calligraphy*, 18; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 79; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

²⁷⁴ Kılıç, “Yâkut el-Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”,18.

²⁷⁵ Devellioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 231, 924.

Prof. Dr. Muhittin Serin'in kitabında öne çıkan isimler şunlardır:

Ergûn b. Abdullah Kâmilî, Şeyh Ahmet b. Sühreverdî, Mübarekşah es-Süyûfî, Mübarek Şah b. Kutb, Abdullah b. Mahmut es-Sayrafi, Nasrullah et-Tabib. (Prof. Dr. Muhittin Serin, bazı kitaplarda bu sıralanan isimler içinde Yahya Sufi, Yusuf b. Yahyâ el-Meşhedî, Seyyid Haydar Kündenüvis isimleri de yer alabildiği bilgisini de vermiştir.)²⁷⁶

Türk Hattatları adlı kitabta bu konuda üç farklı liste vardır. İlk listede,

1. *Abdullah Ergun*
2. *Nasireddin Mutatabbib*
3. *Mübarek Şah Kutb*
4. *Yusuf Horasânî*
5. *Mîr Haydar Künde-Nüvis (=Celî yazan)*
6. *Şeyh Ahmet Suhreverdî*

adları yer almıştır.

Bu kitapta yer alan ikinci sıralama ise şöyledir.

1. *Abdullah Sayrafi*
2. *Mübarek Şah Kutb*
3. *Abdullah Aşpüz (aşçı)*
4. *Yahya Sofî*
5. *Ahmet Suhreverdî*
6. *Ahmet << Şeyh >> Tayyib Şah*

Sonra şöyle bir açıklama yapılarak bir liste daha verilir: “*Müstakimzade “Silsiletü'l-Hattâtin”* adlı kitabında “*Menâkıb-ı Hünerverân*” yazarı *Âli Efendi*'den faydalanarak şöyle bir sıralama yapmıştır:

1. *Abdullah Sayrafi “Nesih üstadı”*

---

²⁷⁶ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs., 79; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131-133.

2. *Abdullah Ergun “Muhakkak üstadı I”*

3. *Yahya Sofî “Sülüs üstadı”*

4. *Mübarek Şah Kutb “Tevkî üstadı”*

5. *Mübarek Şah Süyûfî “Reyhanî üstadı”*

6. *Şeyh Ahmet Suhreverdî “Rık'a üstadı”*

Yine bu kitapta Yâkût'un talebeleri listelendikten sonra “Ancak bu sıralamaya bir bakımdan itiraz edilebilir, çünkü gerçekte Yahya Sofî doğrudan doğruya Yâkut'un talebesi değildir. Onun yerine daha çok Pir Mehmet Sofî'yi koymak gerekir” açıklaması yer almış ve başka hattatların isimleri de verilerek bazılarının bu listeye onları ilave ettikleri belirtilmiştir.²⁷⁷

Yine başka bir kaynakta bu altı talebe Şeyh Suhreverdî'nin oğlu, Ergûn Kâmil, Nasrullah(doktor), Mübarek Şah Zerrinkalem, Yusuf Meşhedî ve Seyyid Haydar Künde-nüvis olacak şekilde sıralanmıştır.²⁷⁸

Böylece yukarıdaki listelerden anlaşılacağı gibi Yâkût'un meşhur talebesi olarak farklı sıralamalara yer verildiği görülmektedir. Bu da meşhur talebe sayısının altı ile sınırlanamayacağını göstermektedir. Bu listelerdeki isimler incelenirse burada 10'dan fazla sayıda farklı ustanın isminin yer aldığı görülür. Bunlardan altı usta ve onların hocası olan Yâkût'a, Esâtize-i Seb'a denildiğinden yukarıda bahsedilmişti. Aynı zamanda onlar için benzer bir terim olan “Üstâdân-ı Seb'a (Yedi Üstadlar)” terimi de kullanılır.²⁷⁹

5.8.1. Yâkut'un Öğrencileri Hakkında

5.8.1.1. Abdullah Ergun

Abdullah Ergun veya başka söyleyişle Ergun b. Abdullah Kamilî, Irak-ı Acem'de doğmuş, Bağdat'ta yaşamıştır. Ergun, Türk soyadıdır. Annesi Türk, babası Arap'tır.²⁸⁰. Kendisi aklâm-ı sitte'nin muhakkak tarzının ustasıdır ama sadece muhakkak yazıda

²⁷⁷ Huart, İslâm Yazı Sanatında Ekoller, 30.

²⁷⁸ Kummî, Kadı Ahmet. Gülistan-ı Hüner, 60, 61.

²⁷⁹ Kılıç, “Yâkut el- Musta'simî' nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 19- 21.

²⁸⁰ Huart, İslâm Yazı Sanatında Ekoller, 30; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

değil, diğer yazılarda da mahirdir.²⁸¹ Yirmi dokuz mushaf yazmıştır. Bağdat'taki iki medresenin kitabesi de onun eseridir. H. 744 / M. 1343 yılında vefat etmiştir.²⁸² Ergûn b. Abdullah Kâmilî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (E.H., nr. 151, 222; Revan Köşkü, nr. 69), Beyazıd Yazma Eserler Kütüphanesi'nde nr.8056; Chester Beatty Kütüphanesi'nde (nr. 1498, 1494) Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 4116), TİEM (202, 452)'de eserleri vardır.²⁸³ TİEM 452 envanter numarasına kayıtlı olan Mushaf-ı Şerif 29 cm.x36.7 ölçülerindedir. Eserde her sayfada 11 satır bulunur. Reyhanî hatla yazılmış olup 374 varaktır. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Resim 5.90'da ona ait 372b-373a sayfalarında Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak ve Nas sureleri yer alır. Sayfada tezhiplerde altın ve lacivert renk hakimdir. Bunun dışında mercan rengi, turkuaz, siyah renkler de kullanılmıştır. Sure başı tezhiplerinde kartuşlar içinde farklı tezhip kompozisyonları uygulanmıştır. Kıvrık dallar üzerine yerleştirilmiş harfler vardır. Gülleri de sayfada yer almıştır. Duraklar çiçek şeklindedir.

---

²⁸¹ Suyolcuzaade Mehmet Necip, *Devhatü'l-Küttab*, 9; Huart, "İslâm Yazı Sanatında Ekoller", 30.

²⁸² Kummî, Kadı Ahmet. *Gülistan-ı Hüner*, 60, 61; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 79; Huart, "İslâm Yazı Sanatında Ekoller", 30; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

²⁸³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 79; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 131.

Resim 5. 90: Mushaf-ı Şerif (Argun al- Kâmil-)Reyhanî yazı, TİEM 452, 372b, 373a

5.8.1.2. Nasireddin Mutatabbib

Bağdat'ta doktorluk yapmış bu vasıtaıyla Yâkût'un dostu ve öğrencisi olmuştur. İbn-i Basis ile birlikte muhakkak yazıya yeni bir şekil vermiş, yirmi beş adet mushaf yazmış olan bu hattatın diğer bir adının da Hâkim Nasrullah Kandeharî olması ihtimal dahilindedir.²⁸⁴

5.8.1.3. Mubarek Şah Kutb

Tevkî hatta usta olan Yâkut'un bu talebesi oldukça sofî bir kişiydi ve bir adı da Kud'stü. Kırk dört adet Kur'an-ı Kerim yazmıştır. Yazısı Yâkût'unkine çok benzerdi. Bu sebeple birçok kimse onun yazısını Yâkût'un yazısından ayırt etmekte güçlük çekerdi.²⁸⁵ Bağdat'lı olan bu hattat, "Mübarekşah el- Kutb ibaresindeki harflerin ebced hesabı ile değerlerinin toplamı olan H. 711/ M. 1311 senesinde vefat etmiştir"²⁸⁶. Mübarek Şah b. Kutb' un Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 4116) eseri mevcuttur.²⁸⁷

²⁸⁴ Huart, "İslâm Yazı Sanatında Ekoller", *Türk Hattatlar*, 30.

²⁸⁵ A g. e., 30.

²⁸⁶ Kılıç, "Yâkut el- Musta'simî' nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri ", 21.

²⁸⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs., 79; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 133.

5.8.1.4. Yusuf Horasanî

Yâkut'un bu talebesi Heratlı'dır. Ketebesini “Şah Yusuf” diye de atmıştır. Yâkût'la aynı yıl vefat etmiştir.²⁸⁸

5.8.1.5. Mir Haydar Kündenivis

Yâkut'un bu talebesi Künde-Nüvis ismi ile de tanınmıştır. Diğer yazılarla beraber özellikle celi yazıda üstattır. Vefat tarihi H. 726 /M. 1325' tir.²⁸⁹

5.8.1.6. Şeyh Ahmet Sühreverdî

Yâkut'un talebesi olan bu hattat celî yazıyı çok güzel yazardı. Bu yüzden Bağdat'taki yapıların hatlarının birçoğunun onun elinden çıkma olduğu rivayet edilmiştir. Nesih yazıyı da güzel yazardı. Otuz üç tane mushaf yazmıştır.²⁹⁰ Ahmet Sühreverdî, Yâkût'un doğrudan talebesi değildi ama onun kalem açış şekline uyduğu ve o üslupta yazdığı için onun öğrencisi olarak görülmüştür.²⁹¹ Bu konu ile ilgili bir hadise vardır.

Yâkût el-Musta'simî, hac ibadeti için yola çıkmış Hattat Şeyh Ahmet'in yaşadığı Şehrizar şehrine kadar gelmiş, orada onun ders verdiği medrese yakınlarındaki bir evde konaklamış. Sonra medreseyi ziyaret etmiş ve Şeyh Ahmet'in öğrencilerinin kalem yontuş tarzını görmüş ve şöyle bağırmiş: “Hocanız fena bir hattata benzemiyor ama yazarken ne diye ucu düz kesilmiş kalem kullanıyor ve niçin biraz eğri kesmiyor?” Bunu duyan öğrencilerinden biri bu sözü hocasına yetiştirmiş. Hocası Şeyh Ahmet Sühreverdî hayretler içerisinde kalmış “benim yazış tarzımı beğenmeyen hattat Yâkut'tan başkası olamaz” diye düşünmüş ve hemen evden çıkıp okulun yolunu tutmuş. Orada öğrencilerinin tarifinden bu sözü söyleyenin Yâkut olduğunu anlamış ve böylece o günden itibaren kullandığı kamış kalemin en iyi ve doğru yontuluş tarzının nasıl olacağını öğrenmiş. Bu yüzden bir yönden Yâkut'un öğrencisi

²⁸⁸ Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 30- 33.

²⁸⁹ A. g. e., 33.

²⁹⁰ Mustafa İsmet Uzun, Ahmed-i Sühreverdi, *TDVİA*, C.2 (İstanbul: TDV,1989), 133; Huart,

“İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 33; Kılıç, “Yâkut el- Musta'simî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri ”, 20.

²⁹¹ Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 33.

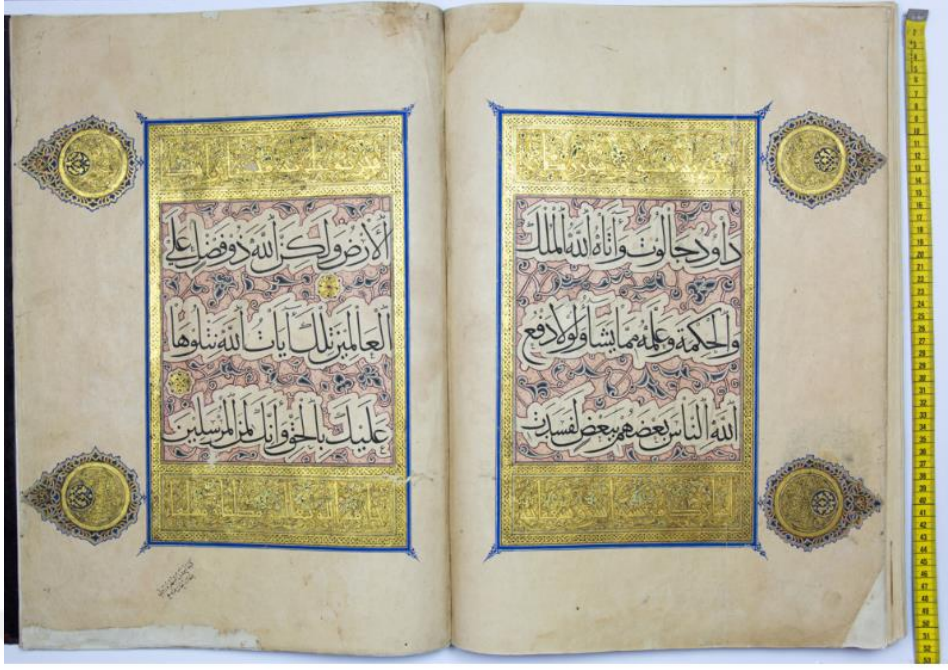
sayılmıştır.^{292*} Şeyh Ahmet b. Sühreverdî 'nin TİEM' nde nr.486, TSMK' de (E.H., nr. 249, 250), B.411 'de murakka içinde (bakınız EK 2.4f), Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 486)' de eserleri vardır.²⁹³ Resim 5.91, 5.92 yer alan TSMK E.H. 250'de yer alan eserinde Kur'an-ı Kerim'in 2.cüzü yer almaktadır. Muhakkak yazı ile yazılmış olan eserin varak sayısı 51'dir. Ölçüsü: 37 cm. x 52 cm. olup her sayfada satır sayısı: 5'tir. Eser aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Bu resimde görülen sayfasında 2. cüzün sonu bulunmaktadır. Burada Bakara suresinin 251. ayetinin "Davudu" diye başlayan kısmı ve 252. Ayet yer almaktadır. Eserin altın renkli zengin süslemeleri vardır. Harf satırları arasında açık pembe zemin üzerinde degrade olarak boyanmış lacivert renkli rumîli palmetli kıvrık dallı kompozisyon yer alır. Sayfanın başında ve sonunda yer alan altın renkli alanlarda zeminde ve harflerde altın uygulanmıştır. Cetvelleri zencereklidir. Sayfada güller vardır. Ketebesinde "Ahmet bin Sühreverdî yazdı Allah onu affetsin" ifadesi vardır.

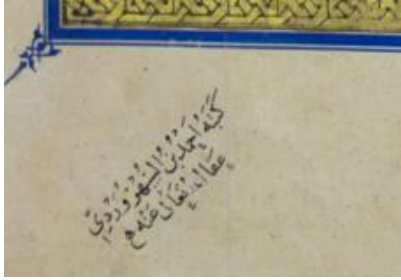
²⁹² A. g. e., 33; Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerverân*, 19; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı*

Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları, 68- 69; Habib, *Hat ve Hattatan*, 55- 56. *Bu hadise buraya *Türk Hattatları* kitabındaki şekli temel alınarak anlatılmıştır. Diğerlerinde ufak tefek değişiklikler vardır.

²⁹³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs.,79; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 133.

Resim 5. 91: 2.Cüz Ketebe sayfası (Ahmet bin Sührevverdi) Muhakkak yazı, TSMK E.H.250

Resim 5. 92: 2.Cüz, Ketebe, TSMK, E.H.250 (detay)

5.8.2. Diğer Listelerdeki Farklı Öğrenciler

5.8.2.1. Abdullah Sayrafi

Adı, *Türk Hattatları* adlı kitapta verilen ikinci ve üçüncü listelerde yer alır.

Siyraflı olan Yâkut'un bu öğrencisinin babası Hoca Mahmud, Tebriz'de sarraftı. Bir kaynakta Abdullah Sayrafi Seyyid Haydar Kündenüvis' ten yazı dersi aldığı başka bir kaynakta Yusuf Meşhedî'nin öğrencisi olduğu söylenir. Otuz altı Mushaf yazmıştır. H. 742/ M. 1342 tarihinde vefat etmiştir. Kitabeler konusunda büyük bir yeteneği vardı. Tebriz'deki önemli yapıların kitabelerini o yazmıştı. Binaların içi ve dışı onun

yazılarıyla süslenmişti.²⁹⁴ Abdullah Sayrafi' nin başından geçen şöyle ilginç bir olay da vardır: Bu hattat, çocukluğunda daha talebeyken her nedense bir ara babasının cebinden birkaç gümüş para almış fakat sonra cezalandırılacağından korkarak kaçmış ve mezarlığa gizlenmiş. Onu orada bulan babası hiddetle yerden bir taş almış. Bununla çocuğunun yazı yazdığı iki parmağını ezmiş, sonra da gitmiş. Çocuk can acısıyla yığılmış. Biraz sonra uykuya dalmış ve bir rüya görmüş. Rüyasında Hızır (a.s.) gelerek yanına oturmuş. Çocuğun başına gelenleri sorup öğrenmiş sonra, onun elini avucuna almış, yaralı parmaklarını meshetmiş ve bir dua okumuş: “Bundan sonra yazı ile uğraşmaya devam et ve Yâkut-ı Mustası'mî gibi ol” demiş. Çocuk uyanınca parmaklarının artık acımadığını ve iyileşmiş olduğunu görmüş. Şaşırılmış. Biraz sonra babası pişmanlıkla yanına gelmiş. Çocuk rüyasını ve olanları ona anlatmış. Babası da sevinmiş. Allah'a şükretmiş ve oğlunun tuttuğu yolda başarılı olması için dua etmiş. Bu olaydan sonra Abdullah Sayrafi' nin yazı yazmaktaki yetenek ve ustalığı günden güne artmış; sülüs ve muhakkak yazıların büyük üstadlarından biri olmuş.²⁹⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere daha küçük yaşta yazıda başarılı olmuştur. Abdullah b. Mahmut es-Sayrafi 'nin TSMK'nde (E.H., nr. 49, 124) (Y.Y., nr. 842), Chester Beatty Kütüphanesi'nde (nr. 1468) eserleri vardır. TSMK Hazine 2160 (Bakınız EK3.7a) ve B.407 envanter numaralı murakkalar içinde yazıları vardır.²⁹⁶ Resim 5.93'te TSMK Bağdat 407'de yer alan murakkada onun imzasının yer aldığı 13a sayfasının görseli bulunur. Sülüs, nesih yazıların yer aldığı sayfada satır sayısı: 11'dir. Aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Eserde nesih satırlar sülüs satırlara göre kısa tutulmuştur. Buralara koltuklar oturtulmuştur. Koltuk zeminlerinde mercan kırmızısı ve lacivert kullanılmıştır. Onun üzerinde hatayili ve rumili kompozisyonlar altın ile yapılmıştır. Sayfa kenarında koyu yeşil renk üzerinde zerefşan uygulanmıştır. Sayfada bulunan bordürde altınla yapılmış bitkisel desenli tezhip, siyah zemin üzerine

---

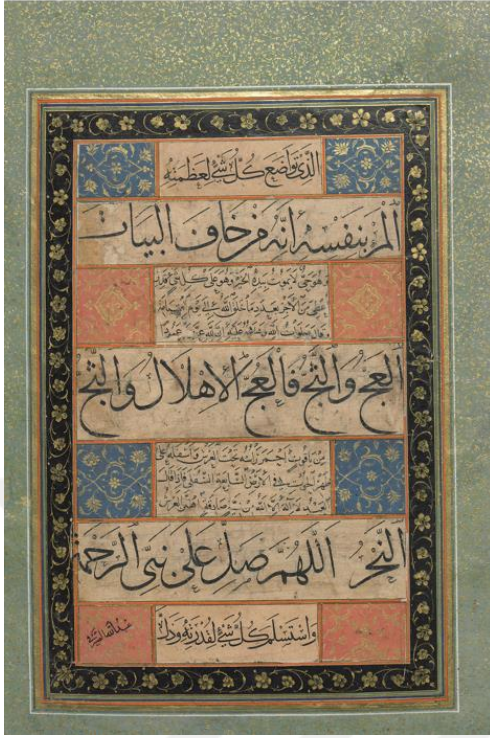
²⁹⁴ Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 30, 33; Kummî, Kadı Ahmet,

Gülistan-ı Hüner, Calligraphers And Painters A Treatise By Qâdi Ahmed, Son Of Mîr-Munshî, 62.

²⁹⁵ Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 33-34.

²⁹⁶ Ünver, *Dosya 13*, 72.

uygulanmıştır. Görseli verilen sayfanın son satırının solunda meyilli olacak şekilde yazılmış “Abdullah Sayrafi” yazısı yer almaktadır.

Resim 5. 93: Murakka, (Abdullah Sayrafi) Nesih ve sülüs yazılar, TSMK, Bağdat 407, 13a

5.8.2.2. Pir Yahya Sofi

Türk Hattatları kitabında Yâkut'un öğrencilerinin listesi içinde adı yer alırken yine aynı kitapta onun bu listede yer alamayacağı çünkü onun doğrudan öğrencisi olmadığı bilgisi verilir. Bu kaynakta onun Abdullah Sayrafi' nin öğrencisi olduğu²⁹⁷ başka bir kaynakta da yine Yâkut'un öğrencisi olan Mübarekşah Zerrinkalem'in talebesi olduğu söylenir.²⁹⁸

5.8.2.3. Mübarek Şah Suyufî

Bu hattat, Reyhanî yazıda üstat olmuştur. Savaşlara da katılmıştır. Süyufî (Kılıçlı) lakabını almıştır. Basra'da yaşamıştır Adındaki harflerin ebced hesabına göre

²⁹⁷ Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 30, 34.

²⁹⁸ Kummî, Kadı Ahmet. *Gülstan-ı Hüner*, 61, 62.

değerlerinin toplamı ölüm tarihini H. 735 / M. 1335 vermektedir.²⁹⁹ Mübarekşah es Süyûfî 'nin TSMK' nde Y.Y. nr.365 envanter numarasında yazdığı Mushaf-ı Şerif'i vardır.³⁰⁰ Resim 5.94'de bir sayfası görülen eser reyhanî hatla yazılmış olup tamamı 251 varaktır. Ölçüsü: 25 cm. x 37 cm. olup aharlı kağıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Görselde görülen satır sayısı 7 olup burada Fatıha Suresi yer almaktadır. Cetvelli olan eserin sure başı tezhibi geniş tutulmuştur. Üzerinde kartuşlar içinde kufi harfler vardır. Burada lacivert ve siyah zemin üzerinde altın renkli kıvrık dallı rumîli kompozisyonlar vardır. Cetvellerde zencerekler uygulanmıştır. Duraklar altındandır. Ayetlerin yazılı olduğu zeminde noktalamalarla süsleme yapılmıştır. Bazı boşluklara münhani tekniğinde desenler yapılmıştır.

Resim 5. 94: Mübarek Şah Suyufî'nin yazısı- Reyhanî yazı, TSMK YY nr.365

Kaynak: Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi* (İstanbul: Kubbealtı, 2019), 147

²⁹⁹ Kılıç, “Yâkut el- Musta`simî`nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 20;

Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 34.

³⁰⁰ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 133.

5.8.2.5 Abdullah Aşpüz (aşçı):

Heratlı olan bu hattatın Yâkût el-Mustasımî'nin yemeğini pişirdiği için ona aşpüz dendiği söylenmiştir. Acem topraklarında Yâkut gibi görülmüştür.^{301*}

5.8.3. Yâkut'un Öğrencileri Olarak Bahsedilen Diğer Hattatlar III-

Yâkût' un öğrencisi olarak şu isimler de kaynaklarda yer alır: Nasrullah Tayyib, Hacı Mehmed Benduz, Pîr Mehmed Sofî (“Necef’de Meşhedî Ali’deki yazılar onundur”), Şeyh Abdül-İshak³⁰², İbnü'l-Wahid³⁰³,

*Sâbit b.Tâvân, Es'ad b. İbrahim b. Hasan, Sadr Ahmet b. Muhammed, İbrahim Ebû Abdullah b. İbrahim, İbrahim b. Süleyman, Ahmet b. Hibetullah, Ahmet b. Ali, Mahmud b. Ebû Bekir Nasrullah, Nizamettin Dede Konevî, Ahmet b. İbrahim b. Zübeyr, Muhammed b. Ahmed, Ahmet b. İbrahim b. Abdurrahman, Abdürrezzak b. Ahmed, Hasan b. Muhammed”³⁰⁴
Muzafferüddîn Ebu'l Abbas Ali b. Alâuddin Atâ Melik b. Muhammed el-Cüveynî el-Bağdadî, Kemâlüddin Abdullah b. Mes'ûd b. Ebî Şerif el-İsfehanî, Necmüddin el-Bağdadî.³⁰⁵*

Ayrıca Yâkut'un uzun ömründe sayılamayacak kadar çok öğrencisi olduğu bilinmektedir.³⁰⁶

Yâkut el-Musta'sımî hat sanatı tarihinde çok özel bir yere sahiptir. Hat sanatı eğitimi gördükten sonra bu alan üzerine yaptığı uzun inceleme ve çalışmalarla yeni bir üslup

³⁰¹ Nefeszade İbrahim, Gülzarı Savab, 46; *Gelibolulu Mustafa Âlî, Menakıb-ı*

Hünervarân, 76.*Osmanlıca sözlükte ise “aş-pez“in karşılığı” “aşçı, ahçı" olarak verilmiştir.

³⁰² Huart, “İslâm Yazı Sanatında Ekoller”, *Türk Hattatları*, 34, 35.

³⁰³ Sheila S. Blair, *Islamic Calligraphy*, (Cario: American University in Cario, Press, 2006), 346.

³⁰⁴ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 133.

³⁰⁵ Kılıç, “Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 22.

³⁰⁶ A.g.e., 22.

oluşturmuştur. Yâkût'un oluşturduğu bu üslup İslâm âleminde benimsenmiş ve örnek alınmıştır. Tesiri yüzyıllarca devam etmiştir.

Önceki verilen bilgilerden de hatırlanacak olursa, bazı hattatlar eserlerinde Yâkût adını yazmakla yetinmişler kendi imzalarını koymamışlardır.

Yâkut, çok önemli talebeler yetiştirmiştir. Bu talebelerle de Yâkut üslubu İslâm ülkelerinde yayılmıştır çünkü hocalarının ahirete irtihalinden sonra öğrencileri İslâm beldelerine dağılmışlar ve Yâkut üslubunu gittikleri yerlerde öğretmişlerdir. Kendisinden sonra oluşan Osmanlı hat ekolünde de Yâkut'un katkısı vardır. Çünkü onun yazılarının üzerinde yapılan inceleme sonunda bu bahsedilen hat ekolü ortaya çıkmıştır. Padişah II. Beyazıd'ın teşviki ile bu inceleme ve çalışmayı yapan meşhur hattat Şeyh Hamdullah'tır. Şeyh Hamdullah bu çalışmalar sonucunda yeni bir ekol oluşturmuştur. Osmanlı hattatları artık bu ekolde eserler vermeyi tercih etmişlerdir. Bu konu aşağıda ayrıca anlatılacaktır. XVI. y. y.'da öne çıkan ve “şemsü'l-hat” yani “hat güneşi” olarak görülen Ahmet Karahisarî ise Yâkut tavrında eserler veren çok başarılı bir hattat olarak hat sanatı tarihi kitaplarında yer almıştır. O, bu tavrda eserler vererek hüsn-i hat sanatının eşsiz güzellikteki kıymetli eserlerini ortaya koymuştur ama Osmanlı hattatları arasında Yâkut üslubunu sadece belirli sayıda sanatkâr takip etmiştir. Bu üslup, XVI. y. y. sonunda terk edilip unutulmuştur. İslâm coğrafyasının bir başka bölgesi olan İran'da ise hattatlar Yâkut yolunda eserler vermeyi sürdürmüşlerdir.³⁰⁷

---

³⁰⁷ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 138 ,139; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 57; Kılıç,

“Yâkut el-Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”,18.

ALTINCI BÖLÜM

YÂKUT'TAN SONRA İSLÂM DÜNYASINDA ONUN YOLU VE HAT SANATINDAKİ ETKİLERİ

6.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi

İslâm yazısı, yeni bir devre girdiği İbn Mukle ile başlayan süreçte, onu takip eden İbn'ül-Bevvab ve ardından Yâkut el-Musta'simî ile açılan yolda yaşanan gelişmelerle, ilerlemiştir. Yâkut ekolünde göz alıcı hat eserleri üretilmiştir. Bağdat'ın daha kuzeyinde Anadolu'da Anadolu Selçuklular ve Beylikler döneminde el yazmaları Yâkut el-Mustasimî ve onun altı öğrencisinden oluşan Esatize-i Seb'a etkisiyle yayılan aklam-ı sitte hat neveleri ile yazılmıştır. Özellikle Mushaf-ı Şerifler büyük boyda yapılmış ve onlarda muhakkak ve reyhanî yazı kullanılmıştır. Bazen sadece muhakkak ve reyhanî yazılar bazen de bu iki yazı karışık olarak sayfalarda yer almıştır. Sülüs ve nesih yazılar daha az tercih edilmiştir. Bunun sebebi muhakkak ve reyhanî yazıların Yâkut eliyle zirveye ulaşmış olmasıdır. Diğer iki yazı ise Osmanlı döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Aklâm-ı Sitte'ye dahil olan tevkî' ve rikâ' hatların ise zahriye ve ferağ sayfalarındaki yazılarda tercih edildiği görülmüştür. Bunlardan da anlaşılacağı gibi Yâkut ve öğrencilerinin kullandığı yazı türlerine ve niteliklerine Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde rastlanmıştır.³⁰⁸

6.2. Osmanlı'daki Etkileri

Geleneksel yazı sanatı deyince akla muhteşem hat sanatı örnekleri gelmektedir. Gerek abidevî yapılarda gerekse müze ve kütüphanelerimizdeki eserlerde bu muhteşem örnekler yer almaktadır. Bunlar güçlü hattatlar eliyle icra edilmişlerdir. Bu hattatların isimleri de hat sanatı tarihine altın harflerle geçmiştir.

---

³⁰⁸ Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Osmanlı Sanatı'nın Oluşumunda Yazı", *Hat ve Tezhip Sanatı*,

ed. Ali Rıza Özcan, 2. bs (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 61, 62.

Hat sanatında Yâkut el-Musta'simî'nin ve talebeleriyle yaşanan yüksek derece Fatih dönemine kadar aşılammıştır. Ayrıca Timur'un Ankara Savaşı'nda Osmanlı'yı yenmesi ile birlikte yaşanan tahribat ile o zamana kadar yazılmış olan el yazmalar günümüze ulaşamamıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin ilk yüz elli yılındaki hat sanatının durumunu gösteren eserler daha çok mimarî yapılar üzerinde karşımıza çıkmaktadır.³⁰⁹

Bu coğrafyada XV. y.y.'ın ikinci yarısında kıymetli eserler veren hat ustalarından Hayrettin Maraşî, Yahya Sofî, Ali bin Yahya ve Esedullah-ı Kirmanî, bu tezin asıl konusunu teşkil eden ve yukarıdaki bölümlerde anlatılan Hattat Yâkût el-Musta'simî yolunda çalışmışlardır. Yine meşhur Türk hattatlardan bazıları Rûm'un Esâtize -i Seb'ası olarak nitelendirilmiştir yani Anadolu ili (vilayet-i Rum) hattatlarının yedi üstadları olarak görülmüşlerdir. Bunlar içinde Şeyh Hamdullah ve Ahmet Karahisarî de bulunmaktadır.^{310*} “*Rum'un Esâtize-i Seb'a'sı*” olarak isimlendirme “*Esâtize -i Seb'a*” tabirini hatırlatmaktadır. Yukarıda Yâkut' un öğrencileri konusunda da bu isimlendirme kullanılmıştı. Yâkut ve altı usta öğrencisine bu lâkap verilmişti. Burada da benzer bir isimlendirmenin Rum'un Esâtize-i Seb'a'sı olarak Osmanlı hattatlarının

---

³⁰⁹ A.g.e., 62.

³¹⁰ Emin Barın, “On altıncı yüzyılda Türk Hat Sanatı' nda Gelişmeler ve Etkileri”, *Türk*

Hattatları, İstanbul, 83; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Onaltıncı Yüzyılda Türk Hat Sanatı”, *Türk Hattatları*, İstanbul, 62; Ekrem Hakkı Ayverdi, “Fatih Devri'nde Hat Sanatı Türk Hat Sanatı' nın Temeli Fatih Devri'nde Atılmıştır”, *Türk Hattatları*, İstanbul, 41; Mustafa Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, 24; Gelibolulu Mustafa Âlî , *Menâkıb-ı Hünerverân Hattatların ve Kitap Sanatçıları'nın Destanları*, 77-78. *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yazısında Rum'un Esâtize-i Seb'a'sı olarak şu isimler verilir: Ali Sofî, Şeyh Hamdullah, Muhyiddin, Celâl, Abdullah-ı Amasî'lerle , Şeyh Hamdullahzade Mustafa Dede, Karahisarî Ahmet Efendi. Ali Efendi'nin Menâkıb-ı Hünerverân'ında ve onun tercümesi olan Menâkıb-ı Hünerverân Hattatların ve Kitap Sanatçıları'nın Destanları'nda “Anadolu ili hattatlarının da yedi üstadları vardır” dedikten sonra isimleri sayılmıştır: Mevlana Şeyh Hamdullah Amasî, Mevlana Dede Çelebi, Celâloğlu Muhyiddin Amasî, küçük kardeşi Mevlânâ Cemâl Amasî, Molla Ahmet Karahisarî, Mevlana Abdullah Amasî, Şerbetçi-zade Mevlana İbrahim.

yedisi için kullanıldığı görülmektedir. Yine burada da Rûm'un Esâtize -i Seb'a'sı farklı kaynaklarda farklı listelenme şeklinde olabilmektedir.

Rûm'un Esâtize-i Seb'a'sında adı yer alan hattatlardan biri olan Karahisarî Ahmet Efendi yani Ahmet Karahisarî, bu araştırmanın asıl konusu olan Yâkut el Musta'sımî'nin hat üslubunu devam ettiren önemli bir şahsiyettir. Kendisi Yâkut ekolünün Osmanlı'da çok kuvvetli bir temsilcisi olmuştur.

6.2.1. Yâkut yolunun Şeyh Hamdullah'a Etkisi

Şeyh Hamdullah'ın Yâkut'un etkisinde başlayan hat sanatı hayatı, yine onun Yâkut'un yazıları üzerinde yaptığı çalışmayla, Osmanlı hat sanatında yeni bir çağırın açılmasına vesile olmuştur.

Şeyh Hamdullah'ın doğum tarihi, M. 1426-1430 arası veya M. 1433(?)'dür. Ölüm tarihi ise M. 1520'dir.³¹¹

Şeyh Hamdullah, Hayreddin Halil Maraşî'den Yâkut üslubunda aklâm-ı sitte'yi öğrenmiş, icazet almıştır. Bu meşhur hattat, Yâkut Musta'sımî ve Abdullah Sayrafî'nin yazıları üzerinde uzun incelemeler yapmış, emek ve gayret sarf etmiştir. Bunun sonucunda yazısı önemli ölçüde gelişmiştir. O, sanat yaşamının Amasya evresinde Yâkut yazı ekolünde eserler vermiş, öğrenciler yetiştirmiştir. Bu yolu en iyi şekilde temsil etmiş ve bu yüzden kendisine Yâkut-ı Sâni denmiştir.³¹²

Bu hattat Amasya'da çok önemli bir kişiye de hat dersleri vermiştir. Bu kişi o zaman vali olan Şehzade II. Bayezit'tir.³¹³

Şeyh Hamdullah'ın, Osmanlı Hat Ekolünü oluşturmasına vesile olan yine bu padişahdır. II. Bayezid, tahta çıkınca hat hocası olan Şeyh Hamdullah'ı, İstanbul'a davet etmiş, onu kâtip-i hassı olarak görevlendirmiştir. Padişah, hocasından Osmanlılar'a özgü bir yazı tarzı geliştirmesini istemiş, ona saray hazinesinde bulunan Yâkut el-Musta'sımî hattıyla yazılmış kıymetli yazılardan kıtalar vermiş, bunları incelemesini istemiştir. Şeyh Hamdullah uzun süre uzlete (erbaine) kapanmış, "Yâkut'un özellikle sülüs ve nesih yazılarından en güzel harf ve kelimeleri seçerek

³¹¹ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 29; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 34.

³¹² Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 30.

³¹³ Berk, *D. A. G. Hat Sanatı*, 21.

değerlendirmiş, yeni yazı tarzını kağıt üzerinde de uygulayarak Osmanlı veya kendi adıyla anılan Şeyh Hamdullah ekolünü temellendirmiştir”.³¹⁴

Böylece “Türk aklâm -ı sittesi, Şeyh Hamdullah’la başlamıştır.³¹⁵ Bu Osmanlı hat ekolünde, XVII. y. y. hattatı Hafız Osman sülüs ve nesih yazıyı olgunlaştırmıştır. Osmanlı Devleti boyunca hattatların elinde en güzel örneklerini veren bu yazılar XIX. y. y.’da Mehmet Şevki Efendi’nin kendi üslubunu geliştirmesiyle mükemmellikte doruk noktasına erişmiştir.³¹⁶

Resim 6. 1, 6. 2 ve 6. 3’de Şeyh Hamdullah 'a ait üç yazı örneği görülmektedir.

Resim 6. 11’da da Hafız Osman’a ait nesih yazı örneği verilmiştir.

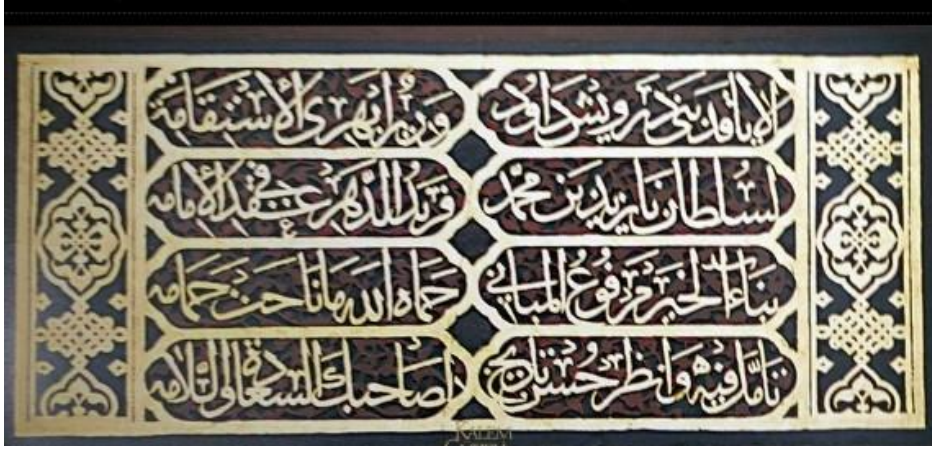
Resim 6.1: Şeyh Hamdullah'ın yazısına örnek 1, Firuz Ağa Camii kitabesi

³¹⁴ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 37.

³¹⁵ Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*, 186.

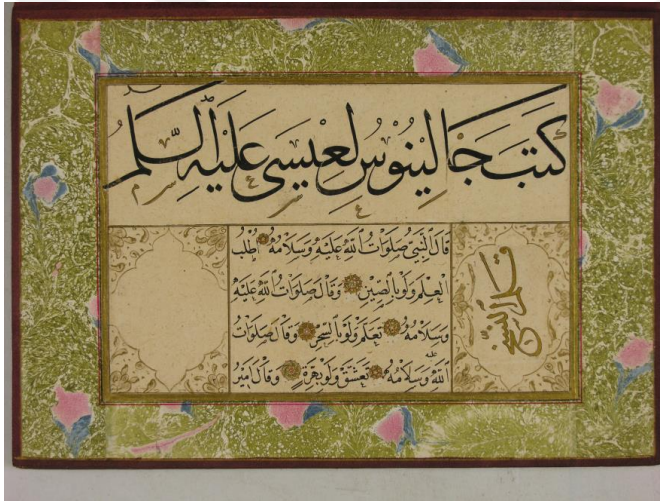
³¹⁶ Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, 6, 14; Turan Sevgili, *İstanbul'un Güzide Hattatları*, Kültür

Medeniyet Serisi-36 (İstanbul: İ. B. B. Kültür A. Ş., 2017), 73; Berk, *Hat Sanatı*, 28.

Resim 6. 2: Şeyh Hamdullah'ın yazısına bir örnek 2, Davut Paşa Camii kitabesi

Kaynak: Kalem Güzeli- www.kalemguzeli.org 2008- 2019 (2 Ağustos 2022)

Resim 6. 3: Şeyh Hamdullah 'ın yazısına örnek 3 (sülüs- nesih yazılar) TSMK EH 2084

Şunu da belirtmek gerekir ki yeni kurulan bu Osmanlı hat ekolünde sülüs ve nesih yazılar birinci planda ele alınmış, muhakkak ve reyhanî yazılar ise daha az tercih edilmiştir.³¹⁷

Sülüs ve nesih yazılardaki gelişme Yâkut ve Şeyh Hamdullah'ın yazısı mukayese edilse fark edilir. “Nesih yazıda klasik nizamın kanunlarını koyan Şeyh

³¹⁷ Kılıç, “Yâkut el- Musta’simî’nin İstanbul Müze Ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 17-18.

Hamdullah'tır". Sülüs yazıda da bu dönemde mükemmelleşme görülür. Bu yazıda harfler klasik nispetlerini bulmuştur.³¹⁸

Yâkut, harflerin anatomisine yani yapısına güzellik getirmişti ama harflerin duruşunda problem devam etmekteydi. Şeyh Hamdullah'ta ise Yâkut'taki eksikliklerin tamamlandığı görülmektedir.³¹⁹ O, harflerin yerleştirilmesinde “güzel duruşları bulmuş” ve onları “klasikleştirmiştir”.³²⁰ Bu başarısı Şeyh Hamdullah'ı hat sanatında büyük bir sanatçı yapmıştır.

Şeyh Hamdullah ekolünde aklâm-ı sittenin bütün çeşitlerinde mükemmelleşme görülmüştür. Bu ekolde ortaya çıkan eserler hat sanatının en güzel örnekleri olmuştur.³²¹ Şeyh Hamdullah'ın elinden çıkan eserler pek çoktur. Kağıt üzerindeki eserleri şunlardır: Kırk yedi Kur'an-ı Kerim, çok sayıda En'am ve Kur'an cüzü. Bu eserlerin çoğu müze ve kütüphanelerde bulunmaktadır. Onun celî sülüs yazıları örnekleri de mevcuttur. Bunlar bazı mimarî eserler üzerinde yer almaktadır. Bu tarihî yapılar, İstanbul-Bayezid Camii, Sultan Ahmet- Firuz Ağa Camii, Davut Paşa Camii ve Edirne-Bayezid Camii'dir.³²² İçlerinde İstanbul Beyazıd Camii kitabesi celî yazı örnekleri arasında en güzeldir.³²³

Yâkut ve Şeyh Hamdullah adları ikisi birden iki beyitte övgü ile bahsedilmiş olarak kullanılmıştır:

Birinci beyit:

“Şeyh-i sâhip-tarz-ı âlî-ihtisâs

Âb-ı rûy-ı cevher-i Yâkut-ı hâs”

---

³¹⁸ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 46.

³¹⁹ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 39.

³²⁰ Ö. Mohamed Ali, *Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi Anatomisi ve Estetik Yapısı*, 15- 16.

³²¹ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 40.

³²² Berk., *D. A. G. Hat Sanatı*, 22; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 40.; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.1, 2. Bs., (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 61.

³²³ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 40- 41.

Bu beytin izahı da şöyledir: “Hususî ve yüksek bir tarz sahibi olan Şeyh Hamdullah, has Yâkut' un cevherinin yüzsuyudur.”³²⁴

Melek Celâl'in Şeyh Hamdullah adlı kitabında “Yâkut' tan sonra gelen en büyük hattat Şeyh Hamdullah olmuştur” diye yazmaktadır. Aşağıdaki beyit hem onun kitabında hem de başka kaynaklarda yer almıştır:³²⁵

“Şeyh oğlu Hamdi hattı tâ kim zuhur buldu

Âlemde bu muhakkak, nesholdu hatt-ı Yâkut”

Bu beytin açıklaması da şu şekildedir: “Şeyh oğlu Hamdullah'ın yazısı meydana çıkınca, şu muhakkak ki yeryüzünde Yâkut-ı Musta'sımî'nin yazısının hükmü kalmadı.”³²⁶ Yani “nesholdu hatt-ı Yâkut” denilerek, Yâkut' un yazısının artık hükmü kalmadığı vurgulanmaktadır.

Bu beyitte aklâm-ı sitte içinde yer alan “muhakkak” ve “nesih” kelimelerinin de kullanılmış olması gözlerden kaçmamaktadır. Şair bu terimleri kullanarak edebî sanat yapmıştır.

Bu dizelerden anlaşılacağı gibi Osmanlı hattatlarının yeni oluşan bu ekolde yani Şeyh Hamdullah ekolünde eserler vermeleri neticesinde, Osmanlı ülkesinde Yâkut üslubu giderek takipçisiz kalmış ve son bulmuştur.

Büyük hattat Şeyh Hamdullah, Ahmet Karahisari'nin dünyaya gelmesinden az bir süre önce gençlik yıllarını yaşamıştır. Daha doğrusu Şeyh Hamdullah'ın doğum tarihi söylentileri, M.1426-1430 arası veya 1433(?)'dür. Ölüm tarihi ise M. 1520'dir. Ahmet

---

³²⁴ Melek Celâl, *Şeyh Hamdullah* (İstanbul: Kenan Matbaası, 1948), 9; Serin, *Hattat Şeyh*

Hamdullah, 46; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 40; Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 50.

³²⁵ Melek Celâl, *Şeyh Hamdullah*, 9; Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 49; Serin, *Hattat Şeyh*

Hamdullah, 46; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 39; Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerverân*, 25; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 79.

³²⁶ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 39.

Karahisarî' nin ise doğum tarihi M. 1470 yılından önce ve ölüm tarihi M. 1556'dır.³²⁷ Yani Şeyh Hamdullah aşağı yukarı Ahmet Karahisarî' den kırk yıl kadar önce dünyaya gelmiştir. Ömürlerinin yine aşağı yukarı 50 yılı aynı tarihi göstermektedir. Yani Ahmet Karahisarî, yaklaşık olarak elli yaşında olduğu sırada, Şeyh Hamdullah doksan yaşını aşmışken vefat etmiştir.

6.2.2.Ahmet Karahisarî ve Yâkut Yolu

Hat sanatında yeni bir üslup sahibi olan ve Milâdî XIII. y. y.'a (Hicrî VII. y. y.) damgasını vuran Yâkut el-Musta'sımî, iki yüzyıla yakın bir süre bu durumunu korumuştur.³²⁸ Onaltıncı yüzyıl hat sanatçıları arasında yer alan meşhur Osmanlı hattatı Ahmet Karahisarî de Yâkut yazı üslubunda eserler vermiştir ve Türk hat sanatının en önde gelen isimlerinden biri olmuştur.

Bu büyük hattatın memleketinin Afyonkarahisar olduğu görüşü hakimdir. H. 873/ M. 1468 senesinde doğmuştur. Başka bir adı da Şemseddin'dir. Hocası Esedullah-ı Kirmanî hat sanatında onun mükemmelliğe ulaşmasında vesile olmuştur. O, İstanbul'a gitmiş ve orada yaşamıştır. Ahmet Karahisarî, Sultan II. Beyazıd ve Yavuz Sultan Selim zamanında kendini yetiştirmiş, Kanunî Sultan Süleyman döneminde ise sanatında kemâle ulaşmıştır.³²⁹ Hocası Esedullah-ı Kirmânî İran'da Yâkût el-Musta'sımî üslubunu başarı ile uygulayan bir hattattı. Fatih Sultan Mehmet'in saltanatı döneminde İstanbul'a gelip yerleştiği zannedilmektedir. Ahmet Karahisarî de aklâm-ı sitte'yi Yâkut üslubunda yazmayı hocasından öğrenmiş ve bu ekolde eserler vermiştir. Kendisi bu sahada meşhur bir isim olmuştur.³³⁰

Aklâm-ı sittedeki üstünlüğünden dolayı kendisine “Yâkut-makâm (Yâkut makamlı, derecesi Yâkut gibi üstün olan), Yegâne-i asr (çağın bir tanesi), Ferîd-i dehr (dünyada benzeri olmayan), Üstad-ı küll (her şeyi bilen yani yazının inceliklerini anlayan) gibi

³²⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 138; Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 29, 38;

Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 34, 53; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 241.

³²⁸ Kılıç, “Yâkut el- Musta'sımî'nin İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Eserleri”, 17.

³²⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3.bs., 138; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 241; Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, 69.

³³⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 138; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 241.

sıfatlar” verilmiştir.³³¹ Bu isimler içinde bu araştırma itibarıyla en çok dikkati çeken “Yâkut-makam” olmaktadır. Yani “Yâkut gibi makamlı”, “hat sanatında Yâkut' un bulunduğu konumda”, “derecesi Yâkut gibi üstün olan” demek oluyor. Osmanlı Dönemi'ndeki bir hattata bu ünvanın verilmiş olması önemlidir. Yâkut bilindiği gibi M. XIII. y. y.'da yaşamış yani eserlerini bu yüzyılda vermiştir. Ahmet Karahisarî'de M. XV. y. y. sonu ve XVI. y. y.'da yaşamıştır ve XVI. y. y. sanatçıları içinde yer alır ve bu yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu ünvan aradan geçen yüzyıllara rağmen Yâkut'un hat sanatındaki mevkinin koruduğunu, hâlâ üstün bir sanatkâr olarak görüldüğünü gösterir. Çünkü Ahmet Karahisarî'nin hat sanatındaki üstün konumunu anlatmak için Yâkut'u ölçü olarak alan bu ünvan kullanılmıştır.

Ahmet Karahisarî şeş kalemde Rum'un Yâkut'u olarak görülmüştür.³³² O, altı çeşit yazıyı çok üstâdca yazmıştır. Bu yüzden de ona “Yâkut-ı Rûm” da denmiştir. Bilindiği gibi Rûm tabiri o zaman Anadolu ve dolayısıyla İstanbul'a Doğu dünyası tarafından verilen bir addır.³³³ Yani bu ifade şöyle yorumlanabilir: Yâkut'un hat sanatında çok kıymetli bir adı vardır. “Yâkut gibi yazmak” hat sanatında ustalığı ifade etmektedir. Yâkut'un kendisi Bağdat'ın hattatı olmuş, ondan yüzyıllar sonra gelen Ahmet Karahisarî de Rum'un büyük bir hattatı olmuştur. Kendisi burada Yâkut gibi güzel yazan hattat olarak görülmüş ve öyle değerlendirilmiş ve bunu vurgulamak için ona “Yâkut-ı Rûm” denilmiştir. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver de bu konuya değinerek

Osmanlı Türkü'nün diğer şark milletlerine nazaran çok ileride olan sanat âleminde, Karahisarî şeş kalemde (sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî' ve rik'a') adları altında yani altı çeşit yazıda Rum'da (Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu sahasında) Yâkutü'l-Musta'simî derecesinde sayılmıştır.

demektedir.³³⁴ Hatta Ahmet Karahisarî, Anadolu'da Yâkut el-Musta'simî' nin yolunda başarı ile giden bir hattat olmakla kalmamış, onu aşmış ve kendi adı ile anılan bir üslup

---

³³¹ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 56.

³³² Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 59.

³³³ Rado, *Türk Hattatları*, 69.

³³⁴ A. Süheyl Ünver, *İstanbul Risaleleri 2* (İstanbul: İ B B Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), 188.

ortaya koymuştur. Bu ekole “*Ahmet Karahisarî Ekolü*” veya sadece “*Karahisarî Ekolü*” denmiştir.³³⁵ Ahmet Karahisarî'nin Yâkut el-Musta'simî'yi aşması onun bir dehâ sanatçı olduğunu gösterir. Onun için şu beyit söylenmiştir:

“Hatt-ı hûb içre beyaza çıkaran kendûzini

Yazının Karahisarîdir ağırdan yüzini”³³⁶

Ahmet Karahisarî ve Bursalı hattat Şerbetçizade İbrahim Efendi arasında mektuplaşma da söz konusu olmuştur. Bu mektuplaşmada “Yâkut” adının geçiyor olması bu araştırma konusu ile alakalı olduğu için dikkat çekicidir. Şöyle ki: Bursalı Hattat Şerbetçizade İbrahim Efendi Ahmet Karahisarî'ye Farsça bir beyit gönderir. Beyitte “Bir kâmil insan lâzımdır ki, yazının usulünü anlasın, yoksa Yâkut şivesini her nâkıs bilemez” yazmaktadır. Ahmet Karahisarî de ona yine Farsça olarak cevaben “İnsaf gözü görücü olursa gördüğü şeyi cam parçası da olsa inci sayar, hünerli insanın gözü ayıptan pak olur. Hünersizlere gelince onların ayıplarından korkulmaz. Usturanın ağzı ne kadar keskin olsa kılı keser ama ortadan yaramaz”³³⁷ yazmıştır. Bu yazışmada Yâkut üslubunun konu edildiği görülmektedir. Ayrıca Şerbetçizade'nin Yâkut hakkındaki ifadesi, Yâkut'un hat sanatındaki yüksek konumuna işaret etmektedir. Bu da bu araştırmanın konusuna uyan dikkate değer bir durumdur. Bu olayla bir kere daha Yâkut' un yazıda gösterdiği hünerin, hattatların ustalıklarının ölçülmesinde bir kriter olarak görüldüğü anlaşılmıştır.

Yâkut tarzının önemli temsilcisi Ahmet Karahisarî el yazması olarak pek çok eser vermiştir. Bunlar içinde en meşhur eseri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir Mushaf-ı Şerif'dir. Bu eser Hırka-i Saadet 5 numarada kayıtlıdır. Büyük boydur. “Yâkut Tertibi”yle yazılmıştır. Yani “her sayfada bir satır tokça muhakkak, beş satır nesih (1mm.), bir satırı tokça sülüs, beş satırı nesih, son satırı tokça muhakkak tertibi ile, siyah mürekkeple, Yâkut hat üslubunun en olgun şekliyle büyük bir ustalıkla yazılmıştır”. Ser-levhasında ise bir satır tokça muhakkak, 4 satır reyhanî, bir satır tokça

---

³³⁵ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 56.

³³⁶ Ünver, *İstanbul Risaleleri* 2, 188.

³³⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 138, 140; Orman, *Hattın Celileri*, 71.

muhakkak yazı uygulanmıştır.³³⁸ (Resim 6. 4) Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki 1443 no'lu En'am'ı çok meşhurdur. İçindeki müselsel besmele sanatındaki mükemmelliği gözler önüne serer. Yine onun kalemi hiç kaldırmadan yazdığı bir besmele daha vardır ki sadelikte yakalanan hoş, dengeli estetiği ortaya koyar.³³⁹ (Resim 6. 5)

Resim 6. 4: Mushaf-ı Şerif (Hattat Ahmet Karahisarî), muhakkak, nesih, sülüs yazılar, TSMK, HS 5, 595

³³⁸ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 249.

³³⁹ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 56, 58; Rado, *Türk Hattatları*, 72.

Bu besmele tasarımlarının benzerleri daha önce yapılmıştır fakat Karahisarî'nin besmeleleri onları aşan üstün tasarım örnekleridir. Bu, onun estetik anlayışındaki yüksek zevki gösterir.³⁴⁰

Bu bahsi geçen besmele istiflerinde Karahisarî, kalem kullanmadaki ustalığını gözler önüne sermiş, görenleri hayrette bırakmıştır.

Yine Resim 6. 5'de bulunan yazma eserin sayfasında Ahmet Karahisarî'nin makulî hatla yazdığı ve ustalıkla istifini yaptığı İhlas Suresi'nin fotoğrafı görülmektedir. Ahmet Karahisarî'nin bu istifleri sanatçılar tarafından beğenilip sıklıkla kopya edilmiştir. Resim 6. 6'te ise onun bu hat istifinin kalıbı kullanılarak yakın zamanda yapılmış tezhipli bir pano görülmektedir.

Resim 6. 7'da da Ahmet Karahisarî'nin murakka içindeki yazıları görülmektedir. Bu kıymetli hattat doksan yaşlarında H. 963/ M. 1556 yılında vefat etmiş ve Şeyh İshak Cemâleddin Karamanî Tekkesi haziresine gömülmüştür ancak bugün kabri bulunamamıştır.³⁴¹

---

³⁴⁰ Fevzi Günüç, “Ahmet Karahisarî'nin Müselsel Besmelesi Hakkında Düşünceler”, *Hat ve*

Tezhip Sanatı (Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 89 - 92.

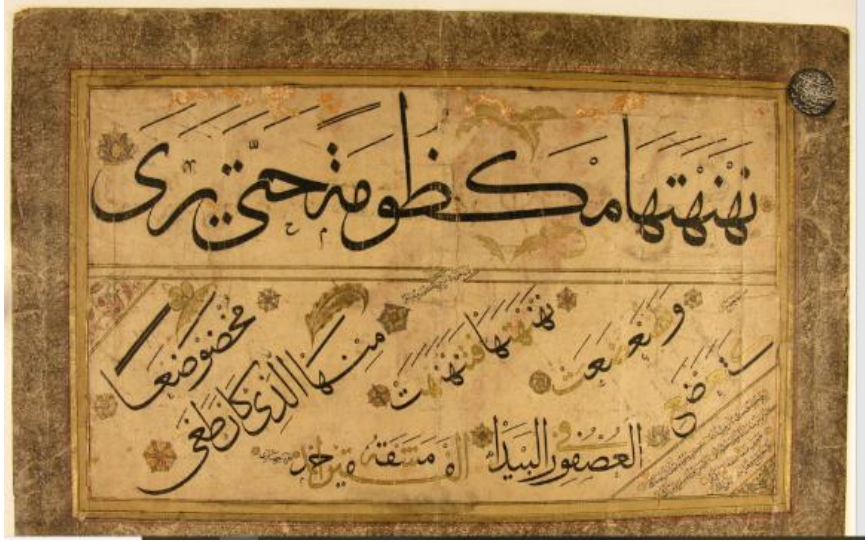
³⁴¹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 138; Alparslan, *Osmanlı Hat Tarihi*, 62.

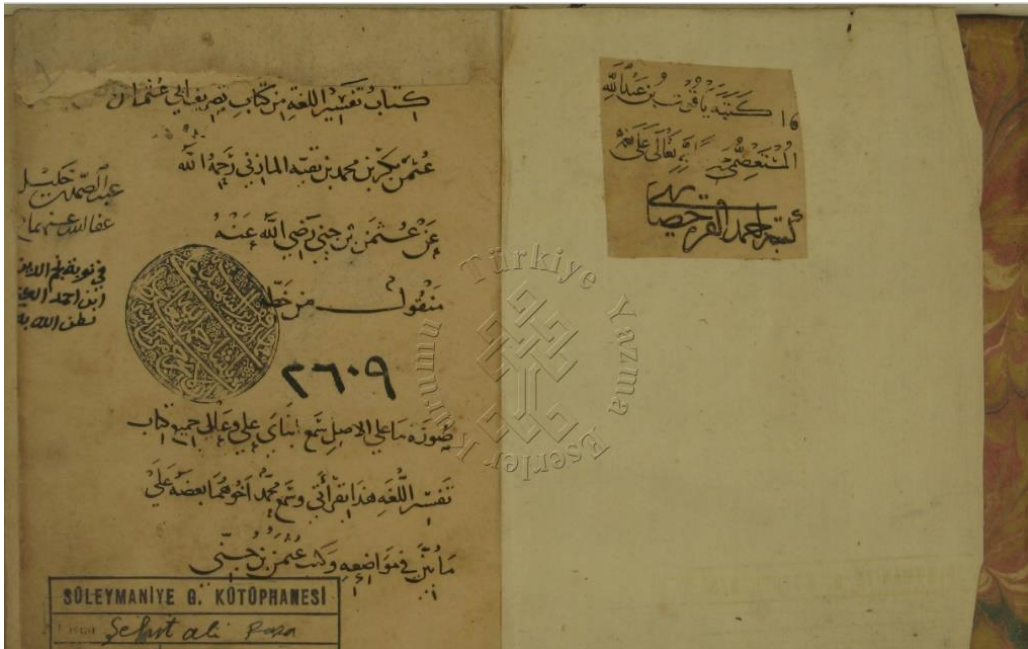
Resim 6. 5: Ahmet Karahisari'nin En'am'ndan iki sayfa, TİEM 1443, 005

Resim 6. 6: Ahmet Karahisari'nin ma'kılı İhlas suresi istifi kopya edilerek yakın zamanda oluşturulan rumî kompozisyonlu tezhipli bir pano (Eser. Emine Kırkan-2014)

Resim 6. 7: Süleymaniye Murakka 15, Ahmet Karahisarî, Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Yâkut el- Musta'simî ile ilgili 13 numaralı dosyasında Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 2609 envanter numaraya kayıtlı bir eser içinde onun üçüncü sayfasına yapıştırılmış bir kağıt üzerinde Yâkut el- Mustasimî'nin ve Ahmet Karahisarî'nin imzası bulunmuştur. Yâkut'un imzası üstte. Ahmet Karahisarî'ninki onun altındadır. (Resim 6. 8) EK3.8a, EK3.13a ve EK4'de bu konu ile ilgili detaylı bilgi verilmiştir.

Resim 6. 8: "Kitab- Tefsir el-Lüga", Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 2609, 3

6.2.3. Hasan Çelebi ve Yâkut Yolu

Hasan Çelebi, Ahmet Karahisarî'nin kölesi ve manevî evladıdır. Kendisine yazıda en çok yaklaşabilen kişidir.³⁴² Nefeszâde, kitabında onun altı kalemde mahir olduğunu söylemiştir ve “belki hatt-ı nesihte üstadı Karahisarî merhuma gâlip idi” demiştir.³⁴³

Onun eserleri hakkında kitaplarda bilgiler mevcuttur. Celî yazılarından bahsedilecek olursa Süleymaniye Camii'nin kitabeleri onun eseridir. Süleymaniye Camii, Kanunî Sultan Süleyman'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı muhteşem bir eserdir. Büyük Türk şairi Yahya Kemâl'e

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı

Adamış sevdiği Allah'ına bir böyle yapı

En güzel mabedi olsun diye en son dinin

Budur öz şekli hayâl ettiği mimarînin^{344*}

dedirten Süleymaniye Camii, mimarisindeki ihtişamla olduğu kadar, hat sanatındaki üstün sanatlı güzellikte eserleriyle de muhteşemdir. (Resim 6. 9, 6. 10)

Yahya Kemâl bu şiirinde bu muazzam yapının maddî ve manevî özelliklerini ve bu özelliklerle oluşan atmosferin kendi üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Bu etkide büyüleyici güzellikteki hat sanatı eserlerinin de payı vardır.

Yukarıda Süleymaniye Camii'nin kitabelerinin Hasan Çelebi tarafından yazıldığından bahsedilmişti ama hat sanatı üzerine yazılmış bazı kitaplarda Ahmet Karahisarî'nin de adı Hasan Çelebi ile beraber anılır. Fakat bunu bir karıştırma olarak görenler de vardır.³⁴⁵

---

³⁴² Rado, *Türk Hattatları*, 69.

³⁴³ Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, 60.

³⁴⁴ Yahya Kemâl, *Kendi Gök Kubbemiz* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1993), 10- 11.

*Süleymaniye 'de Bayram Sabahı” adlı şiirinden.

³⁴⁵ Doğan Kuban, “Süleymaniye Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7,

(İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,1994), 100.

Süleymaniye'nin kitabeleri ile ilgili şöyle bir olay da anlatılır: Ahmet Karahisarî kendisi hayattayken öğrencisi Hasan Çelebi'ye Süleymaniye gibi muhteşem bir abidenin hatlarının yazılması işinin verilmesine gücünmiştir. Öğrencisi de bu camiinin bütün celî yazılarını yazmış sonra sıra tabhane içindeki bir ayet-i kerimeye gelmiştir. Bu ağır çalışma sonunda gözleri rahatsızlanıp bulanık görmeye başlamıştır. Mecburen yazıyı tamamlayan Ahmet Karahisarî olmuştur.

Edirne'de Selimiye Camii'nin kitabesi ve çini üzerindeki yazıları da Hasan Çelebi'nindir. Fakat kubbedeki onun yazısı bugün mevcut değildir. Tamir sırasında başka hattata yazdırılmıştır. Burada onun zamanında yaşanmış bir olay da anlatılır: “Hasan Çelebi, Selimiye'nin kubbe yazısına nezâret ederken bir gözüne kireç düşmesi üzerine onu, kalemlerini temizlediği su ile yıkayınca görme kuvvetini kaybetti. Bunun üzerine 2. Selim hayat boyu kendisine maaş bağlattı”.³⁴⁶

Resim 6. 9: Hasan Çelebi'nin yazısı, Süleymaniye Camii çini kitabelerinden biri

³⁴⁶ Rado, *Türk Hattatları*, 82; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 60, 62.

Resim 6. 10: Hasan Çelebi'ye ait kitabe, Süleymaniye Camii, İç avluda bulunan ve camiye girişi sağlayan kapıdaki kitabe

Resim 6. 11: Hafız Osman'ın bir eserinden ketebe sayfası- İ.Ü. Kütüphanesi, no. A. 6475, 17

Ahmet Karahisarî, Yâkut yolunda eserler vermekte ısrar etmiştir fakat kendisini manevî evladı Hasan Çelebi ve az sayıda sanatkâr takip etmiş sonra Osmanlı'da bu ekol sona ermiştir.³⁴⁷ Bunun sebebi Ahmet Karahisarî ekolünün yani Yâkut'un üslubunun Osmanlı hattatlarının zevkiyle uyuşmadığıdır. O yüzden bu ekol az sayıda hattat tarafından takip edilmiş, daha sonra da terk edilip unutulmuştur.³⁴⁸ Hasan Çelebi bile bir süre hocası Ahmet Karahisarî'nin üslubunu devam ettirdiyse de sonra sülüs ve nesihte Şeyh Hamdullah mektebinde eserler vermiştir.³⁴⁹

Hattat Yusuf Demircikulu, Karahisarî tavrının ünlü temsilcisi olmuştur. Tophane Kılıç Ali Paşa Camii'nin yazıları onundur. Bu camii hat sanatı yönünden zengin bir tarihî bir eserdir. (Demirci Kulu'nun kabri Tophane Karabaş Mescidi haziresindedir.) Karahisarî'nin celî ve müsennâ yazılardaki etkisi ise aklâm-ı sitte'deki gibi olmamış bir müddet daha yani Mustafa Rakım'a kadar devam etmiştir.³⁵⁰ (Resim 6.12, 6.13)

Hasan Çelebi vefat edince (ö. 1594'ten sonra) Sütlüce'de hocasının yanında toprağa verilmiştir ama malesef bu mezarlar bugün yoktur.³⁵¹

---

³⁴⁷ Rado, *Türk Hattatları*, 69; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 57.

³⁴⁸ A.g.e., 57.

³⁴⁹ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 2, Hattat Şeyh Hamdullah* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2007), 41; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 62.

³⁵⁰ A. g. e. 63, Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 143; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 260.

³⁵¹ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 62.

Resim 6. 12: Yusuf Demircikulu eseri celî sülüs çini panolar, Kılıç Ali Paşa Camii

Resim 6. 13: Yusuf Demircikulu'nun eseri-Kılıç Ali Paşa Camii

6.3. Mısır'da Yâkut Yolu

İslâm Tarihi'nde önemli bir yer tutan Mısır'ın kaderi, yıkıcı bir tarihî olay olan Moğol istilâsı ile bambaşka bir boyuta evrilmiştir. Moğollar 1258 Bağdat'ı almış ve Abbasî Devleti'ni yıkmışlardır. Abbasî soyundan biri, bu felaketten kaçmayı başarmış, Memluk hükümdarına sığınmış ve orada halife olmuştur. Bağdat'ın düşmesinden sonra özellikle de Hattat Yâkut el-Musta'simî'nin vefatından sonra Mısır'da Memlükler (1250-1517) idaresindeki Kahire, İslâm dünyasının ana şehirlerinden biri olmuştur. Hatta artık müslüman Arap dünyasının en önemli şehridir. İslâm dinin hayır işlerini teşvik etmesi ve baştaki hükümdarların ve devlet ricalinin bunu hükümlerle alameti olduğunu düşünmeleri neticesinde, başkent Kahire, tezyinatına da önem verdikleri mimarî eserlerle donatılmıştır. Bu şekilde mimarînin yanı sıra pek çok sanat kolu da gelişme imkânı bulmuştur. Mimari yapılarda yazı da tezyinatta yerini almıştır. Celî kufî yazılar en parlak dönemin temsilcilerinden olmuşlardır. Bu dönemde dünya çapında meşhur "sülüs" hattatları yetişmiştir. İlim konusunda da Kahire ve onun yanı sıra Dimeşk de medreselerde okul fonksiyonuna sahip, İslâm dünyasında çok sayıda âlimin ders verdiği ve önemli âlimlerin yetiştiği önde gelen şehirlerden olmuşlardır. Hatta Memluk medreselerinde yetişen âlimlerin Osmanlı ilim çevresinin zenginleşmesinde büyük katkısı olmuştur. Yavuz Sultan Selim Suriye ve Mısır'ın fethinden sonra buradaki âlimleri ve kütüphanelerdeki eserleri İstanbul'a getirmiştir.³⁵² Kahire'de bulunan Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye ve dünyanın pek çok kütüphanesinde ve müzesinde bulunan Memluklere ait yazma eserler bu dönemin yüksek seviyeli sanatını göstermektedir.³⁵³

Memlukler döneminden günümüze ulaşan ilk Mushaf XIV. y. y.'ın başlarına aittir ve düşünülenin aksine muhakkak ile yazılmamıştır. Bu mushafın hattatı İbn Wahid'dir. M.1249-1250 -1311 yılları arasında yaşayan Damascus doğumlu İbn Wahid Yâkut'un öğrencisi ve XIV. y. y.'ın ilk yarısının en seçkin hattatlarından. O önce yetişkinen Baalbek'e sonra Bağdat'a gitmiş. orada Yâkut ve diğerleriyle çalışmıştır. Ondan altı

---

³⁵² Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 187, 569, 571; Mahmut Ak, *Memlükler Tarihi*

(İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi ,2014)), 219- 225,

235, 236. <https://avesis.istanbul.edu.tr> (26.4.2022)

³⁵³ Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 569.

çeşit yazıyı öğrenmiştir. Sonra Memlukler idaresindeki Kahire'ye geldiği önce Memluk emirlerinin ve sonra Baybars II (ö. H.709/ 1310)'ın hizmetine girdiği bilinmektedir. Kaynaklara göre nesih, reyhanî ve sülüsünün gibi yazan yoktu. Onun yazdığı imzalı yazılara herkes çok kıymet verir ve yüksek ücretlerle satın alırlardı. İbn Wahid Başkomutan Atabek el-Ceyş Baybars için bir Mushaf istinsah etmiştir. (H.704-5/ M. 1304-6) Mushafın büyük ebatla olması ve birden çok parça halinde yazılması onun bir camiye veya bir dinî kuruma vakfedilmek üzere yazıldığını göstermektedir. Bu Memluk döneminden günümüze ulaşan en eski tarihli mushaftır. (Resim 6. 14) İbn Wahid'in yazdığı bu Mushaf-ı Şerif yedi parça halindedir ve diğerlerinden daha büyüktür. Onun için büyük ebatlı kağıtlar kullanılmıştır. Baybars bu ciltler için 1600 dinar harcamıştır. İbn Wahid de Bağdat'taki çağdaşı olan hattatlar Ahmet el-Suhreverdî ve Ergun el-Kamili gibi süslemeli Kur'an el yazması hazırlamakta bir ekip ile beraber çalışmıştır.³⁵⁴ İbn Wahid mushafta büyük altın sülüs yazı kullanmıştır. Bu yazı as'har veya sülüs as'har olarak isimlendirilmekteydi. Bu muhakkak, sülüs ve nesih yazılardan kombinlenmiş melez bir yazı çeşidiydi. Harflerin etrafı siyah çizgiliydi. İbn Wahid'in bu yazıyı niye tercih ettiği bilinmemektedir. Bu yazı yerine niye mushafta muhakkak ile yazmadığı araştırmacılar tarafından merak edilmektedir.^{355*}

İbn Wahid'in Yâkut'un İran ve Irak'taki takipçileri tarafından kurulan gelenekleri takip etmekle beraber önemli farklar uyguladığı görülmüştür.³⁵⁶

---

³⁵⁴ David James, *Qur'an Of The Memluks* (London: Alexandria Press in association with Thames & Hudson Ltd.,1988),34, 36, 37, 38,40,66, 67; Shelia S. Blair, *Islamic Calligraphy*,319, 345-347, 348 Kâzım Yaşar Koprıman, Baybars II, *TDV İA, C. 5* (İstanbul: TDV, 1992), 224.

³⁵⁵ S. Blair, *Islamic Calligraphy*, 345, 346, 348, 349; D. James, *Qur'an Of The Memluks*, 38

*Harflerde zammaka denilen bir teknik kullanıldı. Bu teknik ile ilgili farklı görüşler var. Eserde emeği geçen üç süsleme sanatçısının adı da var ve bu eserde uygulanan zammaka ile ilgili süsleme sanatçıları da içine alan pek çok görüş ve soru işareti mevcut. Bu mushaf bugün British Library'de Add.22406-13 envanter numarasına kayıtlıdır.

³⁵⁶ Blair, *Islamic Calligraphy*, 347; Martin Lings and Yasin Hamid Safadî, *The Quran*

Memluklerde muhakkak ile yazılmış erken tarihli mushaflardan biri ile ilişkilendirilen hattat Ahmet el-Mutatabbib'tir. O imzalı en çok eseri günümüze gelen Memluk döneminde yaşamış bir hattattır. (Resim 6. 15) Ahmet el-Mutatabbib Yâkut ve takipçilerinin geliştirdiği yeniliklere devam etmiş ve onları Kahire'ye taşımıştır.³⁵⁷

O büyük muhakkak yazıyı kullanmıştır. XIV. y. y.'ın ikinci yarısı boyunca Memluklerde daha iri cesur muhakkak yazı popüler olmuştur. Buna celî muhakkak denmiştir.³⁵⁸

Yâkut el- Musta'simî'nin vefatından sonra öğrencileri hocalarından öğrendikleri bu üslubu gittikleri yerlere götürmüşler ve bu ekolde öğrenciler yetiştirmişlerdir.

Mısır'ın İslâm coğrafyasında kültürel yönden güçlü bir cazibe merkezi olmasıyla müslüman âlim ve sanatçılar gerek ilim tahsil etmek gerekse hüsn-i hat öğrenmek için Kahire'ye yönelmişler burada yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu şehirde bulunan bazı Türk hattatları. Ali b. Süleyman b. Ali, Ahmet b. İbrahim (İbnü't-Türkmânî), Yâkut üslubu Şeyhü'l-Küttâb'ı diye bilinen Gazi b. Kutboğa et-Türkî, Emir Yelboğa bunların en ünlülerindendir.

Bağdat hat ekolünü devam ettiren Mısır Memluk hattatları silsilesi şöyle gösterilmektedir: Hat sanatını Yâkut el- Musta'simî'den el-Veliyyü'l-Acemî, ondan Afîf, ondan zamanın İbnü'l-Bevvab'ı kabul edilen oğlu Şeyh İmâdüddin, ondan Fussat muhtesibi eş-Şeyh Şemsettin b.Ebû Rukeybe (Rakîbe) ondan Ebû Ali Muhammed b. Ahmet ez-Zeftâvî öğrenmiştir. Mısır hattatlar silsilesi Nurettin Vesîmî'nin talebesi İbnü's-Sâîğ'den (ö. H. 845/ M.1441) sonra Şeyh Hamdullah mektebine bağlanmıştır. Hat öğreniminde icâzet verme usulünü ilk defa düzenlediği bilinen İbnü's-Sâîğ ihtiyarlığında Şeyh Hamdullah ile çağdaş olmuştur.³⁵⁹

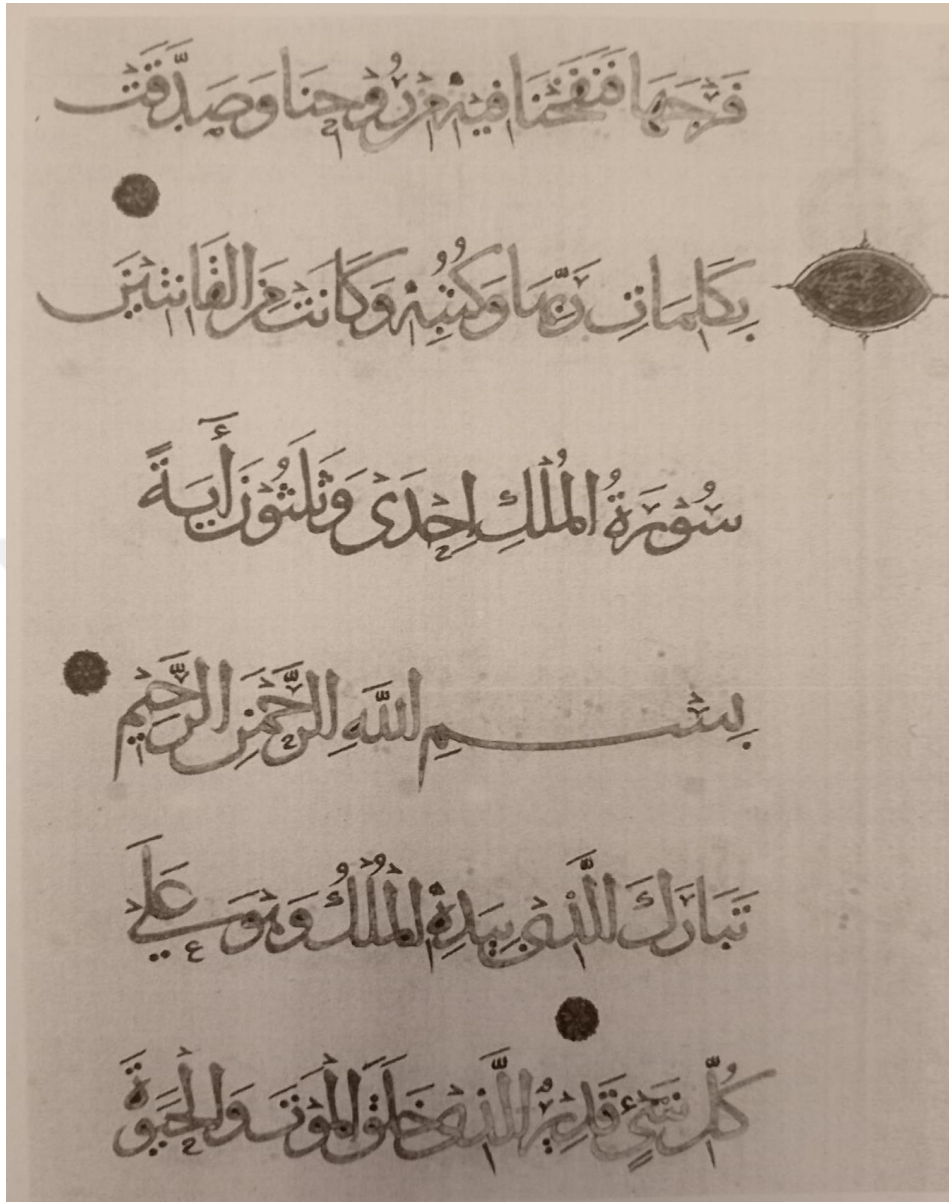

Catalogue of An Exhibition Of Qur'an Manuscripts at The British Library 3 April- 15 August 1976, (London: Wold of Islam Festival Publishing Company Ltd.,1976), 52.

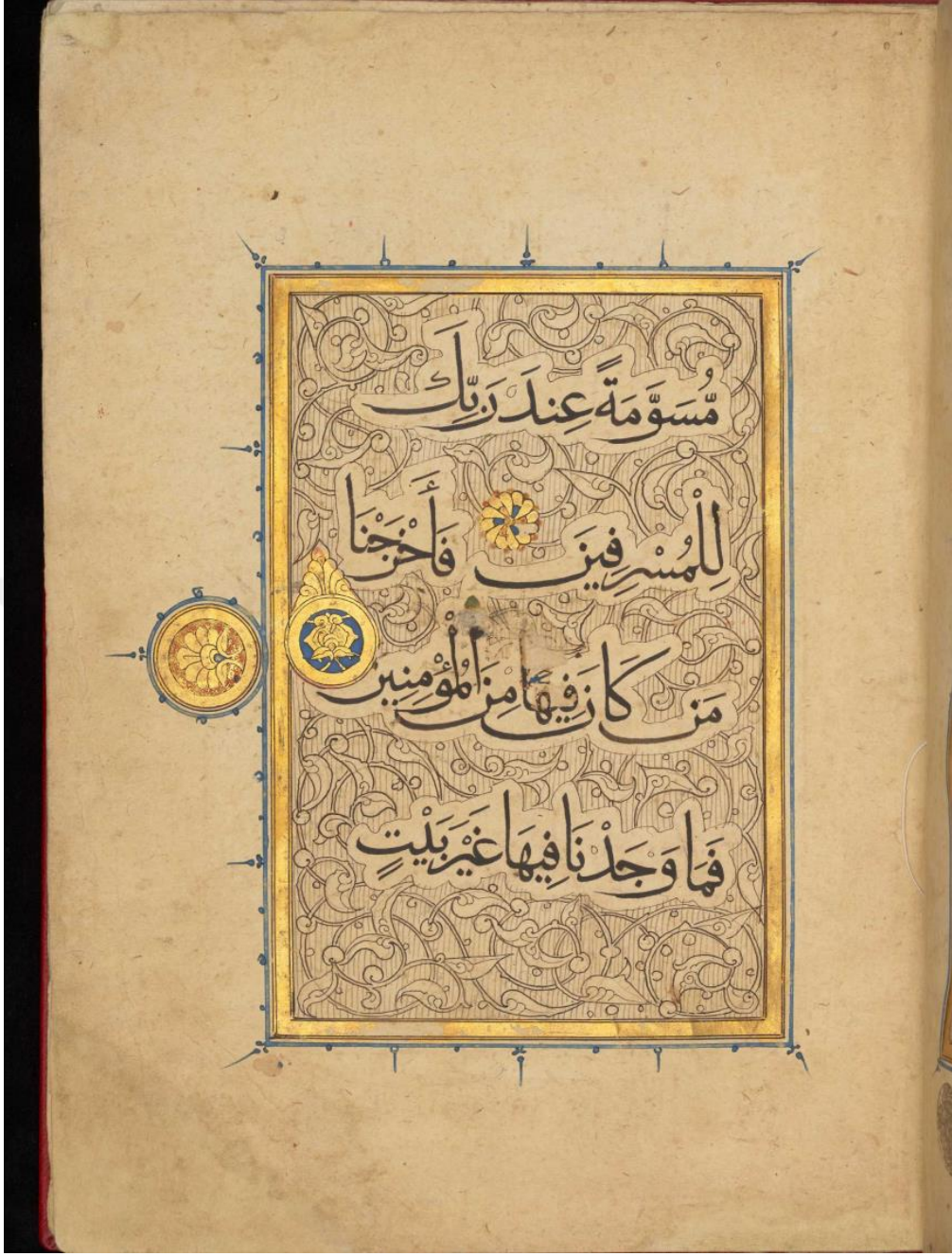
³⁵⁷ Blair, Islamic Calligraphy, 319.

³⁵⁸ A.g.e.,321; James, Qurans Of The Memluks, 38.

³⁵⁹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 570.

Resim 6. 14 : Mushaf-ı Şerif (Hattat Muhammed ibn Wahid) Kaynak: Shelia S. Blair, Islamic Calligraphy (Cario: The American University in Cario Press, 2006), 346.

Resim 6. 15 : 27. Cüz-i Şerif, (Hattat Ahmet al-Mutabbib) Chester Beatty Is.1476,
009

6.4. İnan'da Yâkut Yolu

İnan'ın hat sanatı tarihine genel olarak bakılacak olursa bu coğrafyada XII. asırda sülüs XIII. asırda ise nesih yazının hâkim olduğu görülür. İnan'da Hasan b. Arabşah sülüs, İbn Ca'fer b. Muhammed ise muhakkak yazıyla bilinen sanatçılar olmuşlardır.³⁶⁰

Yâkut el-Musta'simî yukarıda bahsedildiği gibi H. VII. asırda /M. XIII. y. y.'da Abbasî döneminde yetişmiş ve İlhanlılar döneminde en olgun çağını yaşamış Bağdatlı bir hattat olarak aklâm-ı sittede herkesin hayran kaldığı kendi üslubunu ortaya koymuş ve bu üslubu birçok öğrencisine öğretmiştir. Yâkut el-Musta'simî'nin vefatından sonra Bağdat, beş asırdır eline tutuğu İslâm dünyasının kültür ve sanat merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. Bu coğrafyada İlhanlılar (1256- 1353), Celayirliler (1340-143) ve Timurlularla (1370-1507) sanat ve kültür faaliyetlerinin devam etmiş fakat Bağdat'ın yerini başka şehirler almıştır. Bunlardan en önemlileri Bağdat'a göre daha batıda olan Kahire ve daha doğuda olan Semerkant, Herat ve Tebriz şehirleridir. Özellikle Timurlular zamanında Herat çok önem kazanmış, mühim bir kültür ve sanat merkezi olmuştur. Bağdat'ta Yâkut el-Musta'simî'nin vefatından sonra öğrencileri hocalarından öğrendikleri bu üslubu gittikleri yerlere götürmüşler, bu ekolde öğrenciler yetiştirmişlerdir. Bu şekilde Yâkut üslubu İnan coğrafyasında da devam etmiştir.³⁶¹

Yâkut el-Musta'simî bilindiği gibi aklâm-ı sitte denilen altı çeşit yazıda yani altı kalem, muhakkak, reyhani, sülüs, nesih, tevkî' rikâ' kalemlerinde yeni bir üslubun sahibiydi. Yine yukarıda da belirtildiği gibi İnan'da hattatlar bir damar olarak Yâkut üslubunu takip etmişlerdi.³⁶²

İnan coğrafyasında yer alan Timurlular Devleti'nin (1370-1507) kurucusu Timur ülkesinde imar hareketleri dışında ilim ve güzel sanatlara da önem vermiş; sanatkarları Semerkant'a davet ederek himaye etmiştir. Bağdat'ta gelişmiş olan süsleme sanatları onun sayesinde kendi ülkesine intikal etmiştir. Timur'un dördüncü oğlu olan ve onun arkasından gelen Semerkant doğumlu Şah Ruh (ö. 850/ 1447) da kültür ve sanat

³⁶⁰ Engin Beksaç, "İnan, Sanat", C.22, *TDVİA* (İstanbul:TDV, 2000), 434-437; Serin, *Hat*

Sanatı Tarihi, 187;607,611.

³⁶¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 187.

³⁶² A.g.e., 187.

faaliyetlerine babası gibi önem vermiştir. O sanatçılara sahip çıkmış ve onların Herat'a gelmelerini sağlamıştır.³⁶³

Şahrüh'un yedi oğlundan biri olan Baysungur da edebiyat ve güzel sanatlara olan ilgisiyle meşhurdur. O küçük yaşta Şemseddin Muhammed b. Husam el-Herevî'den aklâm-ı sitteyi meşk etmiş ve kısa sürede son derece usta bir hattat olmuştur. XV. y. y.'da yaşayan aklam-ı sitte hattatlarının en büyüklerinden biri olduğuna ittifak edilmiştir. 1431'de ülkede belli bir bölgenin genel valisi olmasına rağmen Herat'ta babası tarafından meydana getirilmiş olan kültür ve sanat hayatının çekiciliği yüzünden buradan pek ayrılmamış ve kendini sanat faaliyetlerine vakfetmiştir. 1421'de Azerbaycan'da Türkmenler için yapılan sanat dönüşü Tebriz'den beraberinde getirdiği ünlü hattat Mirzâ Cafer el- Tebrizî'yi Herat'ta ünlü kütüphanesine müdür olarak atamıştır. Daha sonra davet edilen sanatkârlar onun idaresi altında Baysungur'un hususî kütüphanesini bir sanat merkezi haline getirmişlerdir. İran kaynaklarına göre kütüphanede kırk sanatkâr çalışmaktaydı. Bunlar kitap istinsah etmekle görevliydi. Başka dalda sanatçılar da vardı. Baysungur XV. y. y.'da yaşamış aklâm-ı sitte hattatlarının en büyüklerindedir. O, gubarî yazı ile gecelerini gündüzüne katarak bir mushaf yazdı. Maksudı hem bu sanattaki hünerini göstermek hem de babasına bunu sunarak onu memnun etmekti. Fakat babasını tam tersi Allah'ın bu büyük kitabını küçük boyda yazmış olmasına kızdı. Hatta oğlunu cellada teslim edecek kadar hiddetlendi. Vezirler araya girdiler. Baysungur babasını memnun etmenin yolunu seccade kadar büyük bir mushaf yazarak bulabildi. Bu eseri babasına sundu. Babası bu olaydan çok memnun oldu. Onu veliaht tayin etti. Bu mushaf yazıldığı günden beri büyük bir sandık içinde korunmuştur. Onun bulunduğu yerde ordunun başarılı olunacağına inanılmış, savaşa gönderilmiş ve ordunun önünde taşınmıştır. Timur'un kabri üzerinde de tutulmuştur. Nadir Şah Efşar'ın Semerkant'ı almasından sonra (sl.1736-1747) bazı komutanlar bu Mushafın sayfalarını aralarında paylaşmışlardır. Daha sonra Nadir Şah Efşar'ın emriyle toplattırılıp bir araya getirmiştir. Bu şekliyle Koçan'daki 8. İmam Rıza Türbesine konulmuştur. Daha sonra XX. y. y.'da 1913'te Meşhet'te Âstâne-i Kuds-i Razavî

---

³⁶³ İsmail Aka, "Şahrüh", *TDVİA*, C.38 (İstanbul: *TDVİA*, 2010),293-295; Alpaslan,

"Dünyanın En Büyük Kur'an'ı ve Baysungur", *Hat ve Tezhip Sanatı*, 199.

Kütüphanesi'ne getirilmiştir. Ancak sadece yedi sayfası korunabilmiş hâldeydi. Bunlar onarılmış, çerçevenilmiş ve halkın görmesi için sergilenmiştir. Aynı kütüphanede beş sayfası daha bulunmaktadır. Ayrıca Tahran'da bulunan Kitabhane-i Saltanatî'de ve Kitabhane-i Melîk'te birer sayfası mevcuttur. Bu Mushafın bazı sayfaları Türkmenistan Afganistan ve Avrupa'daki bazı kütüphanelerde saklanmaktadır. Baysungur'un yazdığı mushafın ebadı şöyledir: Boyu 1m. 690 cm., eni 1.05 cm. olup her sayfasında yedi satır vardır. Fakat bu Mushafın değerine değer katan bir özelliği de celî muhakkak hatla Yâkut el Musta'simî yolunda yazılmış olmasıdır. Eser bu yolun İran'daki en büyük temsilcisi olmuştur.³⁶⁴ (Resim 6.16) Sülüs ve nesih yazılarında Yâkut üslubunu takip eden İranlılar, kitabe ve kitaplarda ve günlük hayatta daha çok nestalik kullanmışlardır. İslâm ülkelerinde aklam-ı sitte yanında nestalik yazı da Müslümanların ilim ve sanat hayatında önemle yerini almıştır.³⁶⁵

Baysungur, İran sahasında henüz tesirini sürdüren Yâkut el- Musta'simî ekolünün en mâhir ve en usta temsilcisi olmuştur. Aklâm-ı Sitte'yi Şemsettin Muhammed b. Hüsam el-Herevî'den öğrenmiştir. Herevî ona ders verdiği için imzalarında iftihar makamında olmak üzere isminden sonra Baysungurî nisbesini kullanmıştır. Baysungur'un bugün Türkistan'da özel ellerde bulunan bazı levhalarından başka kitabe olarak en meşhur eseri, Meşhed'te annesinin 1430'da yaptırdığı ve Türk -İran mimarisinin şah eserlerinden olan Gevher Şad Camii'nin (Mescid-i Gevher Şad) güney eyvanı üstüne yirmi yaşındayken yazdığı metrelerce uzunluğundaki yazılarıdır. Önemli bir eseri muhakkak hatıyla yazdığı yukarıda bahsi geçen büyük ebattaki mushaftır. Bu eser uzun müddet savaşa gitmek için yola çıkıldığında ordunun önüne getirilmiş orada tutulmuştur. Safevîler döneminde ise sayfaları koparılmış ve onlar devlet büyüklerine armağan edilmiştir. Günümüze kadar gelebilen sayfaları yukarıda bahsedildiği gibi bugün kütüphanelerde korunmaktadır. Baysungur genç yaşta yani henüz 37 yaşındayken H. 837/ M. 1434 yılında Herat çevresindeki Bağ-ı Sefid Sarayında vefat etmiştir. 1980'deki çarpışmalarda çok zarar gördüğü için mezarın bugünkü durumu

---

³⁶⁴ Ali Alparslan, "Dünyanın En Büyük Kur'an'ı ve Baysungur" *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed.

Ali Rıza Özcan, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,2012),199-203.

³⁶⁵ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 611.

belli değildir. “Baysungur’dan sonra Herat’ta oğulları Alâüddevle ile Babür Mirza onun yolunda yürümüşlerse de o döneme ait eserlerdeki asalet ve güzelliğe bir daha ulaşamamıştır”.³⁶⁶

Resim 6. 16: Mushaf, Baysungur, Kitabhane-i Seltanatî, Tahran Kaynak: A. Alparslan, “Dünyanın En Büyük Kur’an’ı ve Baysungur” Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan, 201.

Yâkut el- Musta’simî yolunda eser veren bir diğer hattat da Timur’un torunu, Şahruh’un oğlu İbrahim Mirza bin Şahruh’tur. Yâkut el-Musta’simî üslubunda eserler vermiştir. Onun yazılarını başarı ile taklit etmiştir. Öyle ki aralarında fark kalmamıştır. Hatta kendisi bir gün Yâkut el- Musta’simî’den bir kıtayı nakletmiş, onu pazara göndermiş ve o yazı altın ve gümüşle satılmıştır. Kanunnamesini ve resmî defterlerini

³⁶⁶ Ali Alparslan, Baysungur Gıyasettin, *TDVİA*, C.5 (İstanbul: TDV, 1992), 276-277.

hüsn-i hat ile kendisi yazmıştır. Genç yaşta vereme tutulmuş, hasta olmuş ve vefat etmiştir. (H. 838/ M. 1434)³⁶⁷

İran'da yine Yâkut yolunda yazı yazan bir başka sanatçı Kirmanşah'ta doğan Hattat Esedullah-ı Kirmanî'dir (ö. H. 893/ M. 1488). Aklâm-ı Sitte'yi Şeyh Muhammed Kirmanî'den öğrenmiş, ondan icazet almış ve Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Ünlü Türk hattat Ahmet Karahisarî ondan hat meşk etmiştir. Bu ünlü Türk hattatı birçok kez eserlerinin altına "mîn telâmiz-i Seyyid Esedullah -ı Kirmânî" ketebesini yazmıştır.

Esedullah-ı Kirmanî kaleminde keskinlik ve metânetle bilinen bir üstad olup Yâkut el-Musta'sımî ekolünde eserler vermekle birlikte sanatında onu aşmıştır. Ayrıca yetiştirdiği öğrencisi Ahmet Karahisarî de onu aşmış, kendi mektebini kurmuş ve Anadolu'da Yâkut yolunu büyük bir ustalıkla temsil eden bir sanatçı olmuştur.³⁶⁸

---

³⁶⁷Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatin, 36; Şevket Rado, Türk Hattatları, 43; Habib, Hat ve

Hattatan, 58; Gelibolulu Mustafa Ali, Menakib-i Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçıların Destanları, 80; Gelibolulu Mustafa Ali, Menakib-i Hünerveran, 26.

³⁶⁸Ali Alparslan, "Esedullah-ı Kirmânî", *TDVİA*, C.11 (İstanbul: TDVİA, 1995), 370- 371;

Gelibolulu Mustafa Âlî, Menakıb-ı Hünerverân Hattatların Ve Kitap Sanatçıların Destanları, 76, 121; Mustafa Âlî, Menakıb-ı Hünerveran, 24; Habib, Hat ve Hattatan, 59.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bağdat'ın hattatı Yâkut el-Musta'sımî hat sanatı tarihine damgasını vurmuş çok mühim bir sanatçıdır. Ortaya koyduğu eserleriyle kendinden önce ekol olmuş büyük hattat İbnü'l-Bevvâb'ın yazılarını aşmıştır. O zamandan günümüze kadar gelebilmiş Yâkut'a ait sanat eserleri onun sanatının güzelliğini bize anlatır. İbnü'l-Bevvâb tarzı hat yazısı, Yâkut el-Musta'sımî'yle daha da gelişmiş ve güzelleşmiştir. Onun yazılarında hoş bir zerafet vardır. Aynı zamanda bu zerafetle birlikte metânet de hissedilir. Eğimli kestiği kalemi yumuşak kullanışıyla harflerdeki kıvrımları kolaylıkla yaptığı izlenimi verir. Eserlerinde Yâkut'un kalemine hâkim oluşu, kalem kesişinde ve yazıda yaptığı yeni düzenlemeler sonucunda kendi üslubu meydana çıkmıştır. Eserlerindeki etkileyici güzellik diğer hattatları aşan ustalığa dönüşmüştür. Bu, büyük bir kabiliyetin olduğu kadar, çok çalışmanın ve çok eser üretmenin de neticesidir. Günümüze gelen eserlerinin çoğu Mushaf-ı Şerif'tir. Onun el yazmaları genellikle dinî konuları içerir. Farklı konularda eserleri de vardır. Yâkut'un yazılarındaki ustalık, artık her hattatın ulaşmak istediği bir hedeftir. Onun bu başarısı ise yukarıda bahsedildiği gibi uzun inceleme ve çalışmaları neticesinde oluşmuştur. Bazı hattatlar onun eserlerinden nakil yapmış ve bunu belirtmişken bazıları da sadece onun imzasını taklit etmişlerdir. Bu da her Yâkut el-Musta'sımî imzasının ona ait olmayabileceği gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Hakiki Yâkut eserlerinin tesbitinin yapılmasında uygun ortam, teknik alt yapı ve konuya hakim uzmanlara ihtiyaç vardır.

Osmanlı'da XVI. y. y.'da da etkisini devam ettiren Yâkut üslubu, yeni bir ekolün ortaya çıkmasıyla zaman içerisinde takipçisiz kalmıştır. İslâm coğrafyasının başka bir köşesi olan İran'da ise, hattatlar Yâkut ekolünde eserler vermeye devam etmişlerdir.

Yâkut'un hat sanatı tarihindeki yerini belirtirken onun altı kalemdeki güzel yazışta mihenk taşı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Gerek ilk zamanlar Yâkut yazı tarzında eserler veren Şeyh Hamdullah'a, gerekse Ahmet Karahisarî'ye yazılarındaki üstün başarıları dikkate alınarak Yâkut ile ilgili ünvanlar da verilmiştir. Şeyh Hamdullah

sanatının ilk dönemi olan Amasya Dönemi'nde Yâkut yazı üslubunun en iyi temsilcisi olmuş ve kendisine “Yâkut-ı Sâni” denmiştir. Ahmet Karahisarî de altı çeşit yazıyı çok ustaca yazmış ve kendisine “Yâkut-ı Rûm” denmiştir. Çok üstün başarılı olan bu hattatlara Yâkut ile alakalı bu ünvanların verilmesi, Yâkut'un güzel yazısının ve adının üstün “başarı ölçüsü” olarak değerlendirildiğini gösterir. Bu ünvanlar hem sahiplerinin hem de Yâkut' un yazılarının ve sanatının kıymetini ifade eder. Buradan da yola çıkarak denilebilir ki Yâkut aklâm-ı sitte denilen altı yazının tarihinde eşsiz bir yere sahiptir ve yüksek bir tahta oturmuştur. Yüzyıllar geçtikçe Yâkut el-Musta'sımî adı kendi eserleri gibi daha da kıymetlenmektedir. XX. ve XXI. y. y.'ın hat sanatı otoriteleri onun adından övgü ile bahsetmektedir. Onun günümüzden 700 yıl önce yaşamış olması onun eserlerinin kıymetini daha da artırmaktadır.

Bu araştırmada yukarıda bahsedilen ve Yâkut'un yazısının değerini gösteren şu beyti bir daha hatırlatmakta fayda vardır:

“İnsanların yazısı nazarımda gözüm gibidir.

Benim yazım da onların nazarında göz bebeği gibidir”.

Bu “göz bebeği” ifadesi eserlerinin kıymetini anlatan çok yerinde bir sözdür. “Yâkut'un yazıları da bütün dünya için göz bebeği gibidir”, eserleri çok değerlidir. Hüsn-i hatları tarihî eserler arasında ender olarak görülen hazinelerdir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Sayrafi, *Hat İlmi Kitabı*, yayına hazırlayan. Mehmet Kanar, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2018.
- Abdülaziz ed-Dûrî. *Abbasîler Tarihi Siyasî, İdarî Sosyal ve Ekonomik Açından*, çev. Kasım Koç İstanbul: Beka Yayıncılık, 2020.
- Aka, İsmail. “Şâhruh”, *TDVİA*, C.38, İstanbul: TDV, 2010.
- Ak, Mahmut. *Memlükler Tarihi*, Tarih Lisans Programı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2014.
<https://avesis.istanbul.edu.tr> (26.4.2022)
- Aksay, Mustafa. (haz.-sunan) *Evlîyâ Çelebi Hac Yolu*, İstanbul: Kuveyt Türk Kültür Yayınları: 3, 2012.
- Alparslan, Ali. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 3.bs, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Alparslan, Ali. “Dünyanın En Büyük Kur’an’ı ve Baysungur”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Alparslan, Ali. “Esedullah-ı Kirmânî”, *TDVİA*, C.11, İstanbul: TDV, 1995.
- Alpaslan, Ali. “Baysungur Gıyasettin”, *TDVİA*, C.5, İstanbul: TDV, 1992.
- Altıkulaç Tayyar. *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1436/ 2015.
- Altıkulaç, Tayyar. *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Nüshası)*, İstanbul İslâm Araştırmaları Merkezi, 1428/ 2007.
- Altıkulaç, Tayyar. “Günümüze Ulaşan En Eski Mushaf Nüshaları”, *1400.yılında Kur'an-ı Kerim*, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 2010.
- Altundağ, Mustafa. “İstanbul Topkapı Mushafı Hz. Osman'a mı Aittir?”, *Marife*, yıl: 2, sayı: 1, Bahar 2002.
- Avcı, Casim. *İslâm Tarihi 2*, İ.Ü. AUZEF, Tarih Lisans Programı. (2. 2015)

- Ayvallı, Ramazan, vd., *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: İhlâs Matbaacılık.
- Azzouna, Nourane Ben. *Aux Origines du Classicisme Calligraphes et Bibliophiles au temps des Dynasties Mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814/1258-1411)*, Leiden: Koninklijke Brill NV, 2018.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. "Fatih Devrinde Hat Sanatı Türk Hat Sanatının Temeli Fatih Devrin'de Atılmıştır", *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbaacılık TLŞ.
- Barın, Emin. "On altıncı Yüzyılda Türk Hat Sanatın'da Gelişmeler ve Etkileri", *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbaacılık TLŞ.
- Beksaç, A. Engin. "Emeviler-Sanat", C. 11, *TDVİA*, İstanbul: TDV, 1995
- Beksaç, A. Engin. "İran, Sanat", *TDVİA*, C.22, İst.: TDV, 2000.
- Berk, Süleyman. *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İstanbul: İnkılâb, 2013.
- Bingham Jane, vd., *Antik Dünya Aniklopedisi*, Danışman: Dr.Anne Millard, çev. Zeynep Tür, Ankara: Tübitak, 2010.
- Blair, S. Sheila. *Islamic Calligraphy*, Cario: The American University in Cario Press, 2006.
- Beyatlı, Yahya Kemâl. *Kendi Gök Kubbemiz*, 9 bs, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1993.
- Chester Beatty Kütüphanesi, *Katalog*.
- Çetin, M. Nihad, "Arap-II. Yazı", C. 3, *TDVİA*, İstanbul: TDV, 1991.
- Çetin, M. Nihad, "Aklâm-ı Sitte ", *TDVİA*, C. 2, İstanbul: TDV, 1989.
- Çetin, M. Nihad. "İslâm Hat San'atının Doğuşu ve Gelişmesi", *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul: IRCICA, 1992.
- Demircan, Adnan ve Yavuz Yıldırım. *İslâm Tarihi 1*, İÜ, AUZEF, İlahiyat Lisans Programı. (<http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/islam tarihi1.pdf> (27.11.2021)).
- Derman, Uğur. "Nesih", *TDVİA*, C. 33, İstanbul: TDV, 2007.
- Derman, Uğur. "Hat", *TDVİA*, C.16, İstanbul: TDV, 1997.

Devellioğlu, Ferid. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*,15. bs, Aydın Kitabevi, 1998.

Dinçol, Ali M. “Ârâmîce”, *TDVİA*, C. 3, İstanbul: TDV, 1991.

Eid, Shady, “Kalakşendi’nin Subhu’l-A’sâ Adlı Eserinin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, FSMVÜ Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

Erünsal, İsmail E. Kütüphane, *TDVİA*, C. 27, İstanbul: TDV, 2003.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları-3415, 2011.

Eyice Semavi, “Brias Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994.

Gelibolulu Mustafa Âlî. *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, (haz. Dr. Müjgan Cunbur), 2.bs, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012.

Gölpınarlı Abdülbaki, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*: Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Görmez, Mehmet, vd. *Hadislerle İslâm*, 1 bs., C. 1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Günüç, Fevzi. “Ahmet Karahisarî’nin Müselsel Besmelesi Hakkında Düşünceler”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, 2. bs, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.

Habib. *Hat ve Hattatân*, İstanbul: (Kostantiniyye EbuZZiya Matbaası),1305.

Hamidiye 27 Murakka, Süleymaniye Kütüphanesi.

Harman, Ömer Faruk. “İdris (a.s.)” *TDVİA*, C. 21, İstanbul: TDV, 2000.

Huart, Clément. "İslâm Yazı Sanatında Ekoller", *Türk Hattatları*, çev: Cenap Yazansoy, İstanbul: Yayın Matbaacılık TLŞ.

İmam Ebu'l-Hasan el-Mâverdî. *Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn (Din ve Dünya Edebi)*, çevirenler: Selahattin Kip, Abidin Sönmez, İstanbul: Bahar Yayınevi.

Internation Commision For The Preservation Of Islamic Cultural Heritage,
hazırlayan Muhammed Tamimi *Catalogue Of Winners' Plates In The Second
International Calligraphy Competition*, İstanbul, Yıldız Matbaacılık.

İbn Malik et- Tâî, *Minhâcu 'l- Celî Şerhu Kanuni 'l-Cezûlî*, Süleymaniye
Kütüphanesi, Laleli, 3450.

İslam dünyasından hattatlar IRCICA'da buluştu.

<https://www.dunyabulteni.net/kultur-sanat/islam-dunyasindan-hattatlar-ircicada-bulustu-h258248.html> (2 Mayıs 2013)

James, David. *Qur'ans Of The Memluks*, London: Alexandria Press in association
with Thames & Hudson Ltd.,1988.

Kalem Güzeli- www.kalemguzeli.org 2008- 2019 (2 Ağustos 2022)

Karaman, Hayrettin. vd., *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, gözden geçirilmiş baskı,
C.5, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.

Kılıç, Muhammet Efdalüddin. "Yâkut el-Mustası'mî' nin İstanbul Müze ve
Kütüphanelerindeki Eserleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü.
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Kitab-ı Usbuiyye Satışa Çıkıyor-

<https://on5yirmi5.com/yasam/dunya-hali/kitab-i-usbiyye-satisa-cikiyor>
(5 Şubat 2012)

Konyar, Erkan. *Anadolu ve Mezopotamya Tarihi*, İ.Ü. AUZEF,
<http://auzefkitap.istanbul.edu.tr>.Hafta e-Ders Kitap Bölümü (2021. 11.14)

Koprıman, Kâzım Yaşar, Baybars II, *TDV İA*. İstanbul: TDV, 1992.

Kuban, Doğan. "Süleymaniye Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*,
C.7, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994.

Kummî, Kadı Ahmet. *Gülistân-ı Hüner, Calligraphers And Painters A Treatise By
Qâdî Ahmed.Son Of Mîr-Munshî*, çev. V. Minorsky, Washington: Smithsonian
Institution Freer Gallery Of Art Occasional Papers, 1959.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, haz. Hayrettin Karaman vd., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Lings, Martin. Yasin Hamid Safadi, *The Quran, Catalogue of An Exhibition Of Qur'an Manuscripts at The British Library 3 April- 15 August 1976*, London: British Library by World of Islam Festival Publishing Company Ltd.: 1976.

Lings, Martin. *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination*, England: The World of Islam Festival Trust, 1976.

Mehmet bin Tacettin. Hüsni Hat Risalesi, istinsah. Kebecizade Mehmet Vasfî Efendi, İstanbul?, 1772

Melek Celâl. *Şeyh Hamdullah*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1948.

Mertoğlu, M. Suat. "Vahiy Katibi", *TDVİA*, C. 42, TDV, İstanbul, 2012.

Meriç, Cemil. *Kırk Ambar, Rûmuzü'l-Edeb*, C.1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Muhammed Hamidullah. *H. Peygamber' in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

Müstakimzade Süleyman Saadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatîn*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

Müstakimzade. *Tuhfe-i Hattatîn*, haz. Mustafa Koç, 1bs., İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.

Mustafa Ali. *Menakıb-ı Hünerverân*, İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1926 .

Musta'simi'nin hat eseri 550 bin TL, Sabah

<https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2012/02/20/mustasiminin-hat-eseri-550-bin-tl> (20 Şubat 2012)

Nefeszade İbrahim. *Gülzarı Savab*, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından, 1939.

Orman, İsmail. *Hattın Celileri Esatize-i Seb'a*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Kültür ve Sanat Yayınları, 2021.

Ortaylı, İlber. *İlber Ortaylı Seyahatnamesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

- Ömer Mohamed Ali. "Sülüs Hattın Tarihsel Evrimi, Anatomisi ve Estetik Yapısı",
Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Öz, Tahsin. *İstanbul Camileri*, C.1, 2. bs., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek
Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Moğollar", *TDVİA*, C. 30, İstanbul: TDV, 2005.
- Özönder, Hasan. *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyim ve Terimleri Sözlüğü*,
Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2003.
- Özaydın, Abdülkerim. "Bağdat-Kültür Medeniyet", *TDVİA*, C. 4, İstanbul: TDVİA,
1991.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbn Mukle", *TDVİA*, C. 20, İstanbul: TDVİA, 1999.
- Rado, Şevket. *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbaacılık TLŞ.
- Sadıkoğlu, Perihan. *Antik Mısır Sanatı ve Tarihsel Akıştan Günümüze Etkiler*,
İstanbul: Boyut Matbaacılık A. Ş.,2007.
- Salim T S Al-Hassani(editör). *1001 İcat Dünyamızda İslam Mirası*, Manchester:
Foundation for Science, Technology and Civilisation (FSTC), 2010.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 3. bs, no.68, İstanbul: Kubbealtı
Neşriyatı, 2010.
- Serin, Muhittin. *Türk Hat Üstadları 2, Hattat Şeyh Hamdullah*, no: 128, 2 bs., İstanbul:
Kubbealtı Neşriyatı, 2007.
- Serin, Muhittin. *Hat Tarihi Dersi ders notları*, FSMVÜ, Güz- 2017.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı Tarihi: Ekoller ve Takipçileri*, No. 223, İstanbul:
Kubbealtı Neşriyatı, 2019.
- Serin, Muhittin. "Yâkut Musta'sımi", *TDVİA*, C. 43, İstanbul: TDV, 2013.

- Sevgili, Turan. *İstanbul'un Güzide Hattatları*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş, 2017.
- Suruç, Salih. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, C.1, İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Suyolcuzade Mehmed Necib. *Devha-tül-Küttab*, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1942.
- Süleymaniye Kütüphanesi, *Envanter Defteri*.
- Tomar, Cengiz. “Şam”, *TDVİA*, C. 38, İstanbul: TDV, 2010.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, *Envanter Defteri*.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit “Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, editör. Ali Rıza Özcan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, ilk cilt basım tarihi 1988-...
- Türk Ve İslâm Ansiklopedisi*, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, C.1, 1979.
- Türk İslam Eserleri Müzesi, *Envanter Defteri*.
- Twist, Clint. *Dünya Tarihi, İnsanlar, Tarihler, Olaylar*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman. “Abdülkâdir-i Geylânî”, *TDVİA*, C. 1, İstanbul: TDV, 1988.
- Uygun, Mehmet Nuri. “Safiyüddin el- Urmevî”, *TDVİA*, C.35, İstanbul: TDV, 2008.
- Uzun, Mustafa . “Ahmet-i Sühreverdî”, *TDVİA*, C. 2, İstanbul: TDV, 1989.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Onaltıncı Yüzyılda Türk Hat Sanatı”, *Türk Hattatları*, İstanbul, 1988.
- Ülker, Muammer. *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1987.
- Ünver, A. Süheyl. *Türk Yazı Çeşitleri*, İstanbul: Yeni Laboratuvar Yayınlarından, 1953.
- Ünver, A. Süheyl. *İstanbul Risaleleri 2*, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı

Yayınları, 1995.

Ünver, A. Süheyl. *Yâkut el-Musta'simî- Dosya: 13*, Süleymaniye Kütüphanesi.

“Yâkut -ı Musta'simî”. İslâm Tarihi Ansiklopedisi.

<https://www.ehlisunnetbuyukleri.com> (11.4.2022).

Yale Üniversitesi Kütüphanesi, *Katalog*.

Yasin Hamid Safadî. *Islamic Calligraphy*, London: Thames and Hudson Limited, 1978.

Yavuz, Lütfullah. “Kur'an'ın Topkapı Nüshasının İmlası ve Hz. Osman'a Nisbeti Konusundaki Tereddütlere Cevaplar”, *İlmi Dergi Diyanet*, C. 46, S. 2, Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı, 2010.

Yazır, Mahmut Bedreddin. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981.

Yetkin, Şerare, “Abbasiler- Sanat”, *TDVİA*, C. 1, İstanbul: TDV, 1988.

Yıldız, H. Dursun. “Abbasiler-Siyasî Tarih”, *TDVİA*, C. 1, İstanbul: TDV, 1988.

Yılmaz, AbdülKadir. “İbn Bevvâb'ın Kasîde-i Râiyye Tercümesi”, *Atatürk Üniversitesi Dergileri*, edergi.atauni.edu.tr/atauniilah/article/download/.../1020003908 yazan: A. Yılmaz-1999-İlgili Makaleler

Yiğit, İsmail. “Emeviler-Siyasî Tarih” *TDVİA*, C.11, İstanbul: TDV, 1995.

Yuvalı, Abdülkadir. İlhanlılar, *TDVİA*, C. 22, İstanbul: TDV, 2000.

Yücel, Mualla Uydu. “Hindistan Tarihi”, İÜ AUZEF, İstanbul: 2013-2014 öğretim yılı.

Yücel, Mualla Uydu. Tarih Hindistan Tarihi, Docplayer docplayer.biz.tr (27.11.2021)

EKLER

EK1- Belge 1: TSMK H.2158'de bulunan Yâkut Minyatürü

EK1.1. TSMK H.2158- 18a

Okunuşu:

Yukarıdaki: “Resmîset bitenârâ ke cû der nazâyend”

رسمیست بتانراکه جو دز نازایند

Sağdaki: “Kerde ki her ki tô râ şenâht işân râ yâft ve her ki işân râ yâft”

کرده که هر که ترا شناخت ایشلنرا ما فت و هر که ایشابرا ما فت

Ortadaki:

Feryād zed post hāme keyr endud

فریاد زست خامه فیراندود

Kūr ez delem be düşmen o dūst nemud

کور از دلم بد شمن و دوست نمود

Goftem ki zebāneş beberem geng şevad

گفتم که زبانش بیرم کنک شود

Beberidem ez ān fazîhter geşt ke bud

بیریدم از آن فصیح تر کشت که بود

Tercüme:

Yukarıdaki: “Atmosferin tatsız olduğu resim”

Sağdaki: “Seni bilmek onları tanımakla eş değerdir ve onları bilmek seni tanımakla eş değerdir”.

Ortadaki: “Kalbimdeki sırları dosta düşmana gösteren / Katrana bulanmış kalemin elinden feryat

Dilinin körelmesi için kesmek istedim / Ancak eskisinden daha fasih oldu”.

[Şiir Katibî Nişaburî’ ye ait gözükyor.]

Minyatürde Yâkut İsmi Geçen Kısım

EK1.1a: TSMK H.2158, 18a -Murakka (detay)

EK1.1b: TSMK H.2158, 18a-Murakka

**EK1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver 13 Numaralı Dosyası Sayfa
46'da Yer Alan Yâkut Minyatürü**

EK1.2: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 46 Minyatür etrafındaki yazılar

Okunuşu:

(Sağ) *Ketebehu câmi'uhu el-abdü'l-müstağfiru min zenbihi el-müftekiru*

(Alt) *Îlâ rahmeti Rabbihi Yâkut el-Müsta'sımıyyü fî Zilhicce*

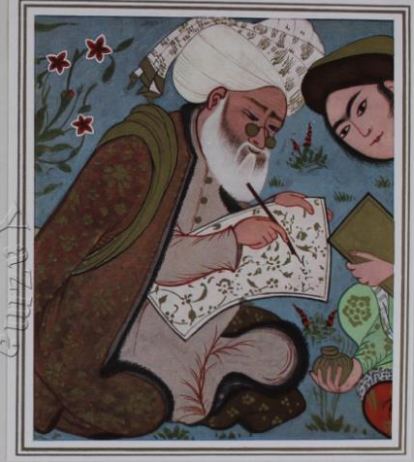
(Sol) *Senete tis'a ve semânîn ve sittemi'etin hâmiden lillahi ve musalliyen ve müsellimen*

(Üst) *Ve'l-hamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn.*

Tercümesi: “Onu, cem edeni (toplayanı), günahlarından dolayı bağışlanma dileyen, Rabbi'nin rahmetine muhtaç olan Yâkut el-Müsta'sımî, 689 Zilhiccesinde Allah'a hamd ve salat u selam getirerek yazdı. Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur”.

Aslının tamamı İstanbul'da, Topkapı Sarayı müzesi Hazine Kütüphanesinde, 2158 sayılı albümde bulunan bu resimde, Bağdat'ta hüküm süren Halife Musta'sım (XIII'ü asır) zamanında, maruf hattatlardan Amasyalı Yakut'un oturuşu ve bir şakirdi önünde yazarken görülmektedir. O devirde, âlimler ve müellif hekimler bu tarzda otururlar ve ekseriya tekrimen hokkalarını tutan asistanları yanında ilmi ve tıbbi teliflerini sağ dizleri üzerine koydukları kâğıtlara yazarlardı.

Şark ekolüne bağlı bu minyatür Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından bizim için aslı gibi istinsah edilmiştir.

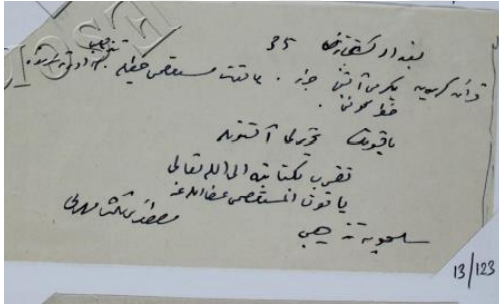
Ek1.3: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 49

**EK 2- Süheyl Ünver Dosya 13 Kaynağından Ulaşılan Müze ve
Kütüphanelerdeki El Yazmaları (TSMK Bağdat 35, 407, 410, 411;
Hazine 2151, 2160; TIEM Çoban Mustafa Paşa 1632)**

**EK2. Belge 1: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Bağdat 35 İle
İlgili Kayıt ve TSMK Bağdat 35'den sayfalar**

EK2.1: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,17

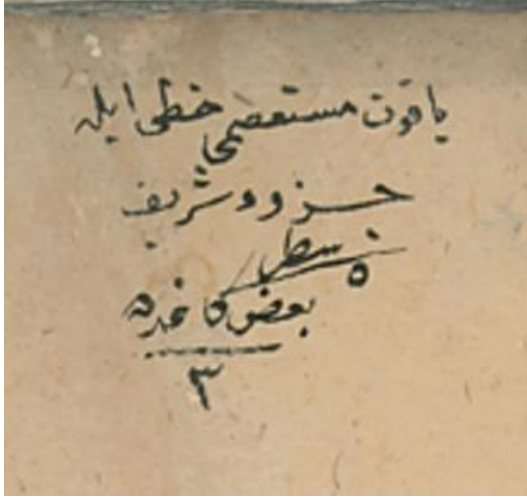
EK2.1a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 17 (13/123)

Okunuşu:

*Bağdat Kütübhanesi'nde 35/ Kur'ân-ı Kerîm'in 26. cüz'ü. Yâkut el-Musta'simî
hattıyla tezhîbli cüz' üzerinde /Yâkut'un tahrîrli altınla*

Takarreba bi kitabetihi il Allahu teala, Yâkut el-Musta'simî Afallahu Anhu

Selçuk tezhibi; Mustafa -i Sâlis'in mühürü

EK2.1b: TSMK Bağdat Kütüphanesi 35

Okunuşu: “Yakut Musta’simî Hattı ile; Cüz-i Şerif Satır 5; bazı kağıtta; adet 3”

EK2.1c: Bağdat-1a

Okunuşu: “Bismi’l-meliki’l-aliyyi’l-âli”

Tercümesi: “Melik olan yücelerin yücesinin ismiyle”

EK2.1d: Bağdat 35- 2b, 2a -25.cüz Fussulet Suresi 47.ayetin bir kısmı

EK2.1e: Bağdat 35- 46b, 47a

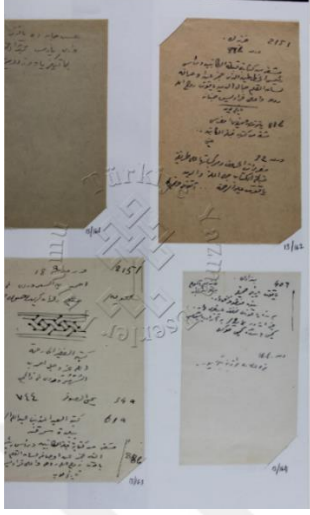
Üstte: Ayetü'l-Kerime

Ketebenin Okunuşu: “Takarriba bi kitabetihi il Allahu teala, Yâkut el-Musta’simî Afallahu anhu”

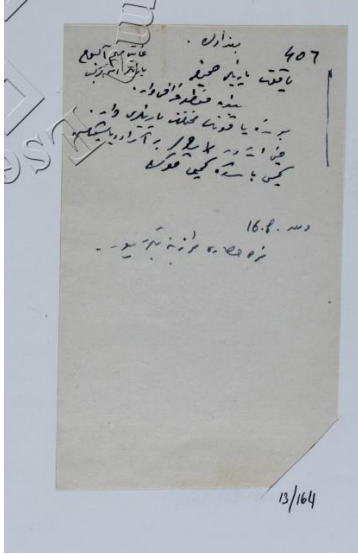
Tercümesi: “Bu yazısıyla Yâkut el Musta’simî Allah’ a yaklaştı. Allah onu affetsin”

EK2. Belge 2. Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Bağdat 407 İle

İlgili Kayıt ve TSMK Bağdat 407'den sayfalar

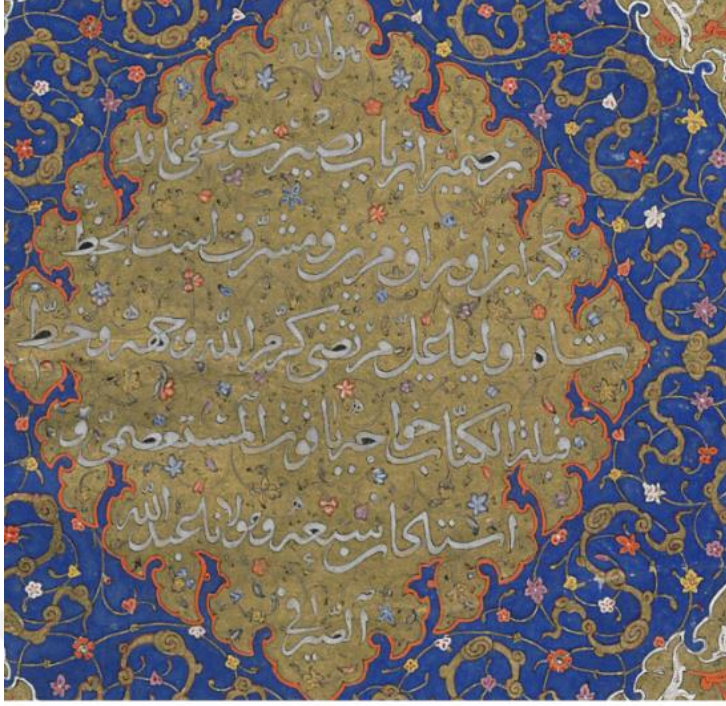

EK2.2: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 28

EK 2.2a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 28 (13/164)

Okunuşu: “407 Bağdat'ta Yâkut yazılı sahife. Bende fotoğrafı var. Birinde Yâkut'un muhakkak yazıları var. ? eserde ? bir arada yapışmış. Kimi başta kimi sonda. Varak 16 b; Karahisarî tarzına benziyor. (Solda yukarıda) Gayet mühim albüm. yazılar ? karîb)”

EK2.2b: Bağdat, 407- 2b, 3a

Okunuşu: *Hu Allah.*

Bir zamir-i erbâb-ı basîret mahfî nûmand

Ki in-evrâk-ı müzeyyen ve müşerref-est bi-hattu

şâh-ı evliyâ Ali Mürtezâ kerremallâhu vecchê ve hatt-ı

Kıbletü'l-küttâb Hoce Yâkût el-Musta 'simî ve

Üstâdân-ı seb 'a ve mevlânâ Abdullah es-Seyrâfî

Tercümesi: *Vicdan sahibi basiret sahibi o işin erbabı*

İşte bu kağıt tezhipli müzeyyen ve müşerref yazı

Evliaların şahı Ali Mürteza (Allah onun yüzünü tekrim eyledi) ve hattatların kiblesi olan Yâkut el Musta 'simî ve yedi üstad ve Mevlâna Abdullah es-Sayrafi'nin hattıdır.

EK2.2c: TSMK Bağdat, 407- 18b

Okunuşu:

“Âbid olarak yaşadığım sürece şarapçı olmadım, inatçı bir sefihe de uymadım.”

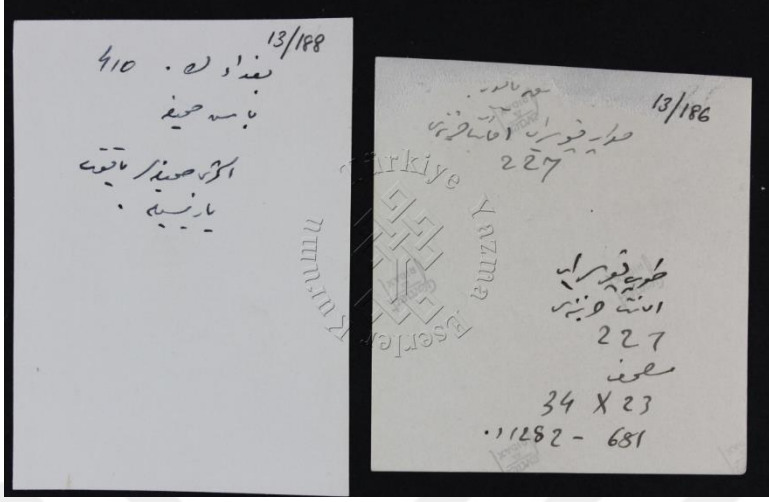
(Ortadaki küçük yazı) *“Sahbâ; üzümden yapılan sarhoş edici şaraptır / Sohbe ise beyazlaşan şaraptır. Rabbime sözler vermişken nasıl ondan döneyim / Arşın sahibi olan Allah şâhidimdir.”*

“Ketebe Yâkut el-Musta'simî”

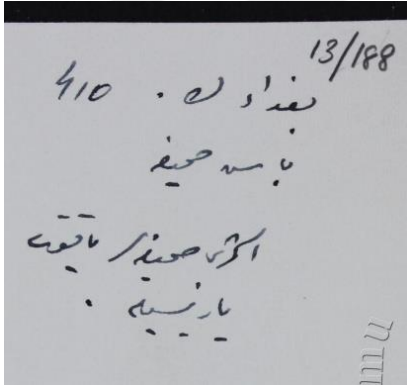
(Sağ ve soldaki yazı) *“Onlardan seni (okuduğun Kur'an'ı) dinleyenler de vardır.*

Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: ‘Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir’ diyerek seninle tartışırlar”. (En'am Suresi 25. Ayeti bolt kısmı)

EK2. Belge 3: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Bağdat 410 İle İlgili Kayıt ve TSMK Bağdat 410'den sayfalar

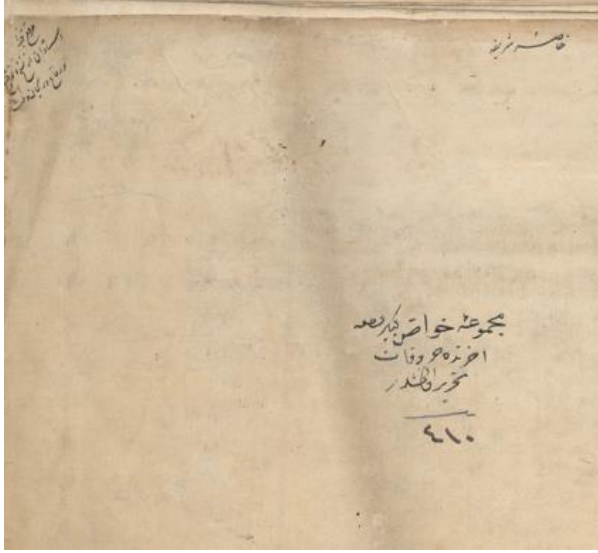

EK2.3: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 41

EK2.3a: Süheyl Ünver, Dosya 13, 41(13/188)

Okunuşu: “13/88 Bağdat'da 410; baş sahife ekseri sahîfeler Yâkut yazısıyla”

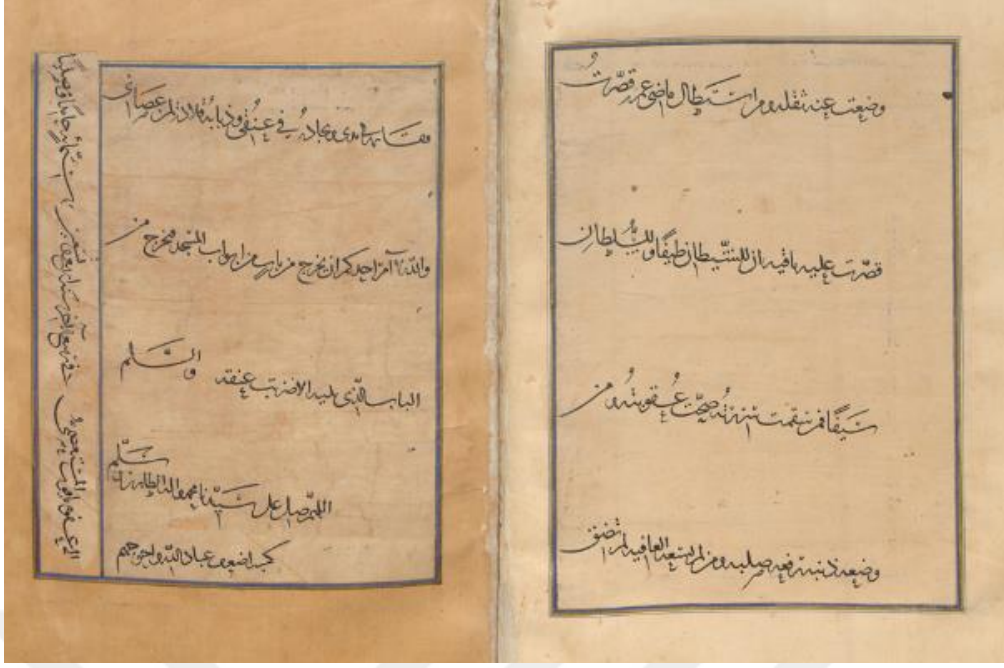
EK2.3b: TSMK Bağdat, 410

Okunuşu: “Mecmua-ı havâss-ı Kebir. Âhirinde hurûfât tahrîr olmuştur. Sene 410”

EK2.3c: TSMK Bağdat, 410, 1a

Okunuşu: “Murakka hatt-ı Nesih ve sülüs ve reyhânî ve gayrihî bi-hattı- satır-ı muhtelif mim”

EK2.3d: TSMK Bağdat, 410- 4b, 5a

Tecümesi:

Haccac bin Yusuf'un vali olarak atandığında Irak halkına hitabından bir bölüm]
'Kimin başı (bedeninde) ağırlık yapıyorsa onu yük olmaktan kurtarırım. Kimin kalan ömrü uzunsa onun kalanını kısaltırım. Şeytanın tayfası varsa, sultanın da kılıcı vardır. Kimin yatağında hastalık varsa cezası ona sıhhat verir, kim de günahı kendisini küçültenin çarmıha gerilmesi onu yücelti.

Ketebe:

Az 'afu ibâdullah ve ahakkuhum ilâ afvihi Yâkut el-Musta'simî fi Rebiülahir sene erbaa ve tis'ine ve sittemie hâmiden ve musalliyen.

Ketebenin Tercümesi: “Allah'ın kullarının en zayıfı ve affına en layık olanı Yâkut el-Musta'simî, hamd ve salat getirerek 694 senesi Rebilülevvelinde yazdı”.

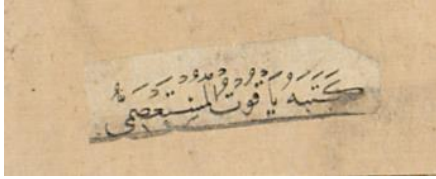

EK2.3e: Bağdat 410- 9b, 10a

Tercüme:(sağ taraf):

“Baban seni yordu nefsinı rahat ettirme / Bugünü hatırlaman yarının sohbetleri ve olaylarıdır. / Hamd Rahmet Peygamberine ve Ümmetin Şefaatçisine, Onun Efendisi Muhammed’e ve Selâm Onun üzerine olsun”.

(Sol taraf): 3.satır: “Ve şiirin geçtiği gün içimde uçup giden bir dizeye dönüşüyor.”

EK2.3f: Bağdat 410-9b

Okunuşu: “Ketebehu Yâkut el- Musta’simî”

Tercüme: “Onu Yâkut el-Mustasimî yazdı”.

EK2.3g: Bağdat 410-15b,16a

Okunuşu: “Bismillahirrahmanirahim. Me'mun ve İbrahim el- Mehti arasında geçen kısas ve af ile ilgili konuşma. Kısasa kısas vardır ama af etmek daha yakındır (Allah'a yakınlıktır) Af edersen bu hususta seni geçecek biri yoktur. Me'mun “bendeki kin ve nefret öldü” diyor”. Salât-ı Şerif

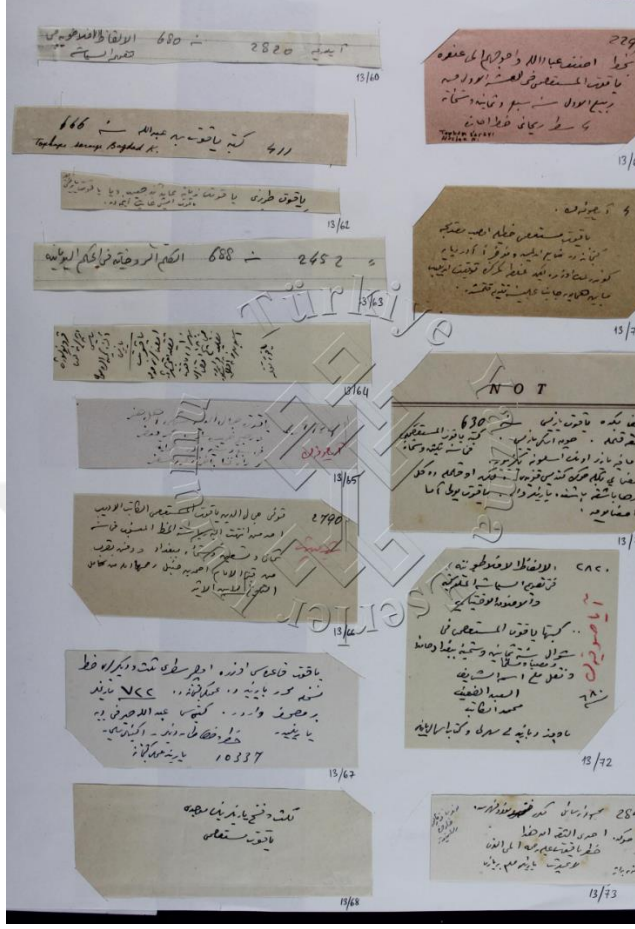
Ketebe: “Yâkut Allah'a hamd ederek ve Rasulüne *salavat* getirerek yazdı”.

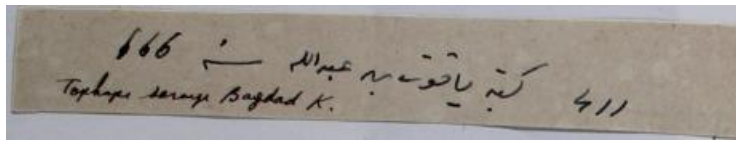
EK2.3h: Bağdat 410- 42

Ketebe: “Ahmed bin es-Sühreverdî 708 senesi Muharremi’nde Allah'a hamd, Peygamberi Muhammed ve aile halkına salat ve selam getirerek yazdı”.

EK2. Belge 4: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Bağdat 411 İle İlgili Kayıt ve TSMK Bağdat 411'den sayfalar

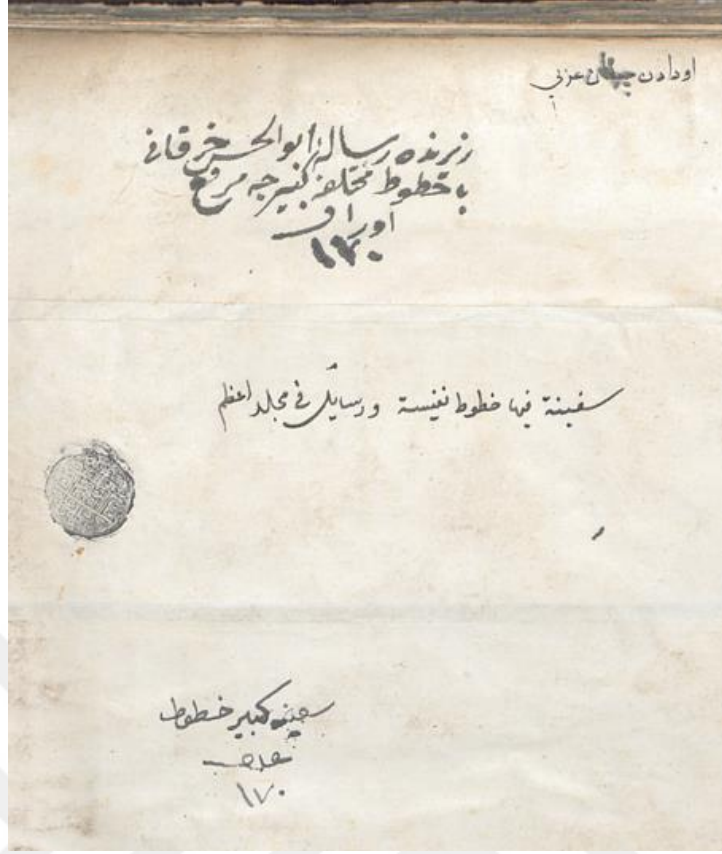

EK2.4: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 9

EK2.4a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 9, Bağdat 411 ile ilgili kayıt

Okunuşu: “411 Ketebe Yâkut bin Abdullah sene 666; Topkapı Saray Müzesi Bağdat K.”

EK2.4b: TSMK Bağdat 411-1a

Okunuşu: “Zîrinde Risale-i Ebu'l-Hasen Harakanî, bâ hututi muftelife kebirce müreffa evrak 170. Sefinetün fiha hutûtun nefisetün verisâilü fi mücelledi-a'zam”

Tercümesi: “Altında /kenarında 170 sayfalıkmuhelif hatlarla büyük ve irice Ebu'l-Hasen Harakânî Risalesi. İçinde nefis hatlarla bir gemi ve büyük ciltli risaleler var”.

EK2.4c: TSMK Bağdat 411- 13b, 14a

Karşılıklı 2 sayfada Ş'ir el Hadire var.

EK2.4d: TSMK Bağdat 411 (detay)

EK2.4e: TSMK Bağdat 411-016 (ketebe) (Bakınız Resim 5.10)

Ketebenin Okunuşu: “Temme Şiir el-Hadıra bi-esrihi Ketebehu Yâkutu’bnu Abdullahi Hamidenillahi Teala Ala niamihi ve müselliyan Ala Nebiyyihi Muhammedin ve alihi ve.sahbihi ve müsellimen”

Tercümesi: “Hadıra Şiiri (eseri)tamamlandı.Abdullah oğlu Yâkut Allah’a ve verdiği nimetlere hamd ederek ve Peygamberine ali ve ashabına selat-ı selam ederek yazdı.”

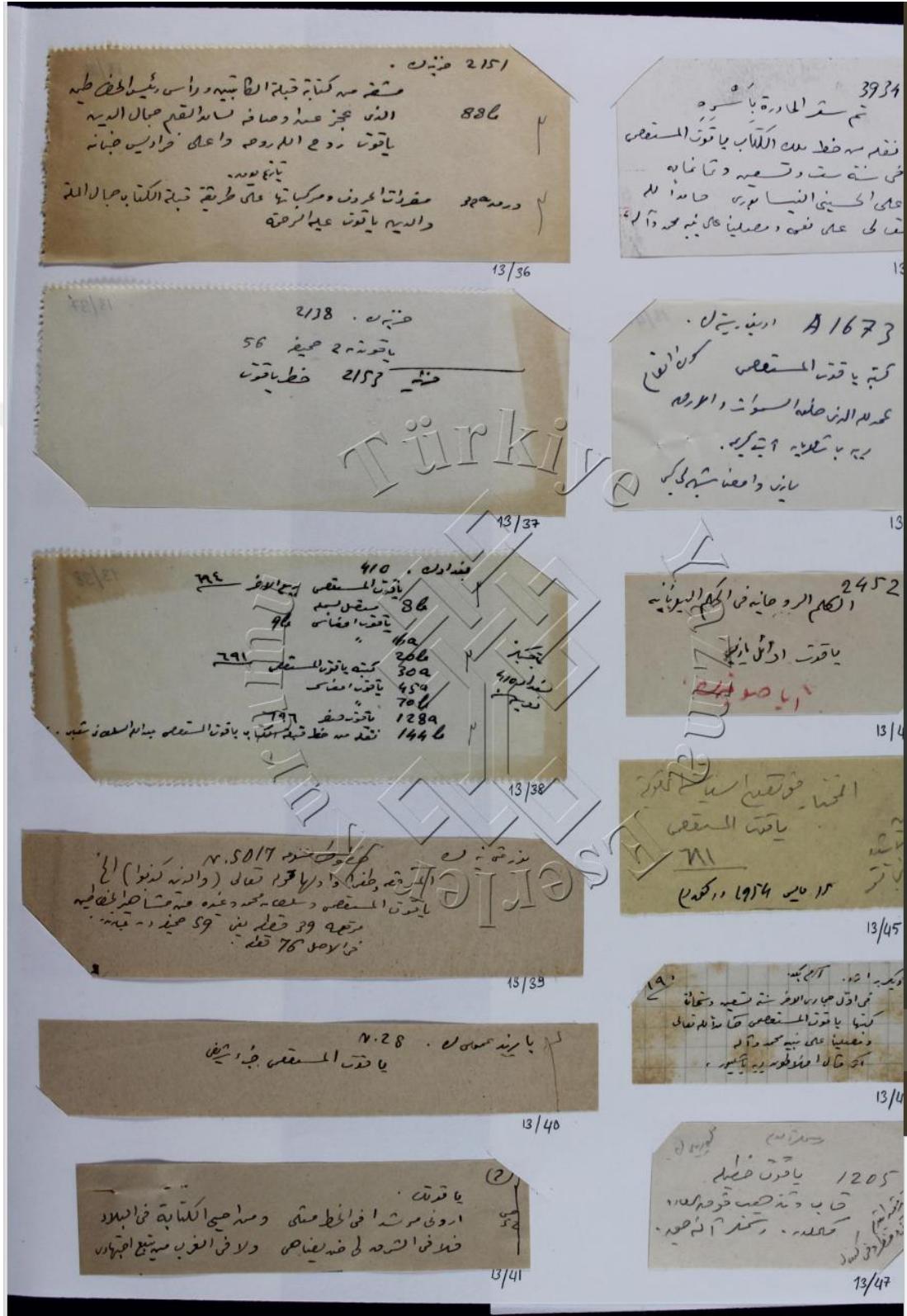

EK2.4f:TSMK Bağdat 411-124b

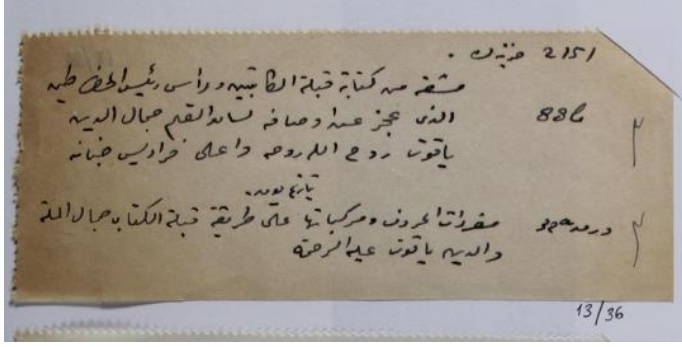
Ketebe'nin Tecümesi: “Aziz ve Celil olan Allah'a muhtaç Ahmed bin es-Sühreverdî nimetlerinden dolayı Allah'a hamd ederek, rahmet peygamberi ve ümmetin şefaathçisi Muhammed'e ve temiz aile halkına salat ve selam getirerek yazdı”

EK2. Belge 5: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Hazine 2151

İle İlgili Kayıt ve TSMK Hazine 2151'den sayfalar

EK2.5: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 7

EK2.5a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 7, (13/36)

Okunuşu:

2151 Hazine'de, 88b.

Okunuşu: “Meşşekahû min-kitabihi kıbletü'l-kâtibîn re'sü re'îsü'l-hattâtîn ellezî aceze an-evsâfihî lüsânü'l-kalem Cemaleddîn Yâkut revvehallâhu rûhahû va'lâ ferâdîse cinânihî. Tarih yok”

Tercümesi: “Kalem dilinin, vasıflarını yazmada acze düştüğü, kâtiplerin kıblesi, hattatların üstadı Cemaleddin Yâkut'tan –Allah ruhunu rahatlıtsın ve cennetlerinin firdevslerine yüceltsin- meşk etti”.

Okunuşu: “Varak 32 a Müfredâtü'l-hurûf ve mürekkebâtihâ 'alâ tarîkati kıbletü'l-küttâb cemâlû'l-mille ve'd-dîn Yâkut 'aleyhi'r-rahme”

Tercümesi: “Hattaların kıblesi millet ve dinni cemali olan Yâkut'un yoluyla ve yöntemiyle harflerin müfedatı,terkipleri(yapısı)”

”

EK2.5b:TSMK H.2151-146

Okunuşu: İki satır sülüs yazıda (Birinci satırın manasını çözülemedi)

İkinci satırda: “Ve lillâhi'ş-şükrü ve'n-ni‘metü”

Tercümesi: “Şükür ve nimet yalnız Allah'a aittir”.

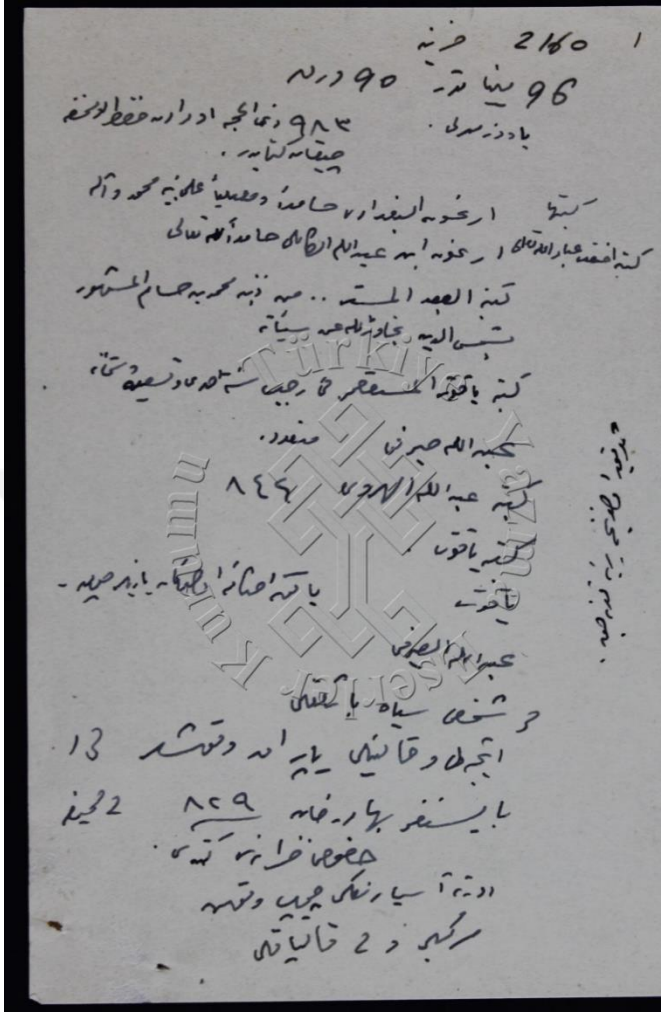
EK 2.5c: TSMK, H.2151-146(Bakınız Resim 5.46)

Ketebe'nin okunuşu: “Meşşekahû min-kitabihi kıbletü'l-kâtibîn re'sü re'îsü'l-hattâtîn ellezî aceze an-evsâfihî lüsânü'l-kalem Cemaleddîn Yâkût revvehallâhu rûhahû va'lâ ferâdise cinânihî”

Tercümesi: “Kalem dilinin, vasıflarını yazmada aceze düştüğü, kâtiplerin kiblesi, hattatların üstadı Cemaleddin Yâkut'tan –Allah ruhunu rahatlatсын ve cennetlerinin firdevslerine yüceltsin- meşk etti”.

EK2. Belge 6: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TSMK Hazine 2160

İle İlgili Kayıt ve TSMK Hazine 2160'den sayfalar

EK2.6: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 72

Okunuşu:

2160 Hazîne/

96 Mühimmattur 95 varak/Yavuz mühürlü?

983 Zi'l-hicce oradan hıfz olunmağa çıkan kitâbdır. Ketebehüma Argun el-Bağdadî

hâmiden ve musliyyen? 'alâ benîhi Muhammed ve âlihi

Ketebehu ahkar-ı - 'ibâdullahi te'âlâ Argun ibn-i Abdullah el-Kabilî hâmidâ'llahu
te'âlâ

Ketebehu el-Abdü'l-m?...min-zenbihi Muhammed bin Hüsam el-meşhûr

Şemseddin tecâveza 'llahu 'an-seyyi'âtihi

Ketebehu Yâkut el-Musta'simî fi Receb sene ihdâ ve tis'in ve semânemi'e (891)

Abdullah Sayrafi müteaddid/ Ketebehu Abdullah Herevî 844

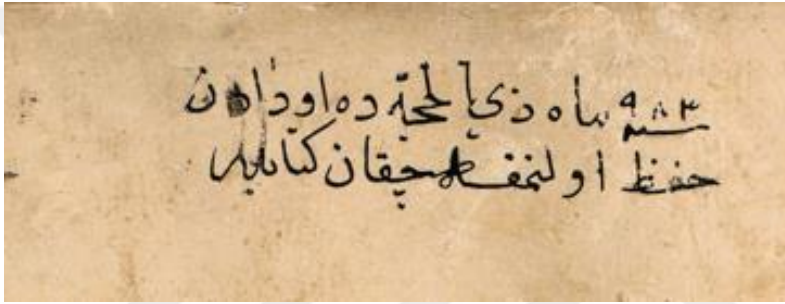
Ketebehu Yâkut / Yâkut'a izafe olunan yazılar çok /Abdullah Sayrafi

4 şahsî siyâh başlıklı/ İnceli ve kalınlı yaprak ve kuşlar 13

Baysungur Bahadırhan 829 2 sahîfe/ /Husûsi hızânesi ketebesî?

Orta Asya rengi çiçek ve kuş?/ Mürekkebi.....

(Yandaki dikey yazı:) Tasdik olununca yerine konacak

EK2.6a: TSMK- H.2160- 1a

Okunuşu: “983Sene Mâh-1 Zilhicce'de odadan hıfz olunmakla çıkan kitaptır”.

EK2.6b: TSMK H.2160-7a

Üstte hadis-i şerifin yazdığı sayfanın tercümesi:

H. Nebi Allah'ın selâmı ve selavatı üzerine olsun dedi ki 'Allah Tealâ her kime zikreden bir lisan, ondan şükreden bir kalp belâlara sabreden beden, ona hıyanet etmeyen mü'mine bir zevceyle rızıklandırırsa ona dünya ve ahirette en hayırlıları vermiş olur'.

Nebî Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun. Allah Azze ve Celle dedi ki: Ululuk benim elbisemdir. Azamet benim örtümdür. Kim bunlardan birisine tutunursa cehenneme atarım.

Solda yan duran muhakkak yazı: (Bakara Suresi 45.ayetin sonu ve 46. Ayetin başı)

Altta: Müselsel besmele var.

Ketebe: “Temme şî'ru'l-Hâdira bi-hamdillâhi te'âlâ ve hüsn-i tevfihihî ketebehû Yâkût”

Tercümesi: “Yüce Allâh'ın hamd ve muvaffak kılmasıyla El-Hâdira şîiri tamamlandı. Onu Yâkût yazdı”.

EK2.6c: TSMK, H.2160-16b

Tercümesi:

Ve ilacı içtiğim için bir öfkem var.

Mahallenin kadınları boğazlarımı sıkısa.

Önlükleri sıkılamak ve giymek için acele ettiler.

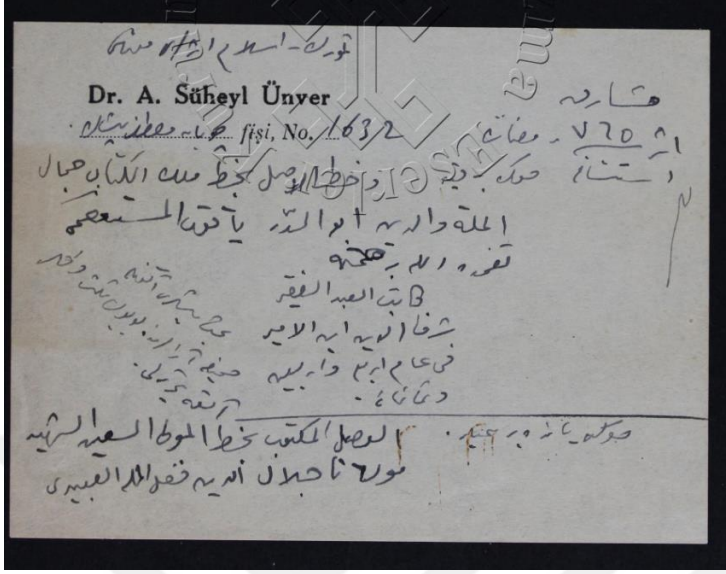
Trajik sesler kurudu.

Ve evin komşusunu, düşüncesinden alıkoydum.

Ve köylerin ve yolların misafirlerine ikram ediyorum.

Ebu Mihcen bi Esrihî'nin şiiri tamamlandı.

EK2. Belge 7: Süheyl Ünver Dosya 13'de Yer Alan TİEM Çoban Mustafa Paşa 1632 İle İlgili Kayıt ve TİEM Çoban Mustafa Paşa 1632'den sayfa

EK2.7: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 27

Türk İslâm Eserleri Müzesi

Okunuşu:

Dr. A. Süheyl Ünver Meşârik Eser 765 Ramazan No.1632 Çoban Mustafa Paşa'da İstinsah son bir kıt'a (?) "Ve hattü'l-asl bi-hatti'l-ı Melikü'l-Küttab Cemâli'l-mille ve'd-din Ebud'dür Yâkut el- Musta'simî teğammede hullahu birahmetihi

Kâtibü'l- abdü'l- fakîr Şerefeddîn ibnü'l-Emir fi 'â'm erba'a ve erba'in ve semânem'ie. (844)

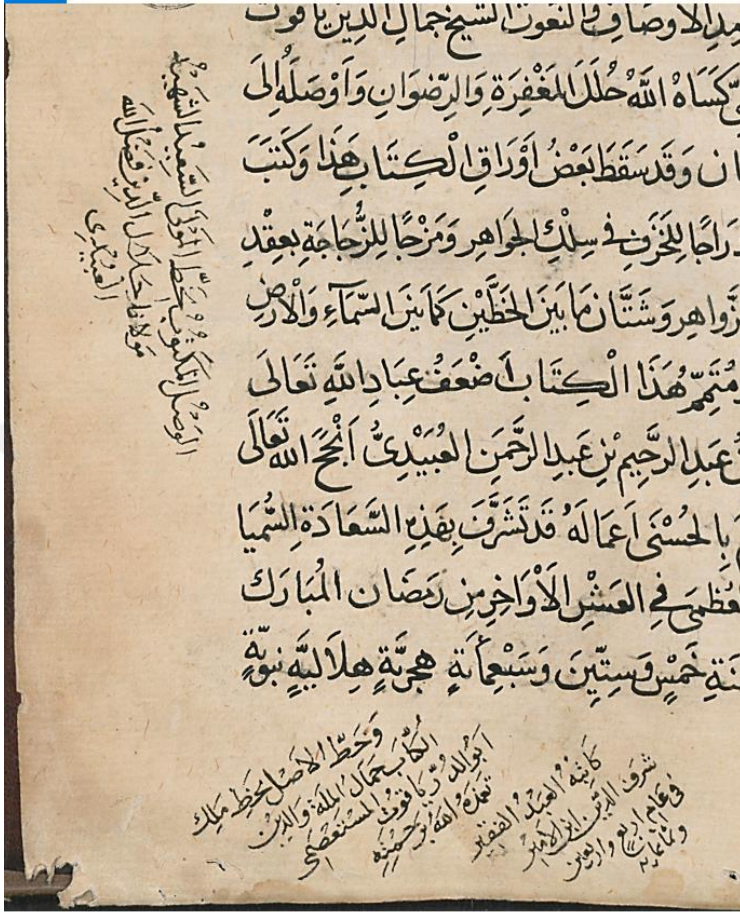
Sonra yanda bir ibare 'El-vaslü'l-mektûb bi hatti'l-Mevla es- Sa'id eş-Şehid

Mevlâna Celaleddin Fazıllulah el-Ubeydî'

Solda yana yatmış yazılar: Sahife başları altınla

Sayfa aralarına büyük sülüs harfle altın tahrîrli

EK2.7a: TİEM, Çoban Mustafa Paşa 1632 (Bakınız Resim 5.75)

EK2.7b: TİEM, Çoban Mustafa Paşa 1632- 198a (detay)

TİEM 1632 Kitab-ı Meşârik :(Doğuşların Kitabı) son sayfası

Altta ki notta yazan kaydın okunuşu:

“Ve hattü’l-asl bi-hattı’l-ı Melikü’l-Küttab Cemâli’l-mille ve’d-din Ebud’dür Yâkut el- Musta’simî teğammede hullahu birahmetihi” / “Kâtibü’l- abdü’l- fakîr Şerefeddîn ibnü’l-Emir fi ‘â’m erba’a ve erba’in ve semânem’ie”

Tercümesi:

“Allah asıl hattı yazmış olan din ve milletin cemali hattatların meliki Ebud’dur Yâkut el-Musta’simi’e rahmet edip acıyıp korusun. Bunu yazan fakir kul Şerefettin İbn’ül - Emir 844 senesinde bunu yazdı.”

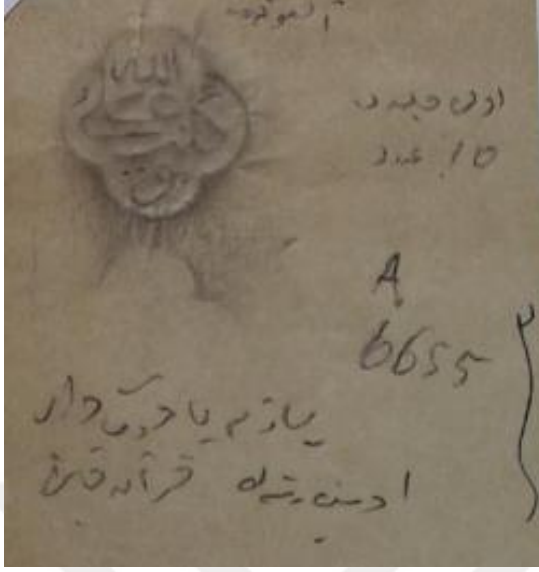
Yandaki dikey yazı:

“El-vaslû'l-mektûb bi hatti'l-Mevlâ es-Sa'id eş-Şehid / Mevlâna Celaleddin Fazllulah el-Ubeydî”

Tercümesi: “Bu yazılı olan parça Şehid ve saadetli olan Mevlâna Celaleddin Fazllulah el-Ubeydî'nin yazısıyla yazılmış”.

EK2. Belge 8: Süheyl Ünver Dosya 13’de Yer Alan İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan A.6655 İle İlgili Kayıt

EK2. 8a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 111(13/267)

Okunuşu:

“On cilttir, 15 adet(?) / A. 6655 /Yazma Yâkut var/ Üniversitede Kur’an-ı Kerim”

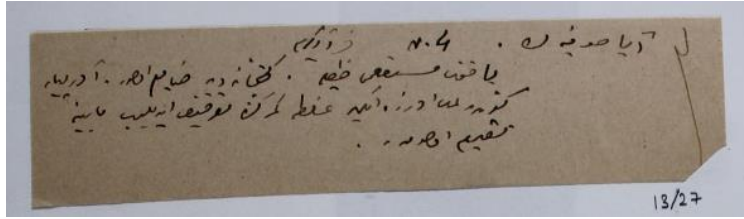
[Bu yazma esere Süheyl Ünver’in kayıtlarından ulaşılmıştır. Sayfa 75’de de Süheyl Ünver bu eseri “Yâkut” tavrında” diye nitelendirmiştir Bunlardan yola çıkarak İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi’nden bilgi istenmiştir. Bunun üzerine bu kurumdan e-mail gelmiştir. Verilen bilgilerden bu eserin Yâkut tarzında Herat’ta 16.y.y.’da yazılmış olduğu bilgisi edinilmiştir.]

EK3-Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Dosyası No.13'den Yararlanılan

Sayfalar-

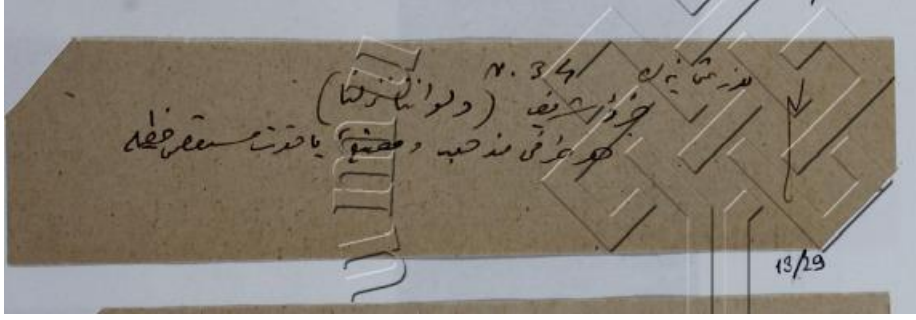
EK3.1: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 6

EK3.1a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, ,6 (13/27)

Okunuşu: Ayasofya'da N.4 Kur'ân-ı Kerîm

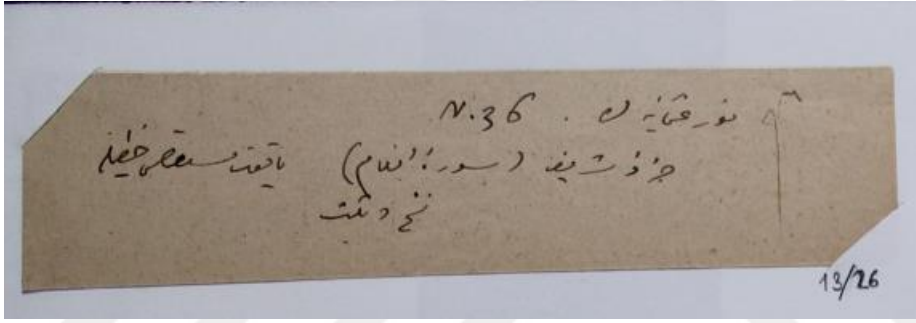
“Yâkut Musta'simî hattıyla kütübhânedede zâyi' olur. Avrupa'ya gönderilmek üzere iken Galata Gümrüğü'nde tevkîf idilüb (alıkonulub) mâbeyn'e takdîm olunur.”

EK3.1b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 6(13/29)

Okunuşu: “Nûr-ı Osmaniye’de N.34 / Cüz’-i Şerif (Ve lev ennenâ nezzelnâ)

Her tarafı müzehheb ve musanna‘ Yâkut Musta‘simî hattıyla”

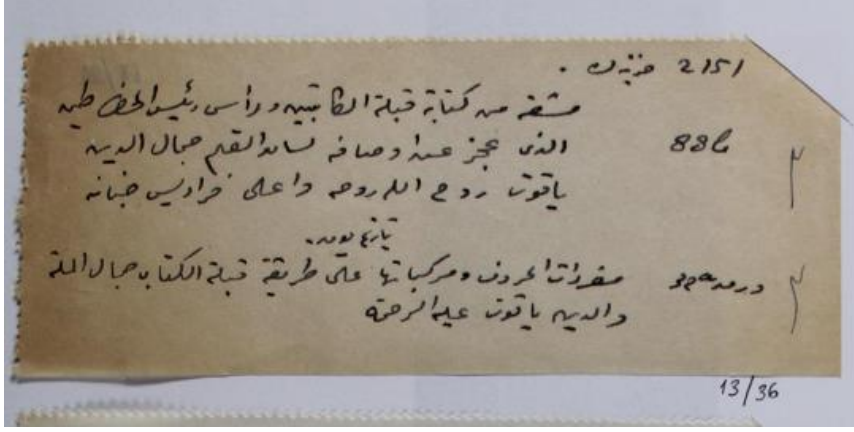

EK3.1c: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 6 (13/26)

Okunuşu: “Nûr-ı Osmaniye’de N.36 / Cüz-i Şerif (Sûre-i En’am) Yâkut el-Musta'simî Nesih ve Sülüs”

EK3.2: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,7

EK3.2a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi 7(13/36)

Okunuşu

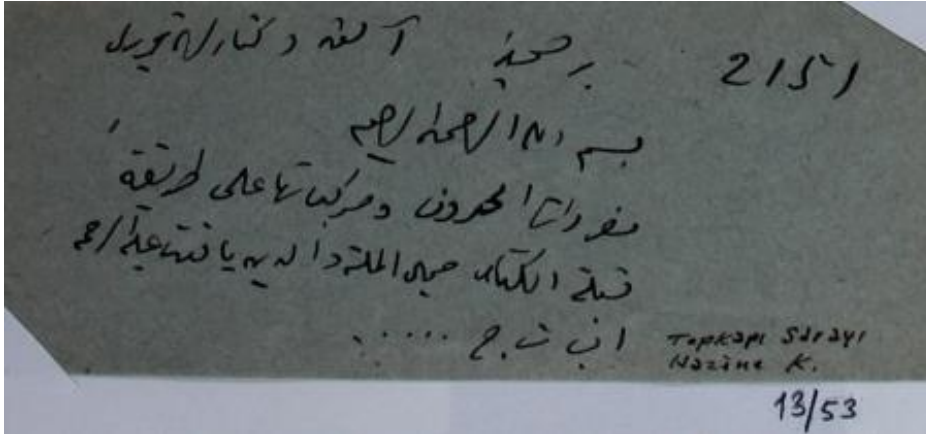
2151 Hazine'de

88b

'Meşşekahû min-kitabihi kıbletü'l-kâtibîn re'sü re'îsü'l-hattâtîn ellezî aceze an-evsâfihî lûsânü'l-kalem Cemaleddîn Yâkût revvehallâhu rûhahû va'lâ ferâdîse

cinânihî. /Tarih yok/

Varak 32a / Müfredâtü'l-hurûf ve mürekkebâtihâ 'alâ tarîkati kıbletü'l-küttâb cemâlû'l-mille ve'd-dîn Yâkut 'aleyhi'r-rahme

EK3.2b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi 8(13/53) 2151

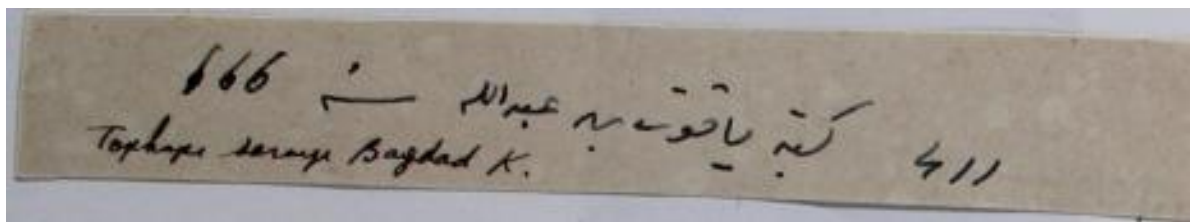
Okunuşu:

2151 "Bir sahîfe altın kenarları tahrîrlî / Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahîm

Müfredâtü'l-hurûf ve mürekkebâtihâ 'alâ tarîkati kıbletü'l-küttâb cemâlû'l-mille ve'd-dîn Yâkut 'aleyhi'r-rahm Topkapı Sarayı Hazine K."

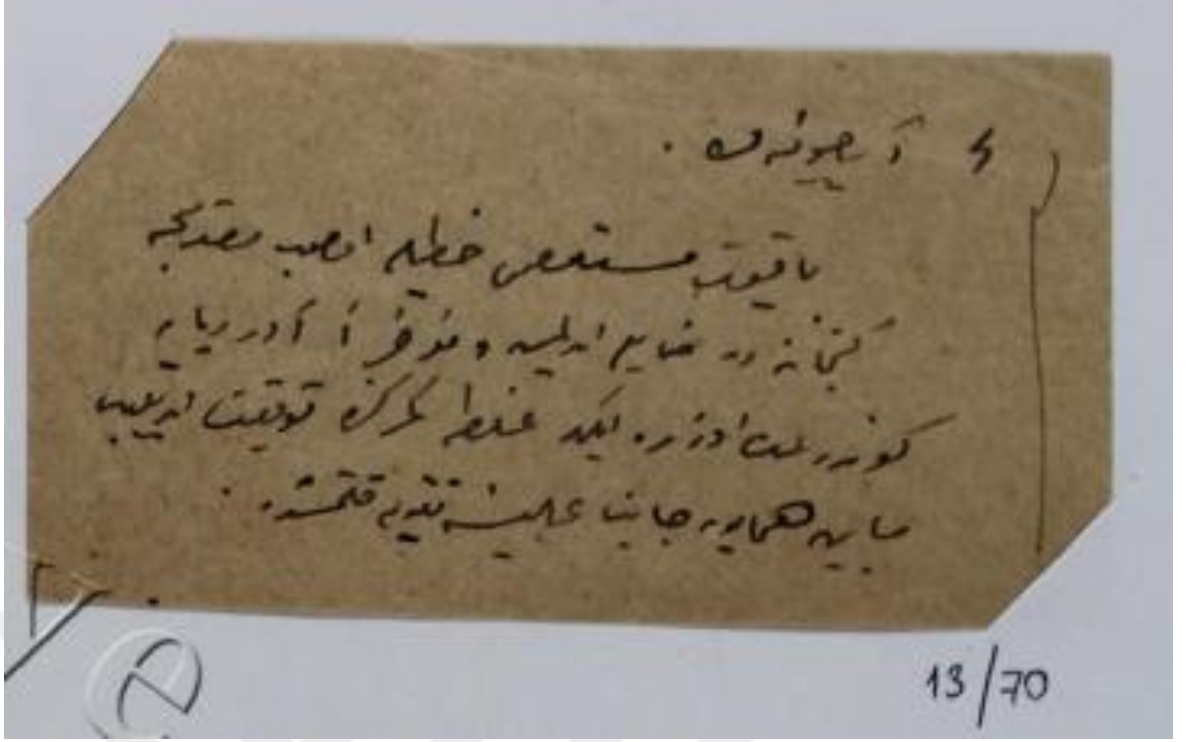

EK3.3: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 9

EK3.3a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 9(13/61)

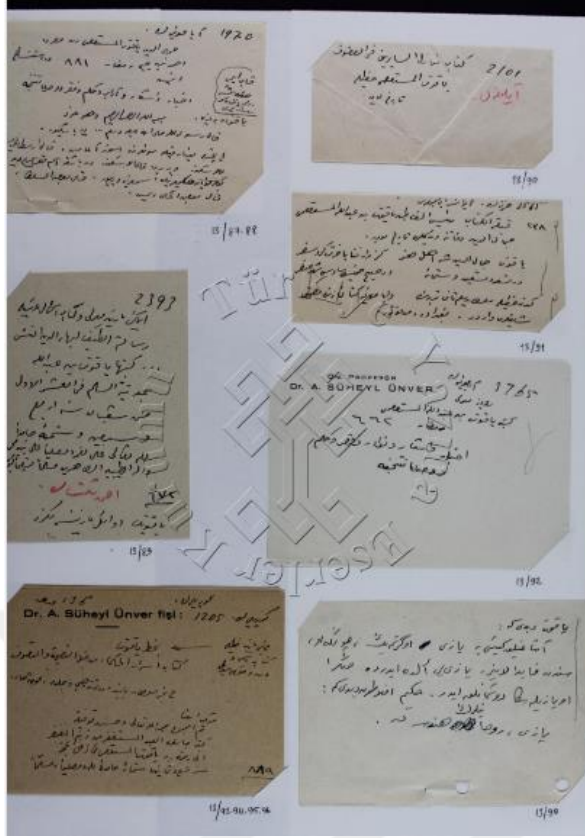
Okunuşu: “411 Ketebehu Yâkut bin Abdullah sene 666 / Topkapı Sarayı Müzesi Bağdat K.”

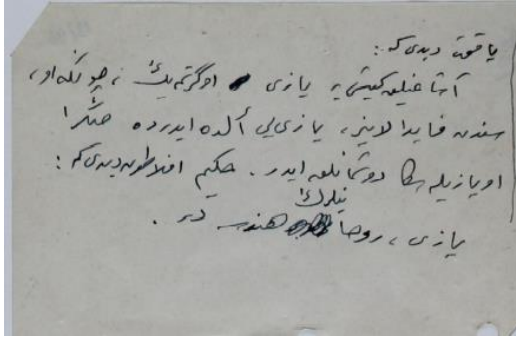
EK3.3b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 9 (13/70)

Okunuşu: “4 Ayasofya’da

Yâkut el-Musta‘simî hattıyla olup mukaddemce kütübhânedede zâyî‘ edilmiş ve mu’ahharen Avrupa’ya gönderilmek üzere iken Galata Gümrüğü’nde tevkîf idilüb (alıkonulub) Mâbeyn-i Hümâyûn cânib-i ‘âlisine takdîm edilmiştir”.

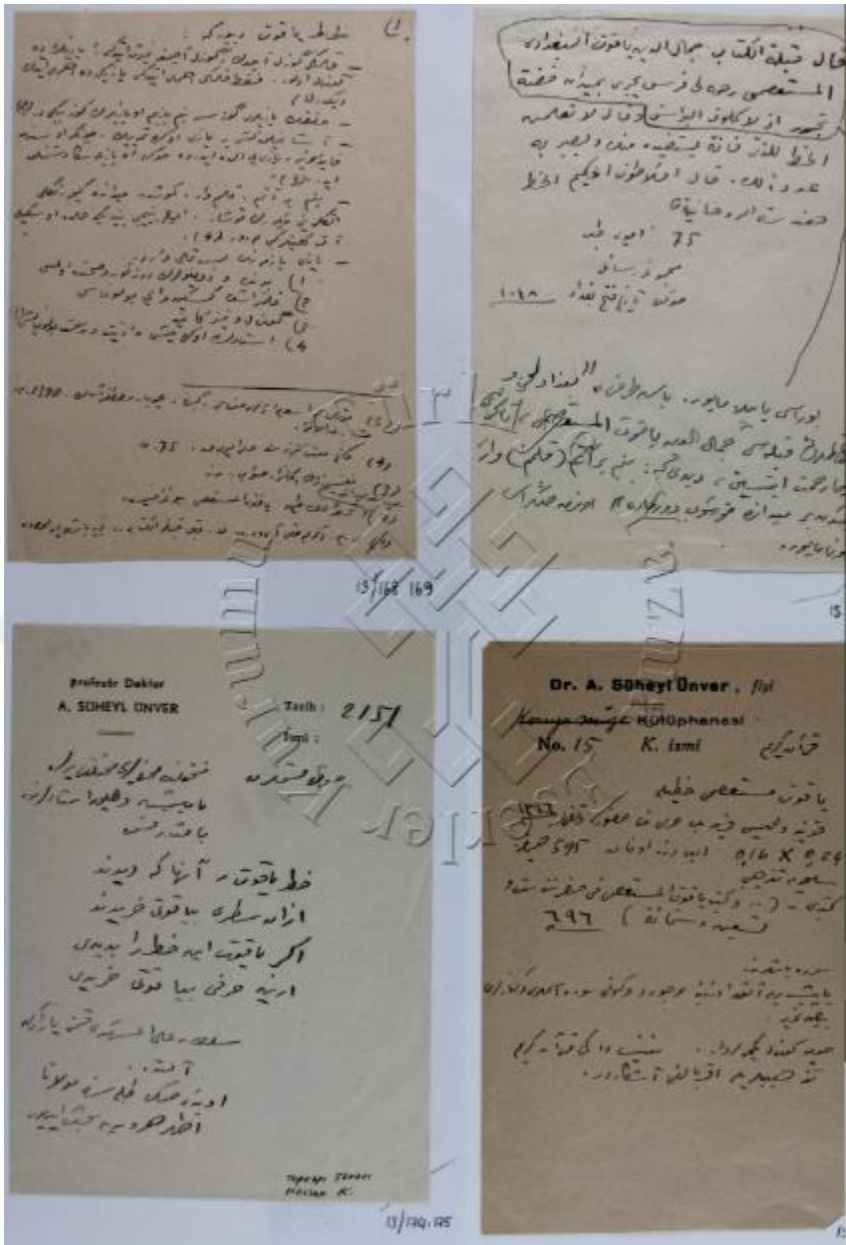

EK3.4: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi 11

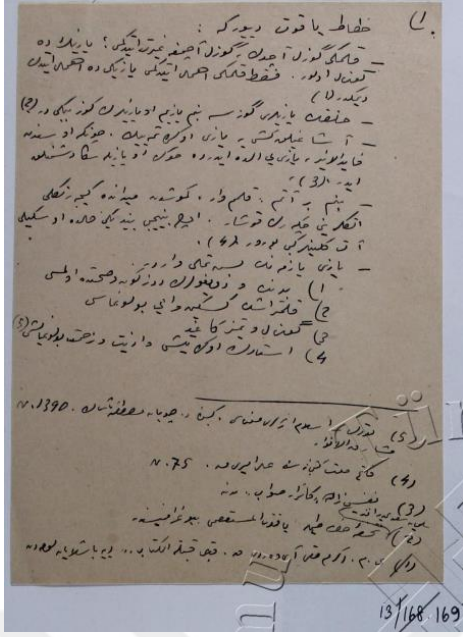

EK3.4a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 11(13/97)

Okunuşu: “Yâkut dedi ki: ‘Aşagılık kişiye yazı öğretmeyin çünkü o senden faydalanır yazıyı elde eder de sonra o yazıyla sana düşmanlık eder’. Hekim Eflatun dedi ki: “Yazı ruhanîlerin hendesesidir.”

EK3.5:Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 30

EK3.5a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 30 (13/168 169)

Okunuşu:

Hattat Yâkut diyor ki:

Kalemi güzel açtın güzel açmaya gayret ettin mi yazın da güzel olur. Fakat kalemimi ihmal ettin mi yazını da ihmal ettin demektir.

Halkın yazıları gözse benim yazım o yazıların göz bebeğidir.

Aşağılık kimseye yazı öğretmeyin çünkü o senden faydalanır. Yazıyı elde eder de sonra o yazıyla sana düşmanlık eder

Benim bir atım: kalemim var. Gümüşten meydana gece renkli eteklerini çekerek koşar. Üç binici bindiği halde o sekili at gelinler gibi yürür.

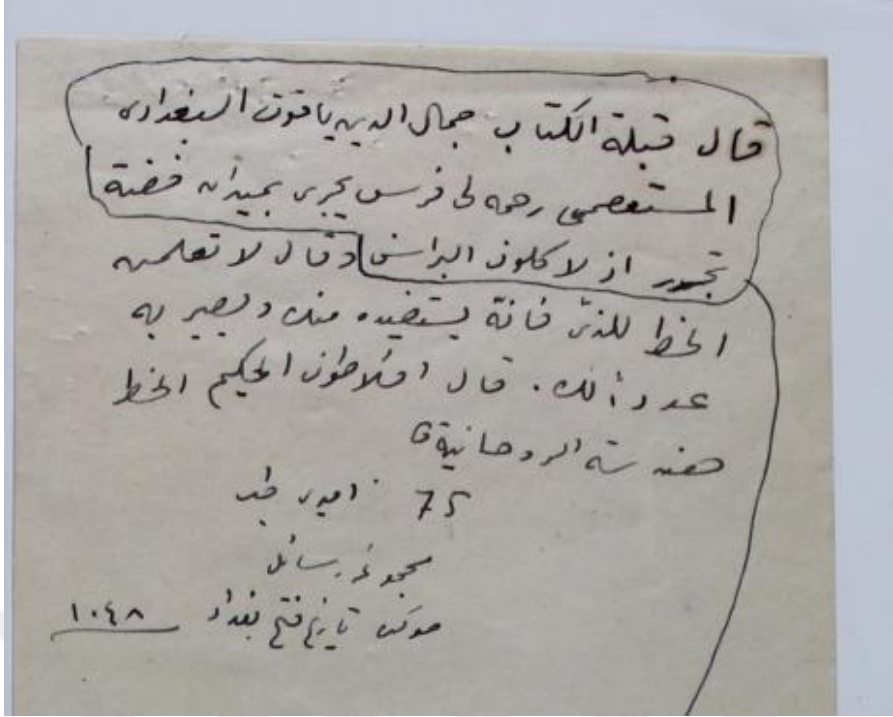
Yazı yazmanın beş temeli vardır.

1)Bedenin ve duyguların düzgün, sıhhatte olması

2)Kalemtraşın keskin ve iyi bulunması

3)Güzel ve temiz kağıt

4)Üstadın öğretisi ve eziyet ve zahmet bulunmayışı (5)

EK3.5b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 30(13/170-171-172)

Okunuşu: “Kale Kıbletü'l-Küttab Cemalettin Yâkut el- Bağdadî El-Musta'simî rahimehu lî feresün yecrî bi-meydânin fiddetin ...” [okunamadı]

Tercümesi: “El-Musta'simî: -Allah rahmet eylesin- benim bir atım var gümüştten bir meydanda koşar...” [okunamadı]

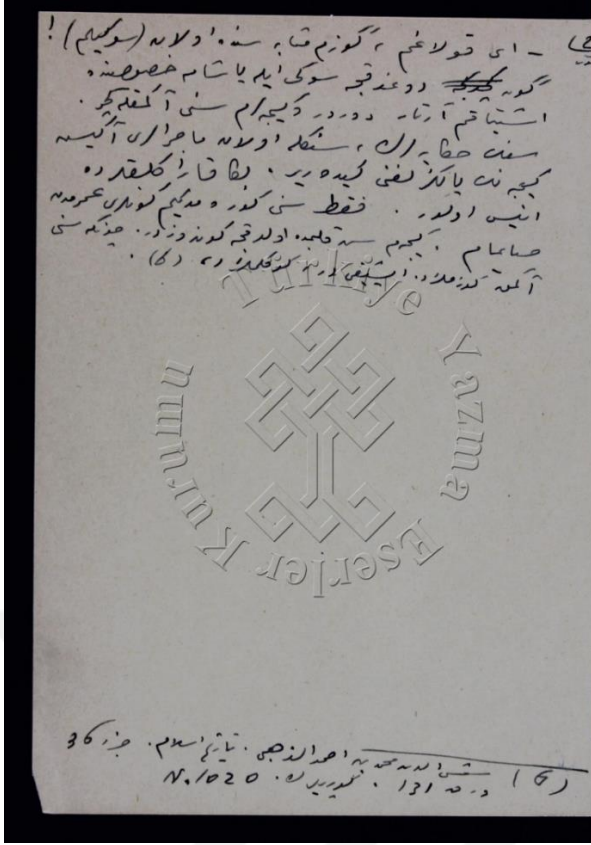
Okunuşu: “Ve kâle lâ tu'allimne el-hatte li-deniyyi fe-innehu yestefîdu minnek ve yesîru bihi aduvven lek. Kâle Eflatun el-Hakîm: "El-hattu hendesetü'r-rûhâniyye."

Tercümesi: Ve dedi ki: Hattı, alçak kimselere öğretmeyin çünkü o, senden yararlanır ve onunla sana düşman oluverir. Hekim Eflatun dedi ki: "Hat, ruhanîlerin hendesesidir”.

“Emiri Tıp 75

Mecmû'a-i Resâil

Sonra tarih-i feth-i Bağdad 1048”

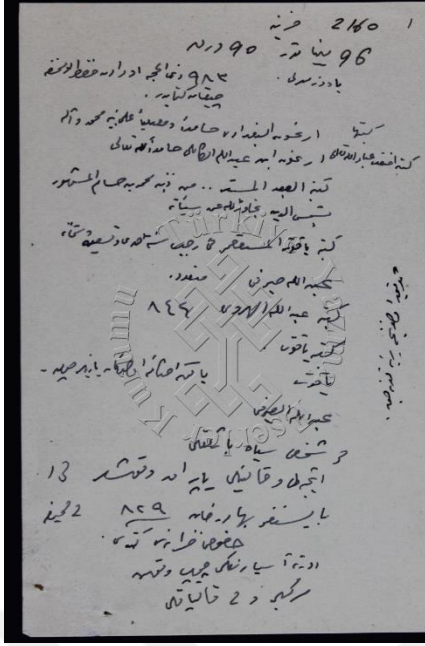
EK3.6: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 31

Okunuşu: (Bakınız Bölüm 4.7. Yâkut ve Edebiyat s.69)

Altındaki dipnot:

“Şemseddin Muhammed bin Ahmed ez-Zehebî, *Tarih-i İslâm*, cüz 36, varak 131.

Köprülü'de N. 1020

EK3 7: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 72

Okunuşu:

2160 Hazîne/ 96 mühimmattır 95 varak/Yavuz mühürlü?

983 Zi'l-hicce oradan hıfz olunmağa çıkan kitâbdır. Ketebehüma Argun el-Bağdadî
hâmiden ve musliyyen? 'alâ benîhi Muhammed ve âlihi

Ketebehu ahkar-ı - 'ibâdullahi te'âlâ Argun ibn-i Abdullah el-Kabilî hâmidâ'llahu
te'âlâ

Ketebehu el-abdü'l-m?...min-zenbihi Muhammed bin Hüsam el-meşhûr

Şemseddin tecâveza'llahu 'an-seyyi'âtihi

Ketebehu Yâkut el-Musta'simî fi Receb sene ihdâ ve tis'in ve semânemi'e (891)

Abdullah Sayrafi müteaddid/ Ketebehu Abdullah Herevî 844

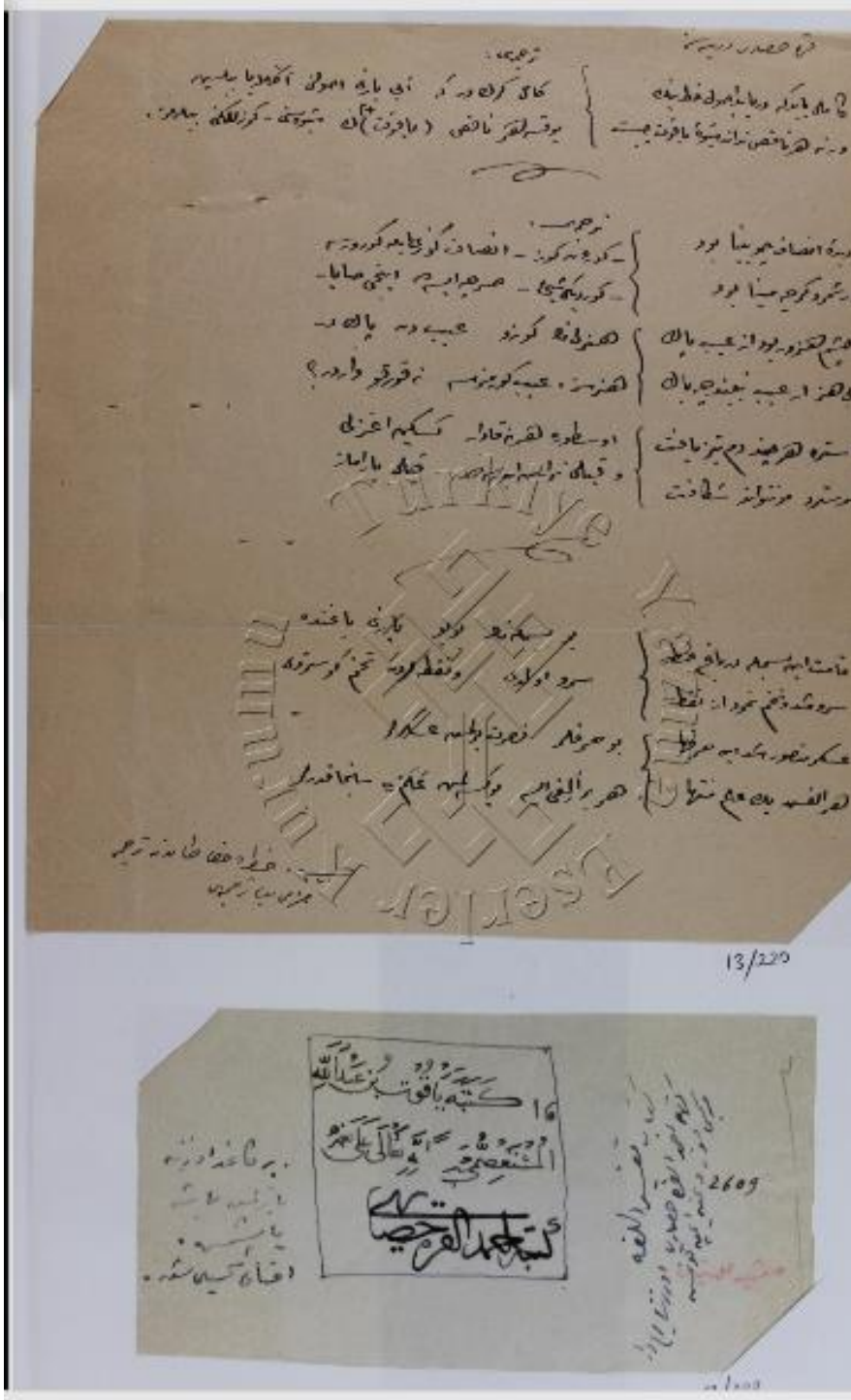
Ketebehu Yâkut / Yâkut'a izafe olunan yazılar çok /Abdullah Sayrafi

4 şahsî siyâh başlıklı/ İnceli ve kalınlı yaprak ve kuşlar 13

Baysungur Bahadırhan 829 2 sahîfe/ /Husûsi hızânesi ketebesi?

Orta Asya rengi çiçek ve kuş?/ Mürekkebi.....kalpaklı

(Yandaki dikey yazı:) Tasdik olununca yerine konacak

EK3.8: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 73

EK3.8a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 73(13-222) (Bakınız EK 4)

Süheyl Ünver Dosyası 13 sayfa 73’de Süleymaniye Kütüphanesi’nde Şehit Ali Paşa 2609 envanter numarasına kayıtlı bir imzadan bahsetmiştir. Bu yazıda dikkettiren

Okunuşu:

Diğer Kütüphanelerde ve Müzelerde

Konya Müzesi N.15 – Kur'an-ı Kerim 696

Ayasofya 1946 - Kur'an-ı Kerim 697

Laleli'de başlarda Kur'an-ı Kerim

Köprülü'de 1205 Kitab-ı Esrar-ı Hükemâ 683

Ayasofya'da 1970 Yâkut yazısından naklen (2)

“ 2765 *Yedi gün du'aları*

“ 4 *Kur'ân Kerîm*

“ 2775 *Du'alar*

“ 3933 *Dîvân-ı Şi'ir el-Hâdire 682*

“ 2820 *El-Elfâz-ı Eflatuniye fi Takaddümi's--Siyâse 680*

“ 2452 *el-Kelam-ı Ruhaniye fi'l-Hikemi'l-Yunaniyye 688*

“ 899 *Kitâb-ı Meşârik ü'l-Envâr 896?*

“ 2101 ..... *Kitab-ı Menâzili's-Sâ'irin Fi't-Tasavvuf*

Beyazıd-ı Umumî'de 28 Kur'an-ı Kerim'den cüz

Hamidiye'de 6 [1) Cüz

(Yanda)Gebze Çoban Mustafa Paşa'da var. Fakat şimdi orada değil.

Nûr-ı Osmaniye 5017 Çeşitli Yazılar Albümü

“ 36 *Sûre-i En'âm*

“ “ 34 *Cüz*

“ 22 *Kur'ân-ı Kerîm*

Damat İbrahim Paşa'da 1069... Şahî Ali el-Sakaîfî

Ayasofya'da .....4306..... Şi'irlerden seçilmiş bir mecmua . 677

İ. Üniversitesi(n)de A.1641..... Vasiyyetu Ali, Li-Veledihi ibaresiyle başlıyor.

681

Yeni Cami 893

Ayasofya 'da 3932 Divan-ı Ş'ir el- Hâadire 681

Ayasofya 'da 3765 .....ve Nevadir noksanca 662

Ayasofya 'da 3393 El-Bürdeti'ş-Şerefeti'l-Mu 'azzama'nın 15 safifesi Yâkut hattıyladır. (1)

".....3764 Ahbar ve Eşkar ve Nevadir noksanca? Rebî'ü'l-evvel 669

Yanda: Amerika 'da Kolombiya Üniversitesi 'nde

Butler kütübhânesindeki nüshalar iki'si(?) 65 Kur'ân-ı Kerîme'nin bir kaçı Yâkut'un

Bu arada kütübhânelerimizde Yâkut'dan naklen diye takdîm olunan(?) hattâtların da yazıları vardır. Meselâ Ayasofya'da 3934 N(umara). 'da "Şi'ir El- Hâdîre'nin bir sûretini 896'da Nişaburlu hattât Ali el-Hüseynî "Nakl men-hatt-ı melikü'l-küttâb

Yâkut el-Musta'simî" diye takdîm ediyor. Yine Ayasofya 'da 3936 N(umara)'da "Şemseddin es-Sultanî diye anılan Mehmet bin Hüsam Ramazan 829'da civârında

"Nakl men-kitâbeti kibletü'l-küttâb" diye Yâkut'un bir yazısından benzeterek yazmış. Türk-İslâm Eserleri Müzesi Çoban Mustafa Paşa 'da 1632'de 844'de Şerefeddin

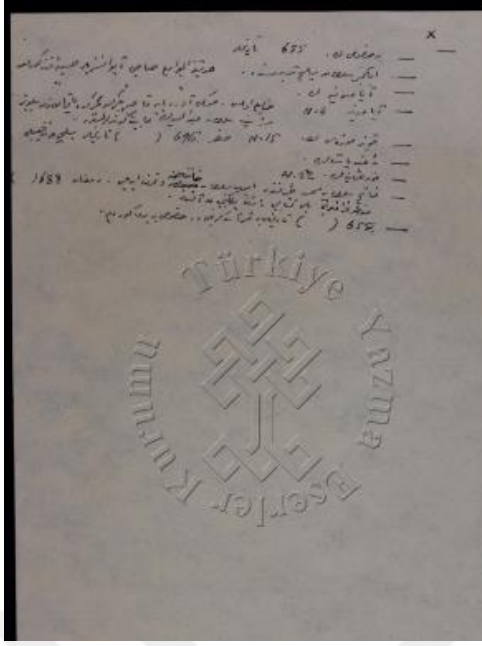
İbnü'l-Emir yazısın(in) aslıdır "Bi-hatt-ı melikü'l-küttâb cemâli'l-mille ve'd-dîn Ebu'd-dür Yâkut el-Musta'simî" dendi. Ayrıca bakınız Topkapı Sarayı Müzesi

Hazînedede 2151 N(umara) V(arak) 88b., V(arak) 32a Y. M. Ekrem Hakkı Ayverdi'de 950 'de İsfahanlı Hasan bin Mehmet el-Hafız'da Yâkut'dan naklen Ayasofya'da 2848

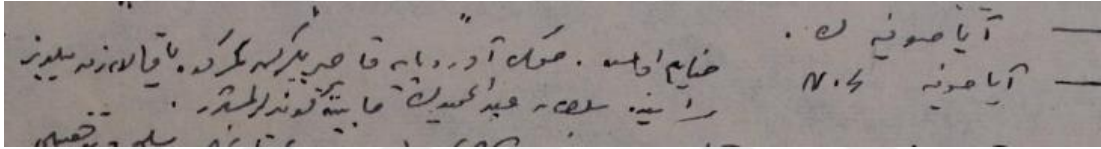
* (2) Ayasofya'da 1970. 881'de numarada Ahmed bin Yahya hattıyla ba'zı yazılar da vardır ki imzâsı yokdur ve ona izâfe edilen bir kayıt da olmamasına rağmen onun tavrında olduğu anlaşılmaktadır. Ona da şu misâli verelim. İ. Üniversitesi'nde A 6655

*(1) Son sahîfesi Mehmed bin Suud el-kâtib el-Dımişkî es-Salihî tarafından tamâmlanmıştır. Kansu el-Gavri Kütübhânesi'ne 'â'iddir.

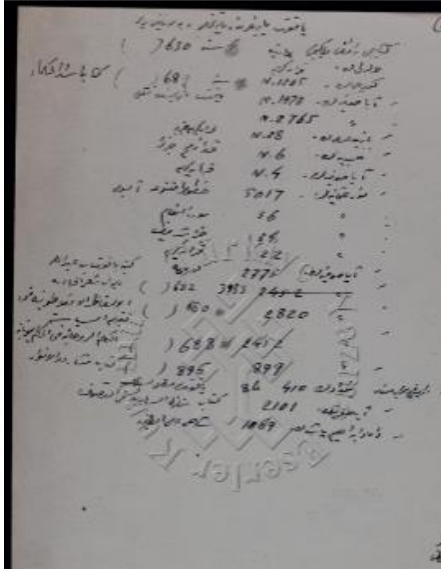
EK3.11: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,92

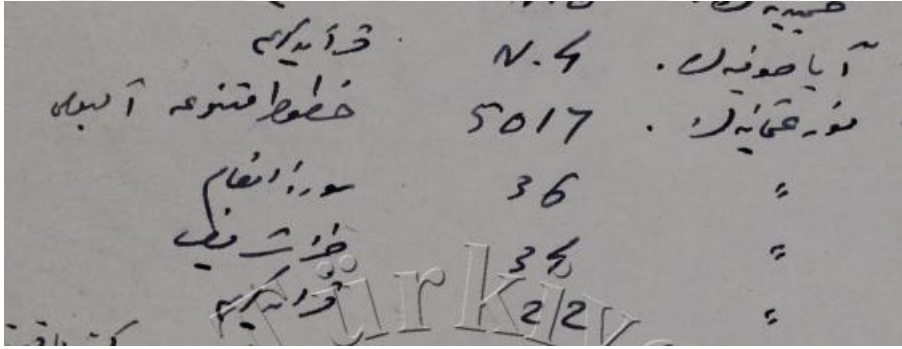
EK3. 11a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92

Okunuşu:

“Ayasofya’da /Ayasofya N.4/ Zâyi’ olmuş. Sonra Avrupa’ya kaçırılırken gümrükte yakalanarak Yıldız Sarâyı’nda Sultan Abdülhamid’in mâbeynine gönderilmiştir”.

EK3,12: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 94

EK3,12a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,94'ten kesit

Sayfanın başlığı “*Yâkut Yazıları ve Bulunduğu Yerler*” dir.

8, 9, 10 ve 11.satırda şu bilgiler yer alır:

Okunuşu:

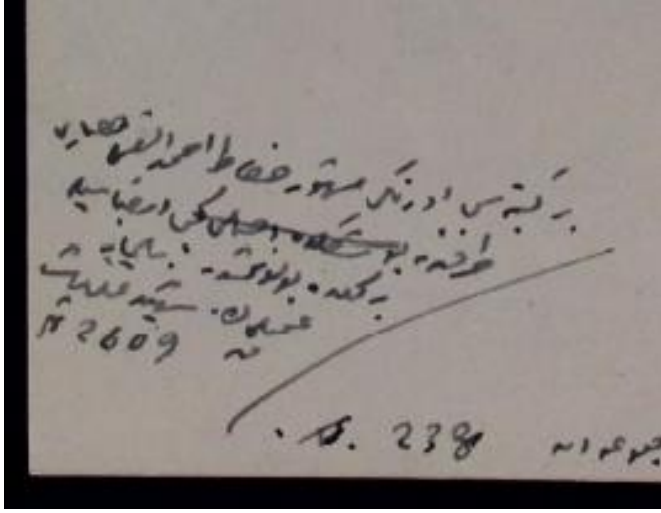
“Ayasofya’da N. 4 Kur’an-ı Kerîm

Nûru Osmaniye ‘de 5017 Hutût-ı mütenevvi‘a albümü

Nûru Osmaniye’de 36 Sûre-i En’am

Nuru Osmaniye’de 34 Cüz’-i Şerîf’

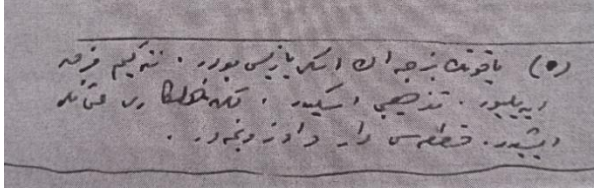

EK3.13a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 102

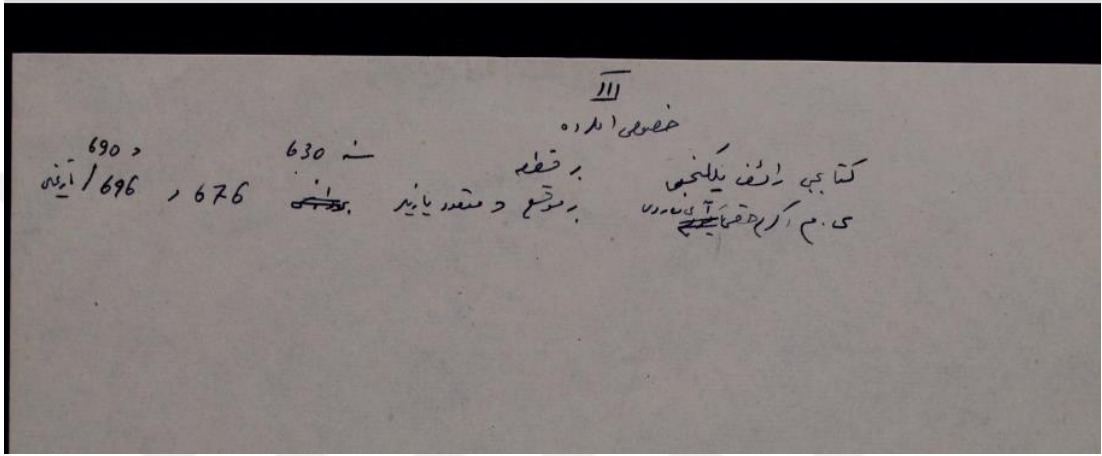
Okunuşu: “Bir ketebesi üzerinde meşhur Hattat Ahmet Karahisarî tarafından imzayla birlikte bulunmuştur. Süleymaniye -i Umumî’de Şehid Ali Paşa, N. 2609

EK3.14b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 87

Okunuşu: “(.)Yâkut’un bizce en eski yazısı budur. Nitekim fark ediliyor. Tezhibi eskidir. Lakin hâlkârı Osmanlı işidir. Kıtası var ve uzuncadır”.

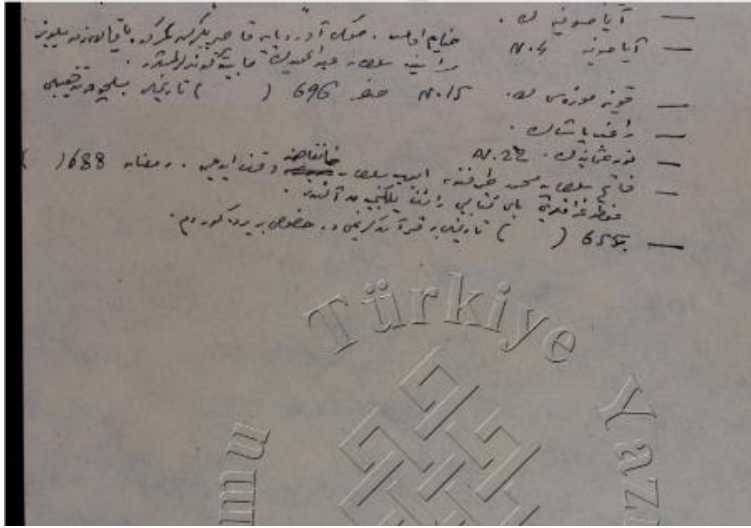

EK3.15: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 90

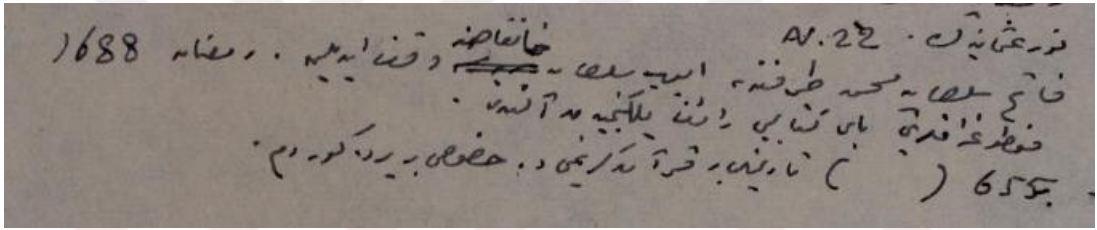
Okunuşu: “III / Husussi Ellerde

“Kitabcı Raif Yelkenci bir kıta sene 630

Y. M. Ekrem Hakkı Ayverdi bir murakka ve müteaddid yazılar sene 630, 676, 690, 696 tarihli”

EK 3.16: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92

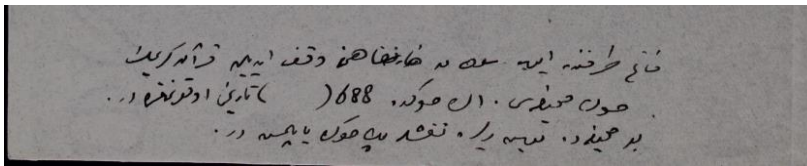
EK 3.16a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92

Okunuşu: “Nuru Osmaniye’de N.22

Fatih Sultan Mehmet tarafından Eyüp Sultan Hangahı’na vakf edilmiş Ramazan 688

Fotoğrafları Bay Kitapçı Raif Yelkenci’den alındı.

655( ) tarihli bir Kur’an-ı Kerim’i de hususi bir yerde gördüm.”

EK3.17a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 96

Okunuşu: “Fatih tarafından Eyüp Sultan Hankâhına vakf edilen Kur’an-ı Kerim’in son sahifesi. En sonda 688( ) tarihi okunmaktadır. Bu sahifede boş yerlere nakışlar pek sonra yapılmıştır”.

EK 3.18'in Okunuşu:

Yâkut Musta'simî Yazısıyla Bir Kur'an-ı Kerim Fatih Sultan Mehmet'in

Eyüp Sultan Hanikâhına Vakfı

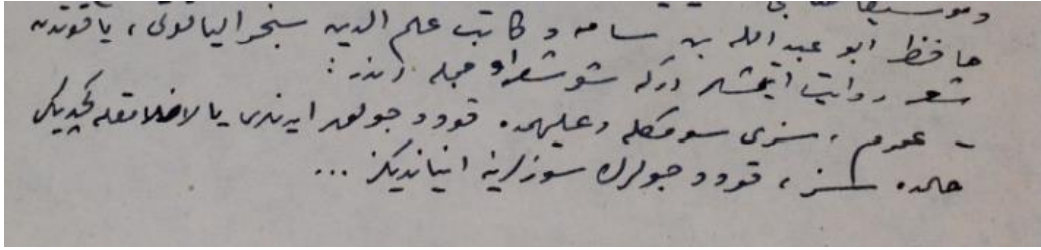
Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u o kadar sevmiş ve cennet kadar güzel şehri o kadar beğenmiştir ki her şeyini vakfetmiştir hususi kütüphanesinin en ehemmiyetli kitaplarını Zeyrek ve Ayasofya Medresesine Fatih Camii ve semaniye medresesine vermiş ve bu meyanda Eyüp Sultan Hankahına da resimlerini verdiğimiz Kur'an-ı Kerim'i vakf eylemiştir. Biz bunun aslını göremedik. Fotoğraflarını Bay Raif Yelkenci verdi. Son bir sahifesi vakfiyeyi yazmaya arılmıştır (ayrılmıştır olabilir). Bu satırlara göre mu'tâd olan ta'zim lügatlarıyla Fatih Sultan Mehmet Han sur haricinde Eyüp Ensarî Hankahında vakf-ı mühim şer'i ile herhangi bir sebeple satılmamak, hediye edilmemek ve rehin ve değiştirilmemek şartıyla 885 (....) senesi Rabielevvelin başında verilmiştir. Hesapca bu vakıf Fatih'in vefatından (üstü çizilmiş) ay öncedir.

Son sahifesine göre vakfedilen bu Kur'an-ı Kerim 688 (....)senesi Ramazan'ın ortadaki on gününün altısında yazılmıştır. Bu yazı üzerinde mütehassıs olanlar Kur'an-ı Kerim'in Amasyalı Yâkut Musta'simî(2)nin hattıyla olduğunu söylüyorlar. Bu noktadan da Kur'an-ı Kerim hattının değeri vardır. Şimdi nerede olduğunu tahmin edemeyeceğimiz bu Kur'an'ın son sahife yaprağından anladığımız göre sahifeleri cetvelli değildir. O tarihlerde Selçuklarda cetvelli sahifeler gördüğümüz gibi böyle cetvelsizleri de az değildir. Lakin baş sahife tezhibi Selçuklu tarzında sülüs yazılı iken kitabe ve Sure-i Fatiha etrafında yapıştırma altın üzerine geçmeli ve kitabesi yanında iki gül vardır. Mukabil sahifesi de teamül üzere mutlaka böyle olmalıdır.

(2) *Yâkut el- Musta'simî*

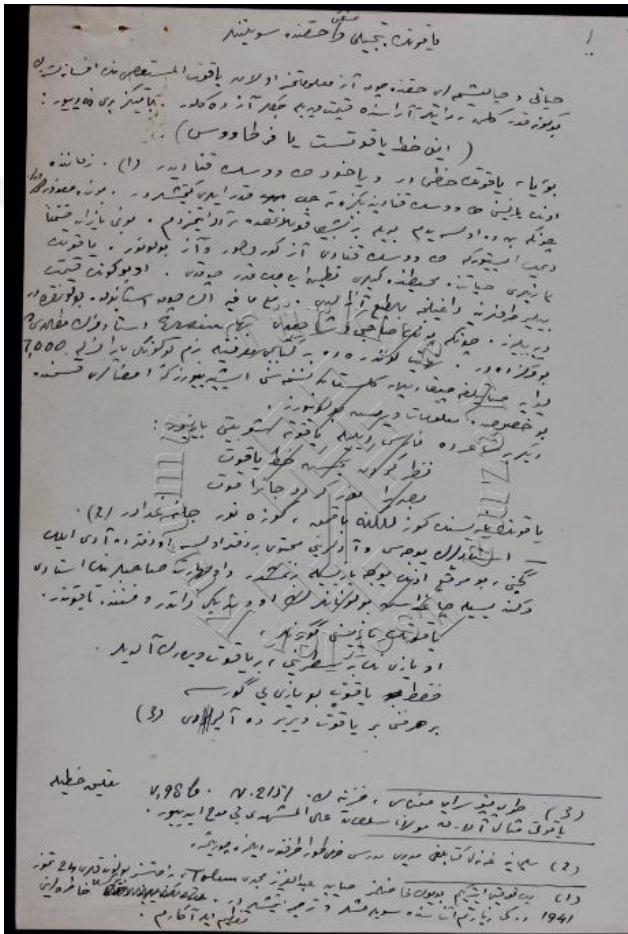
(1) *Ebâ Eyyub-ı Ensarî hankâhına Sinaneddin Yusufzannımızca Sinan Hoca Paşa adına vakıftır. Fatih tarafından tanzim ettirilmiştir.*

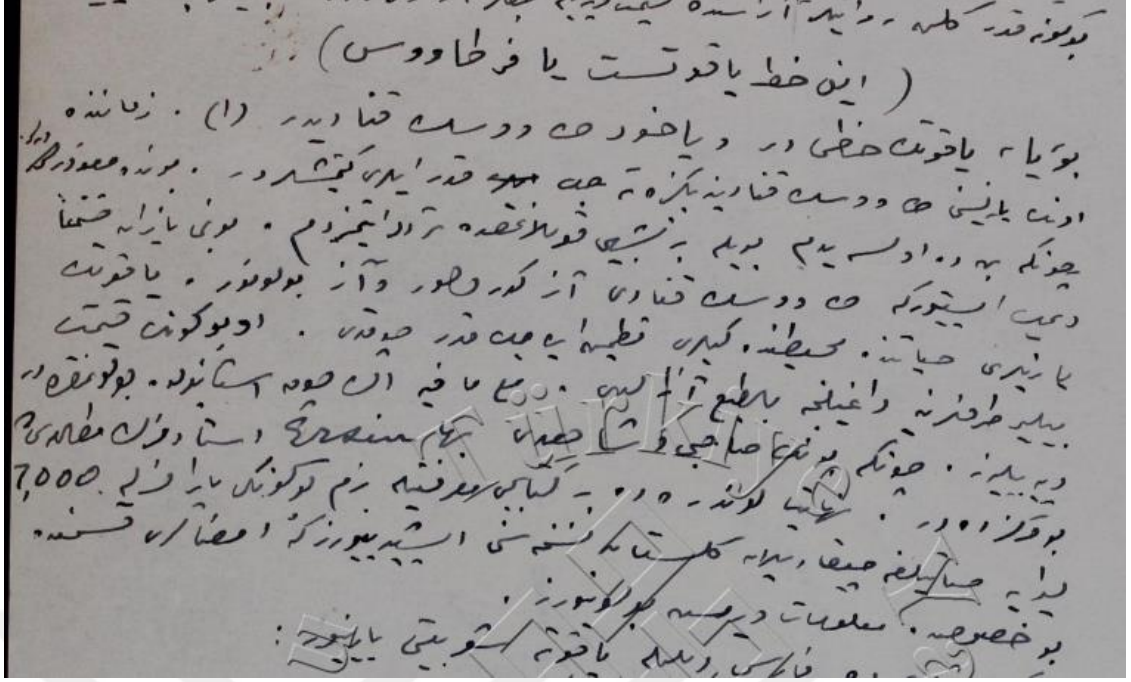

EK3.19a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 106'dan kesit

Okunuşu: (Bakınız, Bölüm 4.7. Yâkut ve Edebiyat, s.67)

EK3.20: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 108

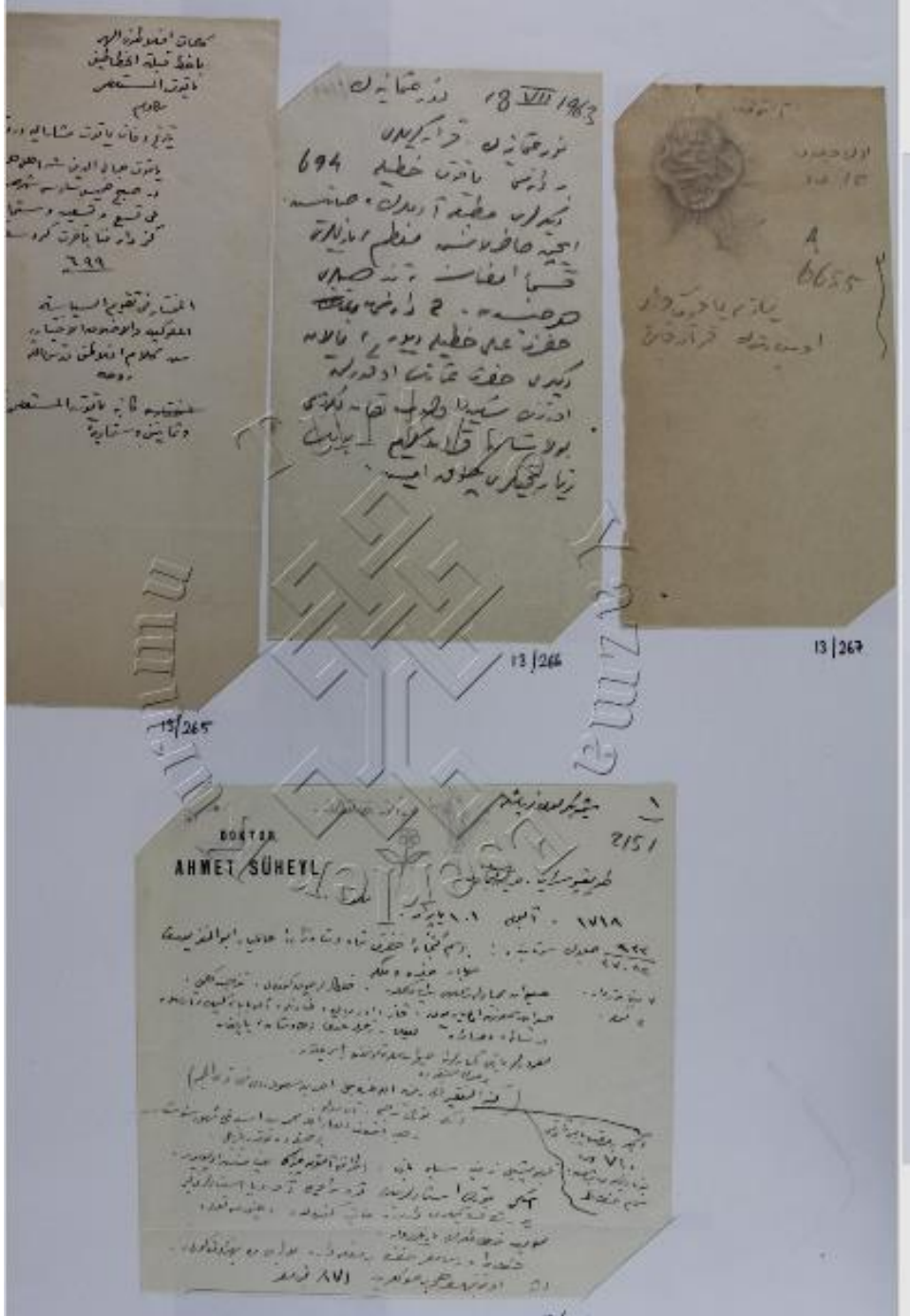
EK3.20a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 108'den kesit

Okunuşu:

În hatt-ı Yâküttest yâ fer-i tâvûs

[Bu, Yâkut'un hattı veya tavusun süsüdür.]

Bu ya Yâkut hattıdır ve yahut tavusun kanadıdır. (1) Zamanında onun yazısında tavusun kanadına benzetecek kadar ileri gitmişlerdir. Bunda mazurdurlar. Çünkü ben de olsaydım böyle bir teşbih kullanmakta tereddüt etmezdim. Bunu yazan zımnen demek istiyor ki tavusun kanadı az görülür ve az bulunur. Yâkut'un yazıları hayatında muhitindekileri tatmin edecek kadar çoktu. O bugünün kıymetbilir taraflarına dağılınca bittabi azalmış. Mamefi en son İstanbul'da bulunmaktadır diyebiliriz. Çünkü bunun sahibi ve şahidi Baha Ersin üstadımızın mütealası da bu merkezdedir. Nihayet Londra'da bir kitapçı maarifetiyle bizim bu günkü paramızla 7000 liraya satılığa çıkarılan Gülistan nüshasını işliyoruz ki imzaları kısmında bu hususda malumat vermiş bulunuruz.

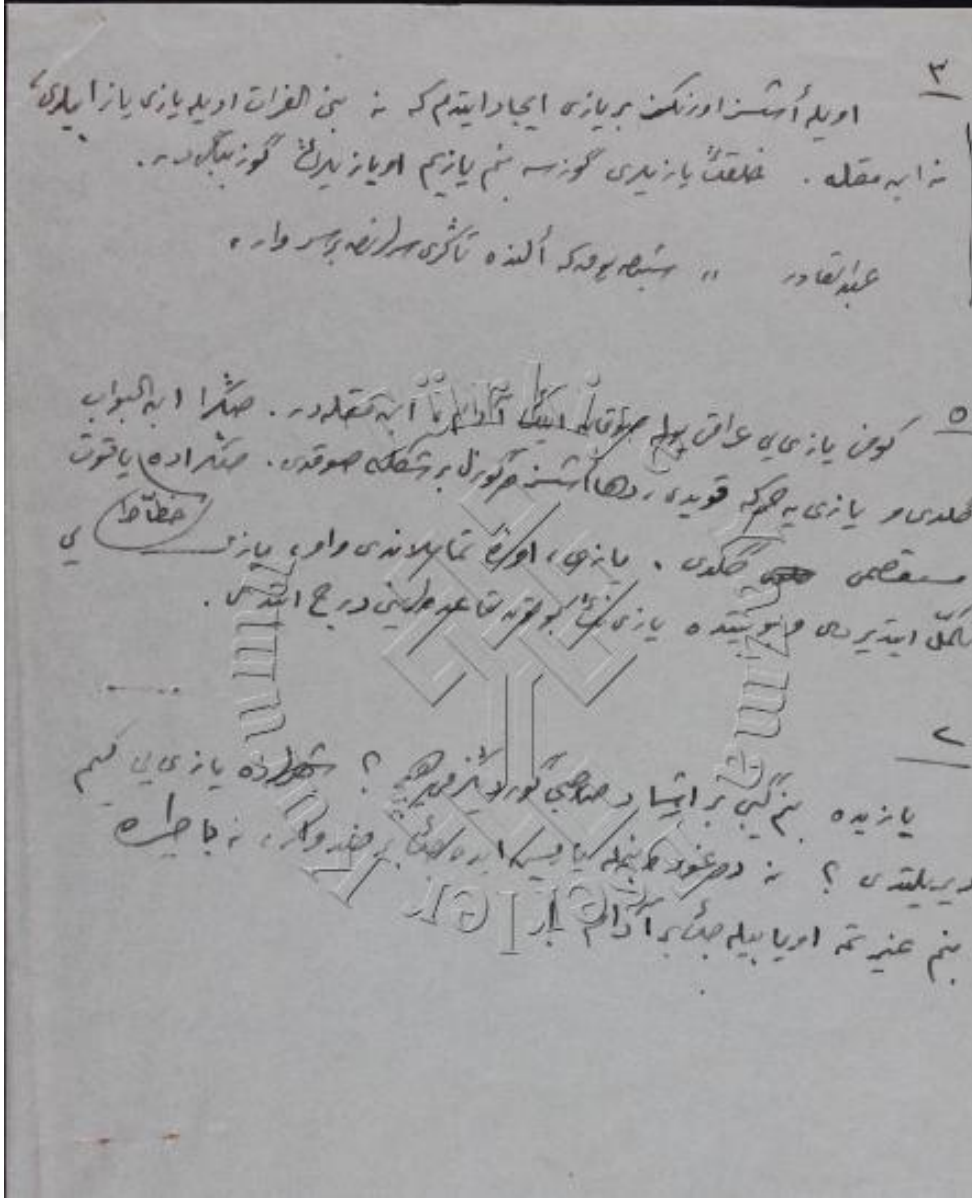
EK3.21: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 111

EK3.21a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 111(13/267) (Bakınız 2.8a)

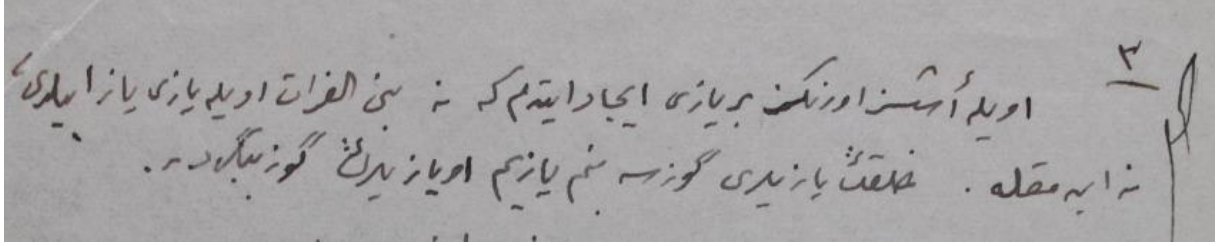
Okunuşu:

“On cilttir, 15 adet(?) / A. 6655 /Yazma Yâkut var/ Üniversitede Kur’an-ı Kerim”

[Bu yazma esere Süheyl Ünver'in kayıtlarından ulaşılmıştır. Sayfa 75'de de Süheyl Ünver bu eseri "Yâkut" tavrında" diye nitelendirmiştir Bunlardan yola çıkarak İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi'nden bilgi istenmiştir. Bunun üzerine. Bunun üzerine bu kurumdan e-mail gelmiştir. Verilen bilgilerden bu eserin Yâkut tarzında Herat'ta XVI.y.y.'da yazılmış olduğu bilgisi edinilmiştir.]

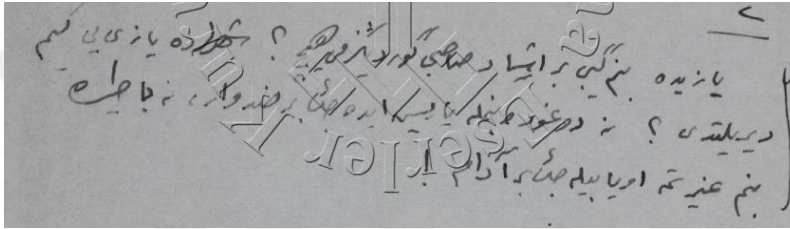
EK3.23: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,115

EK EK3.23a; Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,115

Okunuşu:

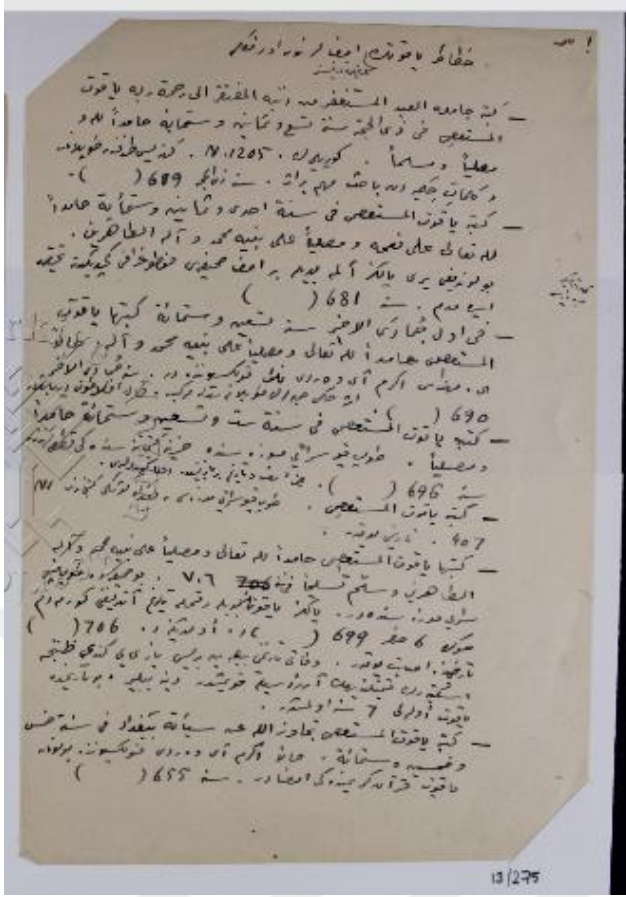
“Öyle eşsiz örneksiz bir yazı icat ettim ki ne benî el-Fırat öyle yazı yazabildi ne İbn Mukle. Halkın yazıları gözse benim yazılarım o yazıların gözbebeğidir”.

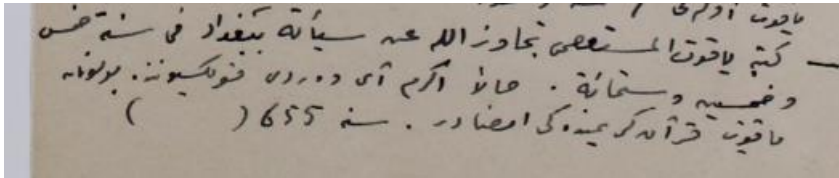
EK3.23b: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 115

Okunuşu:

“Yazıda benim gibi bir inşad sahibi gördünüz mü hiç? Şehirlerde yazıyı kim diriltti? Ne doğuda benimle yarış edecek bir zat var ne batıda benim gayretime uyabilecek bir adam var”!

EK3.24: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 117(13/275)

EK3.24a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 117'den kesit

Okunuşu:

“Ketebe Yâkut el- Musta’simî tecâvezellahu an seyyiâtihi bi-Bağdat fî sene hamse ve hamsîn ve sittemie.. Hâlâ Ekrem Ayverdi koleksiyonunda bulunur. Yâkut Kur’an-ı Kerim’indeki imzadır. Sene 655 (...)”

Tercümesi: “Yâkut el-Mustas’imi –Allah kötülüklerini bağışlasın- Bağdat'ta 655 senesinde yazdı”.

باسم الله واحمد الله وصلى الله على سيدنا محمد وآله اجمعين

وبعد فقد وقف هذا الكتاب الذي لا ياتيه الباطل من يد
لامخلفته نزيل من عزير حكيم حضرة من ايد الله نصره وبالمؤمنين تايدا وبدد شمل
الكافرين سفنه وسانه ببدا المولى السلطان العظيم الشان العظيم الاحسان مالاك فبالام
امثل ملاطير الحرب العجم مالاك لكن الارواح الامع انوار مكارمه واما ما تراه في الراجح
مراحمه حسنة حكمة ملاطون وحكومة ازيد من ثالث القرون ومحض العزم
السلطان السلطان الوارث المسعان انوار النور والفضل السلطان محمد بن
السلطان مراد خان حلاله حياه ملكه وسلطانه الى يوم التناد وعمر آياته العظام و
اجداده الكلام الذي ظهر في الحق اجباد على الخائنه الذي بناه خارج المدينة المحمديه
الموسمه مسطنطينيه على فدا احد الصغار الكرام اى ارب الاصابى رضى الله عنه ورضاه
وقفا صفا شريا صراما جازيا لانا محلامودرا لاسبع ولايوبب ولارمين ولايعتر
ولايتك وجه من الوجه وسمم الاسباب فمر غيتر او بدلا بعد احمد فدا
بفضب من الله تقبل الله هذه الصدقه من الحضرة العلية السلطانية وجن اء
تايد الدس وقطع دابر الكافور حبل الجار في الاخرة والاولى ووقفا معشر عبيد
لشكر نعمته ان شكر النعم كان مسؤلا وكان ذلك في اول سبج الاول سنة من

EK 3.25'in okunuşu:

Bismillah ve'l-hamdu lillah ve sallallahu alâ seyyidinâ Muhammed ve âlihi ecma'în.

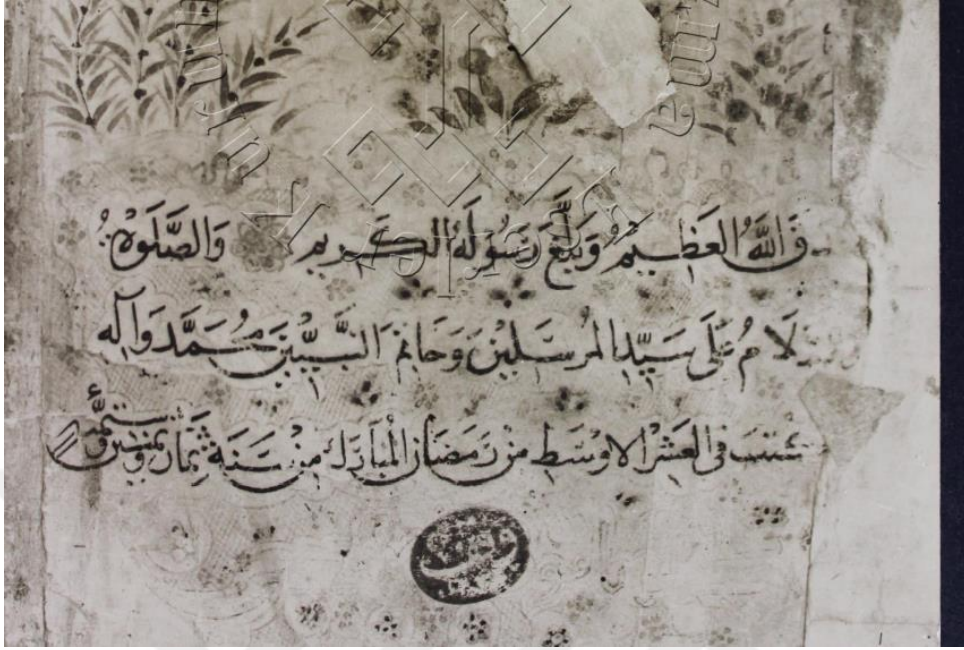
Ve ba'd fe-kad vakafe hazâ'l-kitâb ellezî lâ ye'tihi'l-bâtîlu min beyni yedeyhi ve lâ min halfihi tenzîlun min azîzin hekîm. Hazretu men-eyyedehullahu bi-nasrihi ve bi'l-mu'minîne te'yidâ, ve beddede şemle'l-kâfirîn bi-seferi ve senânihi be-dîdâ. El-Mevlâ es-Sultânul-azîmu's-şân, amîmu'l-ihsân, mâliku rikâbi'l-ümem, emselu selâtîni'l-arabi ve'l-acem, mâliku memâliki Ârâr u Cem, el-lâmi'u envâri mekârim ve âsâri meâsire fi'r-rub'i'l-meskûn. Men kâne hasenetuhu min hasenâtihi hikmetun Felatun ve hukûmuhu aferîdûn, sâlisü'l-kamereyn ve muhyi sinîni'l-umreyn es-sultan ibnu's-sultan el-vâsikullahe'l-müste'ân. Ebu'l-feth ve'n-nasr es-Sultan Muhammed Han bin es-Sultan Murad Han –halledellahu subhân mülkehu ve saltanatehu ilâ yevmi't-tenâd ve gafere el-âbâehu'l-izâm ve ecdâdehu'l-kirâm ellezîne câhedû fillâhi hakka'l-cihâd- alâ el-hankâhillezi benâhu hârice'l-medîneti el-mahkûk bi's-sekîneti el-mevsûmeti bi-Kostantiniyye alâ merkad ahadi's-sahâbihi'l-kirâm Ebî Eyyubi'l-Ensârî –radiyellahu ve irdâhu- vakfen sahîhan şer'iyyen sarîhan mer'iyyen, câzen, lâzimen, muhalleden, mu'eyyeden lâ-yübâ' ve-lâ yûheb ve-lâ yürhen ve-lâ yügayyer ve-lâ yübeddel bi-vechin mine'l-vücûh ve sebebin mine'l-esbâb fe-men gayyerehu ev beddelehu ba'de mâ-semi'ahu fe-kad bâe bi-gadebin minellah. Takabbelellahu hazîhi's-sadakati mine'l-hazreti'l-aliyyeti's-sultaniye ve cezâhu an te'eyyede'd-dîn ve kata'a dâbire'l-kâfirîn hayru'l-cezâi fi'l-âhireti ve'l-ûlâ. Ve veffakanâ ma'şere abîdihi li-şükri nu'mân inne şükre'l-mün'imî kâne mes'ûlen ve kâne zâlike fî evâil Rebî'u'l-evvel senete hamsin ve semânîne ve semâni mi'e.

EK 3.25'in tercümesi:

Allah'ın adıyla, hamd, Allah'a mahsustur, salat, efendimiz Muhammed ve bütün aile halkınadır.

Konuya gelince; şüphesiz ki, önünden ve arkasından bâtlın girmedığı, Aziz ve Hekim olan tarafından indirilmiş olan bu kitabı vakfetmiştir; Allah'ın, yardımı ve müminlerle güçlü bir şekilde desteklediği, seferleri ve kuvvetleriyle kâfirleri darmadağın ettiği, sâhip efendi, şanı büyük, ihsanı herkese yaygın olan sultan, toplumların kölelerinin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının örnek gösterileni, Ârâr (?) ve Cem ülkelerinin mâliki, meskûn yerlerin dörtte birinde ikram nurları ve eserlerinin etkileri parlak olan, iyilikleri, Eflatun'un hikmeti ve Aferîdûn'un hükümetinin iyiliklerinden olan, kamerlerin üçüncüsü ve iki ömür yıllarının ihya edeni, sultan oğlu sultan, kendisinden yardım dilenen Allah'a güvenen, fetih ve zaferin babası, Sultan Murad Han oğlu Sultan Muhammed Han –Allah mülk ve saltanatını kıyamete kadar ebedi kılsın ve Allah yolunda cihat eden büyük ataları ve şerefli ecdadını affetsin- Kostantiniye olarak isimlendirilen meskûn şehrin haricinde bina edilmiş hankâhın, şerifli sahabelerden biri olan Ebu Eyyub el-Ensarî –Allah ondan razı olsun- kabrinin üzerine, sahih, şeriata uygun, açık ve geçerli bir şekilde, caiz ve gerekli, satılmaz ve hibe edilmez, rehin verilmez, hiçbir şekilde ve hiçbir sebeple tağyir ve tebdil edilmez olarak vakfetti. Kim işittikten sonra onu tağyir ve tebdil ederse Allah'tan bir gazaba uğrar. Allah bu sadakayı yüce sultandan kabul buyursun ve ona karşılığını dini destekleme ve kâfirlerin arkasını keserek dünya ve ahirette en hayırlı bir karşılık olarak verdi ve kullarının topluluğunu Numan'a şükretmeye muvaffak kıldı, çünkü ihsanda bulunana şükretmek bir sorumluluktur. Bu, Rebüülevvel'in ilk günlerinde (10) 885 senesinde oldu.

EK3.26: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 122 (Bakınız Resim 5.78)

EK3.26a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi 12

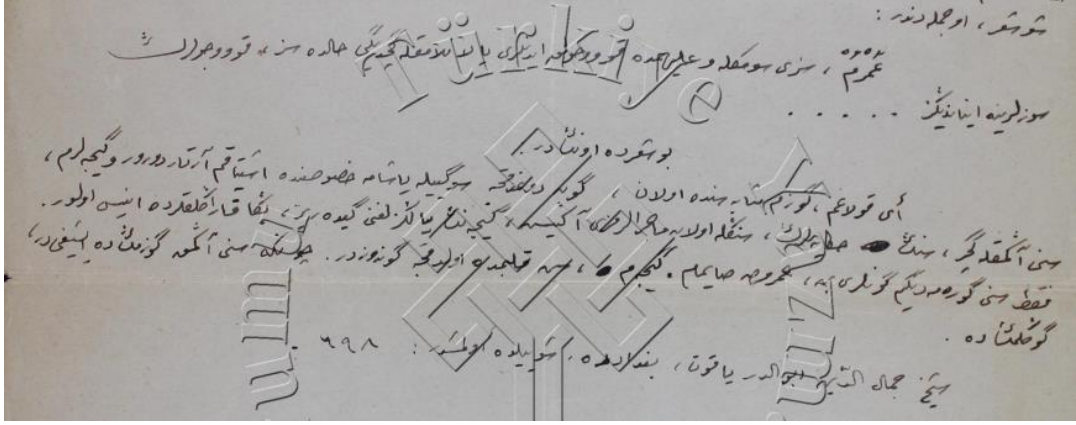
Okunuşu:

“Sadakallahu'l-Azîm ve belleğe Resûluhu'l-Kerîm. Ve's-salatu ve's-selâmu alâ seyyidi'l-mürselîn ve hâteme'n-nebiyyîn Muhammed'e ve âlihi. Ketebe fi'l-aşri'l-evsati min ramazani'l-mübâreki min seneti semân ve semânîn ve sittemi'e”

Tercümesi:

“Allah doğru söyledi ve O'nun şerefli elçisi tebliğ etti. Salat ve selam elçilerin efendisi ve nebilerin sonuncusu Muhammed ve aile halkına olsun. 688 senesi mübarek ramazanının ortasındaki onunda yazıldı”.

EK3.27a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 150'den kesit

Okunuşu:

Şu şiir o cümledendir. 5252

Ömrüm sizi sevmekle ve aleyhimde koğuculuk edenleri yalanlamakla geçtiği halde siz koğucuların sözlerine inandınız.

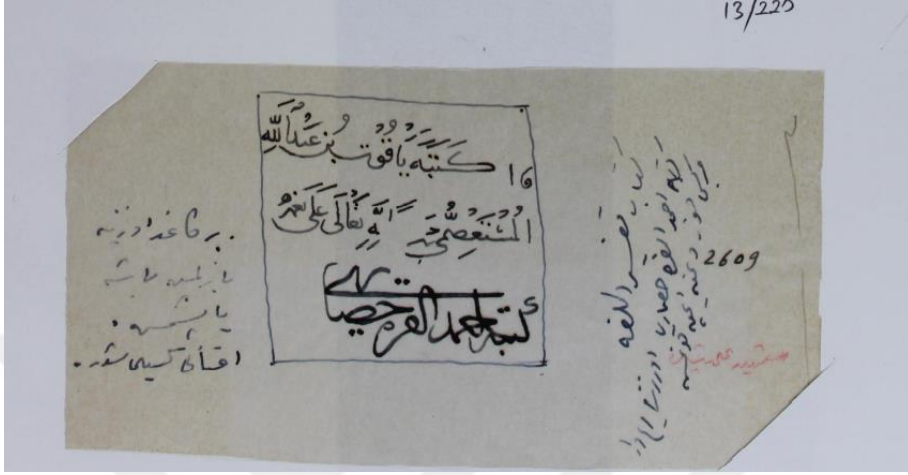
Bu şiir de onundur.

'Ey kulağım, gözüm mesabesinde olan gün doğdukça sevgiyle yaşama hususunda iştiyakım artar durur ve gecelerim, seni anmakla geçer, senin hikayelerin seninle olan maceralarımızı anış, gecenin yalnızlığını giderir, bana karanlıklarda enis oldu. Fakat seni göremediğim günleri ben ömrümden saymam. Gecem sen kalbimde oldukça gündüzdür. Çünkü seni anmak da gözümün de ışığıdır, gönlümün de'.

Şeyh Cemalettin Ebuddür Yâkut Bağdat'da şu yılda ölmüştür. 698

EK4-Şehit Ali Paşa No. 2609

Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Dosyası 13 sayfa 73’de bir imzadan bahsedilmiştir. Bu yazıda dikdörtgen içinde Yâkut el-Musta’simî ve Ahmet Karahisarî’nin imzası görülmektedir. (Bknz EK3.8)

EK4.1:Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi,73

Süheyl Ünver bu yazı ile ilgili şöyle not tutmuştur:

Okunuşu:

[Ortada dikdörtgen içinde]:

“Ketebe Yâkut bin Abdullah

El- Musta’simî [hâmiden lillahi] tealâ alâ ni’me ketebe Ahmet Karahisarî”

Tercümesi:

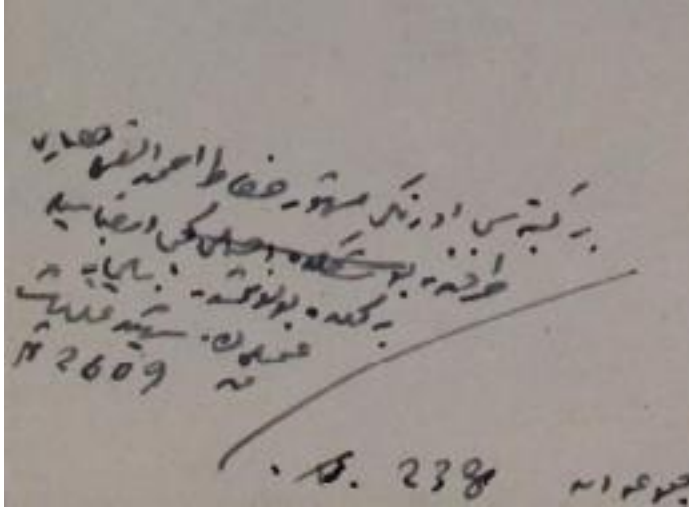
“Yâkut bin Abdullah el-Musta’simî –nimetlerinden dolayı yüce Allah'a hamd ederek yazdı(?)”

[Sağ tarafta]:

“Kitab-ı Tefsir el-Lüga ketebe Ahmet Karahisarî üzerinde resmi var. Mürekkebi korumak (kurutmak ?) için konmuş”

[Solda] “Bir kağıt üzerine yazılmış başa yapışmıştır(?)....kesilmiştir”.

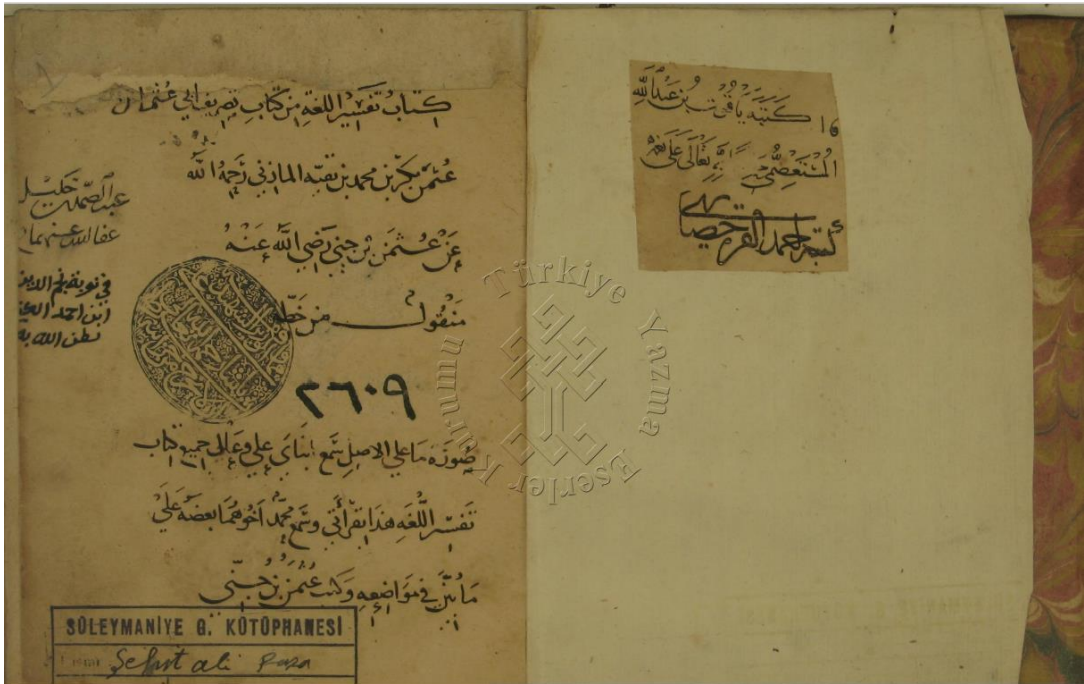
[Yine bu imzadan Süheyl Ünver aynı dosyada sayfa 102’de de bahsetmiştir:]

EK4.2. Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 102 (Bakınız EK3.13 ve EK3.13a)

Okunuşu: “Bir ketebesini üzerinde meşhur hattat Ahmet Karahisarî tarafından imzasıyla birlikte bulunmuştur. Süleymaniye -i Umumi'nin Şehid Ali Paşa, ? N.2609”

[Bunun aslının bulunduğu yazma eser olan Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa no.2609'e ait görsel aşağıdadır. Bu imza Süheyl Ünver'in Osmanlıca not tutarak bahsettiği gibi Tefsirü'l Lüga adlı kitabın içinde ve sayfa üçte yer almaktadır.]

EK4.3.Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 2609 ”Kitab- Tefsir el-Lüga”,3

Okunuşu:

[Sağ taraf] “Ketebehu Yâkut bin Abdullah el-Musta’sîmi ... [silik] te’âlâ alâ-ni’amihi

Ketebehu Ahmed Karahisarî

[Sol taraf] Kitâbu Tefsîr el-Lügati min-Kitâbi Tasrîfi Ebî Osman ...” [silik]

Tecümesi:

“(Ebi Osman’ın Tasrif Kitabı’ndan)

Osman Bekr bin Muhammed bin Takiyye el-Mâzinî –rahimehullah –

An Osman bin Cinnî – radiyallahu anhu –

Menkûlün min hattihî

(Çevirisi) (Hattından nakledilmiştir)

(**Mühür**) “Mimmâ vakafehû el-Vezîr eş-Şehîd Ali Paşa –rahimehullahu te’âlâ- bi-şarti en-lâ yuhrac min hızânihî”. “2609”

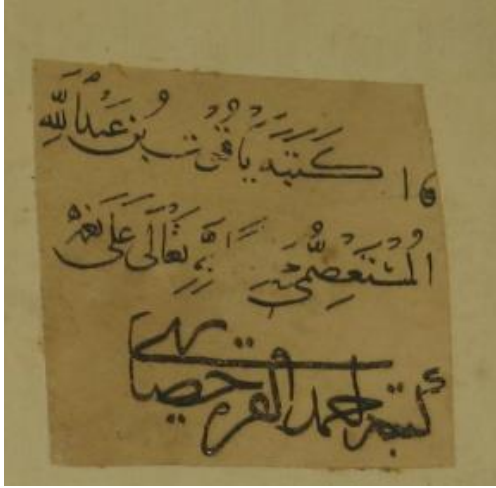
Tercümesi: “Kütüphanesinden çıkarılmamak şartıyla Vezir Şehid Ali Paşa vakfettiklerindedir.”

(Mührün sol tarafı)

Abdüssamed Halil –afâllahu anhumâ –

Fî nevbeti Necmeddin ibn-i Ahmed ....

Fî-nevbeti Necmeddin ibn Ahmed el-... Lütfullah bih....

EK4.3a: Süleymaniye Küt., Şehit Ali Paşa no.2609-003

Bu yazma eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki katalog bilgileri aşağıdaki şekilde kayıtlıdır:

Şehit Ali Paşa 2609'un Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki kaydı aşağıdaki şekildedir:

تفسير اللغة من كتاب تصريف المازني / Tefsîru'l-Luga min Kitâbi Tasrîfi'l-Mâzinî

Müellif:

أبو الفتح عثمان / Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mavsîlî el-Bağdâdî en-Nahvî / 392/1002 / بن جني الموصللي البغدادي النحوي

Dil : Arapça; Sınıflama Numarası / Konu: 492.7 / Arap dili; İstinsah Tarihi: 0655

Fiziksel Nitelik 83 yk.; 9 st.; 174*130,139*85 mm; Kütüphane:

Süleymaniye Kütüphanesi Koleksiyon: Şehid Ali Paşa

Koleksiyon numarası: 02609 Bibliyografik Kayıt Numarası: 331319

— Meşekahu'l-abdül-hakir Ahmedü'l-Karahisarî min tilmîzi Seyyid Esedul-lah.

— .....

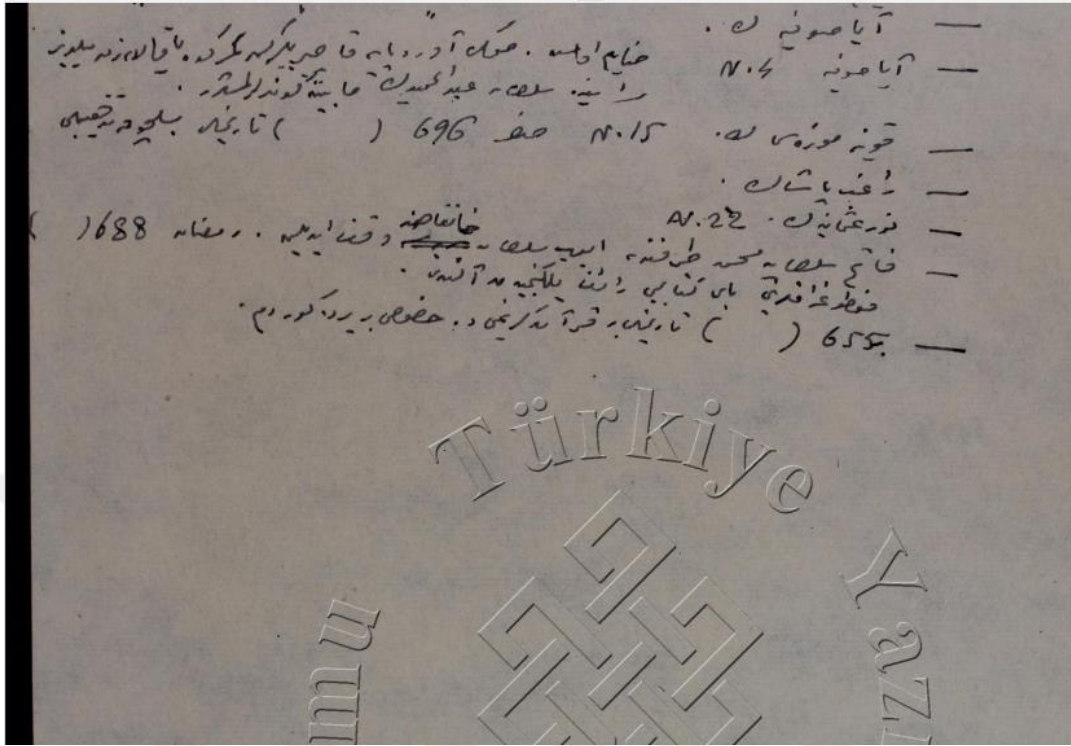
Görebildiğimiz Karahisarî eserlerinin bulunduğu yerler

- Doğduğu Afyonkarahisar'nda Gedik Ahmetpaşa Kütüphanesi'nde. Hurufat murakkâ 951 (1544) tarihli. No. 840.
- Büyük kıt'ada En'am-ı Şerif. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi. T. 1443.
- Sure-i En'am. Süleymaniye genel kitaplığında. Süleymaniye camii kısmında No. 15.
- Bir kıt'ası (muğlak ifadeli) Süleymaniye genel kitaplığında. Süleymaniye camii kısmında. No. 15.
- Yedi günde okunacak dualar mecmuası. Mühendis Ekrem Ayverdi koleksiyonundan.
- Diğer bir kıt'a. Aynı K.
- Kur'an-ı Kerim. Recep 955 (1548) tarihli 10x15 Muhiddin Benli K. Her sahifesi ayrı helkârlıdır. Yakutü'l-Müsta'sımî'den bakarak yazmıştır.
- Kur'an-ı Kerim. 948 (1541) tarihli 12x19 B. Baha Ersin K.
- Kur'an-ı Kerim. İstanbul Üniversitesi K. Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonundan. Hâlen müzesindedir. 948 (1541) tarihli.
- Karalama. Avukat Halil Ethem Arda K.
- En'am cüzleri. Ayasofya K. No. 19 ve 24 birisi 954 (1547) tarihli.
- Bir imzası. Şehid Alipaşa K. No. 2609.
- Hurufat murakkâ. Topkapı Sarayı Müzesi; Üçüncü Sultan Ahmed K. No. 3654, 960 (1553) tarihli. Rahmetlinin diğerleri gibi en mükemmel eserlerindedir. 26x38.
- Kur'an-ı Kerim sûreleri. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine K. Emanet Hazinesi kısmı No. 416, sene 961 (1554) tarihli.

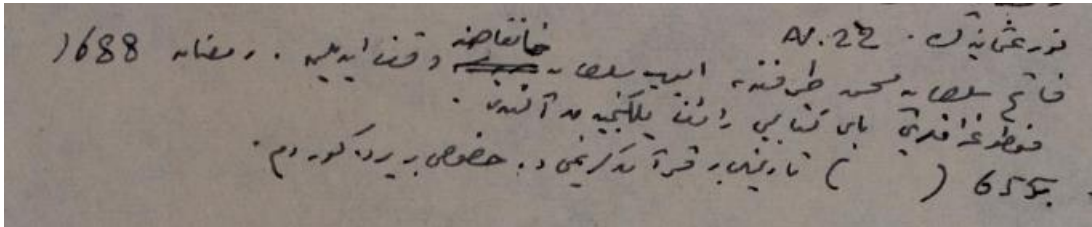
EK4.4: Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri, C.2, 191

Süheyl Ünver *İstanbul Risaleleri* adlı eserinin ikinci cildi sayfa 191'de Ahmet Karahisar'nin imzalarından bahsederken Şehid Ali Paşa No.2609'daki imzasından da bahsetmiştir.

EK5-Fatih Sultan Mehmet Han'ın Vakfettiği Mushaf-ı Şerif

EK5.1: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92

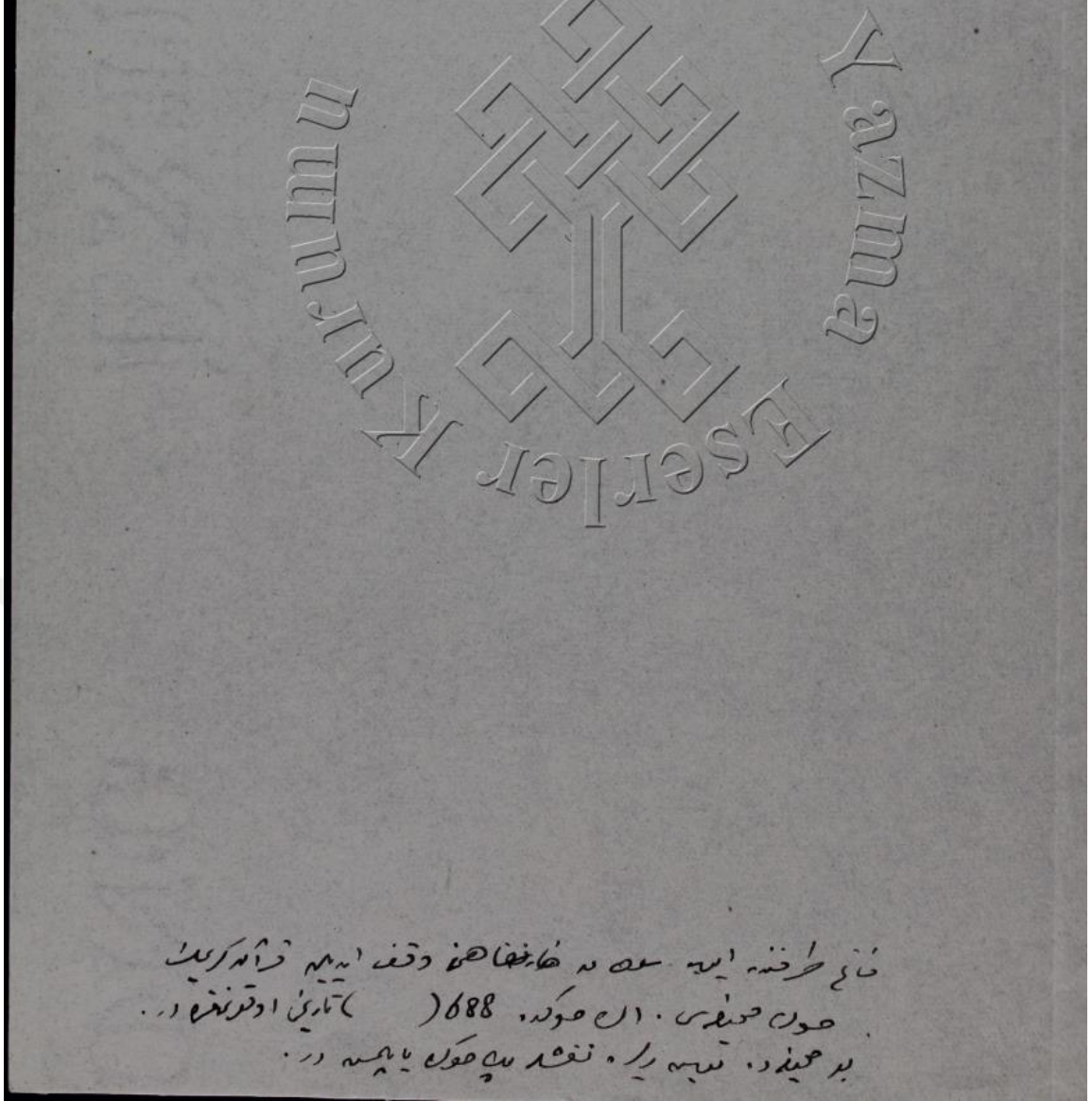
EK5.1a: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 92

Okunuşu:

“Fatih Sultan Mehmet tarafından Eyüp Sultan Hangahına vakf edilmiş Ramazan 688

( )Fotoğrafları Bay Kitabçı Raif Yelkenci'den alındı.

655 ( )tarihli bir Kur'an-ı Kerim'i de hususi bir yerde gördüm”.

EK5.2: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 96

Okunuşu:

“Fatih tarafından Eyüp Sultan Hankâhına vakf edilen Kur’an-ı Kerim’in son sahifesi. En sonda 688( ) tarihi okunmaktadır.Bu sahifede boş yerlere nakışlar.pek sonra yapılmıştır”.

EK 5.3'ün Okunuşu:

Yâkut Musta'simî Yazısıyla Bir Kur'an-ı Kerim Fatih Sultan Mehmet'in

Eyüp Sultan Hanikâhına Vakfı

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u o kadar sevmiş ve cennet kadar güzel şehri o kadar beğenmiştir ki her şeyini vakf etmiştir hususi kütüphanesinin en ehemmiyetli kitaplarını Zeyrek ve Ayasofya Medresesine Fatih Camii ve semaniye medresesine vermiş ve bu meyanda Eyüp Sultan Hankahına da resimlerini verdiğimiz Kur'an-ı Kerim'i vakf eylemiştir. Biz bunun aslını göremedik. Fotoğraflarını Bay Raif Yelkenci verdi. Son bir sahifesi vakfiyeyi yazmaya arılmıştır(ayrılmıştır olabilir). Bu satırlara göre mu'tâd olan ta'zim lügatlarıyla Fatih Sultan Mehmet Han sur haricinde Eyüp Ensarî Hankahında vakf-ı mühim şer'i ile herhangi bir sebeple satılmamak, hediye edilmemek ve rehin ve değiştirilmemek şartıyla 885 (....) senesi Rabielevvelin başında verilmiştir. Hesapca bu vakıf Fatih'in vefatından (üstü çizilmiş) ay öncedir.

Son sahifesine göre vakfedilen bu Kur'an-ı Kerim 688 (....) senesi Ramazan'ın ortadaki on gününün altısında yazılmıştır. Bu yazı üzerinde mütehassıs olanlar Kur'an-ı Kerim'in Amasyalı Yâkut Musta'simî(2)nin hattıyla olduğunu söylüyorlar. Bu noktadan da Kur'an-ı Kerim hattının değeri vardır. Şimdi nerede olduğunu tahmin edemeyeceğimiz bu Kur'an'ın son sahife yaprağından anladığımız göre sahifeleri cetvelli değildir. O tarihlerde Selçuklarda cetvelli sahifeler gördüğümüz gibi böyle cetvelsizleri de az değildir. Lakin baş sahife tezhibi Selçuklu tarzında sülüs yazılı iken kitabe ve Sure-i Fatiha etrafında yapıştirma altın üzerine geçmeli ve kitabesi yanında iki gül vardır. Mukabil sahifesi de teamül üzere mutlaka böyle olmalıdır.

(2) Yâkut Musta'simî

(1)Eba Eyyüb el-Ensarî Hankahına Sinaneddin Yusuf zannımızca Sinan(?)(Hoca Paşa) adına vakftır. Fatih tarafından tanzim ettirilmiştir.

باسم الله والحمد لله وصلى الله على سيدنا محمد وآله اجمعين

وبعد فقد وقف هذا الكتاب الذي لا ياتيه الباطل من يد يد
لامر خلفه نزيل مر عزير حكيم حضرة مزايده الله نصره وبالمؤمنين تايدا وبدد شمش
الكافور بسفوفه سنانه بديدا المولى السلطان العظيم الشارح العميم الاحسان مالكه قبال الامم
امثل سلاطين العرب والعجم ما ملكه ذلك الراجح الامم النوارمكارمه وانا ماثرة في الراجح المثل
مراجحة حسنة حكمة ملاطون وحكومة ازيد بن ثالث القرون ومجى محض العرب
السلطان السلطان الوارث المسعان الفوئج والنصر السلطان محمد بن
السلطان مراد خان خلد الله حياه ملكه وسلطانه الى يوم التناد وعمر آياه العظام و
اجداده الكلام الذي طهره في الحق اجاد على الخائنه الذي بناه خارج المدينة المحمديه بالسكنيه
الموسومه مسطنطينيه على من قدا احد الصهار الكلام اى ارب الاصايرى رضى الله عنه واخاه
وقفا صوا شعرا صرامر عما جاز بالازنا محله مودر لاساع والايوب والارمن والايغتر
ولا يبدل وجه من الوجه وسبب الاسباب فر غيغ او بده بعد اسمع قد باه
بفضب من الله تقبل الله من الصدقه من الحضرة العلية السلطانية وجن اهن
تايد الدس وقطع دابر الكافور خيرا جبار في الآخرة والاولى ووقفا معشر عبيد
لشكر نعمته ان شكر النعم كان مسؤلا وكان ذلك اوله مع الاول سنة من ثمانه

EK 5.4'ün Okunuşu:

Bismillah ve'l-hamdu lillah ve sallallahu alâ seyyidînâ Muhammed ve âlihi ecma'în.

Ve ba'd fe-kad vakafe hazâ'l-kitâb ellezî lâ ye'tihi'l-bâtulu min beyni yedeyhi ve lâ min halfihi tenzîlun min azîzin hekîm. Hazretu men-eyyedehullahu bi-nasrihi ve bi'l-mu'minîne te'yidâ, ve beddede şemle'l-kâfirîn bi-seferi ve senânihi be-dîdâ. El-Mevlâ es-Sultânul-azîmu's-şân, amîmu'l-ihsân, mâliku rikâbi'l-ümem, emselu selâtîni'l-arabi ve'l-acem, mâliku memâliki Ârâr u Cem, el-lâmi'u envâri mekârim ve âsâri meâsire fi'r-rub'i'l-meskûn. Men kâne hasenetuhu min hasenâtihi hikmetun Felatun ve hukûmuhu aferîdûn, sâlisü'l-kamereyn ve muhyi sinîni'l-umreyn es-sultan ibnu's-sultan el-vâsikullahe'l-müste'ân. Ebu'l-feth ve'n-nasr es-Sultan Muhammed Han bin es-Sultan Murad Han –halledellahu subhân mülkehu ve saltanatehu ilâ yevmi't-tenâd ve gafere el-âbâehu'l-izâm ve ecdâdehu'l-kirâm ellezîne câhedû fillâhi hakka'l-cihâd- alâ el-hankâhillezi benâhu hârice'l-medîneti el-mahkûk bi's-sekîneti el-mevsûmeti bi-Kostantiniyye alâ merkad ahadi's-sahâbihi'l-kirâm Ebî Eyyubi'l-Ensârî –radiyellahu ve irdâhu- vakfen sahîhan şer'iyen sarîhan mer'iyen, câzen, lâzimen, muhalleden, mu'eyyeden lâ-yübâ' ve-lâ yûheb ve-lâ yürhen ve-lâ yügayyer ve-lâ yübeddel bi-vechin mine'l-vücûh ve sebebin mine'l-esbâb fe-men gayyerehu ev beddelehu ba'de mâ-semi'ahu fe-kad bâe bi-gadebin minellah. Takabbelellahu hazîhi's-sadakati mine'l-hazreti'l-aliyyeti's-sultaniye ve cezâhu an te'eyyede'd-dîn ve kata'a dâbire'l-kâfirîn hayru'l-cezâi fi'l-âhireti ve'l-ûlâ. Ve veffakanâ ma'şere abîdîhi li-şükri nu'mân inne şükre'l-mün'imî kâne mes'ûlen ve kâne zâlike fi evâil Rebî'u'l-evvel senete hamsin ve semânîne ve semâni mi'e”.

EK 5.4'ün Tercümesi:

Allah'ın adıyla, hamd, Allah'a mahsustur, salat, efendimiz Muhammed ve bütün aile halkınadır.

Konuya gelince; şüphesiz ki, önünden ve arkasından bâtılın girmediği, Aziz ve Hekim olan tarafından indirilmiş olan bu kitabı vakfetmiştir; Allah'ın, yardımı ve müminlerle güçlü bir şekilde desteklediği, seferleri ve kuvvetleriyle kâfirleri darmadağın ettiği, sâhip efendi, şanı büyük, ihsanı herkese yaygın olan sultan, toplumların kölelerinin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının örnek gösterileni, Ârâr

(?) ve Cem ülkelerinin mâliki, meskûn yerlerin dörtte birinde ikram nurları ve eserlerinin etkileri parlak olan, iyilikleri, Eflatun'un hikmeti ve Aferîdûn'un hükümetinin iyiliklerinden olan, kamerlerin üçüncüsü ve iki ömür yıllarının ihya edeni, sultan oğlu sultan, kendisinden yardım dilenen Allah'a güvenen, fetih ve zaferin babası, Sultan Murad Han oğlu Sultan Muhammed Han –Allah mülk ve saltanatını kıyamete kadar ebedi kılsın ve Allah yolunda cihat eden büyük ataları ve şerefli ecdadını affetsin- Kostantiniye olarak isimlendirilen meskûn şehrin haricinde bina edilmiş hankâhın, şerifli sahabelerden biri olan Ebu Eyyub el-Ensari –Allah ondan razı olsun- kabrinin üzerine, sahih, şeriata uygun, açık ve geçerli bir şekilde, caiz ve gerekli, satılmaz ve hibe edilmez, rehin verilmez, hiçbir şekilde ve hiçbir sebeple tağyir ve tebdil edilmez olarak vakfetti. Kim işittikten sonra onu tağyir ve tebdil ederse Allah'tan bir gazaba uğrar. Allah bu sadakayı yüce sultandan kabul buyursun ve ona karşılığını dini destekleme ve kâfirlerin arkasını keserek dünya ve ahirette en hayırlı bir karşılık olarak verdi ve kullarının topluluğunu Numan'a şükretmeye muvaffak kıldı, çünkü ihsanda bulunana şükretmek bir sorumluluktur. Bu, Rebiülevvel'in ilk günlerinde (10) 885 senesinde oldu.

EK5.5: Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 122 (Bakınız Resim 5.78)

EK5.5a,122 Süheyl Ünver, Dosya 13, Süleymaniye Kütüphanesi, 122 (Bakınız Resim EK3.26a)

EK 5.5a'nın ve EK 3.26a'nın Okunuşu:

“Sadakallahu'l-azîm ve belleğe resûluhu'l-kerîm. Ve's-salatu ve's-selâmu alâ seyyidi'l-mürselîn ve hâteme'n-nebiyyîn Muhammed'e ve âlihi. Ketebe fi'l-aşri'l-evsati min ramazani'l-mübâreki min seneti semân ve semânîn ve sittemi'e”

Tercümesi:

“Allah doğru söyledi ve O'nun şerefli elçisi tebliğ etti. Salat ve selam elçilerin efendisi ve nebilerin sonuncusu Muhammed ve aile halkına olsun. 688 senesi mübarek ramazanının ortasındaki onunda yazıldı”.

ÖZGEÇMİŞ

Emine KIRKAN

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, 2022, İstanbul

Lisans: İstanbul Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim dalı, 1990, İstanbul,

İstanbul Üniversitesi AUZEF Tarih bölümü, 2017, İstanbul,

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Sanatlar Bölümü, Hat Ana branşı- Minyatür yan branşı, 2020; İstanbul.

B. MESLEKİ DENEYİM:

1991-1994 yılları arasında Pendik İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır.

1990-1998 yılları arasında Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı'nda Tarihî Mekânlar ile ilgili gezilerde rehberlik yapmıştır.

Dergilerde ve bir gazetede sanat tarihi ve tarih ile ilgili yazıları yayınlanmıştır.

Profesyonel olarak tezhip ve hüsn-i hat sanatlarını icra etmektedir.

Bugünlerde kendi atölye ve sanat galerisini açma hazırlıkları içindedir.

C. SANAT FAALİYETLERİ

1991'de Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Beşiktaş Halk Eğitim Merkezi'nde katıldığı tezhip kursunda Hocası Müzehher Özdallı'yla başladığı tezhip çalışmalarına 2004-2008 yılları arasında Dr. Münevver Üçer'le devam etmiştir. *Gelenekten Geleceğe Türkiye Buluşmaları 2* adlı yarışmaya Hilye-i Şerifi ile katılmış, eseri Türkiye çapında seçilen ve sergilenen 20 tezhip eserinden biri olmuştur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bir projesi olarak Geleneksel Sanatlar Derneği'nin 2017 yılında hazırladığı Geleneksel Sanatlar ve Zanaatlar Envanteri'nde Tezhip branşında, Marmara Bölgesi'nde Türkiye'nin Ustaları arasında yer almıştır.

2011 yılında hüsni hat öğrenmeye başlamıştır. Daha sonra 2016'da Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Sanatlar Bölümünü kazanmış ve orada Hat ana branşını seçmiştir. Burada Hattat Davut Bektaş'tan hat dersleri almaya başlamış ve 2020 yılında bu üniversiteden mezun olmuştur. Hocasıyla halen hat çalışmalarına devam etmektedir. Hocasının izniyle eserlerine imzasını atabilmektedir.

Üniversitede minyatür sanatı derslerini de Hocası Taner Alakuş ve Dr. Hilâl Arpacıoğlu'ndan almıştır.

Üniversitede tezhip derslerini Dr. Hatice Aksu'dan almıştır.

Geleneksel Sanatlar Derneği Gümüş Rozeti sahibidir.

Sanat hayatına başladığından bu yana pek çok karma sergiye katılmıştır. En son, üzerinde hat ve tezhip olan bir eseriyle, Beyoğlu Kültür Yolu Etkinlikleri içinde yer alan ve Taksim Cami Sanat Galerisi'nde açılan "Mirasın İzinde- Selçuklu Sergisi"nde yer almıştır.

Evli ve bir çocuk annesidir.